د کونړ ولایت

سیاسي او قومي جوړښتونه

دودونه او تاریخي پېښې

لیکوال: شاه محمود میاخېل

اسد ۱۳۹۵ ل

د کونړ ولایت

سیاسي او قومي جوړښتونه

دودونه او تاریخي پېښې

لیکوال: **شاه محمود میاخېل**

خپرونکی: **شاه محمود میاخېل فرهنګي او ټولنیز مرکز**

کمپوز: **لیکوال**

ډیزاین چارې: **رحمن الله بهیر**

چاپشمېر: ۲۰۰۰

چاپکال: **۱۳۹۵ل/۲۰۱٦**

چاپ وار: **لومړی**

د چاپ حقوق یې له لیکوال او خپرونکي مرکز سره خوندي دي.

بسم الله الرحمن الرحيم

د کونړ ولایت نقشه

چغه سرای عکس د هوا نه ـ د طارق بزگر د وال نه چې د
نیوزویک مجلې نه یې اخستي دی

ځو خبرې

خاوره د یوه ولس لوښی، ظرف او پتی دی، یوه ډله کسان چې په یوه خاوره کښې په خپله خوښه مېشت شي، دا د ملت لرغونی او د زرګونو کلونو پخوا زړی دی چې بیا ورو ـ ورو وده کوي، تشکل کوي، لویېږي او د هېواد بڼه غوره کوي.

کورونه د کلیو تشکیلوونکي واحدونه دي ، کلي بیا د سیمې یا په اداري تشکیل کښې د ولسوالیو جوړوونکي دي ، ولسوالۍ ولایت جوړوي او ولایتونه بیا د یوه هېواد د اداري تشکیلاتو بنسټ ږدي او ترې تاو پولې یې سیاسي چوکاټ ټاکي.

د هېوادونو د پرمختګ لپاره پلانونه او پروګرامونه جوړېږي ، بیا د هغې په رڼا کښې کار کېږي، هېواد متوازن انکشاف کوي او عادلانه نظام په کښې ټینګېږي.

ددې هر څه له پاره د هېوادو «ګوټ ـ ګوټ پېژندنه پکار ده » د هرې سیمې کلتور، کره وړه او نور باید وڅېړل شي ، د خلکو مهارتونه او صنایع یې په نخښه کړل شي ، د ځمکې حاصلات یې معرفي شي ، تاریخي او اقتصادي شتمنی یې وپېژندل شي ، زراعت او کرنه یې تشخیص شي او نورې ټولې ځانګړتیاوې یې سجل او وڅېړل شي . که دا کار کلي په کلي، ولسوالۍ په ولسوالۍ او ولایت په ولایت وشي ، نو بیا به په دقیق او

باوري ډول د هر ولایت امکانات ، اړتیاوې او وړتیاوې په ګوته شي او د انکشافي پلانونو او پروګرامونو د عملي تطبیق لپاره به لاره هواره شي .

ښاغلي شاه محمود میاخېل همداسې یوه درانه کار ته لاس اچولی او په خپل کتاب کښې یې په کوټلي ډول د کونړ ولایت سیاسي او قومي جوړښتونه، دودونه او تاریخي پېښې څېړلي دي او هڅه یې کړې چې په دې برخه کښې باوري معلومات ترلاسه او بیا یې درنو لوستونکو ته وړاندې کړي.

دی وایي زه مؤرخ نه یم ، ژورنالیست یم او په ژورنالستیکي سبک مې خپل تاریخي معلومات راغونډ کړي اود خبیرو خلکو د مرکو له لارې مې ژوندي کړي، په دې ترتیب یې تاریخ ته د ژورنالیزم سا ورکړې او نوې اروا یې په کښې چلولې ده.

دده د دې اثر یو بل مهم ټکی دادی چې خپل راټول کړي مطالب یې په اتو څپرکو کښې راغونډ کړي ، لنډیز کړي او په کوټلي ډول وړاندې کړي دي ، څه معلومات چې په تاریخونو او لیکنو کښې تکراري وو ، د هغو نه یې ډېره لږه او د اړتیا وړ استفاده کړې ، خو په کومو برخو کښې یې چې د مرکو او اورېدنو له لارې نوي معلومات پیدا کړي ، هغه یې غځولي او خپلو لوستونکو ته یې نوي مطالب تهیه کړي دي.

زما له نظره میاخېل صیب په وجیز ډول کتاب لیکلی او معلومات یې راوړي خو په مهمو ټکیو یې تمرکز کړی او معلومات یې کوټلي دي.

هر کتاب نیمګړتیاوې او اشتباهات لري دا کتاب به هم له دې کُلیې نه بچ نه وي ، خو د میاخېل صیب هڅې دا نیمګړتیاوې بشپړوي او معتبر کتاب ترې جوړوي ، مثلاً د کیرالې د پېښې په برخه کښې معلومات ډېر لنډ لیکل شوي او هغه خونړۍ پېښه چې تر زرو زیات انسانان د دوی د میندو ، خویندو او مېرمنو تر سترګو لاندې توپونو ته تړل کېدل او

شهیدانېدل، ډېرې لږې خبرې پرې شوي، یا د میرزمان خان قدرت ته د رسېدلو عوامل چې تاریخونو روښانه کړي، ډېر لږ یاد شوي، خو په هر حال یو کټور او کوټلی کتاب دی او زه یې لیکوال ته مبارکي ورکوم.

ددې ترڅنګ له ده یا بل دردمن لیکوال نه هیله لرم چې د کونړ اقتصادي څېره هم په لنډیز او کوټلي ډول وڅېړي او دا به بیا د کونړ په راتلونکي پرمختګ کښې عملي او درنه ونډه ولري او ددې معلوماتو پر بنسټ به انشاء الله انکشافي پلانونه او د پرمختګ پروګرامونه جوړېږي!

نور ستاسو او ددې ګټور کتاب تر منځ پوله کېږم نه او درنو لوستونکو ته یې د لوستلو بلنه ورکوم!

په درنښت

څېړنوال حبیب الله رفیع

۳/ ۵/ ۱۳۹۵

له نسله تر نسله د شاه محمود میاخېل کتاب ته لنډه کتنه

د ښاغلي شاه محمود میاخېل کتاب (د کونړ ولایت سیاسي او قومي جوړښتونه، دودونه او تاریخي پېښې) چې د کونړ ولایت په اړه یې لیکلی دی، ما ټکي په ټکي ولوست ترڅو هغه ریښتیني زده کړه او پیغام چې لوستونکو ته لري هغه ترې واخلم. ددې کتاب ډېر مهم اړخونه په لاندې ډول دي:

١. ځان، کورنۍ، ټولنه، ولایت او په لویه کې ددې ټولو تړاو له افغانستان سره را پېژني.

٢. جالبه داده چې د کونړ له تاسیس تر اوسه هیڅ دولتي او غیر دولتي بنسټونو په یوه منظمه او منسجمه بڼه کونړ نه دی معرفي کړی او دا کتاب یې په لومړي ځل په ښه او منظمه توګه را پېژني.

٣. دا کتاب یوازې د یو توکي په بنسټ او استناد نه دی لیکل شوی بلکې د څېړنو، مشاهدو، بېلابېلو منابعو، ماخذونو، مقالو او فردي مرکو له ډلې د هریو څرک پکې لګېږي.

٤. زموږ لویه ستونزه دا ده چې ځیني وګړي ځان پېژني، خپله ټولنه نه پېژني، ځیني دا دواړه پیژني، اما افغانستان نه پېژني، ځیني دا ټول پېژني خو نړۍ او نړیوال نه پېژني. خو ښه خبره داده چې ددې

کتاب لیکوال له ځانه تر کورنۍ، کلي، ولایت، هېواد او نړۍ پورې دا تړول پېژني او په دې اړه يې د خپلې کورنۍ شالید، د دولتي او غیردولتي کارونو تجربې، او له ولس او نړیوالو سره نږدې پاتې کېدو او ګډ کار ورسره لویه مرسته کړې ده.

٥. سره له دې چې زموږ پالیسي، طرحې او قوانین مرکزي دي، اما سیمه ییزه حکومتولي باید د مرکزي سیاستونو، پالیسیو، طرحو او قوانینو تطبیقي میکانیزم وړاندې او عملي تفسیر يې وکړي، او دا هغه وخت امکان لري چې د یوې سیمې سیاسي، اقتصادي، جغرافیایي، تاریخي، ولسي، فردي، ټولنیزې او فرهنګي ځانګړتیاوې وپېژنو اود میاخیل صیب دا کتاب مو د کونړ په اړه په دغو ټولو ټکی په ټکی پوهوي.

٦. ولسي انګېرنې، شفاهي تاریخ، کیسې، نکلونه، او متلونه ډېرې ځله موږ ته یوازې د ادبي او فرهنګي میراث په توګه ښکاري. په داسې حال کې چې دا د ټولنپوهنې، اروا پوهنې او سیاست پوهنې لپاره اساسات جوړوي، او له دې امله چې په دې کتاب کې دا ټول په پراخه پیمانه کارېدلي نو د ټولنې او سیاست لپاره ارزښتمن اثر دی.

٧. له تاریخي پېښو سره سیاسي او پارتیزاني چلند، موږ د تاریخ تور ګودال ته غورځوي، دلته لیکوال په پوره جرات هغه تاریخي پرېکړې چې د ځینو وګړو په اړه شوېدي او د ځینو په اړه نه دي شوې، چلینج کړېدي.

٨. تاریخ پرته له زده کړو تشې پېښې دي چې د یوه ملت حال او راتلونکی نه جوړوي، د تاریخ فلسفه له تاریخ څخه زده کړه ده او لیکوال په دې کتاب کې له تاریخه د زده کړې امکان راته برابروي.

٩. هغه څوک چې له دې کتاب څخه ډېر څه باید زده کړي او د ژوند برخه يې ده هغه کونړیان دي، ځکه خو دکتاب د مقدمې په پای

کې لیکي چې ((په کونړی مینه او درنښت). دا ځکه مهمه ده چې د کتاب د مخاطب ټاکل ډېر اساسي ټکی دی.

١٠. په دې کتاب کې د بهرنیو منابعو ترڅنګ اساسي ټکی د افغاني فکر او افغاني تجربې پر بنسټ د کتاب کښل دي.

١١. زموږ بنسټیزه ستونزه داده چې ډېری وختونه زموږ محلي او مرکزي سیاستونه په فرضیو او انګېرنو ولاړ وي او ډېر کم په څېړنه، مشاهداتو او دقیقو منابعو. دې کار څلور تشې رامنځته کړېدي. الف: معلوماتي خلا، ب: علمي خلا، ج: جنسیتي خلا، د: نسلي خلا. دا کتاب کولای شي تر یو بریده پورې معلوماتي خلا ډکه کړي او نور وګړي وهڅوي ترڅو په دې نورو خلاوو باندې هم په ټول پوره کتاب یا کتابونه ولیکي.

١٢. لیکوال د ښه کتابي نظم د رامنځته کولو په پار داکتاب په اتو برخو وېشلی دی، د هرې برخې په سر کې مقدمه، د متن په منځ کې د منابعو نقل قولونه، او په لمن لیک کې ماخذونه د کتاب ثقه والی او کره والی راڅرګندوي. البته هغه څه چې وړاندیزوم په لاندې توګه دي:

i. په دې کتاب کې د کونړ په قیمتي ډېرو، د کونړ د اوبو په ستراتیژیک او اقصادي اړخ او همدارنګه د کونړ په چارتراشو ډېر کم بحث شوی دی، چې دا اړخونه هم باید په راتلونکې کې لا و سپړل شي.

ii. زه وړاندیزوم چې د هر ولایت په کچه ددې کتاب په څېر د هماغه ولایت پېژندنې په اړه کتاب ولیکل شي. البته ځینو ولایتونو دا هڅه کړېده، اما په هغې کې یو یا بل اړخ (فرهنګي، ادبي یا بل) غالب وي او تر ډېره بریده جامعه او د ولایت په اړه داسې یو جامع لرلید لوستونکو او پالیسي جوړونکو ته نشي ورکولای، اما دې کتاب دا هڅه کړېده ترڅو د ګڼو منابعو، مرکو، مشاهداتو، د لیکلي او شفاهي تاریخ په

رڼا کې لوستونکو ته لوری ورکړي. زما هیله داده چې نور لیکوالان او په ځانګړي توګه د کونړ لیکوالان د کونړ په لا پېژندلو کې خپلو هڅو ته دوام ورکړي او د نورو ولایتونو لیکوالان هم ددې کتاب څخه په پیروي خپل ولایتونه څنګه یې چې حق دی، لوستونکو او افغانانو ته ور وپېژني.

زه تکړه او ژمن لیکوال او محرک مدني فعال ښاغلي شاه محمود میاخېل ته ددې مهم اثر د لیکلو له امله مبارکي وایم او کونړیال بختور دي چې د ښاغلي میاخېل په څېر رضاکار استازي لري او پر چا د احسان او یا له چانه د چندې ټولولو پرته په خپلو خولواو پیسو دکونړیانو او افغانانو په چوپړ کې دي.

نوموړي ته لابریالیتوب او اوږد عمر غواړم ترڅو په نورو لیکنو هم د لوستونکو تنده ماته او د فکر، ادب او سیاست قبله یې د افغان پالنې او ملي ګټو په پل او څرک ور سمه کړي.

په درنښت

محمد حلیم فدایي

لوګر والي

زمري ۹، ۱۳۹۵

ښکلی ولایت

کونړ د یوشمېر سمسورو او ښکلو درو ټولګه ده، چې ترمنځ یې مست او بهانده کونړسیند بهیږي. لرغوني انسانان دسیندونو پرغاړو مېشتېدل، لوی مدنیتونه دهغوسیندونو په نومونو یاد شوي، چې ترغاړې یې رامنځته شوي دي، مصري مدنیت یې د نیل او بابلي هغه یې د دجلې او فرات (بین النهرین) مدنیتونه ګڼل، ساکي مدنیت د هېلمند پرغاړه رامنځته شو او کوشاني مدنیت د نیلاب و اباسین ترغاړو وپنځېد.

کونړ په تاریخي متونو کې د (اریکایوم ـ Ariqaeum) ، (اریکاون)، (ورکه) په نامه هم یاد شوی دی، ځینو جغرافیه پوهانو د کاسګر(کاسي غر) ، چترال، بلورستان او الینایي کشمیري جغرافیو په مضافاتو کې ګڼلی، خو زېږ و شین طبیعت او مست سیند یې د ټولو خوښ شوی دی. کونړ سیند ته یې (راسا، ورکه او نیسا) هم ویلي دي. د دغې سیمې د سیندونو او رودونو په اووه ګونو خوینډو کې د کوبها(کابل) ، کرومو(کورمې)، هنومند(هېلمند)، ارغنداو(سرسواتي)، سوات (سوتي) او ګومل (ګوماتي) ترڅنګ (راسا) همدا کونړ سیند هم یاد شوی دی.

مقدوني سکندر هند ته پر لاره کونړ ته هم ورپېښ شو، هلته یې له الینایانو سره کلکه جګړه وکړه، په یوه روایت د همدې ځنګلي غرونو په یوه سخته جګړه کې ټپي شو او د بېرته ګرځېدا پرېکړه یې وکړه.

د کونړ جاذبه د هغه د سرشاره طبیعي ښکلا، د خوړو اوبو د سرچینو، ځنګلونو او د هیندوکش او پامیر د تلاقۍ سیمې ته په نږدې موقعیت کې پرته ده، چې د تاریخ په اوږدو کې یې ګڼ سیلانیان او ګرځندوی ځانته وربللي دي.

د (کونړ) دنوم په اړه د همدغه کتاب لیکوال ښاغلی شاه محمود میاخیل فکر کوي، چې د زمکې د کچ میچ له واحد (نړ) څخه اخیستل شوی دی، خو پوهاند دکتور زیار فکر کوي، چې (نړ) یا (ناړ) او (ناړۍ) د درې پا مانا ده او لومړی برخه یې هماغه ښوون (غرنیزه ونه) ده، چې په دې توګه یې مانا (د ښوونو دره) راځي.

د دغه ولایت جغرافیایي بشري جغرافیه د وخت په اوږدو کې کوشنۍ یا لویه شوې ده، کله یې ځینې برخې په تاریخي نورستان او کله یې لویه برخه د ننګرهار ولایت دیوې ولسوالۍ په توګه پېژندل شوې ده. په لرغونو زمانو کې د دې ولایت په ګڼو ولسوالیو کې الینایان یا نورستانیان اوسېدل، چې وروسته بیاواوسني نورستان ته ورغونډ شوي دي.

د همداسې یوه ولایت دنن وپرن په اړه ډېرې څېړنې په لاس کې نه لرو، په تېره بیا د دغه ولایت انتروپولوژیکه، اتنوګرافیکه، فرهنګي او ان جغرافیایي مستقله مطالعه یا خو نه ده شوې او یا به ما نه وي لیدلې، چې دا دی د دغې پراخې مطالعې یوه برخه زما ښاغلي دوست شاه محمود میاخېل راپیل کړې ده.

ستاسو په لاس کې دغه کتاب (د کونړ ولایت سیاسي اوقومي جوړښتونه، دودونه او تاریخي پېښې) له څو اړخونو د پام وړ دی :

- لوستونکی د کونړ ولایت له بشري او تر یوه بریده طبیعي جغرافیې سره اشنا کوي.

- په کونړ کې د اوسمهالي تاریخ مهمې پېښې په تفصیل سره بیانوي، په تېره بیا چې پخپله لیکوال د څووروستیو لسیزو د پېښو عیني شاهد پاتې شوی دی . ښاغلي میاخېل لیکلي دي، هاغه وخت چې کونړ د تنظیمي جګړو په اور کې سوزېده، دی د امریکا غږ راډیو سیمه ییز خبریال و او دهغو پېښو په اړه یې د جګړې له بېلابېلو اړخونو سره مرکې کړې دي. زه فکر نه کوم، بل چا به په دغه ځانګړې سیمه کې، هغه وخت، یادې پېښې له دومره جزیاتو سره تعقیب کړې وي.
- د افغانستان د استقلال په زمانه کې چې دغه سیمې د لوی خان غازي میرزمان خان د مېړانې له برکته د استقلال څلورمه جبهه ګڼل شوې، هم دیاد شخصیت او دهغه د کورنۍ په اړه یې له حُب یا بُغض پرته ځینې نوې موندنې لیکلې دي.
- د کېراړې (په کتاب کې کرهالې) د خونړۍ پېښې، کونړي پاچایانو او روحاني کورنیو، مهمو شخصیتونو او نورو پېښو په اړه ځینې په زړه پورې او مستند معلومات وړاندې کوي.
- د دغه ولایت اداري واحدونه ، کلي درې او لارې راپېژني .
- د کونړ دود دستور، سیمه ییز ارزښتونه، قومي ویش او اتنیکي جوړښت راپېژني.
- او ترټولو مهمه دا، چې کتاب لوستونکي ته دا پایله په ګوتو ورکوي، چې کونړ دګڼو ملي شتمنیو (رواني اوبه، ځنګلونه، بډای فرهنګ ،توریستي موقعیت او...) سره سره د خپلمنځي شخړو، پردیو دسیسو او ناپوهۍ له امله، لاهم خوار،

محروم، فقیر او بېوزله پروت دی او د ودانۍ و ښېرازۍ لپاره یې چا پام نه دی کړی، لا هره ورځ خپلې شتمنۍ له لاسه ورکوي او که ونه ژغورل شي، نو ملي او له ځینو اړخونو په نړیوال کچ طبیعي (ایکولوژیک) ناورین راپېښولای شي.

ددې کتاب په څېړنه کې لیکوال داختلافي مواردو په برخه کې د پرتلیز مېتود پربنسټ، پر کوم ځانګړي نظر ټینګارنه کوي، بلکې بېلابېل روایتونه یې را اخیستي دي، خپل نظر یې هم ورسره ګډ کړی دی او یقین ته نږدې پایله یې ښوولې ده، چې دا دیوه ځیرک څېړونکي ځانګړنه ده.

د لیکنې ژبه یې ساده او روانه ده، لوستونکی یې په څېړنه کې له روایتي -تصویري نثر څخه د زده کړې ترڅنګ ادبي خوند هم اخیستلای شي.

دښاغلي میاخېل دغه زیار، د یوه ښه نوښت په توګه، موږ ته دا فکر راکوي، چې د هر ولایت په اړه دغسې یوه معلوماتي جونګ او (پروفایل) لیکنې ته اړتیا شته، که موږ د هېواد د ټولو ولایتونو په اړه دغسې مفصل معلومات رامنځته کړو، چې په هغو کې د طبیعي -بشري جغرافیا ترڅنګ د تاریخ، بشرپوهنې، فرهنګ،اقتصادي سرچینو، دودونو، قومي جوړښتونو، اداري واحدونو او نوروځانګړنو په اړه څېړنه شوې وي، په حقیقت کې به د افغانستان پېژندنې په برخه کې یوه بډایه او بشپړه ټولګه رامنځته شوې وي.

ځوان نسل ته دغسې متون د خپل هېواد په اړه داسې معلومات ورکولای شي، چې دهغو پربنسټ له خپلو ملي ارزښتونو، پېښو، شتمنیو او هېوادنیو ځانګړنوڅخه خبر شي. دا معلومات د زلمیانو او پېغلو په زړونو

کې دهېواد مینه زیاتوي . خلک دهرې سیمې له تریخ تاریخ څخه پند اخلي او بیا نه پرېږدي، چې په سیمو کې یې بدې پېښې تکرارشي.

زه په پایله کې وایم، چې دښاغلي شاه محمود میاخېل دغه کتاب د یوه معلوماتي اثر ترڅنګ دنورو ولایتونو په اړه د ورته لیکنولپاره یو موډل هم ګڼلای شو.

زه ښاغلي لیکوال ته د دغه اثر د لیکلو مبارکي وایم او هیله کوم، چې په راتلونکي کې هم خپلو نورو څېړنو ته دوام ورکړي او یومهال د کونړ ولایت د هرې ولسوالۍ، کلي، درې او باندې په اړه د هراړخېزو معلوماتو په راغونډولو سره د کونړپېژندنې یو بشپړ پوهنغونډ (دایرة المعارف) رامنځته کړي.

همت یې مل شه!

څېړنوال عبدالغفور لېوال

۱۳۹۵ د چنګاښ څلورمه

پغمان- کابل

د سرڅو خبرې

د ۲۰۱۲م کال د جنورۍ په ۱۴ مه د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د مرستیال، پوهنمل غلام نبي فراهي تر مشرۍ لاندې په دغه وزارت کې یوه غونډه جوړه شوې وه. د دې غونډې موخه د کونړ ولایت د اهمیت په اړه د یو علمي سیمینار جوړول وو. دغې غونډې ته چې فراهي صاحب زه هم بللی وم، په کابل کې د مېشتو کونړیانو یو شمېر پوهانو، استادانو او لیکوالانو ته هم بلنه ورکړل شوې وه، چې د دې مهم، تاریخي او پر محتوا سیمینار په اړه ترې مشورې واخلي او د یاد سیمینار په جوړېدو او د مقالو په لیکلو کې ورسره مرسته وکړي. په دې غونډه کې د افغانستان راډیو او تلویزیون رئیس او لیکوال ښاغلي زرین انځور هم برخه درلوده.

د غونډې په پایله کې اکثرو لیکوالانو ته دنده ورکړل شوه، چې د تاریخ په اوږدو کې د کونړ د سیمې په سیاسي، تاریخي، جغرافیوي، قومي او ستراتېژیک اهمیت باندې د سیمینار لپاره چې د ۲۰۱۲ م کال د فبرورۍ میاشتې په اخره کې د کونړ ولایت په مرکز، اسعدآباد (چغه سرای) کې به دایرېږي، مقالې ولیکي. په دې لړ کې ما ته هم دنده راوسپارل شوه چې تر پورته عنوان لاندې یو څه ولیکم. ما زړه نا زړه د دې مشرانو، لیکوالانو، استادانو او پوهانو غوښتنه ومنله ځکه چې د داسې مهم، علمي او څېړنیز مضمون د لیکلو پوره توان ما په ځان کې نه لیده او هم یې زیات وخت ته اړتیا درلوده، چې باید د کونړ د سیمې په اړه پوره تحقیق

او څېړنه وکړم تر څو وکولای شم چې پر ټولو اړخونو باندې تر یوه حده مؤثقه او سمه رڼا واچوم.

کنفرانس د فبرورۍ میاشتې په ۲۶مه نېټه د کونړ ولایت په مرکز، اسعدآباد کې دایر شو، چې زیاتو لیکوالانو، ادیبانو، استادانو، قومي مشرانو او د دولت لوړپوړو چارواکو په کې برخه اخیستې وه. ما د خپلې لیکل شوې مقالې چې ۲۴ صفحې A-4 سایز په اندازه وه، خلاصه او لنډه برخه ولوستله او بیا زما دا مقاله د تاند په ویبپانه کې هم خپره شوه. دا مقاله د یو شمېر کونړیانو خوښه شوې وه او زه یې دې ته وهڅولم چې دا مقاله نوره هم غني کړم تر څو د رسالې یا کتاب په شکل کې چاپ شي. له دغو هڅونکو نه یو هم د نورګل د ولسوالۍ محمد اکبر کرګر و، چې په لندن کې اوسېږي خو ما ورسره له پخوا نه هیڅ معرفت نه درلود. ده زما د برېښنالیک پته یې د تاند وېبپاڼې له چلوونکي نه پیدا کړې وه او ماته یې لیکلي و که دا مقاله پراخه کړې؛ نو ښه به وي ځکه د کرګر صاحب په نظر دا مقاله د یو څه ښو ماخذونو په استناد لیکل شوې او د هغه خوښه شوې وه.

بالاخره د زیاتو وظیفوي، ټولنیزو او کورنیو مصروفیتونو تر څنګ مې د کرګر صاحب او نورو دوستانو په هڅونه د دې مقالې په تکمیلولو او د نورو معلوماتو په لاسته راوړلو پیل وکړ. په دې لړ کې د کونړ ولایت په اړه ما ځینې نور ماخذونه پیدا کړل او چاپ شوي کتابونه او رسالې مې مطالعه کړې او هم مې د کونړ ولایت د بېلابېلو سیمو او ولسوالیو له اوسېدونکو او مشرانو سره مرکې وکړې، چې زیات معلومات ترلاسه کړم. د دوستانو او ملګرو په مرسته اوس دا کتاب چاپ ته تیار شو، تر څو زموږ راتلونکي کهول ته د یو یادګار او ژوندي تاریخ په توګه پاتې شي.

په لومړي سر کې د دې خبرې یادونه کوم چې دا کتاب د یوې مقدمې په توګه دې په دې امېد چاپ ته سپارم چې په راتلونکي کې زموږ ځوان او تکړه لیکوالان د کونړ ولایت ولسوالیو، کلیو او بانډو ته سفرونه وکړي او د دې نیمګړو معلوماتو د پوره کولو په اړه نور هم تحقیق او ریسرچ وکړي او خپلو وطنوالو ته باارزښته معلومات وړاندې کړي.

دا اړینه ده چې تاریخ لیکنه یا د خپلې ټولنې په اړه لیکل موږ باید د ملي وحدت په لور سوق کړي او له تاریخ نه باید عبرت واخلو، هغه اشتباوې چې پخوا شوي دي بیا تکرار نه شي. که تېر تاریخ زموږ د ولسونو په منځ کې لا نور درزونه او نفاق پیدا کوي او موږ منفي خواته بیایي نو بیا تاریخ پېژندنه موږ ته څه ګټه نه رسوي. ښه دا ده چې موږ د تاریخ نه مثبت درس او عبرت واخلو تر څو د خپل هېواد د سوکالۍ لپاره ترې مؤثره ګټه پورته کړو.

د دې کتاب په لیکنه کې ما تر خپله وسه کوښښ کړی چې مؤثق معلومات ترلاسه کړم او بې له تحریفه او په سمه توګه یې رانقل کړم او خپل نظر د مختلفو پېښو په اړه جدا ذکر کړم، چې البته هغه به زما خپل قضاوت وي. که په کوم ځای کې اشتباه شوې وي او کوم نوم ما سم نه وي لیکلی نو زه دمخه د لوستونکو نه بخښنه غواړم.

زه د ټولو دوستانو نه زیاته مننه کوم چې د دې کتاب په لیکلو کې یې له ما سره مرسته کړې او له ما سره یې مرکې کړي او هم ښې مشوري د دی کتاب په لیکلوکې راکړي دي. په خاصه توګه د لوګر والي محمد حلیم فدایي، خېرنوال عبدالقیوم زاهد مشواڼي، خېړنوال محمد ظاهر شکیب، احمدالله ارچیوال، اسدالله ساحل او استاد هجرت الله اختیارنه ډېره زیاته مننه کوم. په خاصه توګه د مشواڼي صیب او اختیار صیب نه مننه کوم چې له خپلو ټولو بوختیاوو سره سره دې ته چمتو شول چې د

دې کتاب ایډیټ پر خپله غاړه واخلي او زما ادبي غلطۍ او په خاصه توګه (ی ګانې) سمې کړي. همدا ډول زه د رحمان الله بهیر نه مننه کوم چې د دې کتاب په ډیزاین او چاپ کې یې مرسته کړې ده.

په کونړۍ مینه او درنښت

شاه محمود میاخېل

کابل - افغانستان

لړلیک

سرلیک — مخ

د ریسرچ ستونزې، تاریخ پوهنه او ټولنپېژندنه ٤

د دې کتاب په اړه لنډ معلومات ۸

منابع او ماخذونه ۱۰

لومړی برخه

د کونړ د سیمې سیاسي جوړښت او پس منظر ۱٤

دویمه برخه

د غازي میرزمانخان په اړه معلومات چې څنګه مشهور او ۲۷

د لوی خان میرزمانخان رول په کونړ کې ۲۷

درېیمه برخه

د رنګریزانو جنګ یا دوبي کال، د ساپو جګړه، ٤۹

د رنګریزانو جنګ یا دوبي کال ٤۹

خاص کونړ ٤۹

د ګلاپړی جګړه ۵۱

د ساپو پاځون یا د ساپو بلوا (۱۳۲۴ ل کال) ۵۳

د خاص کونړ په ولسوالۍ کې د ساپو د کال د بمباریو د درېو ٦٦

د باجوړ جنګ (۱۹٦۰م کال) ٦۹

څلورمه برخه

په کونړ کې د علماء تحریک او د ثور د کودتا نه وروسته د ۷۱

پنځمه برخه

د کرالي (کرهالي) د کلي قتل عام (حمل ۳۱ مه نېټه کال ۸۹

شپږمه برخه

د کونړپه ولایت کې قومي جوړښت او روحاني نفوذ ۹۲

قومي جوړښتونه ۹۲

روحاني نفوذ ۹٦

اوومه برخه

د کونړ ولایت د اداري واحدونو په اړه معلومات ۱۰۳

اداري واحدونه او قومي جوړښت په هره ۱۰٤

مرکز اسعدآباد (چغه سرای) ۱۰٤

د خاص کونړ ولسوالي ۱۰۹

د نورګل ولسوالي ۱۲۵

د څوکی ولسوالي ۱۲۸

د نرنګ ولسوالي ۱۳۲

سرکانۍ ولسوالي ۱۳۵
د مروړې او شلطن ولسوالي ۱۴۰
د وټه پور ولسوالي ۱۴۲
د ننګلام (دپېچ درې) ولسوالي ۱۴۴
د چپې درې ولسوالي ۱۴۷
د شیګل ولسوالي ۱۵۱
د غازي آباد ولسوالي ۱۵۴
د دانګام ولسوالي ۱۵۶
د اسمار ولسوالي ۱۵۸
د ناړی ولسوالي ۱۶۰

اتمه برخه

د کونړ اقتصادي اهمیت، دودنه، رواجونه او د خلکو د ژوند ۱۶۶
اقتصادي اهمیت د کونړ: ۱۶۶
میلمه پالنه ۱۶۹
جرګې او مرکې ۱۶۹
اشر او بېګار ۱۷۲
موسیقي او لوبې ۱۷۴
په کونړ کې د زده کړې ستونزې ۱۷۸
شنې شپې ۱۸۲

د ریسرچ ستونزې، تاریخ پوهنه او ټولنپېژندنه

د ډېرو افغانانو لپاره د ریسرچ یا تحقیق اصلي ستونزه په خپلو ژبو کې د معلوماتو او اسنادو کمښت دی او هم یو شمېر زیات اسناد په بېلابېلو جنګونو او جګړو کې له منځه تللي دي. د دې ستونزو یو بل لامل د وخت د زمامدارانو له وېرې او یا د حکومتونو د سانسور له امله د افغانستان تاریخ د مؤرخینو او لیکوالانو له خوا په سمه توګه په رسمي ژبو نه لیکل ګڼل کېدای شي. د افغانستان په اړه اکثره تاریخي کتابونه په نورو ژبو لیکل شوي دي. په دې توګه په رسمي ژبو او خاصتاً په پښتو ژبه کې موږ ډېر کم معلومات د خپل تاریخ په اړه لرو. همدا رنګه په مکاتبو کې موږ هم خپل تاریخ په سمه توګه نه دی لوستلی او یوازې کرونولوژي (Chronology) یعنې د تاریخي پېښو فهرست مو لوستلی دی.

بله مهمه ستونزه دا ده چې د افغانستان تاریخونه اکثره پردیو په خپلو ژبو لیکلي دي؛ نو پر دې اساس زموږ د ولس زیاتره وګړي له خپل تاریخ نه ناخبره دي. د دې ترڅنګ له تاریخ لیکلو نه د بهرنیانو برداشت او قضاوت د یو افغان په پرتله فرق کوي او شاید چې ډېر معلومات یو څه تحریف شوي هم وي. زه تاریخ لیکونکی نه یم او د ژورنالست په توګه اکثره زما لیکنې ګزارشي بڼه لري؛ خو بیا هم د تاریخي واقعاتو راټولول او ګزارش د پېښو یو ښه انځور ټولنې ته وړاندې کولی شي او تحلیل او قضاوت د پېښو په اړوند په لوستونکو پورې اړه لري.

دا ډېره ستونزمنه ده که یو تاریخ لیکونکی هر څومره کوښښ وکړي چې بېطرفي او شخصي تأثرات له خپلو لیکلو نه لرې وساتي؛ خو بیا هم د شخصي تأثراتو او لرلید تأثیرات د یو لیکوال د تاریخ لیکلو په گزارش کې هرو مرو څه ناڅه موجود وي. پروفیسر ـ ډاکټر یعقوب بنگښ لیکي چې تاریخ لیکل په هره زمانه کې بې طرفه پروسه نه ده، که تاریخ لیکونکی هر څومره کوښښ وکړي بیا هم بېطرفه پاتې کېدای نه شي؛ نو پر دې اساس د هر پېر او وخت د تاریخي پېښو زیات کتابونه او ډولونه شته دي. که چېرې تاریخ لیکونکي بېطرفه وي نو بیا به د یوې زمانې یو تاریخ کافي وي او په دې توگه به د تاریخ لیکونکو کار او دنده ختمه وي[۱].

که موږ د تېرو درې څلورو لسیزو ژوندي تاریخ ته نظر واچوو؛ نو اوس هم موږ دا پورته نیمگړتیاوې لرو چې د خپل وخت او ماحول تاریخي پېښې مو پخپله نه دي لیکلي او په نورو ژبو کې ډېرې زیاتې لیکنې شوي دي. زما هیله د ټولو افغاني لیکوالانو نه دا ده، چې د خپل وخت پېښې باید پخپله ولیکي، ځکه چې د افغانانو انځورگرنه (برداشت) د یو خارجي له انځورگرنې نه خورا توپیر لري او په دې توگه به موږ وکړای شو چې د خپل ځان په اړه یو صحیح انځور خپل راتلونکي نسل ته پرېښودلی وي.

تاریخ لیکنه د تېرو پېښو مطالعه ته وایي او په تېر تاریخ باندې پوهېدل هرې بشري ټولنې لپاره خورا اهمیت لري ځکه د تېرو پېښو نه موږ د عبرت درس اخلو چې څنگه انسانانو تکامل کړی، څنگه سره یې

[۱] http://jang.com.pk/thenews/sep۲۰۱۳-weekly/nos-۱۵-۰۹-۲۰۱۳/pol۱.htm#۱
Historical myths and realities by Professor Yaqoob Bangash

مینه او محبت درلوده او یا ولې یې سره جنگونه کړي دي او په څه ډول د ډیپلوماسي نه د صلح او جنگ په وخت کې کار اخستلې دی.

په عمومي توگه د تاریخ پوهیدنې موخې په پنځه ډوله کټگورۍ کولې شو[۲]:

اول: تاریخ موږ د تېرو پېښو د عمق نه مو خبروي چې څنگه مو سره اړیکي درلودې او څنگه رابطه د تیرو پیښو تر منځ موجود وه.

دویم: تاریخ پوهیدنه موږ پیښو ته متوجه کوي که په سمه توگه توجه ونشي نو تیر تاریخ بیا تکراریږي او باید اگاه اوسو تر څو بیا د تیر په څیر بدې پیښې تکرار نشي.

دریم: د تیرو پیښو نه خبریدل موږ ته انرژي راکوي چې باید هڅاند اوسو ترڅو ښه او ارام ژوند ولرو.

څلورم: تاریخ موږ ته د تیرو تمدنونو توپیرونه او مقایسه رازده کوي او بې له تاریخه سیاست شتون نه لري نو ځکه وایې چې تاریخ ونه ده او سیاست یې میوه ده.

پنځم: د نړې د تړل شوو تاریخي پیښو، د نه خبرتیا له امله زموږ نوی نسل سم تحلیل نشي کولای چې تیري پیښې څنگه رامنځته شوي دي ترڅو دوی د اوسنې حالاتو سره سم تصمیم ونیسي او دا جوته کړي چې ولې موږ په موجوده حالت کې قرار لرو.

همداشان د سوسیالوژۍ یا ټولنپوهنې د علم پر اساس د یوې ټولنې جوړښت او دودنه د ټولنې په انکشاف کې خورا اهمیت لري. زما په اند موږ ته په کار ده، چې خپله ټولنه په سمه توگه وپېژنو ترڅو وکړای شو په

[۲] https://www.quora.com/What-is-the-benefit-of-reading-history-books (اخری ځل دا ویب پاڼه په ۲۷ جولای کال ۲۰۱۶م کتل شوی ده)

سمه او سالمه توگه خپلې ټولنې ته د خدمت جوگه شو. که موږ خپل تېر تاریخ ته نظر واچوو نو دا جوتېږي چې زموږ د پخوانیو مشرانو یوه لویه اشتباه او ستونزه دا وه چې دوی خپله ټولنه سمه نه پېژندله او د داسې پروگرامونو پلي کول یې غوښتل چې زموږ د ټولنې د خپل وخت او زمان له عیني او ذهني شرایطو سره یې خورا توپیر درلود. نو د دې پر ځای چې زموږ ټولنې ته گټه ورسوي ډېر زیانونه یې ورته ور اړولي دي، چې تر اوسه پورې موږ د تېرو رژیمونو او د مشرانو د اشتباهاتو او کړنو تاوان ورکوو. که موږ بیا هم خپله ټولنه په سمه توگه ونه پېژنو نو زموږ د دې پېر (دور) مشران به هم د پخوانیو غوندې اشتباگانې تکرار کړي او زموږ راتلونکي نسلونه به زموږ په څېر د تېرو نسلونو د اشتباگانو درانده تاوانونه ورکړي.

د دې کتاب په اړه لنډ معلومات

دا کتاب په اتو برخو وېشل شوی دی:

لومړۍ برخه: د کونړ د سیمې سیاسي جوړښت او پس منظر دی. د دې برخې په اړه معلومات ما له مختلفو منابعو نه ژباړلي دي. پر دې سربېره د دې کتاب زیاته برخه معلومات زما د خپلې پنځونې او له خلکو سره د مرکو یا د شفاهي تاریخ (Oral History)محصول دی. شفاهي تاریخ چې د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کېږي، په تاریخ لیکلو کې خورا مهم ارزښت لري چې واقعیتونه ترې په ښه توگه څرگندېدلی شي.

دویمه برخه: د غازي میرزمانخان په اړه معلومات دي، چې څنگه مشهور او بانفوذه شو او باالاخره ولې شهید کړای شو. دا معلومات هم نوي دي او په نورو لیکنو کې ما نه دي لوستلي.

درېیمه برخه: د کونړ په سیمه کې پر مهمو جگړو باندې رڼا اچول شوې ده. دا جگړې د رنگرېزانو یا دوبي کال جنگ، د ساپو جنگ (ولس یې تر اوسه د ساپي کال په نامه یادوي)، د گلاپړۍ جگړه او د باجوړ جنگ دی. د دې جنگونو په اړه ډېرې کمې لیکنې شوي او د دې جگړو په اړه نوي معلومات راټول شوي دي.

څلورمه برخه: په کونړ کې د علماوتحریک او د جهاد پیل دی چې په دې اړه هم ډېرې کمې لیکنې شوي دي.

پنځمه برخه: د کرالې د کلي قتل عام (۳۱ حمل ۱۳۵۸ل) دی. که څه هم د کرهالې د پېښې په اړه کافي معلومات خپاره شوي؛ خو د دې پېښې یادونه په دې کتاب کې ضروري وه. دا معلومات هم د مرکو او چاپي لیکنو په استناد راټول شوي دي.

شپږمه برخه: د کونړ په سیمه کې قومي جوړښت او روحاني نفوذ هم مهم رول لوبولی دی، په دې اړه هم کمې لیکنې شوي دي.

اومه برخه: د کونړ ولایت د اداري واحدونو په جوړښت او د هرې ولسوالۍ په اړه د قومي او جغرافیوي جوړښتونو معلومات راټول شوي دي. دا هم نوي معلومات دي، چې د کونړ په اړه په نورو لیکنو کې نشته دي.

اتمه برخه: د کونړ ولایت په اقتصادي اهمیت، د سیمې په ځینو دودونو، رواجوانو او د خلکو پر ژوند باندې اجمالي رڼا اچول شوې ده. دا برخه هم نوې ده او په دې اړه هم په لیکلي شکل معلومات ډېر لږ او په نشت حساب دي.

منابع او ماخذونه

د دې کتاب د محتوا یوه برخه په تېرو پنځو لسیزو کې کونړ ولایت ته زما د کاري سفرونو او خپلې ولسوالۍ (خاص کونړ) کې د اوسېدو او خلکو سره د پوښتنو او مرکو محصول دی، چې ځینې برخې یې زما په دوه نورو کتابونو کې «د واقعیتونو په بهیر کې» او«بېړنۍ لویه جرګه او په مشرقي ولایتونو کې د انتخاباتو بهیر» چاپ شوي دي. همدا رنګه د دې معلوماتو یوه بله برخه په دوه نورو مقالو کې چې ما په انګریزي ژبه لیکلي دي چاپ شوي دي. یوه مقاله چې د قومي جوړښتونو او پښتونولۍ ارزښتونه په امنیت او حکومتدارۍ کې نومېږي

(The Importance of Tribal Structure and Pakhtunwali in Afghanistan: Their role in Security and Governance)

چې د هندوستان په کلکته ښار کې د مولانا عبدالکلام آزاد د انستیتیوت له خوا په ۲۰۰۸ م کال کې چاپ شوې او بله مقاله د بشري امنیت او د قانون حاکمیت: د افغانستان تجربه تر عنوان لاندې

(Human Security and the Rule of Law: Afghanistan's Experience) د یوکتاب[۳] برخه ده چې په ۲۰۱۰ م کال کې د لندن د کیمبرج پوهنتون له خوا خپره شوې ده. همدا رنګه ما له یو شمېر نورو انګریزي ماخذونو نه هم استفاده کړې ده.

څرنګه چې د کونړ سیمه ډېره غریبه او وروسته پاتې سمیه ده؛ نو ما ځینې قصې او د سترګو لیدلي حالات دلته لیکلي دي، چې له یوه اړخه

[۳] The Rule of Law in Afghanistan: Missing in Action, edited by Whit Mason and published by Cambridge University Press in ۲۰۱۱.

داسې ستونزې باید ثبت او راتلونکي نسل ته د عبرت په توګه پاتې شي او له بله اړخه اوسني نسل ته دا باید جوته شي، چې د دوی مشرانو څومره ستونزې ګاللي دي او د ژوند کولو د ډېرو ابتدایي او اساسي اړتیاوو نه څومره محروم ولس و؛ خو د دې ترڅنګ یې کوښښ کړی دی چې ژوند او تعلیم ته دوام ورکړي. زموږ ځوان نسل ته زموږ په پرتله د ژوند او تعلیم ښه لاره هواره ده؛ نو دوی باید له موږ نه هم زیاتې هلې ځلې وکړي چې په ملي او نړیواله کچه له موجوده رقابتونو او سیالیو وروسته پاتې نه شي.

ما د خپل ژوند او سترګو لیدلي حالات ځکه لیکلي دي، چې د افغانستان د بېلابېلو سیمو وګړي په عمومي توګه دا فکر کوي، چې ګوندې د دوی سیمه د افغانستان د نورو سیمو نه وروسته پاتې سیمه ده او یا په دوی د وخت د بېلابېلو واکدارانو له خوا ظلم شوی دی. حال دا چې د وخت واکمنو نظامونو د خپل قدرت د بقا لپاره په هره سیمه او پر هر قوم باندې په بېلابېلو شکلونو ظلم کړی دی. که څه هم زموږه کورنۍ نسبتاً په سیمه کې تعلیمیافته او متوسط اقتصاد یې درلوده؛ خو بیا هم زموږ ژوند یو وروسته پاتې ټولنیز ژوند و.

د افغانستان د بېلابېلو سیمو او حتی په کونړ کې هم د وګړو ترمنځ تګ راتګ د جغرافیوي موقعیت او هم د مواصلاتي اسانتیاوو د نیمګړتیاوو او د اقتصادي کچې د ټیټوالي له امله پخوا ډېر کم و؛ خو د تېرو څلورو لسیزو د جګړو او جدایی له امله د افغانانو ترمنځ مختلفو سیمو ته تګ راتګ نور هم کم شوی دی. هر څوک په خپله سیمه کې لکه چې په بېلابېلو جزیرو کې ژوند کوي، اوسېدلي او یوازې د خپلو سیمو له خلکو سره په اړیکه کې پاتې شوي دي؛ نو په دې توګه افغانان د یو بل له ستونزو نه کم باخبره دي. زما ډېر ښه یادېږي چې کله موږ په ۱۳۵٦ل کې د کابل پوهنتون ته له کونړ نه راغلو؛ نو کابل ته د کونړ د یو شمېر زیاتو

محصلینو همدا لومړنی سفر و. زما یو کس هم صنفي سید غریب چې د خاص کونړ ولسوالۍ د سرای د کلي اوسېدونکی و، ساینس پوهنځي ته بریالی شوی و؛ خو دا چې په دري ژبه نه پوهېده او دا یې کابل ته لومړی ځل ورتګ و؛ نو ډېر سخت خفه و، درسونو ته به نه ورته او روحي مریضي ورته پیدا شوه. موږ پر دې وېرېدو چې رانه مړ نه شي؛ نو بیا یې ځان د ننګرهار عالي دارالمعلمین ته تبدیل کړ. حال دا چې ده دا استعداد درلود چې د ساینس پوهنځي ووایي. همدا رنګه ما سره د لیلیې په خونه کې په لومړي سمستر کې ۱۴ کسه وو، چې اکثره یې مشرقیوال و خو په لومړي سمستر کې موږ یوازې درې کسه کامیاب، یو کس مشروط او لس نور ناکام شول. حال دا چې هغه محصلین چې ناکام شوي وو ډېر زیات سبق یې وایه؛ خو د دوی د ناکامۍ اصلي علت په دری ژبه نه پوهېدل وو.

زما په اند په تېرو نظامونو کې یوازې څو محدودو کورنیو او اشخاصو په هره سیمه کې رول درلود او د حکومتونو له قدرت نه یې ګټه اخیستله؛ خو دا نظامونه په کلي شکل کې استبدادي او وروسته پاتې نظامونه وو؛ چې د عامو وګړو لپاره یې په ټول ملک کې د ولس د هوساینې او پرمختګ لپاره کوم خاص پروګرامونه او پلانونه نه درلودل. حتی د کابل ښار د شپږ میله ساحې د محدودې نه بهر چې به یې ورته شش کرویي د کابل ویله د خلکو ژوند د ښار له دننه خلکو سره نهایت زیات توپیر درلوده. د هغو کسانو ژوند چې د شش کرویي په داخل کې وو نسبت د هغو کسانو نه چې له شش کرویي بهر اوسېدل، د ځمکه او اسمان تر منځ توپیر درلود. په عامه توګه د ښاریانو او اطرافیانو د ژوند تر منځ خورا زیات توپیر موجود و،چې اوس هم دا توپیرونه زموږ په ټولنه کې شته دي.

همدارنگه د کونړ په اړه ما مختلف کتابونه او مقالې چې ځینو کونړیانو لکه سید شمس الدین مجروح، څېړنپوه رازقي نړیوال، ډاکتر عبدالرحمن زماني، انجینروحیدالله سباون او عبدالمالک ساپي لیکلي دي، لوستلي دي اوتر یوه حده مې د دوی د لیکنو نه استفاده کړې ده او زه له دوی نه منندوی یم.

لومړی برخه

د کونړ د سیمې سیاسي جوړښت او پس منظر

د کونړ سیمه چې د افغانستان په شمال ختیځه برخه کې پرته ده د شمال ختیځ او سهیل له خوا د کوزې پښتونخوا د چترال، دیر، باجوړ او مومندو له ایجنسۍ سره نښتې ده. د لویدیځ له خوا د ننگرهار سره او د شمال له خوا د نورستان او لغمان ولایتونو سره لگېدلې ده. د مرکزي احصائیه او UNFPA د ۲۰۰۴م کال د گډ ریسرچ او تحقیق پر اساس د کونړ ولایت مساحت ۴۹۲٦ کیلو متره مربع او ټول نفوس د کونړ ولایت یې ۴۱۳۰۰۸ کسه تخمین کړي دي. د کونړ ولایت په سلو کې ۹۵،۷ وگړي کلیوالي ژوند او یوازې په سلو کې ۴،۳ وگړي نیمه ښاري ژوند لري. کونړ غرنۍ سیمه ده چې په سلو کې ۸٦ مساحت یې غرونه دي. پر دې اساس کونړ د کرکیلې ډېرې کمې ځمکې لري. په یوه روایت کونړ غرنۍ ځمکې ته وایي. پخوا به د ځمکې اندازه په کونړ کې په (نړ) کېدله یعنې یو نړ به یې یوې دړې تخم ریز (تخم شیندلو) ځمکې ته وایه. یوه دړی پنځه کیلو وزن ته وایي نو په دې توگه څلور نړه تقریباً یو جریب ځمکه کېږي، ځکه درې منه پخه تخم ریز چې یویشت کیلو شي یو جریب ځمکې ته وایي. د پېچ په دره کې پخوا ځمکه په گېډۍ باندې هم اندازه کېدله. یو گېډۍ ځمکه د یوه کچه چارک تخم په اندازه وه یعنې څلور گېډۍ ځمکه به یې یوې دړی تخم شیندلو ځمکې ته وایه. په مروره او باجوړ

کې د ځمکې د کچ اندازه د (چوکه) په نامه یادېدله. پنځه لس چوکې ځمکه یوه دړۍ تخم شیندلې ځمکه کېږي.

د کونړ نوم د کونړ د کلي نه اخیستل شوی دی، چې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې موقعیت لري. د پخوانیو مشرانو په قول، د کونړ کلی پخوا د کونړ د حاکمانو د یوې برخې مرکز و. د کونړ د کلي سهیل پلو ته د سرکاري باغ په نامه ځای اوس هم شته؛ خو د باغ آثار اوس نه ښکاري. دا چې امان الله خان د لوی خان میرزمان خان سره ورورې درلوده؛ نو دا ځمکه او باغ یې د میرزمان خان مشرې لور ته چې زما مورنۍ نیا وه په زړوکي کې تحفه ورکړې وه. زما د مشر تره، وکیل عبدالقادر په قول چې تقریباً درې دېرش کاله پخوا د اتیا کلونو په شاوخوا کې وفات شوی دی ما ته ویلي وو، چې د خاص کونړ او کوز کونړ مرکزیت تر پشد او اسعداباد د مخه خاص کونړ و. د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې چې ټول کونړ او نورستان د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راغلل، چغه سرای (اسعدآباد) یې د ستراتیژیکي موقعیت له امله د مرکزیت حیثیت غوره کړ. وروسته له هغه کونړ په درېوو برخو، بر کونړ (د اسمار سیمه)، خاص کونړ او کوز کونړ(د ښېوې ولسوالۍ سیمه) ووېشل شو.

زما د مرکو په لړ کې دا جوته شوې ده چې د شینوارو قوم چې د تورخم-جلال اباد په لاره د کوټ، بټې کوټ، روداتو، هزار ناو او تر لعل پورې سیمو پورې میشت و د وخت د زمامدارانو او هم هند ته د یرغلگرو قواو د تگ راتگ په مخ همیشه خنډ و، نو دوی یې د دې ځای نه د مومندو د سیمې اخري سرحد ته چې د ناوگې سره نږدې د محمد گټ سیمه ده په زوره مجبور کړل چې کډه او د خاگې، شیخ بابا، سوران او علینگار سیمو کې میشت شي او د هغه ځایونو نه یې مومند د دوی په

سیمو کې میشت کړل[4]. دا شفاهي روایت سم ښکاري ځکه د شینوارو څلور قومونه هلال زي په شیخ بابا، عبدالرحیم خیل په خاگې کې، شبیل خیل په سوران او سلیمانخیل په علینگار کې اوس هم میشت دي. د دوی دا مهاجرت د ۱٦ پیړۍ نه د مخه شوی دی خو دقیق وخت یې نه دی معلوم.

په شپاړسمې پېړۍ کې د کونړ د شینکوړک سیمه، شینوارو د دغې سیمې د بومي اوسېدونکو نه چې کافر و ونیوله او دوی یې د شمال خوا ته وتنبول. د ساپو قومونو هم په همدغه وختونو کې د پیچ دره د بومي اوسیدونکو نه چې کافرو نیولې ده[5]. زما د مرکو په ترڅ کې دا جوته شوې ده چې په همدې وخت کې شیخ عبدالرحمن[6] د ساپو سره یو ځای کونړ ته د کافرو پرضد لښکر کړی دی او د شنیکوړک سیمه یې د ځایې کافرو نه نیولې ده. په دغه لښکر کې دری حصې ساپي او یوه حصه شینواري وو. په همدغه وخت کې ساپو د پیچ، باډېل، دیوگل او مزار درې د ځایو کافرو نه نیولي او هلته میشت شوي دي. د انجینر وحیدالله په قول چې د خپلو مشرانو نه یې قصې اوریدلې، په دغه وخت کې د شینوارو دری زره کسه چې ښځې، ماشومان او نارینه و دشلطن د وړو ماموندو په مرسته چې په لاره کې پراته و شیگل او شینکوړک سمې ته ورغلي دی او هلته ځای په ځای شوي و. په دغه وخت کې یوازې کټار، گمبیر او دیوز د

---

[4]انجینر وحیدالله سباون سره مرکه (۲۳ جون کال ۲۰۱٦م، کابل).

[5] State and tribe in nineteenth-century Afghanistan: the reign of Amir Dost Muhammad Khan (۱۸۲٦-۱۸٦۳). By Christine Noelle دا پورته معلومات د دغه کتاب نه رانقل شویدي.

[6]شیخ عبدالرحمن د انجنیر وحیدالله سباوون لری نیکه دی چې اوس دوی د شیگل په سیمه د اخونزادگانو په نوم یادیږي.

کافرو سره پاتي شول. شیخ عبدالرحمن بیرته ناوګې سمیي ته ستون شوی دی او دهغه ځوی قاضي عثمان په شیګل کې میشت شو. کله چې شیخ عبدالرحمن وفات شو نو د شیخ بابا سیمه کې یې ښخ کړ او هغه سیمه اوس د شیخ بابا د سیمي په نامه یادیږي. د شیخ بابا دوه زامن د هغه سره هماغلته د شیخ بابا په سیمه کې پاتي شول. د امیر عبدالرحمن خان د دور په لومړی سر کې کټار، دیوز او ګمبیر هم مومندو، ماموندو، شینوارو او ساپو په شریکه ونیول او هلته اوس د څلور واړو قومونونه کونړې میشت شوي دي. د دوی د حمله مرکز یا سنګر د کونړ په اوسنې ځانګار سیمه کې و چې د چغه سرای ختیځ لوری ته موقعیت لري. وایې چې د سنګرکلمه په ځانګار بدل شوی دی. په ګینتول سیمه کې چې د هغه وخت د ځایي اوسیدونکو مانې وه، د دوی پادشاه یا مشر اوسیده خو ساپو، مومندو، ماموندو او شینوارو د شیګل عبدالجلیل اخونزاده د مرکه چې په توګه ورولیږه که هغوي بې له جنګه تسلیم شي نو دوی به دوی ته څه ونه وایې خو د هغه وخت د ځایي اوسیدونکو مشر هغه وژلی و نو بیا دی قومونو په شریکه په هغوي حمله وکړه او د ځایي اوسیدونکو نه یې پورته سیمي ونیولي. شینوارو او سالارزو په شریکه نیشګام او بارګام هم د ځایي کافرو نه په همدغه وخت کې نیولي دی خو شینوارو خپله نیشګام نه شو ساتلی هغه یې په ګور، کوهستانو بیرته خرڅ کړ او په بارګام کې اوس هم سالارزي میشت دي.

په شپاړسمې پېړۍ کې د کونړ د شینکوړک سیمه، شینوارو د دغې سیمې له بومي اوسېدونکو نه چې کافر وو، ونیوله او دوی یې د شمال خوا ته په شا وتمبول. د ساپو قبیلې هم په همدغو وختونو کې پېچ دره د هغې سیمې له بومي اوسیدونکو نه نیولې ده، چې کافر وو. په ۱۸۲۰م کال شاوخوا د ماموندو قبیلې د باجوړ د میرعلم خان په مشرۍ د چغه

سرای او شیګل سیمې ونیولې، چې مخکې دا سیمې د اسمار د خانانو له خوا اداره کېدلې.

همدا رنګه مومند، شینواري او ساپې د پشد خانانو، چې سیدان و، تابع وو او باج به یې ورته ورکاوه. د پیر بابا[۷] مشر زوی سید کمال شاه په پشد کې میشت شو. د سید کمال شاه کورنې په شپاړسمه پېړۍ کې د میرعباس له خوا چې په پشد کې د میا عباس بابا په نامه یادېږي د لومړی ځل لپاره په دغه سیمه کې روحاني نفوذ ټینګ کړ. وروسته د میاعباس زوی، سید عبیدالله د خپل حکمراني قلمرو تر کوز کونړ د پایکو تنګي تر سیمې پورې وغځاوه، چې اوس د ننګرهار ولایت اړونده سیمه ده. د سید عبیدالله نه وروسته سیدلطیف او د هغه نه وروسته سیدنظیف د کونړ د سیمې حاکمان وو. د پشد سیدان له ۱۷۷۰ــ۱۸۲۵ کلونو پورې د کونړ حاکمان وو او پشد یې د حکمرانۍ مرکز و. د پشد حاکمانو به د کال تقریباً له ٦۰۰۰۰ نه تر ۸۰۰۰۰ پورې روپۍ د کونړ له خلکو نه باج اخیسته او د دوی رابطه د افغانستان له سدوزیو او محمدزیو حاکمانو سره یوازې په نامه وه او کله کله به یې د جنګونو په وخت کې یو څو اسونه هغوی ته ورکول.

په ۱۸۰۰م کال کې سیدنظیف د شاه زمان د ناسکه ورور شاه محمود سره پوځي ملاتړ وکړ او د شاه زمان په ماتې کې د سیدنظیف ملاتړ مهم رول ولوباوه؛ خو کله چې د شاه زمان سکه ورور شاه شجاع په ۱۸۰۳م کال کې قدرت ونیوه؛ نو د کونړ په سیمه یې یرغل وکړ؛ خو د سیدنظیف شخصي شناخت د دغه قواو له قوماندان، عرض بیګي اکرم خان پوپلزي

---

[۷] http://www.pirbaba.org/# د پیر بابا (سید محمد علي ترمزی) پلار د بابر په فوځ کې و او دهمایون اوښي و. پیر بابا پخپله د یوسفرو د مشهوره مشرـ دولت خان سره په بنیر کې واده وکړ او هماغلته یې خپل روحاني نفوذ ټینګ کړ.

سره د دې باعث شو، چې هغه ته یې پنځه زره روپۍ رشوت ورکړ او دغه سیمه د هغه تر کنټرول لاندې پاتې شوه. په ۱۸۱۸م کال کې کله چې د محمدزو د مشرانو تر منځ د قدرت په سر کشمکشونه پیل شول او شاه محمود د قدرت نه لرې کړای شو؛ نو په دغه وخت کې د امیر دوست محمد خان یو شمېر خپلوان په جلال آباد کې اوسېدل. کله چې محمداعظم خان په کابل کې قدرت ونیوه؛ نو د هغه وراره، نواب محمدزمان خان له سیدنظیف سره پوځي مقابله وکړه او په ۱۸۲۱م کال کې محمداعظم خان په خپله د کونړ سیمې ته ورغی او سیدنظیف یې دې ته مجبور کړ، چې د ښوې (کوزکونړ) سیمه پرېږدي. دغه سیمه یې د جلال آباد په والي پورې وتړله او هم یې له هغه نه ۸۵۰۰۰ روپۍ باج واخیست.

کله چې په ۱۸۲۳م کال کې محمداعظم خان مړ شو؛ نو د محمدزیو د مشرانو تر منځ د قدرت پر سر جګړې زیاتې شوې او د دوی توجه د کابل نیولو ته واوښته؛ خو سیدنظیف په سیمه کې د باجوړ د خان، میرعلم خان له سخت رقابت سره مخامخ و او مجبور شو، چې له میرعلم خان سره خپښي وکړي؛ نو د هغه له خور سره یې واده وکړ. د میرعلم خان له خور نه د سیدنظیف څلور زامن وشول چې فقیر، امیر، عباس او شهباز نومېدل. د سیدنظیف دې زامنو غوښتل چې د خپل ماما میرعلم خان او د ناوه ګي د خان، امیرخان په ملاتړ د خپلو ناسکه ورونو، محی الدین، بهاوالدین، هاشم او حسین په پرتله په سیمه کې نفوذ زیات کړي تر څو د خپل پلار د مرګ نه وروسته قدرت ترلاسه کړي.

په ۱۸۲۴ م کال کې سیدنظیف د ناوه ګۍ سیمې ته له خپلو زامنو سره ورغی ترڅو میرعلم خان پر دې قانع کړي چې د امیرخان سره دښمني ختمه کړي؛ خو په جرګه کې د سیدنظیف زوی سیدفقیر خپل ناسکه

ورور محي الدین په چاقو وواهه او هغه یې مړ کړ. سیدنظیف له دې نه وروسته سیدفقیر او د هغه سکه ورونه د پشد له مرکز نه لرې کړل او د چغه سرای، شیګل، سرکانو او دونایي په سیمو کې حاکمان مقرر کړل، چې وروسته پاتې سیمې وې او هلته یې لرې ځمکې درلودې او بهاوالدین ته یې د ټول کونړ قدرت وروسپاره. د دې کار نه وروسته سیدفقیر په ښکاره د خپل پلار په مقابل کې بغاوت وکړ او د چغه سرای او شیګل سیمې یې خپل ماما میرعلم خان ته او د سرکانو او دونایي سیمې یې د ناوه ګۍ خان، امیر خان ته پرېښودې، تر څو له هغه سره مرسته وکړي او له خپل پلار نه قدرت ونیسي. که څه هم د ده ماما او د ناوه ګۍ خان له سیدفقیر سره په خپلو وعدو، چې مرسته به ورسره کوي وفا ونه کړه؛ خو سیدفقیر وشو کړای چې په خپلو امکاناتو په ۱۸۲۵م کې خپل پلار سیدنظیف ونیسي، ویې ووژني او د کونړ مرکزي سیمه (پشد) تر لاسه کړي؛ خو د کونړ سهیل لویدیځه سیمه (خاص کونړ) د سید بهاوالدین تر کنټرول لاندې پاتې شوه. دې وضعیت تر ۱۸۳۴ م کال پورې دوام وکړ، تر څو امیر دوست محمدخان جلال آباد له خپل وراره، نواب محمدزمان خان څخه ونیوه. څرنګه چې سیدفقیر د نواب محمدزمان خان پلوی و؛ نو هغه یې هم د قدرت نه لرې کړ او د لغمان چارباغ سیمې ته یې ولېږه. په دې توګه د کونړ په سیمه کې سید بهاوالدین یوازینی حاکم پاتې شو او د دې وعده یې وکړه، چې امیر دوست محمد خان ته به په کال کې ۱۹۰۰۰ روپۍ باج ورکوي.

څو کاله وروسته امیر دوست محمد خان د جلال آباد والي محمد اکبر خان ته امر وکړ چې سیدبهاوالدین په دې بهانه ونیسي، چې ګونډې د انګلیس یو کس جاسوس، شهزاده تیمور سره یې مراوده (لیکنۍ اړیکه) درلوده او ځای یې ورکړی و. هماغه وو، چې محمداکبرخان کونړ ته

لښکرې واستولې او د بهاوالدین شتمني یې قبضه کړه، چې تقریباً یو لک روپۍ کېدې. د هغه ورور هاشم یې د کونړ حاکم مقرر کړ او د پخوا په پرتله یې پرې نهه زره اضافه روپۍ باج ومانه. کله چې انګریزانو په افغانستان یرغل وکړ، د بهاوالدین بخت بیا ویښ شو. که څه هم سیدهاشم تر ۱۸۳۹م کال پورې د کونړ سیمه په خپل کنټرول کې وساتله؛ خو په ۱۸۴۰ م کال کې سید بهاوالدین د انګریزانو په مرسته د کونړ واګې بیا په لاس کې ونیولې او سیدهاشم ته انګرېزانو یوازې مستمرې تنخواه ورکوله او په هغه یې قناعت وکړ.

د امیر دوست محمد خان په دویمه دوره کې، سیدبهاوالدین د کونړ حاکم پاتې شو تر هغه چې له هغه نه وروسته په ۱۸٦٦ م کال کې د هغه زوی سیدمحمود د هغه په ځای د کونړ حاکم شو. په دغه وخت کې د کونړ مالیه تقریباً دېرش زره روپۍ اټکل شوې وه. د دې پیسو نه به شپاړس زره روپۍ سیدمحمود پاچا د خپل خرڅ لپاره اخیستلې او نورې پاتې پیسې به یې په کابل کې د سدوز حاکم ته ورکولې. سیدمحمود پاچا تر ۱۸۸۳ م کال پورې د کونړ حاکم و، د محمداکبرخان سره یې نږدې اړیکې درلودې او د هغه له لور سره یې واده هم کړی و. کله چې د ۱۸٦٦ نه تر ۱۸٦۸م کلونو تر منځ په کابل کې د قدرت په سر شخړې روانې وې؛ نو سیدمحمود پاچا د امیر شېرعلي خان ډېر سخت پلوی و او په ۱۸۷۰ م کال کې چې کله امیر شېرعلي خان خپله دیارلس کسیزه مشورتي جرګه جوړه کړه؛ نو سیدمحمود پاچا د دغه جرګې غړی و. همدا رنګه سیدمحمود پاچا د دیر او باجوړ له خانانو سره د امیر شېرعلي خان د رابط یا مرکه چې په توګه رول لوباوه او ده د امیر شېرعلي خان په دربار کې د سرحدي سیمو په اړوند تصمیم نیولو کې خورا نفوذ درلود. یوازینی مشکل چې د امیر شېرعلي خان سره یې یادونه شوې هغه دا وه

چې سیدمحمود پاچا نه غوښتل چې د کونړ د عایداتو یوه برخه خپل مشر ورور حسام الدین ته ورکړي او په عوض د دې کې امیر شېرعلي خان د کونړ د غربي برخې عاید چې د حکومت ځانګړې برخې عاید و او کلنۍ تقریباً دولس زره روپۍ کېدلې هغه ته ورکولې[8]. د پشد تاریخي پاچاهي کلا د کونړ له مهو تاریخي کلا ګانو څخه وه چې اوس هم د دغه کلا آثار یو څه شته چې د پشد له کلي نه تاو شوي وو.

د سیدمحمود پاچا د لټانو کیسه په کونړ کې خورا مشهوره ده او اوس هم چې څوک لټ او ناراسته وي؛ نو خلک ورته وایي چې ته خو د سیدمحمود پاچا لټ یې.

کیسه داسې وه چې وایي د سیدمحمود پاچا په دربار کې به بېکاره کسان همېشه پراته و او هیڅ کار به یې نه کاوه. بالاخره د دې لټانو شمېر ورځ په ورځ زیاتېدو؛ یو وخت سیدمحمود پاچا ته چا ویلي و چې دا لټان هسې بېکاره پراته دي، که دوی په رښتیا لټان وي او کار نه شي کولی نو د دوی په شاوخوا کې اور ولګوه که څوک په رښتیا لټ وي هغه به ونه تښتي او که چا هسې په لټۍ ځان وهلی وي، وبه تښتي. په دې توګه به د اصلي او لټانو او هغو کسانو چې په تګۍ یې په لټانو کې ځانونه وهلي دي، فرق وشي. کله چې د دې لټانو په شاوخوا کې دوی اور ولګاوه؛ نو زیات شمېر یې وتښتېدل او یو څه پاتې شول. یو شمېر یې دومره لټان وو چې خپل ملګرو ته به یې ویل زموږ دپاره هم فریاد وکړئ، چې وسوځېدو.

کله چې امیر عبدالرحمن خان په ۱۸۹٦-۱۸۹۵م کلونو کې د کونړ او نورستان سیمې تر خپل کنټرول لاندې راوستې؛ نو د پشد د سیدانو

۸ **State and tribe in nineteenth-century Afghanistan**: the **reign of Amir Dost** Muhammad Khan (۱۸۲٦-۱۸٦۳). By **Christine Noelle**. دا پورته معلومات له دې کتاب نه رانقل شوي دي.

حکمراني یې هم ختمه کړه او سیدمحمود پاچا د سیدانو د سلسلې د کونړ د سیمې وروستي حکمران و. د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په وخت کې د کونړ سیمه د کابل په مرکزي حکومت پورې وتړل شوه، چې د شرقي او مرکزي نورستان سیمې هم پکې شاملې وې. د کونړ سیمه په درېوو حصو ووېشل شوه: د بر کونړ (اسمار) سیمه، د خاص کونړ سیمه او د کوزکونړ (ښېوه) سیمه. د اسمار په سیمه کې یو غونډ و، چې وروسته په لوا او د ثور د کودتاه نه وروسته فرقه شوه. همدا رنګه په سرکانو او خاص کونړ کې هم پوځي قطعات له ډېورند کرښې سره پراته وو. وروسته د کوز کونړ سیمه د ننګرهار ولایت یوه برخه شوه.

رئیس تنظیمه (د مشرقي د سیمې مشر) به په جلال آباد کې و. د امان الله خان په دور کې د کونړ حکمراني، چې د حاکم اعلی په نامه یادېدله، مستقل اداري واحد شو. د کونړ لومړنی حاکم اعلی عبدالرزاق خان[9] نومېده. سید شمس الدین مجروح لیکي چې کله حاکم اعلی عبدالرزاق خان کونړ ته راغی نو کرتی او پتلون یې پر تن وو، د شپو خولۍ یې پر سر، ږیره یې خریلې او برېتونه یې هم نیمایي خریلي یعنې لنډ کړي وو. د حاکم اعلی دا ډول فېشن خلکو ته عجیبه غوندې ښکاره کېده. خلکو دا اوازه خپره کړه چې ګوندې عبدالرزاق خان د استقلال په جګړه کې بزدلي کړې او امان الله خان ورته امر کړی چې خپل برېتونه نیمایي وخریېه.[10] د امان الله خان له دور نه اوه نوې کاله کېږي که اوس هم څوک کونړ ته له درېشۍ سره لاړ شي او د شپو خولۍ یې پر سر وي؛ نو څوک ورته په ښه سترګه نه ګوري. مطلب دا چې د عامو خلکو په ذهنیت

[9] سرګذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي ـ کال کې د افغانستان ټایمز مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.
[10] سرګذشت من، صفحه ۳۳

کې په دې ٦٩ کلونو کې ډېر لږ تغیر راغلی دی او د دې ډول ذهنیت درلودلو مهم عامل په دغه سیمه کې مسلسلې جګړې دي.

لغمان او شینوارو کې هم حکمرانۍ وې. په۱۳۴۳ل= ۱۹۷۷م کال کې کونړ له لوی ننګرهار نه جلا او د مستقل ولایت په توګه وپېژندل شو[11]. په ۱۹۸۹م کال کې چې کله د نورستان په نامه ولایت جوړ شو؛ نو ختیځ نورستان (کامدېش او برګمټال ولسوالۍ) او هم مرکزي نورستان (وایګل او پارون سیمې) د کونړ ولایت نه جلا شوې او د نورستان ولایت برخې وګرځېدلې. په دې توګه د لوېدیځ (غربي) نورستان چې د لغمان ولایت ولسوالي وه له لغمان نه جلا او د نورستان په ولایت پورې وتړل شوه.

اوس مهال د کونړ ولایت پر مرکز (اسعدآباد) سربېره پنځه لس اداري واحدونه یعنې ولسوالۍ لري. دغه ولسوالۍ د نورګل، څوکۍ، خاص کونړ، سرکانو، نرنګ، مروري، وټه پور، پېچ دره (ننګلام)، چپه دره، شیګل، شلطن[12]، اسمار، دانګام، ناړۍ او غازي آباد[13] په نومونو یادېږي.

د تاریخ په اوږدو کې د کونړ سیمه د لویو امپراتوریو لپاره د هند پر نیمه وچه باندې د حملو لپاره خورا مهمه سیمه وه، چې د دې سیمې نه به یرغلګرې قواوې تېرېدلې او د هند پر نیمه وچه باندې به یې خپلو

[11] http://books.google.com/books?id=tp٥IrLhWbTkC&pg=PT٤٥٩&lpg=PT٤٥٩&dq=Kunar+province+become+part+of+nangarhar+province+in+۱۹۷۷&source=bl&ots=p۸-a۳۵Mjfh&sig=W_۷dfV۷AU۱ponWodZSbx۷PQdmk۸&hl=en&sa=X&ei=isMmT۷LWFeLHsQKQmOiMAg&ved=۰CC۰Q٦AEwAg#v=onepage&q&f=false
[12] د شلطن ولسوالي د ډاکتر اشرف غني په حکومت کې رسمي شوه.
[13] د غازي اباد اوسنۍ ولسوالي پخوا د اسمار ولسوالي برخه وه، دا ولسوالي د څونک د غازي په نامه ونومول شوه، چې اصلي نوم یې محمد غازي چوپان و. غازی چوپان په ختڅه نورستانی و او د جهاد په لومړیو یا (۱۳۵۸ل) کې د سین درې د مجاهدینو مشر و. چوپان په ورستیوکلونوکې د دیر او چترال ترمنځ چترال ته په لاره نامعلومو کسانو شهید کړ. غازی چوپان چې زما د پلار او زما نږدی ملګری و، خورا زړه ور، مېلمه پال او په وطن مین شخصیت و.

حملو ته دوام ورکاوه. مقدوني سکندر د کونړ د سیمې نه باجوړ ته واوښت او[١٤]همدا رنګه ظهرالدین بابر[١٥] او ګوډ تیمور هم د کونړ له لارې د هند پر نیمه وچه باندې خپلو حملو ته دوام ورکړی و.

په معاصر تاریخ کې هم د کونړ سیمې خاص اهمیت درلودلی دی او د کابل مرکزي حکومت همېشه کوښښ کړی، چې د کونړ له سیمې نه د حکومت پر ضد د ګاونډیانو د تهدیداتو مخه ونیسي او هغه خنډونه چې د حکومت پر ضد به محسوسېدل له منځه یوسي چې ځو ښې بېلګې یې د ١٣٢٤ل کال د ساپو پاڅون او په ١٣٥٧ کال کې د ثور تر کودتاه وروسته د کونړ د خلکو پاڅون دی. په کونړ کې د حکومت پر ضد پاڅونونه په عوامو کې د انقلاب په نامه هم یادېږي.

د کونړ په تاریخ کې نورې مهمې پېښې هم تېرې شوي دي، چې د ارنوی غزا یا د استقلال څلورمه جبهه ده، چې غازي میرزمانخان یې مشري کوله. په خاص کونړ کې د رنګرېزانو پاڅون د پشد د سیمې د ګلاپرې جګړه او د باجوړ د جګړې یادونه ضروري ده. البته د دې پېښو د عواملو په اړه زیاتو څېړنو ته ضرورت دی؛ خو ما دلته په مختصره توګه څېړنه کړې او هغه معلومات چې ما په نورو لیکنو کې نه دي لوستلي، په دې کتاب کې مې راوړي دي. همدا رنګه د کونړ په سیمه کې په ملي او نړیواله کچه په بېلابېلو رژیمونو کې پخوا او هم په معاصر تاریخ کې مهم شخصیتونه، چارواکي او مشران تېر شوي دي چې سید جمال الدین افغان یې ښه نمونه ده.

---

[١٤] http://books.google.com/books?id=٩٥qY٠qz٩٣ZUC&pg=PA١٢١&dq=Alexander+great+in+kunar&hl=en&sa=X&ei=RskmT٨PbHu-DsgK_-OyMAg&ved=٠CD٤Q٦AEwAg#v=onepage&q=Alexander%٢٠great%٢٠in%٢٠kunar&f=false

[١٥] http://en.wikipedia.org/wiki/Babur

پر دې سربېره د سرکانو میاصاحب چې سید محمد اکبر شاه نومېده، غازي میرزمانخان، د تیرګړو پاچا صاحب چې سید حضرت شاه پاچا نومېده او د سید شمس الدین مجروح پلار و، شیخ پاچا د سلامپور، چې میر صاحب جان پاچا نومېده، مولوي جمیل الرحمن د پېچ درې، محمد هاشم زماني، ډاکټر کبیر ستوری، سید بهاوالدین مجروح، کشمیرخان، محمد غازي چوپان، جلاله خان، محمدمعظم اخوندزاده د خاص کونړ، منشي ګل محمدخان چې د ولسي- جرګې دویم منشي- و، وکیل میرزا محمدجان، میرزا محمدجان خان د خاص کونړ چې د ډاکټر کبیر ستوری نیکه وه، عبدالحکیم اخونزاده د نرنګ، صاحب حق صاحب د څوکۍ، د شونکړې انځرې ملا صاحب، میا محمدنعمان چې د منګوال میا صاحب په نوم یې شهرت درلوده، سلطان محمدخان د پېچ، وکیل محاکم خان، پروفیسر- رسول امین، د مزار درې عبدالوهاب ساپی، د څوکۍ لوی څارنوال عبدالهادی خلیلزی، ډاکټر عبدالرشید جلیلي، سناتور عبدالخالق او داسې نور. هغه څه چې ما له مشرانو نه اورېدلي او تر کومه حده مې د مرکو په ترڅ کې معلومات راټول کړي او چاپي آثار لوستلي دي غواړم په اجمالي توګه دلته د دې پېښو او د دوه مهمو شخصیتونو غازی میر زمان او مولوي جمیل الرحمن په اړه یو څه یادونه وکړم.

کېدای شي چې زما د ا لیکنه د ځینو کسانو د ذوق او شوق سره برابره نه وي او یا شاید هغوی د دغو پېښو نه بل رنګ تعبیر او تفسیر ولري؛ خو زما دا لیکنه زما د برداشت او معلوماتو په چوکاټ کې ده او تر خپله وسه مې کوښښ کړی، چې په معلوماتو کې ګوتې ونه وهم او واقعي معلومات درنو لوستونکو ته وړاندې کړم.

دويمه برخه

د غازي ميرزمانخان په اړه معلومات چې څنګه مشهور او د نفوذ څښتن شو ؟

د لوی خان ميرزمانخان رول په کونړ کې[۱۶]

په مشرقي سيمو او کونړ کې د غازي ميرزمانخان چې د امان الله خان له خوا نه ورته (لوی خان) لقب ورکړل شوی و، يو پېژندل شوی نوم دی. د امير عبدالرحمن له دور نه راپه دې خوا د ده د پلار، ګلروز نفوذ لومړی د کونړ په سيمه باندې او بيا وروسته د امان الله په دور کې د ميرزمانخان نفوذ په مشرقي سيمه او هم د افغانستان په سياست کې خورا مهم رول لوبولی دی. ميرزمانخان د استقلال د څلورمې جبهې[۱۷] يا د ارنوی د جبهې مشري کوله. که څه هم د استقلال د څلورمې جبهې کتاب

[۱۶] ميرزمانخان مشره لور بي بي مريم نومېدله، چې په خاص کونړ کې يې د مريم جانې په نامه شهرت درلوده. مريم جانه زما د مور له خوا نيا وه او د لعل محمد خان مېرمن و. لعل محمد خان چې په لعلو جان شهرت درلوده، کله چې مړ شو نو په کونړ کې د خپل خاوند د کورنۍ (ميرزا محمدجان خان کورنۍ) او هم د ميرزمانخان د کورنۍ نوم مريم جانې چې موږ به ورته کونړ ابۍ ويله، ژوندې ساتلی و څکه د ساپو د پاڅون په دور کې د ميرزمانخان ټوله کورنۍ د کونړ نه هرات ته جلاوطن کړې شوه. مريم جانه، د مرحوم وکيل عبدالجليل ملنګ، مرحوم ډاکتر کبير ستوری او څارنوال محمد نعيم مور ده.

[۱۷] د استقلال څلورمه جبهه: مؤلف عبدالخالق اخلاص، سريزه او اهتمام حبيب الله رفيع، لومړی چاپ ۱۳۶۵ لمريز کال، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور.

کې د ميرزمانخان په اړه معلومات شته؛ خو يو څه معلومات چې د ما لپاره يې پيدا کول ضروري وو او دا سوالونه به همېشه له ما سره وو، چې څنګه ميرزمانخان چې په هغه وخت کې يوازې يوه وړوکې کورنۍ وه، د کونړ د هيڅ يوې لويې قبيلې لکه ساپيو، مومندو، مامونـدو يا سالارزيو پورې تړاو نه درلوده، پلار يې چې اصلاً د کونړ هم نه و او د تيرا نه نرنګ ته راکډه شوی و، په دې سيمه کې دومره نفوذ پيدا کړ او د کونړ غونډې غرنۍ سيمه کې چې څکمې پکې ډېرې کمې دي په زرهاوو جريبه څمکه لاسته راوړه؟ ترڅو په دغه سيمه کې خاني وکړي.

د يو شخص په رشد کې همېشه بهرني او داخلي عوامل مهم رول لوبوي چې يو څوک د شهرت مقام ته رسوي او د يوې سيمې او يا د يو ملک د تاريخ جز ګرځي. د پورته سوالونو په اړه معلومات ما د ميرزمانخان په اړه په نورو ليکنو او کتابونو کې نه دي لوستلي. که څه هم د دغه پلټنو په اړه زما او د ډاکتر عبدالرحمن زماني په پلټنو کې چې د ميرزمانخان د زوی له خوا لمسی دی يو څه توپير شته دی او ده هم ماته وليکل چې دی هم د دې پلټنې په اړه په لومړي څل اوري؛ خو زما د پلټنو استدلال راته قوي ښکاري څکه د يو شخص په رشد او نفوذ کې د يو شخص د خپلې پوهې، تدبير او مېړانې تر څنګ، طالع يا بخت هم ضروري دی. په انګليسي- ژبه کې وايي To be in the right place in the right time يعنې که ښه درته ورسېږي وايي په ښه موقع کې په سم ځای کې وي؛ نو څکه هر څه سم شول يا زموږ په اصطلاح بخت يې وينې و. که تاوان چا ته په يوه پېښه کې ورسېږي نو وايي To be in the wrong place in the wrong time يعنې په غلط وخت کې په خراب ځای کې و؛ نو څکه ورته تاوان ورسېد. زما په اند د مير زمانخان پلار ګلروز په ښه موقع په ښه ځای کې و، چې د سپه سالار

غلام حیدر خان څرخي د توجه وړ وگرځېد او په کونړ کې یې نفوذ پیدا کړ.

که نړدې تاریخ ته نظر واچوو نو د اسلامي حزب د مشر انجینر گلبدین حکمتیار او د جمعیت اسلامي د مشر استاد برهان الدین رباني په مبارزه، طرز فکر، په نهمه لسیزه کې د کابل په جنگونو او گډوډیو کې د دوی لاسونه او هم د بهرنیانو له خوا د دوی په ملاتړ کې چندان توپیر نه و؛ خو گلبدین حکمتیار نن د پاکستان په ملاتړ متهم او د تروریستانو په لست کې دی اما استاد برهان رباني ته د صلح د شهید لقب ورکول کېږي. مولوي جمیل الرحمن د مجاهدینو لومړنی مشر- و چې د یو عرب له خوا په باجوړ کې شهید کړای شو؛ خو هیچا ورته د ملي قهرمان لقب ور نه کړ اما کله چې احمدشاه مسعود د عربو له خوا شهید کېږي؛ نو ده ته د قهرمان ملي لقب ورکول کېږي. دا ځکه چې تاریخ همېشه د واکدارو په گټه لیکل کېږي.

میر زمانخان چې د امان الله خان نږدې ملگری و، امان الله خان چې کله خپل وطن پرېښود؛ نو میرزمانخان هم په همدې وخت کې د کونړ د شینکوړک په سیمه کې شهید کېږي. کله چې نادرخان قدرت ته رسېږي، دی او د ده کورنۍ همېشه هڅه کړې ده چې د امان الله خان کارنامې او د استقلال په جنگ کې د مختلفو اشخاصو او کورنیو رول، ډېر کم وځلوي. د نادرخان او هم د ظاهر شاه د قدرت په لومړیو دوه لسیزو کې بالخاصه د صدراعظم محمد هاشم خان له خوا ډېره هڅه شوې وه، چې د امان الله خان د طرفدارانو او کورنیو اهمیت کم وښیي. د دوی ستراتېژي همدا وه چې د امان الله خان د طرفدارانو کورنۍ په سیستماتیکه توگه وټکوي، بندیخانو ته یې واچوي او د هېواد په داخل کې یې تبعید کړي تر څو څوک د دوی قدرت چیلنج او یا له خطر سره

مخامخ نه کړي. په مشرقي سیمه کې د خوگیانو د ملک قیس کورنۍ، د کامې د گرداب د خانانو د حسن خان کورنۍ، په کونړ کې د میر زمانخان کورنۍ، د کونړ د پېچ درې د سلطان محمد خان کورنۍ او داسې نور په لسگونو لوی او وړې کورنیو تبعیدول او زندانونو ته اچول د دوی د ستراتېژیو ښې نمونې دي.

نو په دې توگه د میرزمانخان د ژوند او کارنامو په اړه هم د وخت حکومت خاورې اچولې او په دې اړه لږ معلومات او ریسرچ شوی دی. که څه هم په تېرو دوه درې لسیزو کې د استقلال څلورمې جبهې کتاب، د محمد هاشم زماني زنداني خاطرات او د ډاکتر عبدالرحمن زماني کتاب، په آزاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاگانو کې د غازي میرزمانخان ونډه[18] او څو نورې مقالې نشر- شوي دي؛ خو بیا هم دا ریسرچ کافي نه دی او د دغه پېر د پېښو په اړه زیاتو څېړنو ته اړتیا شته دی.

دا چې څنگه تاریخ همېشه د واکدارو په گټه لیکل کېږي، پروسږ کال مې د Return of a King کتاب چې انگلیسي- مؤرخ William Dalrymple له خوا د شاه شجاع قدرت ته د رسېدو د دویم ځل په اړه لیکل شوی دی ولوسته؛ نو د دې کتاب په لوستلو راته دا معلومه شوه چې شاه شجاع عادي سړی نه و. که د شاه شجاع تاریخ ته نظر واچول شي او د تبعیض نه جدا په ځانگړې توگه وڅېړل شي، فکر کوم چې د سدوزیو د پخوانیو پاچاهانو په پرتله پوه سړی و؛ خو د وخت حوادثو او حالاتو له ده سره یاري او ملتیا ونکړه چې په قدرت کې پاتې شي، همېشه

[18] په ازاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکې مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاگانو کې د غازي میرزمانخان ونډه: د ډاکتر عبدالرحمن زماني لیکنه، چاپ کال ۲۰۱۰م، او د مسکا خپرندویې مؤسسې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

يې هلې ځلې له ناکامۍ سره مخامخ شوي دي او بالاخره په کابل کې شهيد کړای شو، چې د شاه شهيد سيمه د ده په نامه ياده شوه.

که سوال دا وي چې ده ولې له انګريزانو سره معاهده امضاء کړه، د سدوزو ټولو اميرانو له انګريزانو سره جوړ جاړی درلود، حتی امير عبدالرحمن خان هم له انګريزانو سره جوړجاړی کړی دی. نادرخان او له هغه نه وروسته د افغانستان ټول واکداران د بهرنيانو په ملاتړ قدرت ته رسېدلي او يا د بهرنيانو په ملاتړ په قدرت کې پاتې شوي دي. اما شاه شجاع د نورو پرتله زيات بدنام دی او د انګريزانو د ګوډاګي په نوم يادېږي؛ خو دا نور بيا له دغه نوم نه مستثنی دي ځکه چې دا نور يو څه په قدرت کې پاتې شوي او د هغه وخت مؤرخينو، تاريخ د دوی په ګټه ليکلی دی. په هر حال دا يو جدا بحث دی، راځم اصلي موضوع ته.

ميرزمان خان په ۱۸٦۹ مېلادي (۱۲٤۸ ل) کال کې د کونړ د لمټک په کلي کې چې اوس د نرنګ ولسوالۍ پورې تړلې سيمه ده، د حاجي ګلروز خان په کور کې سترګې غړولې دي. د هغه غور نيکه محمد اکرم خان د دښمني په وجه د سپين غره د تيراه د "کوټ" د سيمي نه د خپلو زامنو سره لومړی انبار سيمي ته او بيا د خاص کونړ د شامکار سيمي ته او دهغه ځای نه د برنرنګ د لمټک په کلي کې ميشت شويدي. په لمټک کې محمد اکرم خان، خپل مشر زوی محمد عمرخان ته د ملک هيبت خان خور په نکاح کوي. د لمټک اوسيدونکي زيادتره بابړ دي. محمد عمر خان څه موده وروسته وفات کيږي او د کونړۍ مشري ګلروز خان ته پاتې کيږي. ګلروز خان درې مانديڼې درلودي چې ميرزمانخان يې د

دويمې مانديڼې نه و چې د ده مور د کټار کلا د ملک کامران خان خور وه[۱۹]. دوی له اپريدي قبيلې څخه دي.

کله چې په ۱۸۸۰م کال کې امير عبدالرحمن خان قدرت ته رسېږي؛ نو دی د مرکزي افغانستان د اداري سيستم اساس ږدي او غواړي چې د موجوده افغانستان په مختلفو سيمو کې خاني او ملک الطوايفي ختمې کړي. امير عبدالرحمن خان د پاچاهي په اوله لس کلنه دوره کې تقريباً اولس لښکر کشي وکړي او هغه تهديدونه چې د ده پاچاهۍ ته د محلي خانانو او ملوک الطوايفۍ نظامونو له خوا مواجه وو، له منځه يوړل او د اوسني معاصر افغانستان تهداب يې کېښود.

د اميرعبدالرحمن پاچاهي او قدرت ته دوه ډوله تهديدونه متوجه وو[۲۰].لومړی تهديد ورته د خپلې کورنۍ له خوا د قدرت پر سر و، چې په ۱۸۸۱م کال کې يې د سردار محمدايوب خان په مقابل کې او په ۱۸۸۸م کال کې د سردار محمد اسحق خان په مقابل کې جنګونه وکړل او هغه تهديدونه يې له منځه يوړل. دويم ډول تهديدونه ورته د داخلي اغتشاشونو او محلي واکمنو او ملک الطوايفۍ د خانانو او روحاني مشرانو نه وو. امير عبدالرحمن خان شپږ محلي اغتشاشونه په ليرو پرتو سيمو کې له منځه يوړل او نورې نهه جګړې د پښتنو په سيمو کې شوي دي.[۲۱]

---

[۱۹] http://zamanifamily.org/?page_id=۷٦۰ (د استقلال څلورمه جبهه، دويم چاپ، کال ۱۳۹۵ل صفحه ۹۱)،

[۲۰]دامير عبدالرحمن خان د دورې په اړه د پوهاند محمد حسن کاکړ کتاب، د افغانستان سياسي او ديپلوماتيک تاريخ (۱۹۰۱-۱۸٦۳ م) چې په انګليسي ژبه ليکل شوی دی، لوستل يې اړين دي.

[۲۱] Cf. Kakar, ibid (۱۹۷۱) and Dupree, Afghanistan (Princeton: Princeton University Press, ۱۹۷۰), pp. ٤۱۸-٤۱۹. Dynastic rebellions against the government were waged by Sardar Ayub Khan, ۱۸۸۱, and Sardar Muhammad Ishaq Khan, ۱۸۸۸. Rebellions against the government by non-Pakhtun groups involved the following leaders

کله چې امیر عبدالرحمن قدرت نیسي، سیدمحمود پاچا د کونړ چې په خپله سیمه کې یې محلي حکومت درلود د امیر عبدالرحمن مبارکۍ ته ورځي؛ خو امیر عبدالرحمن خان ورته وایي چې پس له دې به د کونړ مالیه مرکزي حکومت ته ورکوي او په بدل کې به امیر عبدالرحمن خان د کونړ حکمراني ده ته ورسپاري او د خرڅ لپاره به سیدمحمود پاچا ته میاشتنۍ پیسې ورکوي. سیدمحمود پاچا دا نه مني او امیر عبدالرحمن د کونړ د ملوک الطوایفۍ د ختمولو لپاره لښکرکشۍ کوي او سیدمحمود پاچا د ځلورو کلونو لپاره په سرحداتو کې د امیر عبدالرحمن خان پر ضد مبارزه کوي؛ خو بالاخره د ۱۸۸٦م کال په جنورۍ میاشت کې سیدمحمود پاچا د انګریزانو له خوا وړاندیز مني، چې دی به د افغانستان د سرحدي سیمو نه لېرې اوسېږي او د انګریزانو له خوا به ده ته د میاشتې یو څه پیسې ورکول کېږي، چې خپل ژوند پرې وکړي. د امیرعبدالرحمن پالیسي دا وه چې ځایي مشران به یې کمزوري کول او په عوض به یې نوي مشرانو او اشخاصو ته رشد ورکاوه.[۲۲]

---

and/or regions: the Wali of Maimana, ۱۸۸۲; the Mir of Shignan and Roashan (Badakhshan), ۱۸۸۲; Badakhshan again in ۱۸۸۹; Hazarajat, ۱۸۹۱-۹۳; and Kafiristan, ۱۸۹۵-۹٦. Rebellions against the government by Pakhtun groups involved the following leaders, tribes and/or regions: Laghman, ۱۸۸۱; Taraki, Ghilzai, ۱۸۸۱-۸۲; Sayyid Mahmud Pacha (Kunar), ۱۸۸۲; Shinwari, ۱۸۸۲-۹۲; Mangal, ۱۸۸۳-۸٤; Laghman, ۱۸۸۵-۸٦; Ghilzai, ۱۸۸٦-۸۸; Safi (Kunar), ۱۸۸۹; and the Khan of Asmar (Kunar), ۱۸۹۰.

[۲۲] TRIBE, STATE AND ISLAM ON THE AFGHAN FRONTIER, ۱۸۸۰-۱۹۱۹ (David B. Edwards, Williams College)

دیوید اډوارز د حسن کال کړ د کتاب نه دا لاندې لیکنه راخستي ده:

Kakar has noted that prior to Abdur Rahman's reign, Afghanistan "more closely resembled a confederation of tribes and khanates than a centralized monarchy. In

د سید محمود پاچا د لښکر مشر سکندر شاه نومېده او اصلاً د باډېل درې اخونزادګان وو. دی هم خپله سیمه پرېږدي او د پېچ درې د ګلسلک په سیمه کې استوګن کېږي. طلب الدین اخونزاده د سکندرشاه لمسی دی، چې د امان الله خان په دور کې د میر زمانخان په واسطه د پیچ درې مشر وټاکل شو. طلب الدین اخونزاده د پېچ درې د سلطان محمد خان پلار و[۲۳].

د کونړ سیمې ته امیر عبدالرحمن خان څلور ځلې لښکر استولی دی. د ۱۸۸۱-۱۸۸۲ م کال کې د سید محمود پاچا پر ضد یې لښکر واستاوه او هغه یې له قدرت نه لرې کړ. په ۱۸۸۹م کال کې د ساپو پر ضد لښکر واستاوه او هغوی یې د مرکزي حکومت تابع وګرځول. په ۱۸۹۰م کال کې یې د اسمار د خان پر ضد لښکرې ولېږلې او د هغه خاني یې له منځه یوړه. د ۱۸۹۵-۱۸۹٦م کلونو په منځ کې د کافرستان پر ضد لښکرې ولېږلې او دا سیمه یې ونیوله او ځایي کافر اوسېدونکي یې مسلمانان کړل او دا سیمه یې د نورستان په نوم ونوموله.

---

this confederation, tribal elders and jirgah exercised administrative power in the affairs of their communities, subject to payment of taxes to the central government. The central government directly controlled only the urban centers and their surroundings and had a small standing army and bureaucracy. A successful monarch was one who was able to manipulate the sardars and the tribal and religious elders. The inability of a monarch to maintain this precarious situation was the signal for civil wars in which tribal communities preferred to cast off whatever restraints had been imposed on them." ("Trends in Modern Afghan History," in Afghanistan in the ۷۰'s, p. ۱۵)

[۲۳] د سلطان محمدخان زوی، احسان الله ساپي سره مرکه (۱۲ مارچ ۲۰۱٦م کال، چغه سرای، کونړ)

کله چې امیر عبدالرحمن خان سپه سالار غلام حیدرخان څرخي د کافرستان د نیولو او مسلمانولو لپاره کونړ ته راولیږه، نو د اوسني سالار باغ په سیمه کې یې پوځونه ځای په ځای کړل. سپه سالار څرخي غوښته چې د ساپو له قوم نه یو څوک مشر وټاکي خو دا چې ساپي سره په یو کس نه راضي کېدل ځکه دا متل په ساپو کې مشهور دی چې ساپي سم سمکي یعنې ټول ساپي سره یو ډول دي؛ نو په دې وخت کې د میر زمانخان پلار گلروز چې د تیراه نه دلته راغلی و او هلته پخوا د انگریزانو په قواو کې د صوبه دارۍ تر رتبې رسېدلی و، چا ورته معرفي کړ او هغه یې د پوځي قطعاتو د سنبالولو او مالیاتو د راټولو لپاره مشر وټاکه. دا پورته کیسه د پشد د کلي د ملکانو د کورنۍ مشر ملک خورشید چې ما هم لیدلی و، احسان الله خان ساپي ته په پېښور کې کړې ده.

ډاکتر عبدالرحمن زماني د خپل پلار ارسلاخان زماني له قوله چې هغه هم ژوندی دی، د ۲۰۱۶م کال د اپرېل په یولسمه نېټه په ایمیل کې راته ولیکل چې کله سپه سالار غلام حیدرخان څرخي کونړ ته راځي؛ نو گلروز کونړ پرېږدي او د کوزې پښتونخوا د مردان سیمې ته د یو کم وخت لپاره ځي او هلته له خیرآباد سره نږدې د هوسی په کلي کې اوسېږي. دی وایي چې په همدغه کال فرقه مشر خان محمد خان چې د میر زمانخان کشر ورور و، هلته تولد کېږي. سپه سالار څرخي میرزمانخان راغواړي او مردان ته یې لېږي چې خپل پلار راولي. په دواړو روایتونو کې دا جوتېږي، چې سپه سالار څرخي گلروز راغواړي او دنده ورته سپاري. اما ډاکتر عبدالرحمن زماني وایي چې دی د لومړي ځل لپاره دا اوري چې گلروز د انگریزانو په پوځ کې د صوبیدارۍ تر رتبې رسېدلی و. د زماني ویب پاڼې په استناد، گلروز د کورنیو بدیو له امله کونړ ته کډه کېږي او په لمتک کې استوگن کېږي. اما د استقلال په څلورمه جبهې کتاب کې دا

قصه بیا د دواړو قصو سره توپیر لري. ویل کېږي سپه سالار چرخي، جرنیل باول خان د پیچ درې او کانیتوا د نیول لپاره ټاکي او گلروز خان ورسره د راه بلد په توگه لېږي. کله چې دوی راستنیږي نو جرنیل باول خان، سپه سالار څرخي ته شکایت کوي چې گلروز خان د پیچ د خلکو سره همدردي کوله او په دی تور دی په وټه پور کې بندې کوي خو د ده زوم، دی دشپې له خوا خلاصوی او دوی د میرزمانخان په شمول مردان ته تښتي.[٢٤] زما په اند که دا خبره سمه وی نو سپه سالار څرخي ځنگه میرزمانخان د خپل پلار گلروز خان، پسي ولیږه حال دا چې دی د خپل پلار سره مردان ته تښیدلې و. (د تفصیل لپاره د استقلال ډ څلورمې جبهې کتاب ته مراجعه وکړي). په همدې کتاب کې یادونه شوي چې کله امیرعبدالرحمن خان وفات کېږي نو میرزمانخان د خپل پلار سره بیرته راځي او په لمتک کې ورته سپه سالار څرخي شاړې ځمکې ورکوی او هم د سه کوټې ځمکي اجاره نیسي. دا خبره راته هم سمه نه ښکاري ځکه چې نورستان د امیرعبدالرحمن خان په ژوند فتحه کېږي او څرخي بیا دلته دی پاتې شوی.

زما په اند د ملک خورشید خبره راته سمه ښکاري ځکه که گلروز کومه خاصه ځانگړتیا نه درلوده؛ نو فکر نه کوم چې سپه سالار څرخي هغه راغوښتی وای او یا یې په هغه پسې زوی لېږلی وای چې له مردان نه یې راولي او له ده سره کار وکړي. دا کیسه سمه ښکاري ځکه مخکې له دې نه چې میرزمانخان شهرت پیدا کړي؛ نو د ده د کورنۍ او د پلار نفوذ باید په دغه سیمه کې یو څه موجود وای. که داسې دلیل نه وي نو دا مشکله ده، څنگه کېدای شي چې یو کس او یا یوه کورنۍ چې اصلاً له بل ځای نه

[٢٤] د استقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ، کال ۱۳۹۵ل، صفحه۹۲

دلته کډه شوې وي، په کونړ کې د نورور قومونو په منځ کې دومره نفوذ پیدا کړي او دومره زیاتې ځکمې خپلې کړي. زما په اند د همدې رتبې په حاصلو گلروز وکړای شول چې کونړ کې خاني جوړه کړي او بیا په کابل کې له پاچاهي کورنۍ خاصتاً امان الله خان سره رابطه پیدا کړي.

دا چې ولې میرزمانخان د امیر حبیب الله خان په وخت کې بندي شو دوه روایتونه دي. سید شمس الدین مجروح په خپل کتاب سرگذشت من کې لیکي، چې د یو جنایي تور پر اساس میرزمانخان بندي کېږي اما افغان جرمن انلاین په ویب پاڼه کې د ډاکتر عبدالرحمن زماني د لیکنې پر اساس، میرزمانخان د امیر حبیب الله خان په دور کې د یوې دسیسې په ترڅ کې بندي کېږي[25] او د دې علت دا ښیي چې میرزمانخان په ۱۹۰۸م کال کې د آزاد سرحد په امتداد د سري غزا په نوم جگړه کې د انگریزانو پر ضد غزا کې برخه درلوده او په دې توگه د بریتانوي هند نایب السلطنه لارد منتو امیر حبیب الله ته د اپرېل په ۲۴مه نېټه یو لیک استوي او خبر ورکوي، چې د افغانستان له خوا د هغو کسانو مخه ونیسي-څوک چې د برتانیوي هند د پوځونو په مقابل کې غواړي وجنگېږي. امیر حبیب الله خان په همدغه کال د مۍ د میاشتې په پنځمه نېټه، په خپل لیک کې لارد منتو ته اطمینان ورکوي او په همدې تور میرزمانخان کابل ته غواړي او بندي کوي یې.[26]

[25] http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?۷۷
(اخر ځل دا ویب پانه په ۱۵ د اپریل ۲۰۱٦م کال کې وکتل شوه)

[26] په ازاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاگانو کې د غازي میرزمانخان ونډه: د ډاکتر عبدالرحمن زماني لیکنه، چاپ کال ۲۰۱۰م، او د مسکا خپرندویې مؤسسې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

زما د مرکو په ترڅ کې دا جوته شوې چې د میرزمانخان پلار گلروز د امیر حبیب الله خان په دور کې هم د مالیاتو د راټولو مسوول و او د ساپو د قومونو نه به یې د ملکې د سرغوړي په نامه مالیه راټوله او دا برخه مالیه چې غوړي وو، امیر حبیب الله خان د امان الله خان مور ته ځانگړې کړې وه؛ نو په دې توگه د گلروز او وروسته د میر زمانخان د امان الله سره نږدې اړیکې وې. زما د تره سید عبدالقادر په قول، میر زمانخان نږدې رابطه د امان الله خان سره وه نو امیر حبیب الله خان ته دا بهانه په لاس ورکړه چې د مالیاتو د باقیدارۍ په تور، میرزمانخان بندي کړي. په یو بل روایت کې میرزمانخان نوکر جمدرخان د دغه سیمي یو مشهوره ډاکو حکیم خان وژنې او په دی تور، د اسمار پوځي افسر- میرزمانخان بندې کوي او کابل ته یې د معین السلطنه په امر لیږي.[27] د ښاغلي مجروح خبره چې میرزمانخان د جنایي پېښې په تور بندي شوی دی، د اول ځل لپاره سمه ده، اما د ډاکتر عبدالرحمن زمانې خبره هم په خپل ځای سمه ده چې د میرزمانخان نه په دغه سیمه کې خطر و او انگریزانو نه غوښته چې دی په کونړ کې اوسي. د همدې کتاب په استناد، میرزمانخان د امان الله خان په مرسته د یوه کال د بند نه وروسته خوشي کیږي خو د معین السلطنه په امر د دویم ځل لپاره بیا بندې کیږي. زما په اند دا دویم ځل نیول د میرزمانخان سیاسي اړخ لري لکه څنگه چې ډا کتر عبدالرحمن زماني د انگلیسي اسنادو په استناد لیکلي دي.

د زماني ویب پاڼې په بنیاد، په زندان کې شهزاده امان الله خان د غازي میرزمانخان پوښتنه کوله. په زندان کې د یوه کال تر تېرولو او نورو

[27] د استقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ کال ۱۳۹۵ل، صفحه ۹۴

سیاسي بندیانو او مشروطه غوښتونکو سره د معرفت نه وروسته میرزمانخان په ضمانت خوشې کېږي او بېرته کونړ ته ستنېږي خو ډېر ژر بیا نیول کېږي او د شیرپور زندان ته استول کېږي. میرزمانخان دویم ځل د ۱۹۱۹ م کال د فبروری تر میاشتې پورې د شیرپور په زندان کې د پنځو کلونو پورې بندي پاتې کېږي. کله چې امیر حبیب الله خان د لغمان په کله گوش کې وژل کېږي او امان الله خان قدرت نیسي؛ نو میرزمانخان هم له بنده خوشې کوي. میرزمانخان د امان الله خان په وخت کې د کونړ او ټول مشرقي په سیمو کې خاص نفوذ پیدا کوي، د پکتیا د خلکو د اغتشاش د ځپلو نه وروسته امان الله خان، میر زمانخان ته د لوی خان لقب ورکوي. میر زمانخان د مرگ تر اخره د امان الله خان ډېر کلک طرفدار او ملگری پاتې کېږي. میرزمانخان ته امان خان د فرقه مشري رتبه هم ورکوي. (د زیات تفصیل لپاره د استقلال څلورمې جبهې کتاب ته مراجعه کولې شي) زر

کله چې د امان الله خان پر ضد د ننگرهار شینواري راپاڅېږي او میرزمانخان د هغوی په ټکولو کې رول لري؛ نو په کونړ کې هم حالات خرابېږي او د امان الله خان پر ضد ساپي راپاڅېږي او چغه سرای د ساپو له خوا نیول کېږي؛ نو میرزمانخان مروړې سیمې ته ځي او هلته د دغې سیمې د مشهور مشر، ملک عزیز سره یو ځای شینکوړک ته د سید عبدالرزاق یا چا کورته چې د شینکوړک پاچا په نوم مشهور و، ورځي ترڅو د هغه حمایت حاصل کړي او هم یې غوښتل چې اسمار ته لاړ شي او د خپل زوی عصمت الله خان چې د اسمار قوماندان و، ورسره وگوري او د کونړ د حالاتو په اړه ورسره سلا مشورې وکړي. اسمار چې هم په دغه وخت کې د محلي قومونو له خوا محاصره و، په همدې شپه، میرزمانخان

(۱۹۲۹م کال د فروری[۲۸] په میاشت کې) د کونړ د شینکوړک په کلي کې د پاچا صاحب په جومات کې د ماښام تر لمانځه وروسته، د شینوارو له خوا وژل کېږي. لیکوال ته یې نیا چې د میر زمانخان مشره لور وه هم دا روایت کړی و، چې میرزمانخان د ماښام لمانځه په وخت کې په جومات کې شهید کېږي.

که څه هم د نوموړي د وژل کېدو روایتونه سره متفاوت دي؛ خو داسې ویل کېږي چې د دې سیمو مشرانو حکومت ته مالیه نه ورکوله څکه ویل کیږي چې میرزمانخان ته امان الله واک ورکړې و چې د کونړ په سیمه کې د هغه په اندازه واک لري، نو میرزمانخان د کونړ په خلکو خاص نفوذ درلوده او حتي د امان الله خان د مور په نامه یې اضافي مالیه هم اخستله. شینواري دا اضافي مالیه نه منله نو په عوض د دې میرزمانخان امر کړې و چې د شینوارو سپین گیري جلال آباد ته وغواړي او که د دې د امر نه سر غړونه وکړي نو باید اعدام شي. د دې نه برسیره د شیگل شینوارو د ننگرهار د شینوارو سره ملاتړ هم کاوه، څوک چې د امان الله خان د حکومت پر ضد راپاڅېدلي وو. که څه هم میرزمانخان د شینوارو اغتشاش ټکولې و خو د دې سره شینوارو په جلال آباد کې سراج العمارت مانۍ وسېځله، چې همدا اوس څه ناڅه بېرته رغول شوې ده.

ویل کیږي چې د میرزمانخان د امر په اساس حکومت د شیگل د شینوارو څو تنه ملکان مفادخان د کڼاسېر، تاج محمد خان د شینکوړک، علي خان[۲۹] د موڼې، سید رحیم د شینکوړک، بخت محمد، جمداعلي خان[۳۰] د لچې او عتیق الله اخونزاده[۳۱] نیسي او جلال آباد ته یې لیږي.

---

[۲۸] http://www.zamanifamily.com/Ghazi/ghazi_eng.html

[۲۹] علي خان د معارف د وزارت د مرستیال ډاکتر محمد ابراهیم شینواري د پلار د نیکه د تره ځوی و.

[۳۰] جمداعلي خان د قوماندان حاجي کشمیرخان نیکه و.

میرزمانخان حکومت ته مشوره ورکړې وه چې دا کسان چې د حکومت د اوامرو نه نا فرماني کوي باید سخته سزا ورکړل شي تر څو نورو قومونو ته عبرت شي. وروسته حکومت په جلال آباد کې د شیګل څلورسپین ږیري (مفاد خان، تاج محمد خان، علي خان او جمدالي خان) اعداموي او بخت محمد د کمر عمر له کبله، سید رحیم[۳۲] د زیات عمر له کبله خوشي کوي[۳۳] او عتیق الله اخونزاده بندي پاتې کېږي. د دې ملکانو کورنیو دا انګېرله چې د دوی په اعدام کې میرزمانخان لاس درلوده.[۳٤]

سید شمس الدین مجروح په خپل کتاب (سرګذشت من) کې لیکي[۳۵] کله چې ساپو د کونړ په مرکز حمله وکړه او حاکم اعلي عبدالرزاق خان د دېوه ګل د ساپو له خوا ونیول شو، د حاکم اعلی کورنۍ د ده د تره سید معصوم شاه پاچا کور ته چې د چغه سرای په دوه کیلو مترۍ کې یې موقعیت درلوده، پناه وروړې وه؛ خو د ساپو لښکر د هغه په کور هم ورځي او د هغه کور تالا کوي. ساپو داسې ګمان کاوه چې ګونډې د حاکم اعلی کورنۍ به قیمتي مالونه او خزانه د ده کورته وروړي وي. په

[۳۱]عتیق الله اخونزاده د انجینر وحیدالله سباوون نیکه و، چې تر اوه کاله بند وروسته د سقاوۍ په وخت کې خوشې کېږي.

[۳۲]سید رحیم د معارف د وزارت د مرستیال ډاکتر محمد ابراهیم شینواری د مور له خوا نیکه دی.

[۳۳]د ډاکتر محمد ابراهیم شینواری د خپلو مشرانو سره په دی هکله معلومات راټول کړې و او د ما سره یې شریک کړل (۱۲ جولای ۲۰۱٦م)

[۳٤]ملک حاجي فاروق د شیګل سره مرکه (۱۳ مارچ ۲۰۱٦م کال،چغه سرای، کونړ). همدا رنګه د جون په ۲۳مه نېټه کال ۲۰۱٦م کې د انجنیر وحیدالله سباوون سره په کابل مرکه. د دواړو معلومات تقریباً سره مشابه وو.

[۳۵]سرګذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي- کال کې د افغانستان ټایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. صفحه ۴۵، ۴٦، ۴۷ او ۴۸

دغه وخت کې د شینکوړک پاچا صاحب ته چې سید عبدالرزاق[۳٦] نومېده، خبر رسېږي چې چغه سرای نیول شوی دی؛ نو د خپل تره پوښتنې ته سید شمس الدین مجروح د شینکوړک نه ورلېږي. کله چې سید شمس الدین مجروح مرورې ته رسېږي ګوري چې میرزمانخان د اویا کسانو سره چې د مرورې مشران هم ورسره دي، جالي ته د سیند په غاړه ولاړ دي؛ نو په ده غږ کوي چې د ده سره بېرته شینکوړک ته لاړ شي تر څو د شینکوړک پاچا صاحب سره وګوري او د هغه ملاتړ تر لاسه کړي. په دغه وخت کې اسمار هم د شینوارو او مشوانو له خوا محاصره و چېرته چې د میر زمانخان زوی عصمت الله خان د دغه غونډ قوماندان و. که څه هم میرزمانخان ته د مرورۍ مشرانو ویلي و چې شینکوړک ته مه ځه ځکه شینواري د خپلو مشرانو اعدامول د ده نه ګڼي خو میرزمانخان ورته ویلي و چې شینواري زما پنې ته هم کاږه نه شي کتلی[۳۷] او شینکوړک ته ځي.

سیدشمس الدین مجروح لیکي چې ده میرزمانخان ته وویل چې دی د خپل کاکا سید معصوم شاه د خبر اخیستلو لپاره ورور یې رالېږلی دی، خو هغوی ورته وایي چې دوی د حالاتو نه خبر دي او ښه دا ده چې هغه د دوی سره بېرته شینکوړک ته لاړ شي. د دوی په اصرار سیدشمس الدین مجروح بېرته په خپل اس سپرېږي او د دوی نه دمخه شینکوړک ته ځي تر څو د مېلمنو لپاره تیاری ونیسي. کله چې دوی د ماښام ډوډۍ خوري نو عبدالرزاق پاچا او دی په کلي کې استازی کوي او مشران خبروي چې سبا ته د میرزمانخان سره وګوري. د خلکو د خبرولو نه وروسته، د میرزمانخان ملګري د وطن د دود پر اساس په نورو کورونو باندې د شپې

[۳٦]عبدالرزاق پاچا د شمس الدین مجروح مشر ورور و او د خپل پلار، سید حضرت شاه پاچا چې د تیرګړو پاچا صیب په نامه یې شهرت درلوده، جانشین و.

[۳۷]د ډاکتر ابراهیم شنیواري معلومات چې د خپلو مشرانو نه یې راټول کړې و. (۱۲ جولای ۲۰۱٦م)

د تېرولو لپاره تقسیمېږي او دی یوازې د څلور پنځو کسانو سره د پاچا صاحب په حجره کې پاتې کېږي او دوی ترې کور ته ننوځي. د شینکوړک پاچا صاحب او سیدشمس الدین مجروح دواړه میرزمانخان ته اطمینان ورکوي؛ خو د پاچا صاحب ناظر مجروح ته پټ وایي چې دومره خوش باوري په کار نه ده او حالات سم نه دي. کله چې مجروح کورته ننوځي نو په حجره باندې شینواري هجوم راوړي او ډزې اوري او میرزمانخان د پاچا صاحب په حجره کې وژل کېږي. مجروح لیکي چې کله دی غواړي چې د حجرې په لوري له کور نه ورشي ګوري چې د دوی د حویلی دروازه له بهر نه چا تړلې ده او ده ونشو کړای چې حجرې ته ورسېږي. په سبا یې جنازه د مرورې د خلکو له خوا تېښې سیمې ته انتقالېږي او هلته میرزمانخان خاورو ته سپارل کېږي. په بل روایت میرزمانخان یوازې د یوه کس خپل شاطر[38] میرافضل سره شیګل ته ځي ترڅو لښکر د هغوي نه برابر کړي[39]. مګر زما د مرکو نه دا جوتېږي چې میرزمانخان د زیاتو کسانو سره شینکوړک ته تللی و.

اما زما د مرکچیانو معلومات د سیدشمس الدین مجروح د معلوماتو سره توپیر لري. دري روایته دي؛ یودا چې کله چې میرزمانخان په همدغه ماښام شینکوړک ته رسېږي، د ماښام د لمانځه نه وروسته چې د جومات نه راوځي ملک خا زین چې د مفاد خان تره زوی و میرزمانخان پېژني او د خپلو ملګرو سره په هغه حمله کوی او هغه د ډېبې[40] سره شیهدوي. بل روایت دا دی چې میرزمانخان د ماښام د لمانځه نه وروسته د جومات په

[38] شاطر هغه نوکر ته وایې چې د خان لپاره اس ساتي.

[39] داستقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ، کال ۱۳۹۵ ل، صفحه ۱۱۰

[40] ډبه، صوفه یا وستل ته وایي چې د جومات د مخه یو ځای وي چې د لمانځه نه د مخه یا وروسته خلک راټولېږي، هلته سره مرکې کوی. ډبه د شینکوړک پاچا صیب د کور او جومات ترمنځ وه.

منځ کې شهیدېږي او بیا د کلی د بیلابیلو خیلونو په استازیتوب ځوانان د جومات د روزان نه ډزې کوي چې ګونډې وښایې چې میرزمانخان ټولو په شریکه وژلی دی تر څو د میرزمانخان د وژل کیدو مدعی معلوم نشي. ما د خپلې نیا له خوا هم اوریدلې و چې میرزمانخان د ماښام د لمانځه نه وروسته شیهدېږي. دا لنډۍ هم ویل شوی ده[41]:

د شینکوړک په خوړ راوځه

خازین ملکه چې رانه وړې پیغورونه

د میرزمانخان د شهادت په هکله ډېرې سندرې هم ویل شوي دي چې د منوراستاد دا سندره مشهوره ده:

د میرزمانخان پالنګ یې جګ که کنه،

وړې وړې ځانخیلې ستر ماتوینه، خانه راځه،

راځه جانانه، ماله کونډه[42] که افغانی، چې شور کوینه، خانه راځه،

اما د میرزمانخان د شاطر، میر افضل سره، امریکایي انتروپالوجست ډیوید اډواردس او ما په اتمه لسیزه کې مرکه کړې وه چې میرزمانخان د ماسختن د لمانځه نه وروسته شهید کړې شوی دی.

زما د مرکو په ترڅ کې او هم د میر افضل په قول، میرزمانخان د چغه سرای نه د ماموندو د ملک عزیز سره په جاله پورې وځي او شینکوړک ته ځي. په شینکوړک کې د میرزمانخان د تم کېدو نیت دا و چې د شینکوړک پاچا صاحب حمایت ترلاسه کړي. په بل روایت کې په همدې ماښام د ملک تاج محمد خان وراره، ملک خازین چې تره یې مخکې په

[41] د ډاکتر ابراهیم شینواري نه روایت شوی ده. (۱۲ جولای ۲۰۱۶م)

[42] پخوا به خپلو سپیني روپې کونډه کولې او هغه به جنکو او ښځو د جامو په ګنډ باندې ټک وهلي

جلال آباد کې اعدام شوی و، خبرېږي او شینواري راټولوي او میرزمانخان وژني.

ملک عزیز او ملګري یې د میرزمانخان جناره د شینکوړک نه د چغه سرای د تېښې سیمې ته رانقلوي او بېرته مروري ته ستنېږي او په ماموندو ګرځي تر څو د شینوارو پر ضد لښکر برابر کړي او د میرزمانخان انتقام واخلي. ماموند د شینوارو پر ضد لښکر کوي خو د کونړ ساپي د شینوارو ملاتړ کوي. د دواړو قومونو ترمنځ جګړه د شلطن او شیګل په سیمو کې کېږي چې دری کسه ماموند او یو کس شینواری د سراج الدین[43] په وژل کېږي. ویل کېږي چې د شینکوړک پاچا صاحب[44] بیا د دواړو خوا ترمنځ روغه جوړه کوي.

د میرزمانخان د وژل کېدو نه وروسته د اسمار فوځي قشله هم د غلام خان له خوا نیول کېږي او د میر زمانخان زوی، عصمت الله خان د دانګام له لارې دیر ته تښتي. د غلام خان پلار، حضرت علي خان[45] د امیر عبدالرحمن تر وخته پورې د اسمار د سیمې خان او حکمران و خو کله چې سپه سالار غلام حیدر خان څرخي د امیر عبدالرحمن له خوا مؤظف شو، چې د نورستان سیمه ونیسي او د دغه سیمې کافر مسلمان کړي؛ نو د کونړ خاني او حکمراني یې ټولې ختمې کړې او د غلام خان پلار چترال ته وتښتېده.[46]

[43] سراج الدین د ملک رحمن الدین ورور و. ملک رحمن الدین د ډاکتر محمد ابراهیم شینواری نیکه و.

[44] عبدالرزاق، د شینکوړک پاچا صیب په ۱۳۳۵ هجری شمسی کال کې وفات شوی دی. (پورته اثر)

[45] د بیړنۍ لویې جرګې په مهال په اسمار کې خلکو سره مرکي. (۳ می ۲۰۰۲ م کال اسمار)

[46] سرګذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي- کال کې د افغانستان ټایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

ډاکتر عبدالرحمن زماني په افغان جرمن انلاین کې د سرګذشت مرحوم سید شمس الدین خان مجروح: و مطالب چندی پیرامون حوادث ذکر شده در آن (قسمت سوم)[47] کې لیکي چې عصمت الله خان د خپل پلار په هدایت د دیر له لارې ملکنډ ته رسېږي ترڅو کندهار ته لاړ شي او امان الله خان سره وګوري او میرزمانخان د فعالیت په اړه معلومات ورکړي. زما په اند دا خبره به سمه نه وي ځکه که عصمت الله خان د اسمار په غونډ کې نه وای نو میر زمانخان شاید شینکوړک ته نه وای تللی او د سید شمس الدین مجروح خبره راته سمه ښکاري. دا چې وروسته عصمت الله خان ملکنډ کې د کمشنر مرستیال ته اطلاع ورکوي چې دی غواړي چې د چمن له لارې کندهار ته لاړ شي او د امان الله خان سره وګوري، سمه ده. د ملکنډ د کمشنر مرستیال د څو ورځو نه وروسته عصمت الله خان ته د چمن په لوري د تګ اجازه ورکوي او دی له امان الله سره په کندهار کې یو ځای کېږي. د انګلیسي- ارشیف د اسنادو په استناد ډاکتر زماني لیکلي چې یو شمېر مشران د عصمت الله خان په شمول کندهار ته رسېږي. زما په اند دا معلومه نه ده چې عصمت الله خان د میرزمانخان د شهادت نه دمخه ملکنډ ته ځي او که وروسته خو دی ادعا کوي چې عصمت الله خان د ملکنډ د کمشنر د مرستیال له خوا خبرېږي چې د ده پلار میرزمانخان وژل شوی دی. عصت الله خان تر اخره د امان الله خان سره په کندهار کې پاتې کېږي او کله چې امان الله خان کندهار پرېږدي نو عصمت الله خان بېرته کونړ ته ستنېږي.

[47] http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?۷۷ (اخری ځل دا ویبپاڼه په ۱۵ داپریل ۲۰۱۶م کال کې ولیدل شوه)

د میرزمان خان کورنۍ ټول غړي ښځې او نارینه د حکومت له خوا په ۱۳۲۴ لمریز کال د زمري د میاشتې په اوه ویشتمه نېټه یعنې د ساپو د جنګ په دوران کې بندیان کېږي. د زماني د کورنۍ مشران، فرقه مشر- خان محمد خان چې د میر زمانخان کشر- ورور و او د میر زمانخان مشر- زوی شیرمحمد خان چې د کابل د بینې حصار د کلاچې په سیمه کې په خپل کور کې تر نظارت لاندې و هم په همدې شپه ونیول شول. د میر زمانخان بل زوی عصمت الله خان چې مریض و د چهلستون په سیمه کې د خپل خسر په کور کې په داسې حال کې بندي کړی شو، چې په بستر کې مریض پروت و[48]. نارینه یې لومړی دیارلس کاله د کابل په دهمزنګ بندیخانه کې او ښځینه غړي او ماشومان د کابل د ښځو په توقیف خانه کې بندیانېږي، بیا په څلورمه کارته کې د عبدالرحیم خان په کلا کې او وروسته د کابل د قلاچې په سیمه کې د دوی په کور کې نظربند کېږي، چې دغه کلا وروسته د ښځو د محبس په نامه هم یادېدله ځکه نورې ښځینه بندیانې به هم حکومت د دوی کور ته وراستولې او د دوی کلا د ښځو د محبس په نوم شهرت وموند. په زندان کې تقریباً ۲۸ کسه د میر زمانخان د کورنۍ غړي د زندان د سختو شرایطو لاندې خپل ژوند له لاسه ورکوي. د میرزمانخان کورنۍ، د دیارلس کلنو کوټه قلفۍ، نظارت او بندیخانې نه وروسته هرات ته تبعید کېږي. دوی اته کاله د تبعید په توګه په هرات کې تېروي او د ډیموکراسۍ په لسیزه کې چې کله نوی اساسي قانون په ۱۹۶۴م کال کې تصویب کېږي، د میرزمانخان کورنۍ ته اجازه ورکړل شوه چې بېرته کونړ ته ستنه شي.

[48]زنداني خاطرات: د محمد هاشم زماني اثر، دویم چاپ، آرش نشراتي مرکز، د چاپ کال ۲۰۰۶م

زه په دویم صنف کې وم چې د میرزمانخان کورنۍ کابل ته راغله نو زموږ کور د کابل په اغاعلی شمس سیمه کې وه او زما خدای بخښلي پلار، سید محمود حسرت چې هغه وخت کې د کورنیو چارو په وزارت کې د احصائیې او ثبت احوال نفوس په څانګه کې کار کاوه، ورته ډوډۍ یعنې میلمستیا وکړه. د پښتنو د رسم و رواج په بنیاد، پلار مې د میرزمانخان د کورنۍ غړو ته د تمانچې ډزې وکړې. فرقه مشرخان محمد خان بابا چې د میرزمانخان کشر ورور و او د کونړو په اصطلاح ډېر سر زوری سړی و نو زما پلار ته یې وویل چې زویه پس د ۲۱ کلونو دې زما ماغزه بیا تازه کړل.

کله چې د میرزمانخان کورنۍ هرات ته لاړه نو زما مشر- ماما خدای بخښلی وکیل عبدالجلیل ملنګ چې په هغه وخت کې تازه د شپږم ټولګي نه فارغ شوی و، زما نیا، بي بي مریم جانې هرات ته ولېږه چې د ورونو احوال ورته راوړي؛ خو کله چې حکومت له دې نه خبرېږي، په دې پلمه چې ګوندې د حکومت پر ضد یې فعالیت کاوه، زما ماما یې شپږ کاله بندي کړ او ویې نه شو کړای چې خپلو لوړو زده کړو ته دوام ورکړي.

د میرزمانخان کورنۍ اوس مهال اکثره له هېواد نه بهر په بېلابېلو هېوادونو کې اوسېږي او د تعداد په لحاظ یوه لویه کورنۍ ده. د میرزمان خان اته زامن و:شیرمحمد خان، غونډ مشر- عصمت الله خان، غونډمشر ګل محمد خان، حبیب الله خان، خیرمحمد خان، یارمحمد خان، ارسلاخان، او محمدهاشم زماني نومېدل. اوس یوازې ارسلان خان ژوندی دی.

د اروابناد محمد هاشم زماني د زنداني خاطرو په نوم کتاب د دغه دورې د ظلمونو یوه ښه نمونه ده، چې هر افغان یې باید ولولي.

درېیمه برخه

د رنګرېزانو جنګ یا دوبي کال، د ساپو جګړه، د ګلاپړۍ جګړه او د باجوړ جګړه

د رنګرېزانو[۴۹] جنګ یا دوبي کال[۵۰]

خاص کونړ

په ۱۳۱۷ ل کال کې د شالۍ او ولۍ د سیمې مومندو د کونړ د کلي د مشرانو حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا په پټ ملاتړ د کونړ په کلي کې د هندوانو او سکهانو مالونه لوټول او د سرکاري باغ په سیمه کې یې د ولسوالۍ په مرکز هم پټې ډزې کولې. د دوی د دې حملو په پایله کې د خاص کونړ امنیت ډېر خراب شو او حکومت مجبوره شو چې دغه سیمې ته نورې قواوې ولېږي او حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا کورنۍ

[۴۹] په خاص کونړ کې رنګریزانو ته ننګریزان وایې. د ژبیونې له علمه، ولی رنګ په ننګ بدل شوی معلومه نه ده.

[۵۰] د چمیارۍ د کلي ملک محمد کریم سره مرکه، چې دی په دغه کال زلمی و او د ولسوالۍ د کلا جوړلو په بیګار کې هم برخه درلوده. ملک محمد کریم تقریباً د ۹۵ کلونو دی او اوس هم تکړه دی.(د اپریل نهمه نېټه کال ۲۰۱۶م، خاص کونړ)

یې چې دواړه ورونه وو، لغمان ولایت ته فرار کړل. هندوان او سکهان هم مجبوره شول چې د خاص کونړ ولسوالي پرېږدي او اکثره کورنۍ چغه سرای او جلال آباد ته کډه شوې. حکومت د خاص کونړ مرکز چې دکونړ له کلي سره نږدې د سرکاري باغ په سیمه کې و، د اراضي کلي ته انتقال کړ. وروسته حکومت د قاضي حبیب الله نه چې په قاضي اباجان مشهور و، د برې اراضي سره نږدې ځمکه واخیستله او هلته یې پر خلکو باندې په بیګار، د ولسوالۍ کلا جوړه کړه چې اوس هم د خاص کونړ د ولسوالۍ مرکز په همدغه ځای کې دی.

دا جګړه او بد امني چې یو کال یې دوام کړی و، د رنګریزانو یا دوبې کال په نامه ځکه یادېږي چې حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا رنګریزان (دوبیان) وو. دا جګړه او بدامني د کونړ نورو سیمو ته خپره نه شوله او د دوی هدف دا و چې د خاص کونړ د کلي نه هندوان او سکهان کډه وکړي او د هغوی جایدادونه دوی ته پاتې شي. د کونړ په کلي کې اوس هم د ډاکتر سورنګ سنګ او مانک سنګ په نوم سکهانو کورنۍ تقریباً ۲۵ جریبه ځمکه لري. د دې جګړې نه وروسته حکومت د خاص کونړ په ولسوالۍ کې یو کنډک عسکري قطعه هم ځای پر ځای کړه چې اوس هم د کنډک په نامه چونۍ او کلا شته چې یو سرحدي ټولۍ هلته ځای پر ځای دی.

حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا ما پخپله لیدلي وو او دوی ته بېرته د حکومت له خوا اجازه ورکړل شوه، چې کونړ خاص ته راشي او په خپل کلي کې واوسېږي.

د ګلاپړۍ جګړه[51]

د ګلاپړۍ جګړې اصلي عامل دا و چې د تیمور په نوم یو تن چې د ګلاپړۍ د سیمې اډوخېل و، په اوړي کې د شپې له خوا به یې د پشد په کلي کې غلا کوله؛ خو خلک نه پوهېدل چې دا څوک دی څکه تیمور چې ښه مشهوره ملک و د شپې له خوا به یې خپل کالي (جامې) ایستلې او په ځان به یې شګې شیندلې او په لاسونو به یې خنډ داره څپلۍ چې مېخونه به پکې و په لاس کولې. څرنګه چې دی په کلي کې بلد و نو هغو کورونو ته به ورته چې ښه معلومات به ورته و چې سړي (نارینه) پکې نشته دي. که د غلا پر وخت به پرې څوک راویښ کېدل؛ نو په هغه به یې د څپلۍ ګوزار کاوه او چا نیولی نه شو. نو په دې توګه د ولس ترمنځ اوازې شولې چې د پشد په سیمه کې برماښو (لوڅ پوڅي یا بې جامو نفر) پیدا شوی دی. چا به ویل چې انسان دی او چا به ویل چې پېری دی او ټوله سیمه یې له تشویش سره مخامخ کړې وه.

بالاخره د کلي ځوانان سره راټول شوي وو، چې دا برماښو باید خامخا ونیسي څکه د کلي لپاره د بې عزتۍ خبره وه ،چې د کلي له کورونو نه غلاوې کېږي او غل نشي نیولی. دوی په همدې مصلحت کې وو، چې اوازه شوله چې برماښو د پاچیانو په کوم کور ورغلی او د کلي ځوانانو سمدستي وردنګلي او د برماښو پسې شوي دي او بالاخره برماښو یې په داسې حال کې چې د یو باغ په دېوال اوښته، نیولی دی. په دغه باغ کې تیمور خپلې جامې ایښودلې وې. د ده کمال دا و چې کله به د کلي

[51] د ګلاپړۍ د جګړه په اړه کیسه راته زما تره مرحوم وکیل سید عبدالقادر، زما پلار مرحوم سیدمحمود حسرت او د ګنجګل د کلي مشر ملک محمدمیران کړې ده. په هغه وخت کې دوی درې واړه ځوانان وو.

خلکو د ده پسې چیغه وکړه نو ده به هم خپلو جامو ته ځان رساوه او هغه به یې اغوستلې او د کلي له خلکو سره به یو ځای کېده.

د کلي خلک چې تر څو تیمور یا په اصطلاح برماښو پېژني نو د ونې پورې یې تړي او ځوانان د برماښو د وهلو اراده کوي؛ نو په دې وخت کې تیمور خپل ځان دوی ته ورپېژني او عذرونه ورته کوي چې ویې نه وهي او ورته وایي چې زه خدای او د پشد اولیاو ووهلم چې غلاوې مې کولې او ویې شرمولم. د کلي مشران چې سخت په قهر و څکه ده د دوی د کورونو بې عزتي کړې وه نو تیمور یې همداسې لوڅ د خاص کونړ ولسوالۍ ته چې هغه وخت د سرکانو ولسوالي هم د خاص کونړ په ولسوالۍ پورې تړلې وه، راوست. په دغه وخت کې د ننګرهار د بهسودو، جان محمد خان د خاص کونړ حاکم و.

د تیمور لوڅ راوستل د ګلاپړۍ د سیمې اډوخیل په قهر کوي څکه د دوی د یو ملک بې عزتي شوې ده او لوڅ یې د خاص کونړ ولسوالۍ ته بیولی دی؛ نو دوی د مومندو نورو خېلونو ته ژړا[52] کوي او د مومند لښکر د ګلاپړۍ په سیمه کې ځای پر ځای کېږي. په دې وخت کې د اډوخیلو لښکر، دوه ښځې چې د پشد ډاګ ته یې مالونه (څاروي) د څر لپاره وړي وو، تښتوي. څنګه چې د دې دوه ښځو د تښتولو خبر د پشد کلي ته رسېږي؛ نو د کلي خلک لښکر کوي او د اډوخیلو نه ښځې خلاصوي او جنګ د دوی ترمنځ دوام پیدا کوي چې بالاخره د خاص کونړ کنډک او د جلال آباد نه د حکومت نورې قواوې د پشد سیمې ته ورځي او د ګلاپړۍ د سیمې خلک ډېر سخت ټکوي او جنګ ختموي[53]. د ګلاپړۍ د

[52] ژړا عامه اصطلاح ده کله چې په چا ظلم یا تېری وشي نو مظلوم د کلي مشرانو یا خپل قوم ته ورځي او د مرستې غوښتنه کوي، ترڅو د ده د حقوقو نه دفاع وکړي.

[53] دا پورته کیسه مې د خدای بخښلي پلارنه اورېدلې ده.

جنګ کال هم ۱۳۱۷ هجري شمسي- دی خو دا معلومه نه ده چې دې جګړې او بد امنۍ څومره وخت دوام وکړ خو د لاندې ټیکۍ نه معلومېږي چې دا جګړه د ښځو د تښتولو نه پیل کېږي او هم دولتي قواو ته زیات تلفات اوښتي دي:

که کجکي[٥٤] دارې تللې نه وای
غوټۍ غوټۍ عسکر به ولې رژېدل

له لاندې ټیکۍ نه معلومېږي چې د ګلاپړۍ جګړه د ساپو د پاڅون نه دمخه شوې ده، چې ملک محمد میران هم ماته په مرکه کې وویل چې دا جګړه د ساپو د جنګ نه مخکې وه:

د ګلاپړۍ جنګ یې لا څه و
جنګ د باډیل[٥٥] و چې ګلونه رژېدل

د ګلاپړۍ په جګړه کې د خاص کونړ د لښکر نه د چنچن د کلي دواجان او د منګوال د کلي نه د ښایسته ګل په نوم دوه کسه هم وژل شوي دي.[٥٦]

د ساپو پاڅون یا د ساپو بلوا (۱۳۲۴ ل کال)

دا جنګ په کونړ کې د ساپو د پاڅون او هم د ساپي کال په نامه یادېږي. که څه هم د ساپو په پاڅون کې د کونړ نورو قومونو هم برخه

---

[٥٤] پخوابه ښځو په پیکیوکې کړې وړې کوڅۍ کولې چې کجکي به یې ورته ویل؛ نو دلته اشاره هغه دوه ښځو ته ده چې د پشد ډاګ ته وتلې وې.

[٥٥] باډیل د کونړ یوه دره ده چې اوسېدونکي یې ټول ساپي دي.

[٥٦] د چمیارۍ د کلي ملک طاوس خان سره مرکه(۹ اپریل ۲۰۱٦م کال، خاص کونړ)

درلوده خو دغه پاڅون د ساپو په نامه ځانګړې شهرت پیداکړی دی. له مشرانو سره د خبرو اترو په پایله کې زه دې نتیجې ته رسېدلی یم چې د ساپو د پاڅون مهم دلیلونه دوه وو، چې یو یې د نفوسو یا جبري عسکرۍ نه منل او بل د ناروا مالیه اخیستلو مسئلې وې. د عمومي نفوسو[٥٧] د ورکولو نه دمخه هشت نفري (اته کسیز) سیستم په کونړ کې رواج و، چې د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې په خلکو کې منل شوی و، چې د هرو اتو نارینو نه به یې یو کس د عسکرۍ جبري خدمت ته د ولس له خوا لېږل کېدل. د دې یو نفر مصارف یا لګښت به د نورو اوه نفرو له خوا په شریکه ورکول کېده. د سردار محمدهاشم خان د صدارت په وخت کې (۱۹٤٦- ۱۹۲۹ م) حکومت غوښتل چې جبري عسکري عامه کړي یعنې هر څوک چې دوه ویشت کلن شي باید د عسکرۍ د خدمت دوه کلنه دوره سرته ورسوي. په ابتدا کې عسکري خدمت په عامه توګه دوه کاله و او یوازې چا چې فاکولته ویلې وه یعنې د لسانس تحصیل یې درلود، د عسکرۍ خدمت د هغوی لپاره یو کال و. د داؤد خان په وخت کې هغه چا چې مکتب نه و ویلی عسکري خدمت د هغوی لپاره دوه کاله، دولسم پاس به یو کال او چا چې فاکولته (لسانس) درلوده نو شپږ میاشتې د عسکرۍ خدمت دوره به یې تېروله. که څه هم د نفوسو مسئله اصلي عامل ګڼل کېده؛ خو په اصل کې د محلي چارواکو ظلم او ناروا او د ولس له وسې نه اوچته مالیه، ولس تر سپږمو (پوزې) رسولی و په داسې حال کې چې حکومت خلکو ته هیڅ خدمات نه دلودل، د دې له پاسه یې له خلکو نه نفوس او مالیه هم غوښتله.

---

[٥٧] نفوس ورکول جبري عسکري خدمت ته ویل کېږي.

ځرنګه چې د کونړ زیاته برخه غرنۍ سیمه ده؛ نو زراعتي ځمکې ډېرې کمې او د خلکو عایدات هم ورسره ډېر کم (ټیټ) وو. په هغه وخت کې او حتی په دې وروستیو وختونو کې هم د کونړ ولس په وچه ډوډۍ په ګېډه موړ نه و؛ خو له دې سره د وخت حاکمانو د خلکو نه زیات باج او مالیه اخیستله چې د ولس له توانه اوچته وه. د امیر عبدالرحمن خان او امیر حبیب الله خان په دور کې د مالیې سیستم د سه کوټۍ[58] په نامه یادېده چې د درې حصو د حاصلاتو نه به یوه حصه حکومت اخیستله. کله به چې د درمندونو وخت شو نو مامور مالیه او مؤظفو کسانو به درمندونه لومړی مهرولاک کول او د هغه په مخ کې درمند باید تلل (وزن) شوی وای. حتی داسې هم کېدل چې مامور د مالیه به وخت نه درلود او ټول درمندونه به یې په خپل وخت نه شول تللی؛ نو که باران به وشو زیاتره درمندونه به خرابېدل او د خلکو د خولې رزق به له منځه ته او خرابېده به. د غنمو د بوسو نه به یې هم مالیه اخیستله. کله چې به بیا د مالیې د ورکړې اندازه معلومه شوه نو زمیندارو ته به یې ویل چې دا د مالیې بوس او دانې (حاصلات) د حکومت په ګودامونو کې چې یو یې په اسمار او بل یې په کوز کونړ (ښبوه) کې و، داخلې (تحویل) کړئ او د ګودامدار نه باید سند واخلئ. لومړی د دې حاصلاتو انتقال خورا ګران کار و ځکه ترانسپورتي وسایط نه و او زمیندارو به په حیواناتو (څارویو) دا دانې انتقالولې او هم به مجبور و چې ګدامدار ته د دانو په تحویلولو

۵۸سرګذشت من:د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي-کال کې د افغانستان ټایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. صفحه ۳۷ کې د سه کوټي د مالیه سیستم یادونه هم شوې ده.

رشوت ورکړي ځکه ګودامدار صاحب به کړي وړي (هغه دغه) کول[59] چې اعلی درجه دانې باید ګدام ته تحویل کړئ. همداسې مالیه د چهل یک په نوم چې خلکو به ورته چېلک ویلو په بزو، غواګانو او حتی په غوړو هم وه. د څلوېښتو څارویو نه یو باید حکومت ته ورکړل شوی وای. نو په دې توګه ولس مجبوره و چې له خپلو ځکمو نه په پکو (تنګ) شي او پرېښودلو د ځمکي ته به مجبورېدل. که څه هم د جنس په توګه مالیه اخیستل د امان الله په دور کې لغوه شوې وه[60] او په نغدي پیسو بدله شوې وه؛ خو بیا هم حکومت خلک په تکلیفول او د زیاتو پیسو د مالیاتو غوښتنه به محلي چارواکو کوله.

د عبدالمالک ساپي د لیکنې په استناد، ساپي ملک ماموند په ګډه تعیینوي چې جلال آباد ته لاړ شي تر څو سردار داؤدخان ته د محلي چارواکو د ظلم له امله شکایت وکړي. همدا رنګه ډاکتر عبدالرحمن زماني د خپل پلار الحاج محمد ارسلان زماني له قوله لیکي چې د ننګرهار په شاهي باغ سالون کې یوه لویه جرګه وه، چې دی هم پکې و، د صدراعظم هاشم خان یوې خوا ته د کونړ حاکم اعلی سیدعباس پاچا او بلې خوا ته سید عبدالرزاق پاچا چې په شال پاچا مشهور و ناست و؛ نو صدراعظم هاشم خان خبرې پیل کړې او خلکو ته یې اخطار ورکړ چې اوسنی وخت د میرزمانخان له پخواني وخت سره توپیر لري، ځکه حکومت اوس توپونه، ټانکونه او الوتکې لري؛ نو دوعا وکړئ چې الله

۵۹اوس هم په ښارونو او کابل کې څوک چې د کورونو مالیه تحویلي؛ نو باید رشوت ورکړي که نه ښاروالي مامورین مالیه د کور د خاوندانو نه تحلویلوي، یا یې جریمه کوي او یا دومره مالیه تعینوي چې د وسی او اندازه نه زیاته وي.

۶۰سرګذشت من:د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي-کال کې د افغانستان ټایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. صفحه ۳۷.

تعالی مو د حکومت له غضب نه وساتي او دا وسایط ستاسې پر ضد استعمال نه کړي. تاسې باید د حکومت اوامر ومنئ او د حکومت له اوامرو نه سرغړونه ونه کړئ. په دې وخت ملک ماموند پاڅېږي او عصباني کېږي او د خلکو له خوا ټيل ناټيل کېږي او لنګی یې هم غورځېږي او ورته وايي چې کېنه. صدراعظم هاشم خان هم ملک ماموند خبرو ته نه پرېږدي؛ خو له دې سره ملک ماموند احساساتي کېږي او وايي که دی اوس خبرې ونه کړي نو څوک به د دوی په اړه خبرې کوي او خپلو خبرو ته دوام ورکوي. په همدې منځ کې شال پاچا صدراعظم هاشم خان ته وايي چې په عفوه کې زيات لذت دی او مجلس ته خاتمه ورکوي.[٦١]

په هر حال په دواړو روايتونو کې ساپي خپلې ستونزې او د محلي چارواکو د ظلم نه شکايت، صدراعظم هاشم خان او سردار داؤد خان ته د ملک ماموند په واسطه رسوي. د عبدالمالک ساپي د روايت نه داسې معلومېږي په کومه غونډه کې چې الحاج محمدارسلان موجود و، دا د دويم ځل لپاره ملک ماموند د ساپو استازيتوب کوي او خپل شکايت صدراعظم هاشم خان ته رسوي. عبدالمالک ساپی ليکي چې کله ملک ماموند بېرته کونړ ته راستنېږي، د ۱۳۲۳ل کال د سنبلې په ۲۱ مه نېټه، د ساپو مشرانو سره د دېوه ګل درې، د پلار درې په سيمه کې جرګه کوي. په دغه جرګه کې د ساپو دا لاندې مشران برخه اخلي:

۱. د باډېل درې نه ميرسلام خان، رحيم دلخان، دواجان او سيدانشا

[٦١] افغان جرمن انلاین، د ډاکټر عبدالرحمن زماني د ساپو د جګړې په اړه د مقالې اتمه برخه، چې د عبدالمالک ساپي د مقالې نه روايت کړی دی. دامقاله په ۲۸ د دسمبر ۲۰۱۵ م کال خپره شوې ده.

۲. د دېوه ګل درې نه ملک ماموند، ميرزا عبدالکريم خان او ملک ګلزار

۳. د مزار درې نه مولوي اباخان، الله خان او ملک دائين

٤. د شونکړی درې نه عبدالجلال

۵. د پېچ درې نه محمدصفدرخان، سيدستارخان، حاجي غلام عمرخان، وکيل محمدسيد، محمدشاه خان، محمد جمال او ملک عظيم خان.

دا مشران د لسو ورځو خبرو او بحث نه وروسته د تلې د مياشتې په لومړۍ نېټه فيصله کوي، چې دوی به يو ځل خپل اواز او شکايتونه حکومت ته رسوي. په دې ځل جرګه کې ملک ماموند له شپږو نورو مشرانو محمدصفدر خان، عبدالجلال خان، ميرزا عبدالکريم خان، مولوي اباخان، ميرسلام خان او غلام عمر خان سره تعينوي او جلال آباد ته ځي. دوی د ميزان په اومه نېټه، د سهار په نهه بجو د ريئس تنظيمه، عبدالله خان سره ګوري. عبدالله چې د مشرقي نائب الحکومه و ورته وايي چې سبا باغ شاهي ته راشئ تر څو د صدراعظم هاشم او سردار داؤد خان سره چې له کابل نه راغلي دي وګورئ. دوی په سبا يعنې د ميزان په اتمه نېټه په شاهي باغ کې د صدراعظم هاشم خان، سردار داؤد خان، عبدالله خان او سيد عالمشاه خان سره ګوري او ملک ماموند ورته په خپلو خبرو کې وايي چې موږ په پښتو کې يو متل لرو چې يو بام او دوه هوا، په ټول مملکت کې يو قانون دی او په موږ باندې بل غوندې قانون تطبيق کېږي. ملک ماموند زياتوي چې موږ د ډېرې زمانې نه راپه دې خوا اته نفري ورکړې ده او پس له دې نه هم همدا اته نفري د عسکری خدمت لپاره ورکوو. موږ د حکومت رعيت يو او دا سمه نه ده، چې زموږ نه دې څلور دورې عسکر (۲۷-۲۲) کلنی پورې په يوه دم وغوښتل شي ځکه په

افغانستان باندې کومه بهرنۍ حمله نه ده شوې او نه په ملک کې کوم اغتشاش شته دی، چې دومره نفر د عسکرۍ خدمت لپاره له مونږ نه غوښتل کېږي. که حمله په افغانستان وشوه نو مونږ بیا حاضر یو چې له حکومت نه دفاع وکړو او نفر ورکړو. ملک ماموند دوی ته وایي چې په ولس باندې پر دې سربېره، قسماقسم بیګار اچول کېږي، رشوت له مونږ نه اخیستل کېږي او څلور قسمه مالیه، چیلک (څلویښتم) او ګدام له مونږ نه اخیستل کېږي چې دا سمه نه ده.

جنرال میر احمد مولایي په خپلو خاطراتو کې هم د ساپو د مشرانو د ستونزو په اړه یادونه کوي او وایي چې د څوکۍ په رباط سیمه کې دی له داؤد خان سره و، کله چې هغه د دغه سیمې نه کتنه کوله او ملک ماموند ورته د ساپو د ستونزو په اړه شکایت وکړ؛ خو سردار داؤد خان ته د ده خبرو چندان خوند ورنه کړ او غوښتل یې چې دی او یو کس بل مشر د امرحیدر خان په نامه بندیان کړي؛ خو ده داؤد خان ته وویل چې دوی د مېلمنو په توګه تاسې ته راغلي دي او ښه نه ده چې بندیان یې کړئ.

جنګ د مزار درې نه په ۱۳۲۴ل کال د سرطان په نهمه نېټه چې د ۱۹۴۵م کال د جون د میاشتې د ۳۱مې نېټې سره سمون خوري پیل کېږي.[62]

په ۱۳۲۴ ل کال کې د ساپو په پاڅون کې لومړی د مزار درې خلکو خاص رول درلود او د ساپو پاڅون د مزار له درې نه پیل کېږي چې ملک حیاوالدین او ملک الله خان د نورګل د ملک سید کریم د کلا نه

[62] افغان جرمن انلاین، د ډاکټر عبدالرحمن زماني د ساپو د جګړې په اړه د مقالې اتمه برخه چې د عبدالمالک ساپي د مقالې نه روایت کړی دی. دا مقاله په ۲۸ دسمبر ۲۰۱۵م کال خپره شوې ده.

حکومتي ټوپکې تښتوي. له دې نه پس د نورګل حاکم عبدالوهاب خان د احصائیې له مامورینو سره یو ځای مزار درې ته ورځي او د مزار درې له خلکو نه د حکومتي ټوپکو بېرته غوښتنه کوي او هم د خلکو نه د نفوس اخیستلو ثبت نام غواړي. ساپي د حاکم عبدالوهاب خان دا غوښتنې نه مني او د شولت په سیمه کې د حاکم او د احصائیې دولتي مامورین بندیان کوي. د دې پېښې نه وروسته، شهسوار او سلیمی هم د تیتک د سیمې نه مزار درې ته ورځي او د لښکر بندو بست کوي. دوی ولسي بیرغ د حکومت پر ضد پورته کوي او د سلام پور تر غاښې پورې ټولې سیمې نیسي. د دې لښکر بیرغچي سیداحمد اکا نومېده؛ خو چې کله حکومتي قواوې د جلال آباد نه را رسېږي نو د ساپو لښکر په شا تنبول کېږي.[63] ډاکټر عبدالرحمن زماني د خپلو مقالو په دولسمه برخه کې لیکي، چې د دې جګړې نه وروسته ساپو او د کونړ نورو قومونو د حکومتي قواو سره چریکي جنګونه پیل کوي.

داپاڅون یولس میاشتې[64] دوام کوي چې د کونړ ډېرې سیمې د حکومت له خوا بمباري کېږي او په سل ګونو کسان د حکومت له خوا وژل کېږي. په دې جګړو کې حکومتي قواو ته هم خورا درونډ تاوان رسېږي. د ساپو د جنګ په اړه ډاکټر عبدالرحمن زماني د خپلو مقالو په اتمه برخه کې د ساپو د جنګ پوځي او ملکي تلفات د څلور زرو کسانو په شاخوا کې ښودلي دي. دی زیاتوي د حکومت هدف دا و چې که د نفوسو اخیستلو پروسه په کونړ کې عملي کړي؛ نو په دې توګه به د مشرقي نور قومونه هم نفوس ورکړي. جنرال میراحمد مولایي په خپل

[63] د نورګل د ولسوالۍ مشر، لیکوال او شاعر محمد حسن حسام سره په ۲۸ د میزان ۱۳۹۱هجری شمی کال کې مرکه وکړه او دا معلومات مې ترې واخیستل.

[64] مینوسکرپټ د پروفیسر ډیوید آډوارټس د کتا ب نه چې د Caravan of Maytres په نامه یادېږي.

دوه جلده یاد داشتونو کې د ساپو د جنګ عملیات په ښه توګه لیکلي دي، ځکه دی هغه وخت د مشرقي د فرقې قوماندان او پخپله د جنګ په صحنه کې حاضر و.

ملک الله داد چې حاکم یې نیولی و هغه بندي کېږي او په زندان کې مري. ملک ماموند د دېوه ګل په اول سر کې نیول کېږي او بیا یې د بندیخانې نه خوشي کوي؛ خو وروسته د څوکی او نورګل په منځ کې د نامعلومو کسانو له خوا وژل کېږي. اما ملک میر سلام[٦٥] د باډېل بیا بندي کېږي او ۱۸کال او درې میاشتې او ۱۵ ورځې په بندیخانه کې تېروي، ځکه ده نه غوښتل چې د هېواد بل ولایت ته لاړ شي. چې د بندیخانې نه خوشي کېږي نو بېرته کونړ ته راځي او هلته وروسته کلونو کې په خپل مرګ مري.

د همدغه کال د څوکی ولسوالی په مرکز کې چې رباط ورته وایي د سنبلې جشن په جوړوي او حکومت د ساپو نه څلور غوښتنې کوي. ساپي باید نفوس ورکړي، د درو داخل ته باید سړکونه وغځول شي، باقي کسان چې د قومي په حساب پاتې دي عسکري خدمت ته ولېږي او هم د مالیه باقیداري حکومت ته تحویل کړي[٦٦].

د ۹-٦ د جولای کال ۱۹۴۵ چې د سرطان د میاشتې ۱۸-۱۰ مه ۱۳۲۴ل کال کېږي، داؤد خان ښیوې ولسوالی ته ځي او د ساپو د جنګ نګراني پخپله کوي. د جولای په ۲۰مه نېټه، کال ۱۹۴۵ حکومت فرقه مشر خان محمدخان چې د میر زمانخان کشر ورور و د شیرمحمد خان او عصمت الله په شمول چې د میرزمانخان زامن و، کابل ته غواړي او هلته

---

[٦٥]د ملک میرسلام خان د ورارہ حاجي عبدالقادر د باډېل سره تیلفوني مرکه (۵ مې ۲۰۱٦م کال، کابل)

[٦٦]د ساپو د پاڅون په اړه د ډاکتر عبدالرحمن زماني مقاله دیارلسمه برخه چې په افغان جرمن انلاین کې په ۱۷ د جنوری ۲۰۱٦م کال خپره شوې ده.

یې بندیانوي[٦٧]. په همدغه وخت کې د میرزمانخان د کورنۍ نور غړي جلال آباد ته غواړي او هغوی هم بندیانوي او د کورنۍ د ماشومانو او ښځو پسې قواوې کونړ ته لېږي او په دې بهانه چې د جنګ له امله باید دوی جلال آباد ته کډه شي راولي او هماغسې ټول کابل ته لېږي او په دې توګه د میرزمانخان د کورنۍ ټول غړي، نارینه، ښځې او ماشومان په دهمزنګ او کلاچې سیمه کې د دیارلس کلونو لپاره بندیان کېږي او وروسته هرات د اته کلونو لپاره چې څنګه مخکې یادونه شوې تبعید کېږي. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې یوه کورنۍ په خپل ملک کې ۲۱ کاله بندیخانه او تبعید تېروي څه اسانه کار نه دی او حکومت د ظلمونو همدا یوه ښه نمونه ده.

له جنګ نه وروسته د ساپو زیات شمېر مشران د کونړ نه فرار او د افغانستان نورو سیمو ته تبعید کېږي. د دې انقلاب درې مهم مشران شهسوار، سلیمي او امان الملک د بلخ ولایت د شولګرې ولسوالی ته او یو شمېر نور مشران لکه سلطان محمد خان د پېچ، شبرغان ته او لعلوجان د بلخ ولسوالی ته تبعید کېږي چې د دوی د کورنیو یو شمېر زیات غړي اوس هم هلته اوسېږي. د کونړ یو شمېر نورې مشهورې کورنۍ لکه د لوی خان میرزمان خان ټوله کورنۍ هم په همدغه کال هرات ته[٦٨] د وتو پور د محمدامین خان، جمدر خان او اکبر خان کورنۍ شبرغان ته فرار کړای شوې چې د ډیموکراسۍ تر لسیزې پورې (۱۹٦۴ م کال) دوی ته د دې اجازه نه وه چې کونړ ته راشي او په خپلو کورونو کې واوسېږي.

---

[٦٧]پورته ماخذ

[٦٨] د میرزمان د کورنۍ ویب پاڼه (اخرۍ ځل دا ویپاڼه http://zamanifamily.org/?page_id=۹۵ په ۲۷ د نومبر ۲۰۱۵م وکتل شوه)

ویل کیږي چې د هغه وخت مشهور ملا چې د سید جمال[٦٩] په نامه یادېده د ساپو مشرانو ته ویلي وو که دولس زره کسان خپل پاچا وټاکي نو د دوی پاځون به شرعي جنبه پیدا کړي، چې د دوی جنګ به له بلې پاچاهۍ سره وي؛ نو په دې توګه به د دوی مړي شهیدان وي. که دوی خپل پاچا ونه ټاکي نو د دوی جنګ به د پاچا پر ضد اغتشاش وي او د دوی مړي به د شهیدانو په لیکه کې نه حسابېږي. هماغه وو، چې د ساپو مشرانو شهسوار د پاچا، سلیمی د صدراعظم او امان الملک د دفاع د وزیر په توګه وټاکل. د ملا سیدجمال فتوا دا وه که حکومت د سرک له پاسه د ساپو په سیمه او درو حمله وکړه؛ نو بیا دوی حق لري چې له ځانونو د دفاع لپاره د حکومت پر ضد د بلې پاچاهۍ سره جګړه وکړي نو په دې توګه به د دوی مړي د شهیدانو په کتار کې حساب شي. امان الملک چې په ملک ساپي مشهور و ما پخپله په پېښور کې لیدلی و، چې پوځي کرتۍ او خولۍ به یې په سر کوله. د دغه او نورو جنګونو په اړه محلي زیاتې لنډۍ او سندرې ویل شوي دي. د ساپو د جنګ په اړه د یوې لنډۍ یادونه راته پوهاند ډاکټر محمد قاسم جمدر په دې توګه وکړه:

په ساپو کې سلیمی و
د تورې زمری و
ډاکې بې اچولې د ځوکۍ په رباط[٧٠]
عسکر یې کړل برباد

[٦٩] مینوسکرپټ د پروفیسر ډیوید آډوارتس د کتا ب نه چې د Caravan of Maytres په نامه یادیږی.

[٧٠] رباط د ځای نوم دي چې د ځوکۍ ولسوالۍ مرکز اوس هم هلته دي او د کونړ سیند شمال خواته واقع دی. د ډېر پخوا نه دا سیمه د رباط په نامه یادیږي. پخوا به حکومتونو په عمومي لارو د مسافرو لپاره تمځایونه جوړول او عسکري قشله به هم هلته وه؛ نو دا ځایونه به یې د رباط په نامه یادول. په کوز کونړ کې د ښېوي ولسوالۍ مرکز هم د رباط په نامه یادېده، چې هغه هم د لارې په سر او د ځوکۍ ولسوالۍ په څېر د کونړ سنید شمال ته واقع دی.

د ساپو د پاځون زیاتې جګړې په ځوکۍ ولسوالۍ کې شوې دي؛ نو یوکس چپړاسي[٧١] چې محمدرسول نومېده او محلی شاعر و دا لاندی شعر یې ویلی و[٧٢]:

چې جګړه جوړه شوله په کولمانۍ[٧٣] باندې
ورته راټول شول ساپي ټول په سیالۍ باندې

توره په لاس سلیم خان ګرځي په غرونو
چې نا مردي ونه کړئ شاباسۍ ورونو

مهمندو بیالوده په شش پولې[٧٤] باندې
درې لیوا غرقې شولې په کولمانۍ باندې

زه یم طالب محمد رسول وایمه شعرونه
په خوله مې لاس ایښې چپړاسی یمه

نورې داسې ډېرې ټیکۍ او سندرې د ساپو د جنګونو په اړه ویل شوې دي. هغه وخت چې جنګي الوتکې ډېرې پر مخ تللې نه وې؛ نو د سورلکۍ او شین لکۍ جهازونو (الوتکو) په نومونو به یادېدلې. یوه د دې

[٧١] د ښوونځي ملازم ته چپړاسي وایي

[٧٢] دا شعر راته د تنر د کلی حاجي صیب غفورخان چې د ده د کورنې زیات کسان په دغه جګړه کې شهیدان شوی وو، د ۱۹۹۳ کال د جوزا په ۳۱مه نېټه وواېه. حاجی صیب غفور خان د ده په قول یو اتیا کلن دی.

[٧٣] کولمانۍ په ځوکۍ ولسوالۍ کې د یو کلی نوم دی.

[٧٤] شش پولې د پیسو اندازه وه، چې شپږ پوله به وه خو دلته مطلب دا دی، چې مومندو د پیسو لپاره په دغه پاځون کې فعاله ونډه نه درلوده.

الوتکو نه په کوز کونړ کې غورځېدلې وه؛ نو ما د خپلې مور له خولې دا لاندې ټپکی رانقل کړې ده:

د سلیمي دې حکمت ته ګوره
جهاز یې راکوز کړ لکه زرکه په ټوپونو

دا چې ډېر کسان د ساپو په جنګونو کې وژل شوي دي؛ نو د دې لاندې ټپکی نه معلومېږي چې ولس هم د جنګ نه ستړی شوی و:

سلیمیه روغه وکړه
ساپۍ دې لنګې شوې د ګټو په سرونو

د کابل حکومت په لومړی سر کې په سلطان محمدخان د پېچ درې، ملک عبدالقادر د کورباغ، میراعظم خان د شوړیک، شهسوار د دېوه ګل او شیخ محمد حنیفه د چمبرک باندې د اعدام حکم وکړ؛ خو وروسته یې دوی له کونړ نه فرار کړل.

پېچ درې په لومړي سر کې د ساپو د جنګ ملاتړ نه کاوه؛ خو یوازې سلطان محمدخان په پټه غوښتل چې د نورستان د سیمې ولس هم له ځان سره ملګری کړي تر څو د حکومت په مقابل کې وجنګېږي ځکه په دې وخت کې نورستان د حکومت ملاتړ کاوه او د پېچ درې خلکو ته ستونزمنه وه چې هم د نورستانو سره او هم د حکومت سره په یوه وخت کې وجنګېږي. حکومت د سلطان محمد خان د دې نیت نه خبر شو ځکه حکومت شال پاچا د پېچ درې ته لېږلي ترڅو معلوم کړي چې څوک د حکومت طرفدار دي او څوک نه. سلطان محمد خان په خوش باورۍ شال پاچا ته خپل پلان ویلی او بیا شال پاچا د سلطان محمد خان پلان کټ مټ صدراعظم هاشم خان ته رسولی و. لکه چې څنګه مخکې

یادونه شوې، کله چې د ساپو مشرانو صدراعظم ته خپلې ستونزې ویلې نو شال پاچا هم هلته موجود و.

د ساپو مشرانو د ساپو په کال دا تړه کړې وه چې هیڅوک به په خپلو منځو کې په یو بل تعرض نه کوي؛ نو په دې وخت کې مسعودو د شوړیک یو کس وواژه او ساپو په هغو پسې لښکر وکړ او حکومت دا اوازه خپره چې دا کار سلطان محمدخان کړی دی. حال دا چې سلطان محمدخان په دغه پېښه کې لاس نه درلود. همدا رنګه میراعظم او شهسوار، سلطان محمدخان ته خبر ورکوي چې د ګوربزو لښکر شوی او په تا حمله کوي؛ نو ښه دا ده چې خپل سیمه مورچل پرېږدې. سلطان محمدخان بیا لغمان ته ځي او له هغه ځایه جلال آباد ته ځي تر څو داؤد خان وګوري. دا چې داؤد خان د سلطان محمد خان د نیت نه مخکې د شال پاچا په ذریعه اطلاع درلوده نو سلطان محمد خان بندي کوي او وروسته د سلطان محمد خان کورنۍ لومړی فراه او له هغه ځای نه شبرغان ته فراروي.

د خاص کونړ په ولسوالۍ کې د ساپو د کال د بمباریو د درېو بېلګو یادونه:

سورلکی جهاز یوه بمباري د تنر په کلي کې د اخونزادګانو د میرزا عزیز خان په کور کړې وه، چې څوارلس کسه ښځې، نرینه او ماشومان پکې وژل شوي و. د بمباریو د وېرې دوی ونه شو کړای چې خپل مړي په خپله هدیره کې ښخ کړي. دوی خپل مړي د خپلې کلا نه بهر د شپې له خوا ښخ کړل چې د دوی قبرونه اوس هم هلته شته دي.

دویمه بمباري د تنر سره نږدې د پاچایانو په بانډه باندې وه چې په هغه کې زما د مور خور چې د دې نه مشره وه او هم د عصمت الله روحاني[۷۵] مور او یو ګڼ شمېر نور کسان پکې وژل شوي وو.

درېیمه بمباري د منګوال کلي سره نږدې د سید حنیف پاچا په کور وشوه چې ګڼ شمېر کسان د هغه په کلا کې راټول شوي وو. که څه هم حکومت دوی ته ویلي و که څوک له حکومت سره مخالفت نه کوي نو د پاچایانو په کلا کې دې راټول شي؛ خو له دې سره د حکومت جنګي الوتکو پرې بمباري کړې وه. د ډاکټر سیدقاهر عاطف چې هغه وخت کې دی د دولس یا دیارلس کلونو په عمر و، راته وویل چې د سیدحنیف پاچا په کور باندې د دغه بمبارۍ له امله څلېرویشت کسه ښځې، نرینه او ماشومان شهیدان کړای شوي دي.

که څه هم حکومتي قواو ډېر تلفات درلودل خو له دې سره مقاومت یې هم کاوه او د خاص کونړ د تنر کلي سره پوځي کنډک تر اخره مقاومت وکړ او ولسي لښکرو ونه شو کړای چې د کنډک چونۍ ونیسي. نو دا ټپکۍ یې ښه نمونه ده:

خلک دې داسې زامن راوړي
لکه کوچی چې کنډکي[۷۶] راوړي دینه

او داسې هم شوي چې یو شمېر عسکرو مقاومت نه دی کړی او خپله خوښه یې ځانونه تسلیم کړي دي لکه چې د لاندې ټپکۍ نه معلومېږي، چې د خاص کونړ د تنر غونډۍ له پاسه چونۍ چې یو ټولۍ عسکر هلته

---

[۷۵]عصمت الله روحاني دا مهال په کاناډا کې اوسېږي.

[۷۶]کنډکی خطاب دی د دې قشلې کنډکمشر ته او دا معلومېږی، چې د دې کنډک قوماندان اصلاً کوچی احمدزی و.

وو او مهم سوق الجیشي اهمیت یې درلود؛ خو د دې ټولي قوماندان دغه چونۍ پرېښودلې وه او تښتېدلی و:

چونۍ یې په سازه ورله پرېښوده
فقیر[۷۷] جامې د جنکو اغوستې وې

د انګریزانو د راپورنو په استناد، دا پورته پېښه د ۱۹۴۵م کال د اګست په ۲۲مه نېټه شوې ده[۷۸].

ملک امانت خان د خاص کونړ ډېر نامتو سپین ږیری و، چې د ثور د کودتاه نه وروسته مړ شو. کله چې لوا مشر عارف خان د ساپو په کال کونړ ته راځي او د خاص کونړ په سیمه کې له مشرانو سره د کتلو په وخت د نفوس غوښتنه کوي؛ نو د خاص کونړ سپین ږیرو د عارف خان غوستننه رد کړه او د سپین ږیرو په استازیتوب ملک امانت خان خبرې کوي. عارف خان ملک امانت خان په سل ګونو لښتو ډېر سخت د خلکو په مخ کې وهي؛ خو ملک امانت خان ورته ویلي و که اره راواخلې او زما په سر یې کېږدې او دوه ځایه مې هم کړې او دا ټول کونړ درسره نفوس ومنې زه یې نه منم. زما د تره په قول امانت خان یې دومره وواهه چې خبرې یې نه شوې کولی خو د عارف خان خبره یې ونه منله. وروسته د ملک امانت خان او عارف خان سره پوره انډیوالي وه او کله چې عارف خان د دفاع وزیر شو؛ نو امانت خان به کله کله هلته د هغه لیدو ته ورته.

که څه هم ډېریږ اډوارډ د دې جنګ موده یولس میاشتې ښودلې او له همدې امله دغه کال ته ساپې کال وایي. که د یوه کال نه زیاته موده وی نو شاید په ساپی کال یې شهرت نه وای موندلی. اما دا جنګ بالاخره

---

[۷۷]فقیرد دې ټولي قوماندان و.

[۷۸]د ساپو د جنګ په اړه د ډاکټر عبدالرحمن زماني د مقالو ۱۷مه برخه چې په افغان-جرمن انلاین کې په ۱۴ فبروری ۲۰۱٦م کال خپره شوې ده.

د زیاتو ځاني او مالي تلفاتو نه وروسته په ۱۳۲۵ هجري شمسي- کال کې پای ته ورسېد او جبري عسکري د کونړ په ولس تحمیل شوه او د ساپو او د کونړ زیاتې مشهورې کورنۍ تبعید کړای شوې. عسکري خدمت ته د کونړ نه لومړنۍ دوره هم په همدې کال ونیول شوه.

د باجوړ جنګ (۱۹۶۰م کال)

د باجوړ جنګ د ۱۹۶۰ م کال د سپټمبر په میاشت کې وشو، چې سردار داؤد خان د سفر برۍ امر ورکړ او د باجوړ په سیمه یې حمله وکړه، چې د کونړ او مشرقي ډېر شمېر مشران او سپین ږیري په دغه جګړه کې ووژل شول. زما تره وکیل عبدالقادر کیسه کوله چې غلام فاروق خان د مشرقي رئیس تنظیمه و او په چغه سرای کې یې د لښکر مشرانو ته خبرې کولې؛ نو په خپلو خبرو کې وویل چې د تاسې نه د اصحاب کرامو غوندې غزا غواړم. یو کس سپین ږیری ورجګ شو او ورته یې ویل چې که ته له موږ نه د اصحاب کرامو غوندې غزا غواړې نو د اصحابو کرامو په وخت کې به پیغمبر مخکې و او صحابه به ورپسې وو، نو ته مخکې شه او موږ به درپسې یو. ته په جلال آباد کې ناست یې او له موږ نه په تش لاس د صحابه کرامو جنګ غواړې.

یو عامل د جنګ دا و، چې کله په ۱۹۴۷م کال کې هندوستان یا د هند نیمې وچې له انګریزانو نه خپلواکي واخیستله او پاکستان جوړ شو، نو په ملګرو ملتونو کې د افغانستان حکومت د پاکستان د جوړېدو مخالفت وکړ او د ډېورنډ کرښه یې په رسمیت ونه پېژانده او همدا رنګه افغانستان د پښتنو د حقوقو او د پښتونستان د داعیې او د پښتنو د یووالي اواز اوچت کړ. د ۱۹۶۰ م کلونو نه پخوا دیر، سوات او باجوړ نیمه

مستقلې سیمې وې او د پاکستان حکومت په دغه کال دا سیمې د پاکستان مرکزي حکومت پورې وتړلې. د پاکستان د حکومت تسلط او نفوذ په دغو سیمو کې د افغانستان د حکومت لپاره د منلو او زغم وړ نه و؛ نو ځکه یې بې له پوره امادګۍ، په احساساتي توګه د باجوړ د نیولو اراده وکړه. د افغانستان د حکومت د دې ناکامه حرکت په وجه د مشرقي ولایتونو ډېر مهم او تکړه مشران د ګڼ شمېر نورو ځوانانو سره د پاکستان د ملېشو له خوا ووژل شول او ولسي لښکر ډېره سخته ماتې وخوړه. د دې جنګ د عواملو او تفصیل په اړه زیاتو څېړونو ته ضرورت دی.

څلورمه برخه

په کونړ کې د علماوو تحریک او د ثور د کودتا نه وروسته د کونړ پاڅون یا د جهاد پیل

مولوي حسین[۷۹] چې وروسته په مولوي جمیل الرحمن او شیخ جمیل الرحمن یې شهرت وموند په ۱۳۴۸ هجري شمسي کال کې د پښتونخوا له پنج پیر [۸۰] مدرسې نه فارغ شو او د دینې زده کړو تر فراغت وروسته بېرته کونړ ته راستون شو. د مولوي جمیل الرحمن کورنۍ چې په اخونزادګانو شهرت لري د پېچ درې د ننګلام په کلي کې استوګنه درلوده او ابتدایي سبقونه یې د کونړ ولایت په نورو سیمو او د خاص کونړ په مدرسو کې هم ویلي وو. د پنج پیر د مدرسې فارغان او پیروان په کونړ کې د پنج پیریانو په نامه یادېدل. کله چې مولوي حسین کونړ ته د تدریس د ختم نه وروسته لاړ نو په خپله سیمه کې یې په مدرسه کې د تدریس او د بدعت پر ضد د تحریک لړۍ پیل کړه. موږ په لیسه کې وو، چې په کونړ کې د الحمدالله د اخري حروف د تلفظ په سر چې (دالین) او که (ظالین)

[۷۹] له حاجي روح الله سره مرکه (۳۱ مارچ ۲۰۱٦م کال، جلال آباد). حاجي روح الله د مولوي جمیل د تره، حاجي محمد وکیل چې په ملا ګوډ مشهوره و، زوی او سلفیانو د تنظیم فعال غړی دی.

[۸۰]د پنج پیر کلی د پښتونخواه په صوابۍ سیمه کې پروت دی، چې شیخ الحدیث محمد طاهر هلته مدرسه جوړه کړې ده .د دې مدرسي فارغینو ته یې په کونړ په لومړي سر پنج پیریان ویل کېدل.

تلفظ شي د پنج پیریانو او نورور عالمانو تر منځ شخړې زور واخیست. په همدغه کال مولوي حسین وکالت ته هم ځان کاندید کړ؛ خو کامیاب نه شو او وټونه د چپې درې سید محمدخان وګټل.

دا چې مولوي حسین ځان وکالت ته کاندید کړی و؛ نو د دې نه داسې جوتېږي چې د مولوي حسین سره سیاسي انګېزه وه او د سیمې له هغو عالمانو سره چې له ده سره هم نظره وو، رابطه ټینګوله. په دې لړ کې ده د مولوي رحمت جمال (وروسته یې په میرزا مولوي شهرت درلوده او د ده مرستیال و)، مولوي سعید د کنډه ګل، مولوي غلام حیدر د چپې درې، مولوي فقیرالله او مولوي غلام رباني د وایګل درې د ارنس یا جنچیګل کلي، مولوي ابراهیم د پارون او همدارنګه په کابل کې د مسلمان ځوانانو(جوانان مسلمان) د تحریک سره اړیکې درلودې.

په ۱۳۵۴ ل کې حکومت د مولوي حسین په کور حمله وکړه چې هغه ونیسي؛ خو دی وتښتېده او پېښور ته لاړ، اما د مولوي حسین د تره زامن او خپلوان عبدالوکیل، محمد وکیل چې په ملا ګوډ مشهور و، غلام صادق اخونزاده چې په قاضی اخونزاده مشهوره دی، مولوي محمد کفیل[۸۱]، حاجی عصمت او معلم عارف یې ونیول. عبدالوکیل او معلم عارف څوارلس میاشتې بندیان وو او دا نور تر دوه میاشتو زندان وروسته خوشې شول. پر دې سربېره د پېچ په دره کې یو شمېر نورو معلمینو او عالمانو چې له مولوي حسین سره یې اړیکې درلودې، هغه هم ونیول شول لکه استاد میرامګل د کنډه ګل او مولانا فیض محمد د ننګلام چې د دواړو مرګ او ژوند لا تراوسه نه دی معلوم.

[۸۱]مولوي محمد کفیل وروسته د خلقیانو له خوا ونیول شو او تر اوسه یې مرګ او ژوند نه دی معلوم.

د پنج پیریانو عالمانو وروسته د وهابیانو، مودودیانو او د اهل حدیث په نوم شهرت ومونده. کله چې مولوي حسین په ۱۳٦۵ هجری شمسی کال کې د جماعة الدعوة الی القرآن والسنة په نوم تنظیم جوړ کړ؛ نو دا ډله اوس د سلفیانو په نوم شهرت لري او د تنظیم له اعلان سره د مولوي حسین نوم هم په شیخ جمیل الرحمن تبدیل شو.

په ۱۳۵۴ هجری شمسی کال کې چې کله د مسلمانو ځوانانو (جوانان مسلمان) ډلې یو شمېر کسان پېښور ته لاړل او د پاکستان د حکومت له خوا تربیه او په نظامي وسلو مجهز شول، چې د داؤد خان د حکومت پر ضد حملې وکړي. د شیګل په سیمه کې کشمیر خان[82] چې د خوشال خان په لېسه کې زده کوونکی و د مسلمان ځوانانو د ډلې ملګری و او د شیګل په متوسطه یې حمله وکړه او څلور معلمین یې چې د شیګل په بازار کې کوټه درلوده او د اوړي په موسوم کې بېدیا ویده وو، بیګناه ووژل. له دې حملې نه وروسته کشمیرخان هم پاکستان ته وتښتېد. اما زما د بلې مرکې په ترځ کې، انجینر وحیدالله سباوون دا نه منې چې ګوندې دا کسان د کشمیرخان له خوا وژل شوي دي؛ خو دی وایي چې د شیګل پېښه د جوانان مسلمان د تحریک له پلان سره سمه په موفقانه توګه سرته ورسېده.

د جوانان مسلمان د تحریک ځوانان چې په کابل کې یې په بېلابېلو ښوونځیو او پوهنځیو کې درسونه ویل خورا فعال وو او د دې ځوانانو مشري د پېچ درې د وره دیش کلي، انجینر جان محمد کوله. انجینر جان

[82] د کشمیرخان اصلي نوم فضل الرحمن دی؛ خو کله چې دوی پاکستان ته لاړ نو د مسلمان ځوانانو ډلې اکثره غړو په ځانونو مستعار نومونه کېښودل چې وروسته دوی په همدې مستعارو نومونو شهرت پیدا کړ.

محمد[83] د کابل د پولې تخنیک د پوهنتون د دویم صنف محصل و. د جوانان مسلمان تقریباً د رهبری په اوله یا دویمه کټګورۍ کې و. دی د انجنیر ګلبدین حکمتیار سره یوځای د داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د یولسو نورو ملګرو سره پېښور ته وتښتیده. انجنیر جانمحمد د پاکستان سره د جوانان مسلمان د تحریک د رابط غړي په توګه کار کاوه او د مالي کمېټې رئیس هم و. د انجینر جان محمد فرعي نوم صادق و.

د ۱۳۵۴ هجري شمسي- کال په اوړي کې د داؤد خان د حکومت پرضد تر ناکامو عملیاتو وروسته، په پېښور کې د مسلمان ځوانانو په ډله کې اختلاف رامنځته شو، ځکه یو شمېر چې د انجینر ګلبدین حکمتیار پلویان وو، په نظامي مبارزه یې تاکید کاوه او یو شمیر چې د استاد برهان الدین رباني سره همغږي وو، په فرهنګي مبارزه یې تاکید کاوه. د استاد رباني او ملګرو دلیل یې دا و چې د افغانستان ولس لا دې ته چمتو نه دی چې د دوی د نظامي عملیاتو ملاتړ وکړي. انجنیر جان محمد هم په همدې ډله کې و، چې په فرهنګي مبارزه یې عقیده درلوده. په همدغه کال د حوت په میاشت کې قاضي محمدامین وقاد[84] د اسلامي حزب مشر- ټاکل شوی و، ځکه چې انجینر ګلبدین حکمتیار او استاد برهان الدین رباني یو بل نه منل.[85] هماغه وو، چې د پاکستان د استخباراتي شبکي په ملاتړ د حکمتیار ملګرو یوڅه اسناد چې په تورخم کې یې نیولي وو، لاس

[83] د انجنیرجان محمد دوه وروڼه، ډاکتر سید محمد او ډاکتر شېرمحمد هم د ثور د کودتا نه وروسته خلقیانو ونیول، چې تر اوسه لادرکه دي او په اغلب ګومان وژل شوي دي.

[84] صفحه ۱۲۰، له ویاړ او ستونزو ډک سفر (دافغانستان اسلامي نهضت ته لنډه کتنه)، د انجینر وحیدالله سباون اثر، د چاپ کال ۱۳۹۴ هجري شمسي، دافغانستان متحد اسلامي حزب چې انجینر وحیدالله سباون یې مشری کوي، د فرهنګي کمیته له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

[85] په پېښور کې د تنظیمونو د جوړېدو په اړه زیات معلومات دې د لیکوال په بل کتاب د واقعیتونو په بهیر کې، ولوستل شي.

ته ورغلل چې په د دغه اسنادو په استناد، استاد رباني د داؤد خان د حکومت سره اړیکه نیولې وه، که دوی ته د سیاسي فعالیت لاره هواره شي، نو دوی به بېرته کابل ته ستانه شي. په همدې تور، پاکستان انجینر جان محمد نیولی و او وروسته یې اسلامی حزب ته په لاس ورکړی و، چې بیا انجینر جان محمد همداسې لار درکه شو. د انجینر جان محمد په بدل کې د جوانان مسلمان د تحریک بل فعال غړی عنایت الله چې مستعار نوم یې استاد عبدالله و او حکمتیار ته نږدې کس و، د کرمې ایجنسی په سدې سیمه کې ووژل شو. استاد عبدالله د ساینس د فاکولتې محصل و او اصلاً د ننگرهار د شېرزادو ولسوالۍ اوسېدونکی و، چې ده هم په دې تحریک کې د جوانان مسلمان د رهبرۍ په سطحه رول درلوده.

کله چې په ۱۳۵۵ هجري شمسي کال کې جمهور رئیس داؤد خان کونړ ته په اخري ځل تللی و؛ نو د مکتب زده کوونکي ورته په لاره کې هر کلي ته ولاړ وو. زه په دغه وخت کې د خاص کونړ په لېسه کې د دولسم ټولگي زده کوونکی وم او په همدې ورځ ډېر سخت باران هم وشو. زما د عمه زوی، خدای بخښلي عبدالصبور عزیزي په قول، په چغه سرای کې داؤد خان د نورو خبرو په ترڅ کې خلکو ته په قهرجنه لهجه وویل: یک ملا حسین است شما او را گرفته نمیتوانید.

د انجینر وحیدالله سباوون په قول، د ۱۳۵۵هجري شمسي کال د قوس په میاشت کې دی هم پېښور ته وتښتیده او د انجنیرۍ فاکولته یې پرېښوده خو حکمتیار او استاد عبدالله دی بېرته کابل ته ولېږه چې د جوانان مسلمان د ځوانانو او د دوی تر منځ رابط اوسي. د پېښور د راتگ نه وروسته ده د کارتوگرافۍ په اداره کې ماموریت واخیست ځکه دی له تخنیک ثانوي فارغ شوی او د ثور تر کود تا پورې یې هلته دنده

درلوده. دوی په کابل کې سیاسي کمېټه د انجنیر غلام حبیب[86] په مشرۍ درلوده. انجنیر وحیدالله، محمد امین (د اقتصاد د پوهنځي محصل او د لغمان اوسېدونکی) او گنداپور (د غزنې اوسېدونکی او د ساینس فاکولتې محصل و) یې غړي و. دوی همدارنگه نظامي کمېټه هم درلوده چې مشري یې ډاکتر نصرالله کوله، چې اصلي نوم یې لطیف و او د تخارولایت اوسیدونکی و. ډاکتر ستار (اصلي نوم یې عبدالکریم او د فاریاب اوسیدونکې و) او احمد سعید شکیب د استاد عبدالله خوری د دې کمېټې غړي وو.

د ۱۳۵۷ کال د ثور د کودتا په دویمه ورځ انجنیر وحیدالله پېښور ته ځان ورساوه چې د قاصي امین، انجینرحکمتیار او استاد عبدالله نه هدایت واخلي چې دوی څه وکړي. د دوی فیصله دا وه چې هغه کسانو ته چې خطر دی باید کوښښ وشي چې د کونړ، ننگرهار او پکتیا ملگرو په ذریعه باید مهاجرشي او مسلحانه مبارزه باید دوی پیل کړي. انجینر وحیدالله د ثور په نهمه نېټه بېرته کابل ته راغی او دا پیغام یې د سیاسي او نظامي کمېټې مشرتابه ته ورساوه. په پېښور کې انجینر وحیدالله د کونړو لکه کشمیر خان، مولوي گلاجان او مولوي رحمت خان سره ولیدل. انجنیر وحیدالله د ثور تر ۲۶ نېټې پورې په کابل کې پاتي شو او په دې موده کې دوی تقریباً ۴۲۰ کسه محصلین او د جوانان مسلمان تحریک غړي له کابل ښار نه د پکتیا او مشرقي د لارې وویستل او پاکستان ته لاړل. په همدې وخت کې کشمیر خان د شپېته کسانو سره د شلطن سیمي ته راغلی و چې شیگل ته ځان ورسوی. د ثور په ۲۹مه نېټه، کمشیرخان د خپلو ملگرو سره شیگل ته پورې وت او مولوي رحمت خان

[86] انجینر غلام حبیب د انجنیرۍ فاکولتې محصل او د جبل السراج اوسېدونکی و.

ځانګار ته، د مولوي جميل الرحمن وراره قاضي حاجي له يو شمېر نورو کسانو سره پېچ درې ته لاړل. دوی په همدې وخت کې د سيمې د ځينو مشرانو او د دوی د پلويانو سره تماسونه ټينګ کړي وو، چې د حکومت پر ضد قيام وکړي.

د جوزا په لومړۍ نېټه تقريباً ۵۲ کسانو د کشميرخان په کورکې چې په ډېرۍ کلي کې و، غونډه درلوده. حکومت هم د کشميرخان د راتګ نه خبر شوی و، نو په همدغه شپه د کشميرخان په کور حمله کوي. انجينر وحيدالله وايي چې په همدې ماښام دوی فيصله وکړه چې کشميرخان به د چريکي جګړو قوماندان وي او دی به پېښور ته ځي ترڅو د حزب اسلامي مشرتابه ته د دوی د فيصلوخبر ورکړي او هم هغه اوه کسه د تحريک غړي چې د ده سره شيګل ته راغلي دي پېښور ته ورسوي. د شپې لپاره ۱٦ کسه د کشميرخان په کور کې پاتي شول چې څلور کسو د کشمير د تره، عظيم خان په شمول د حجرې نه بيرون پيره کوله. دا چې د شپې دوه بجې شوې وې، دا بېرون پيره داران ويده شوي وو او دوی د حجرې په داخل کې ناست وو. په دې وخت کې کشميرخان د اسلامی حزب پوستري، اخبار او عکسونونه غوښتل چې په دې کسانو تقسيم کړي او هم يې د دوی نه غوښتل چې په ولس کې د دوی لپاره اعانه راټوله او ملاتړ وکړي. په دی وخت کې يو صاحب منصب د کلاشينکوف سره د دوی په حجره راننوځي او په دوی غږ کوي چې ونه خوځېږئ او همدارنګه يو شمير عسکرو د حجري د اشداري (کړکۍ) له لارې هم ماشينداري دوی ته نيولې وې چې دوی بايد ونه خوځېږي. کشميرخان سمدستي ورته لاس جګ کړ چې دی تسليم دی؛ نو په دې کې هغه صاحب منصب خپلو عسکرو په لور کتلي چې کشميرخان په صاحب منصب حمله وکړه او د ماشيندار په اختسلو سره غېږ په غېږ شول. دا چې

د صاحب منصب د ماشيندار ماشه په لاس وه، نو يوه ججوره (شاجور) يې وچلوله خو د خدای فضل و، چې د خونې په دننه کې هيڅوک زخمي نشول، ځکه د ميل خوله د چت په لور وه. په همدی کې کشميرخان په دې وتوانېده چې د صاحب منصب نه کلاشينکوف واخلي او هغه نږدې ويالې ته وغورځوي خو دې نورو عسکرو هغه څلور کسه چې د خونې نه بېرون ويده وو، وويشتل او هغه يې شيهدان کړل او دا عسکر وتښتېدل. دوی سره په دې خونه کې د کشميرخان او انجينر وحيدالله په شمول، مولوي صيب، مولوي عبدالبصير، معلم شين ګل، معلم محمدحسن، جمعه ګل، ملک رحمت جان، سيداجان، معلم عبدالعظيم، معلم عبدالرزاق، معلم وهاب، حاجي جهانزيب، او فاروق وو. دا پېښه په کونړکې د ثور د کودتاه نه وروسته لومړنې پېښه وه چې د حکومت او د حکومت د مخالفينو ترمنځ وشوه چې په دغه جګړه کې څلور کسه په لومړي ځل دلته شهيدان شول. په شهيدانو کې د کشميرخان تره، عظيم خان د حليم خان زوی، مولوي حبيب الله د سلطان محمد زوی د بارګام اوسيدونکی ، رحمان سيد د محمد غني زوی او معصوم خان د نقشبند زوی چې دوی دواړه د چپې درې د ګل ځلک د کلي اوسيدونکي وو او هم د لومړي ځل لپاره دوی يو کلاشينکوف په غنيمت ونيوه.

په سبا يعنې د جوزا د مياشتي په دويمه نېټه، حکومت سناتورحاجي محکم خان شيګل ته ليږي او خلکو ته وايي چې د حکومت کلاشينکوف ورکړي. ولس ورته وايي چې له کلاشينکوف نه دوی خبر نه دي؛ خو د دوی څلور کسه چې تجارت يې کاوه دلته د چا له خوا وژل شوي دي او ځانونه د تېرې شپې له پېښې نه نا خبره اچوي. د جوزا په درېمه نېټه د

اسمار او سرکانو د غونډونو نه دوه ټولې دولتي قواوې د ماني ګل[۸۷] په مشري شیګل ته ځي او د لچی په سیمه کې د قواو سره جنګ کېږي او د اسمار د غونډ د ټولي قوماندان، تورن اسمعیل له اوه کسه عسکرو سره وژل کېږي. کشمیرخان او انجینر سباوون د خپلو نورو ملګرو سره غرونو ته تښتي او د مادېش کلي ته ځي. په سبا یې حکومتي جنګي الوتکي د کشمیرخان په کور او د ناریت په کلي سخته بمباری کوي. د جوزا په څلورمه یو شمیر نورې قواوې شیګل ته ځي او دا چې کشمیرخان هلته نه و؛ نو د کشمیرخان کور سوځوي او هم د ناریت کلي ته اور اچوي. همدارنګه حکومت ۲۷ کسه د کشمیرخان کلیوال او خپلوان، چې ځینې یې د هغه ملاتړي هم نه و، نیسي او ټول تر ننه پورې لادرکه دي او په اغلب ګومان شهیدان شوي دي. دې کسانو کې معلم محمد حسن، معلم مجاهدین، معلم شینګل او معلم سلطان شامل و. د انجینر سباوون ورور معلم سید حلیم هم بندي کېږي؛ خو وروسته خوشي کېږي. د دې پېښې نه وروسته د ۱۳۵۸ کال د جوزا د میاشتې تر نیمایي پورې تقریباً پنځوس کورنۍ چې تعداد یې ۳۱۰ کسو ته رسېدل نورستان په طرف مهاجر شول او د سنبلې په ۱۵مه چترال ته ورسېدل. تقریباً درې میاشتې دې کورنیو د نورستان په سیمه کې تېرې کړې. د چترال نه وروسته د شیګل د سیمې کورنۍ باجوړ او تېمرګرې سیمې ته انتقال شولې او هلته د ځایي ملکانو په کلیو دا مهاجرین تقسیم شول.

له دې پېښې نه وروسته، کشمیرخان او معلم وهاب پېچ درې ته ځي تر څو د خپلو ملګرو او هغه کسانو چې د دوی سره پخوانۍ اړیکي

[۸۷] ماني ګل د خوست اوسېدونکې دی، چې د اسمار د غونډ په تسلیمېدو کې یې د مجاهدینو سره مرسته کړې وه او اوس د استاد سیاف د تنظیم غړی دی، چې اوسنی نوم یې اسلام ګل دی.

درلودې، مرسته وغواړي ځکه دوی په دې وخت کې څه نه درلودل. دوی د ننګلام د کلي ګلاب سید کورته ورځي او هغوی ورته اولس زره افغاني اعانه راټولوي او دوی ته یې ورکوي. دوی چې رخصت کېږي، حکومت هم د دوی په راتګ خبرېږي او د ګلاب سید او هم د ملا محمدصفدر د ماڼوګې کورونه محاصره کوي او دواړه نیسي. په دغه وخت کې د ننګلام ولسوال شهزاده ثمري نومېده. ولسوال چې غوښتل دا بندیان چغه سرای ته انتقال کړي، د ننګلام د کلي په هدیره کې ورته د دوی طرفدارانو (مولوي نقیب، محمد افضل، قاضي محمد، طوطي او ولي) لار ونیوله او جګړه وشوه خو دوی بندیان خوشې نه کړای شول او یو کس د حکومت صاحب منصب چې ضابط و، مړ شو.

د شیګل تر پېښې وروسته، په ۱۳۵۷ هجری شمسي کال کې د کونړ په ولایت کې د کابل د کمونیست رژیم په مقابل کې لومړنی پاڅون او جګړه د پېچ په دره کې وشوه. له دې نه وروسته حکومت یوه لویه قوه د پېچ درې ته ولېږله او د ننګلام لوی کلی یې چې تقریباً زر کوره و، وسېځه او د کلي ولس مجبور شو، چې یو تعداد له مجاهدینو سره یو ځای شي او څه کورونه حکومت ته بېرته تسلیم شول. دا پېښه د ۱۳۵۷ هجري شمسي کال د سرطان په میاشت کې شوې ده. له دې نه وروسته د چپې درې د وټلې او ګلسلک په سیمه کې د پېچ درې مشرانو غونډه وکړه او د حکومت په مقابل کې یې عمومي قیام وکړ. د کلي سېځل د پښتنو په سیمه کې یوه لویه خبره ده او کله چې څوک مظلوم واقع شي؛ نو د خلکو ورسره همدردي وي. د هر قوم مورچل او سیمه د جنګ معلومه وه او بالاخره د سرطان په دولسمه نېټه، د ننګلام ولسوالي دوی ونیوله او ولسي لښکر د وټه پور سیمې د پېرونې دښتې پورې ورسېد. د دغه قومي تشکیلاتو پر اساس درې مورچله (د جنګ جبهې) د ساپو د درېوو خېلونو

وې او يو مورچل د نورستانيانو و. د قومي شورا مرکز د وټه پور د سېمتام کلی و.

د پېچ درې او مرکزي نورستان ولسونو قومي شورا جوړه کړه، چې حاجي غفور د کانتيوا يې مشر(د مرکزي نورستان په کانتيو کې د جومات مخې ته ماسپښين مهال د۲۲/۱/۱۳۹۲ شهيد کړی شو) وټاکه او قوماندان جبار يې مرستيال وټاکل شو. مامور صفر د چريکي جبهو قوماندان وټاکل شو، چې بيا شهيد شو. په همدې وخت کې د حکمتيار د اسلامي حزب او اسلامی جمعيت ترمنځ اختلاف و ځکه د اسلامي حزب په نماينده‌ګۍ مولوي فقيرالله او د اسلامی جمعيت په استازيتوب مولوي غلام رباني يو بل نه منل.

له دې نه وروسته مولوي جميل الرحمن او کشميرخان ۱۲۰ کسيزه ډله برابره کړه شلطن سيمې ته لاړل او له هغه ځای نه لاوحسين درې ته ورسېدل او د حکومت پر ضد يې مسلحانه جګړې پيل کړې. د کامدېش ولسوالی ولسونه هم د حکومت پرضد راپاڅېدلي وو او جګړه ورځ تر بلې پراخېدله ترڅو چې سين درې(اوسني غازي اباد او ناړی ولسواليو) ولسونو هم د ۱۳۵۸ال د وري په دويمه نېټه د حکومت پر ضد پاڅون وکړ.

د جهاد په پيل کې د پېښور تنظيمونو د پېچ په دره کې چندان رول نه درلود او په سيمه کې د قومي شورا رول مهم و. د ۱۳۵۷ هجري شمسي کال په اخرو کې مولوي حسين او ميرزا مولوي (مولوي رحمت جمال) چې د مولوي حسين معاون و د وټه پور سيمې ته لاړول. دوی په دې وخت کې د حکمتيار د اسلامي حزب سره تړاو درلود او مولوي حسين د حکمتيار د اسلامي حزب د کونړ ولايت عمومي مشر و. کله چې د تنظيمونو څرک په دغه سيمه کې ولګېد، يوه بله شورا د بېطرفو کسانو په نامه هم د پېچ په دره کې جوړه شوه چې مشري يې وکيل سميع الله خان

کوله. د پېچ په دره باندې د حکومتي قواو فشار زيات شو نو زياتې کورنۍ پېښور ته مهاجرې شوې او دا شوراګانې هم تجزيه شوې او هر څوک له بېلابېلو تنظيمونو سره يو ځای شول او يا هماغسې بېطرفه پاتې شول.

په ۱۳٦۷ هجري شمسي کال د سنبلې په مياشت کې د کابل کمونيست رژيم د کونړ ولايت تخليه کړ. که څه هم په دې وخت کې د سلفيانو د تنظيم نفوذ زيات و؛ خو په چغه سرای کې اوه تنظيمونو يوه شورا جوړه کړه، چې د هر تنظيم نه پکې درې درې نفرو عضويت درلود. د سلفيانو ډلې د زياتو کسانو د عضويت غوښتنه کوله خو دې نورو ډلو دوی ته زياته برخه نه ورکوله او ويل يې چې د سلفيانو تنظيم په پاکستان کې رسميت نه لري؛ نو دوی ته زيات سهم بايد ورنه کړل شي. په هر حال، د مجاهدينو اوه تنظيمونو ځانته جدا شورا جوړه کړه او مولوي رباني يې چې د جمعيت په تنظيم پورې يې تړاو درلود د والي په توګه تعيين کړ او د مرورې حاجي حضرت رحمن يې معاون شو. همدا رنګه د سلفيانو تنظيم ځانته جدا شورا جوړه کړه چې مولوي احسان يې د والي په توګه او حاجي محمد روزي يې د مرستيال په توګه وټاکل. يعنې د دوسره حکومت تهداب په لومړی ځل د کونړ په ولايت کې کېښودل شو.

دا چې د سلفيانو تنظيم زيات امکانات درلودل او هم يوازې د کونړ په ولايت کې يې فعاليتونه محدود وو، نو د دوی ملکي او نظامي تشکيلات پنځه ويشت زره کسو ته ورسېدل او بالاخره د اوه تنظيمونو شورا ضعيفه او منحل شوه. په ۱۳٦۹ هجري شمسي کال کې د عبوري حکومت له خوا په کونړ کې يوه بله شورا جوړا شوه چې استاد محمد علي يې ورته مشر او د کونړ د والي په توګه تعين کړ. دا شورا هم پس له پنځه مياشتو ختمه شوه او اکثره قوماندانان يې د سلفيانو له تنظيم سره يو ځای شول. په

همدغه کال دحکمتیار اسلامي حزب د سلفیانو نه وغوښتل چې یوه مشترکه شورا جوړه کړي او د دې کار لپاره د اسلامي حزب مشر ګلبدین حکمتیار او مولوي جمیل الرحمن یو کمېسیون وټاکه، چې دا لاندې غړي یې درلودل:

۱. کشمیر خان (اسلامي حزب)
۲. مولوي محمد هاشم منیب (اسلامي حزب)
۳. انجنیر وحیدالله سباوون (اسلامي حزب)
٤. مولوي رحمت الله د څانګار (سلفیانو د تنظیم نه)
۵. حاجي روح الله (سلفیانو د تنظیم نه) او
٦. مولوي عبدالبصیر د شیګل، چې د سلفیانو د تنظیم د سیاسي کمېټې مشر هم و.

د متواترو غونډو او بحثونو نه وروسته دوی یو بل کمېسیون د کونړ په سطحه جوړ کړ چې مولوي رباني یې مشر- وټاکل شو او حاجي محمد روزي یې مرستیال شو. دوی د کونړ په ولایت کې په اداري تشکیلاتو بحث کاوه؛ خو د حکمتیار د اسلامي حزب اصرار دا و چې باید د کونړو په منځ کې هم په کونړ او هم په باجوړ کې د مهاجرو په کمپونو کې باید ټاکنې وشي تر څو د هر تنظیم فیصدي معلومه شي او په دې توګه به د هماغې فیصدۍ پر اساس دوی ته د کونړ په اداري تشکیلاتو کې سهم ورکړل شي. بالاخره فیصله په ټاکنو وشوه چې اسلامي حزب ورته پنځه لکه کلدارې او د سلفیانو تنظیم ورته دوه میلونه کلدارې څانګړې کړې وې. دوی کمېسیونونه یې تشکیل کړل او د کونړ په داخل او د باجوړ په کمپونو کې ټاکنې وشوې. په هغه وخت کې زه د امریکا غږ راډیو محلي خبریال وم او ما پخپله دا ټاکنې په باجوړ کې مشاهده کړې وې. د رای ورکولو په هر صندوق کې اته خانې وې او هر چا به د خپلې خوښې

تنظیم ته رایه ورکوله. دا چې د نورو تنظیمونو تعداد او امکانات کم وو، نو د ټاکنو لوبه یوازې د حکمتیار د اسلامي حزب او سلفیانو د تنظیمونو ترمنځ وه. که څه هم د ټاکنو پایلې اعلان نه شوې او نه د ټاکنو پایلې لکه د ۲۰۱۴م کال د جمهوري ریاست د ټاکنو په شکل ومنل شوې، خو بیا هم اسلامي حزب په سلو کې ۴۲ سلنه رایې او سلفیانو په سلو کې ۴۵ سلنه ګټلې وې او نورو تنظیمونو رایې ټولې ۱۳ سلنه وې. د حاجي محمد روزي په قول، اسلامي حزب غوښتل چې ټاکنې باید مساوي اعلان شي خو سلفیانو دا خبره نه منله. اما د انجینر وحیدالله سباوون په قول حزبیانو رایه ٦۲ زره کسه وه او د سلفیانو رایه ۵۹ زره؛ خو د دې ترڅنګ حزبیان حاضر و، چې مولوي جمیل الرحمن د کونړ د مشر- په توګه او مولوي فقیر الله د مرستیال په توګه ومني. خو د ده په قول په دی وخت کې سعودي عربستان چې د سلفیانو د تنظیم لوی تمویل کوونکی و، نه یې غوښتل چې د اخوانیانو ډله قدرت ولري څکه هغوی د وهابي مفکورې ډله تقویه کوله. همدارنګه پاکستان هم نه غوښتل چې دوی د سلفیانو د تنظیم سره کومې موافقې ته ورسېږي او غوښتل یې چې دواړه خواوې مجاهدین ضعیفه کړي. د دې تنظیمونو ترمنځ د یوې اونۍ بې پایلې بحثونو نه وروسته، د سلفیانو تنظیم اویا کسیزه شورا جوړه کړه او د امارت اسلامي په نامه یې اعلان وکړ، چې کونړ یې مرکز و. د شورا مشر پخپله مولوي جمیل الرحمن و او معاون یې مولوي عبدالرحمن وټاکل شو. حاجي محمد روزي د سلفیانو له خوا د کونړ د والي په توګه تعین شو. د امارت ادعا لویه وه نو د مولوي جمیل الرحمن ټاکل د امیر په توګه د پېښور تنظیمونو ته د تایید وړ نه وو.

اسلامي حزب د امارت جهاد په نوم بله موازې اداره جوړه کړه چې مولوي فقیرالله د نورستان یې د امر او مولوي محمدهاشم منیب یې د

معاون په توګه وټاکل شول. په کونړ کې دا اختلاف او تضاد روان و، چې یوه ورځ د چغه سرای په چنار ډبه سیمه کې د مولوي فقیرالله ډلې پاټک اچولی و او د سلفیانو موټر یې چې له دغه ځایه تېرېده، په راکټ وویشته او درې کسه یې ووژل. وژل شوي کسان یو د غلام سرور په نوم و، چې د بارکنډۍ د ګونډېل سیمې اوسېدونکی و، بل د محمود په نوم د بغلان اوسېدونکی و او یو بل کس د شیګل و. سلفیانو د مولوي فقیرالله نه د دې درېو کسانو د قاتلینو غوښتنه وکړه خو هغوی قاتلین په لاس ورنه کړل او سلفیانو د کونړ ولایت په مرکز اسعدآباد کې د حزبیانو مراکز د درېو ورځو لپاره محاصره کړل او ورته یې وویل چې وسلې باید پرېږدي او ولایت تخلیه کړي. حزبیان اکثره د سرکانو سیمې ته ووتل، چې د اسلامي حزب غونډ هلته و او جنګ ونښت. حزبیانو اسعدآباد په توپونو وویشته، په دې وخت کې د حکمتیار اسلامي حزب مشري په کونړ کې کشمیرخان او انجنیر وحیدالله سباوون کوله. د حاجي روزي په قول درې میاشتې وروسته حزبیانو په کونړ حمله وکړه او یوه میاشت ډېره سخته جګړه وشوه چې بالاخره د مولوي جمیل الرحمن په امر سلفیانو د پېچ درې په لور عقب نشیني وکړه؛ خو په دې وخت کې مولوي جمیل الرحمن هم د ۱۹۹۱م کال د اګست په دېرشمه نېټه د یو مصري عرب عبدالله رومي له خوا په باجوړ کې شهید کړې شو. عبدالله رومي له عبدالله عزام سره کار کاوه او د بنیان المرصوص په مجله کې چې د اتحاد اسلامي له خوا په پېښور کې چاپ کېدله، کارمند هم و. په دغه پېښه کې د مولوي جمیل الرحمن یو ساتونکی هم زخمي شو؛ خو کله چې دا عرب د خپل موټر په لوري تښتېده نو حاجي روح الله ونیوه او بیا د همدوی له خوا هماغلته ووژل شو.

د مولوي جمیل الرحمن د شهادت نه دمخه یو بله جرګه هم تعیین شوې وه چې د اسلامي حزب او سلفیانو ترمنځ سوله وکړي. د دې جرګې غړي د خالص د اسلامي حزب مرستیال حاجی دین محمد، د اتحاد اسلامي د حزب مرستیال انجنیر احمدشاه احمدزی، قاضي محمد امین وقاد چې په دې وخت کې یې ځانته ګروپ درلود، افغان کمشنر رستم شاه مومند او د پېښور ضلعې کمشنر ګلزار خان وو. خو دا چې مولوي جمیل الرحمن ډېر ژر په شهادت ورسېد؛ نو د دې جرګې کومه پرېکړه ونه کړه.[88]

د حاجي روح الله[89] په قول، له ده سره په ګوانتانامو بندیخانه کې یو کس د ابو انس په نامه بندي و او ده ته یې ویلي و، چې په دې وخت کې د اسامه بن لادن تګ او راتګ له حکمتیار سره زیات و او په کوم مجلس کې ویل شوي وو، چې ترڅو مولوي جمیل الرحمن وي نو دوی کامیابېدلای نشي؛ نو په دې توګه عبدالله رومي یو لیک د اسامه بن لادن په میز کې پرېښودلی و او لیکلي و چې هغه کس پسې لاړ م چې تاسې ویلي و، چې باید له منځه یوړل شي. د دغه بندي په قول، کله چې اسامه بن لادن د مولوي جمیل الرحمن د وژل کېدو نه خبرېږي نو وایي، چې ښه کار ونه شو، والله اعلم.[90]

مولوي جمیل الرحمن چې ما پخپله لیدلی و او کوم وخت چې زه په پېښور کې د امریکا غږ راډیو محلي خبریال وم؛ نو څو ځلې مې ورسره

---

[88] د حاجي روح الله سره مرکه (۳۱ مارچ کال ۲۰۱٦م، جلال آباد، د حاجي روح الله کور)

[89] حاجي روح په ۲۱ د اګست ۲۰۰۲م کې د امریکایانو له خوا په کونړ کې ونیول شو او وروسته ګوانتانامو زندان ته چې د کیوبا سره نږدې و انتقال شو او تر اګست ۲۰۰۸م کال پورې یعنی شپږکاله هلته بندي و.

[90] د حاجي روح الله سره مرکه (۳۱ مارچ کال ۲۰۱٦م، جلال آباد، د حاجي روح الله کور)

مرکې کړې وې. دی ډېر حلیم انسان و او د علمي او اسلامي عقیدې ترځنګ ورسره ډېره قوي ملي انګېزه هم وه. کله چې د کونړ ولایت د کابل د حکومت له خوا په لومړي سر تخلیه شو او مجاهدینو د کونړ ولایت ونیوه نو د کونړ او بالخاصه د ښوېې د ولسوالۍ د سیمې نه چې د جنګ لومړۍ کربښه وه، ډېرې کورنۍ مهاجرې شوې، ما پخپله ښځې، ماشومان او سپین ږیري د ناوه پاس په غاښي کې ولیدل چې په لوڅو پښو په واورو او یخنۍ کې راروان وو. په همدې وخت کې عربانو د ښوېې د پاچاهي کلا په سیمه کې اته کسه محلي اوسېدونکي په دې نامه چې د کابل د حکومت طرفداران دي. حلال کړل. د جهاد په دور کې د انسانانو د حلالولو دا لومړنۍ پېښه وه او دوی محلي مجاهدینو ته ویلي وو، چې د دې کسانو ښځې هم تاسې لپاره روا دي چې له ځانونو سره یې د وینځو په توګه وساتئ. کله چې مولوي جمیل الرحمن له دغې پېښې نه خبرېږي نو امر کوي چې ټول عربان د جنګ د لومړۍ کربښې نه راوکاږئ او دوی هلته مه پرېږدئ. زما په اند د مولوي جمیل الرحمن او عربانو ترمنځ اړیکي له دې پیښې وروسته یو څه سستې شوې. که څه هم د عربانو بعضي- حلقې اوس هم د د مولوی جمیل الرحمن د جمعته الدعوت د تنظیم سره کوي خو پخوا عربانو د ده له تنظیم سره ډېرې مالي مرستې کولې او ښې اړیکې یې درلودې.

د مولوي جمیل الرحمن د شهادت نه دوه ماشتې وروسته، سلفیانو بیا خپل طرفداران تنظیم کړل او د وټه پور له لارې یې د کونړ پر مرکز حمله وکړه او چغه سرای یې ونیوه؛ خو په دې وخت کې هغو عربانو چې د اسلامي حزب او سلفیانو سره یې اړیکې درلودې منځګړتوب وکړ چې اوربند وشي. دا عربان ابوهاجر (د عراق اوسېدونکی) ابومحمد مدني د سعودي اوسېدونکی، شیخ ابو حازم د سورېې اوسېدونکی او ابو سهیب د

مصر اوسېدونکی و[91]. دوی د پاکستان د ای اس ای په مرسته، د پېښور په انترکانتننتل هوتل کې فیصله وکړه چې هغه ځایونه چې د هر تنظیم سره دي هغه دې د هماغه تنظیم سره پاتې وي او نوره دې جګړه بنده کړي. د خاص کونړ ولسوالۍ هم په دغه وخت کې نیمایي د حزبیانو او نیمایي د سلفیانو په کنټرول کې وه. د سعودي سفارت وعده کړې وه چې هره میاشت به شپږ لکه روپۍ اسلامي حزب ته او شپږ لکه روپۍ د سلفیانو تنظیم ته د کونړ د مصارفو لپاره ورکوي.

کله چې د کابل حکومت په ۱۳۷۱ هجري شمسي کال کې سقوط وکړ؛ نو د کونړد تنظیمونو مشرانو فیصله وکړه چې د کابل حکومت هر څوک د والي په صفت تعیین کړ هغه به دوی مني، ځکه کونړ د افغانستان جز دي. بیا د مجاهدینو د حکومت له خوا په کابل کې قاضي اخونزاده چې د مولوي جمیل الرحمن وراره و د والي په توګه تعیین کړ او د طالبانو تر راتګه پورې هغه په چغه سرای کې والي و؛ خو د دې ترځنګ اسلامي حزب هم ځانته جدا مرکزونه درلودل. د مجاهدینو په دې خپلمنځي جګړو کې په سلهاو کسان وژل شوي دي او مادي تلفات هم نهایت زیات وو او د کونړ ولایت د زیاترو اداري واحدونو دفاتر او لوازم په دې جګړو کې تالا او تخریب شوي وو.

د دغو پورته پېښو په اړه ډېرې کمې لیکنې شوي او د دې ضرورت دی، چې زیاتې نورې څېړنې وشي تر څو دا نیمګړې معلومات غني شي.

[91] پورتنی ماخذ

پنځمه برخه

د کرالي (کرهالي) د کلي قتل عام (حمل ۳۱ مه نېټه کال ۱۳۵۸ هجري شمسي)

د ۱۳۵۷م کال د ثور له کودتا نه وروسته د پېچ درې او نورستان خلک د حکومت پر ضد راپاڅېدل او مجاهدینو پېچ دره تر وټه پور پورې ټوله نیولې وه. په دې وخت کې مولوي حسین چې وروسته یې په مولوي جمیل الرحمن شهرت پیدا کړ د وټه پور په سیمه کې مرکز جوړ کړ او د مجاهدینو عملیات او فشار د چغه سرای په ښار زیات و او حملې به یې کولې. د کونړ والي شهنواز شیواني و. د ۱۳۵۸ کال د حمل په میاشت کې والي د دم کلي او کرالې نه درې کسه سپین ږیري، ښاروال شیرمحمد، مولوي رحمت الله او ملک شیخ محمد وټه پور ته ولېږل چې مولوي جمیل الرحمن سره خبرې وکړي او په چغه سرای عملیات بند کړي. دغو مشرانو په عوض د دې چې د حکومت پیغام ورسوي، مولوي جمیل الرحمن ته یې وویل چې د کابل حکومت مسلمان نه دی او کمونستان دي؛ نو تاسې خپل جهاد ته دوام ورکړئ او موږ هم ستاسې ملاتړي یو. د دغو درې مشرانو ملک شیخ محمد بېرته چغه سرای ته رانغی او له مجاهدینو سره یو ځای شو.

کله چې ښاروال شیرمحمد او مولوي رحمت الله بېرته چغه سرای ته راستانه شول، د حکومت استخباراتي کسانو حکومت ته د دوی د خبرو راپور ورکړی و. والي د دواړو مشرانو د نیولو امر ورکړی و، چې مولوي رحمت خان یې د حمل په ۲۲مه نېټه او ښاروال شیرمحمد او د هغه زوی ډګروال شاه محمود یې د حمل په ۲۳مه نېټه ونیول. مولوي رحمت خان یې جلال آباد ته انتقال کړ چې بیا یې هلته وواژه.

د ۱۳۵۸ کال حمل په دېرشمه د شپې له خوا مجاهدین کرالې ته ننوتلي وو او په حکومتي پوستو یې سخته حمله وکړه. د حاجي محمد روزي له قوله که په همدغه شپه د شیګل خلکو لکه څنګه چې په پلان کې وه جنګ کړی وای؛ نو چغه سرای مجاهدینو نیوه. ویل کېږي چې په دغه جګړه کې د حکومت طرفدارو کسانو ته ډېر سخت تاوان رسېدلی و. ویل کېږي چې د کماندو د قواو د قوماندان صادق علم یار ورور یا د تره زوی وژل هم په دغه شپه شوي و. د صادق علم یار بل ورور عبدالحق علم یار، ۶۹ غونډ قوماندان و. په دغه حمله کې ۲۲ کسه مجاهدین هم وژل شوي وو، نو د کرهالې خلکو د مجاهدینو مړي هغوی ته د شپې انتقال کړي وو.

دې جګړې د کابل د کمونست رژیم د محلي چارواکو لکه صدیق عالم یار او والي سخته غصه راوپاروله او امر یې وکړ، چې د کرهالې ټول نرینه ونیسي. په سبا یعنې د حمل په ۳۱مه نېټه، سهار لس بجې حکومت ټانکونو او توپونو ته امر وکړ، چې د ملک سید غفور او ښاروال شیرمحمد کورونه وولي او وران یې کړي او یو تعداد کسان یې د کرهالې په پټو کې وویشتل. همدا رنګه یو شمېر نور ځوانان، سپین ږیري او مشران یې د کرهالې له پله سره نږدې راټول کړل او ټول یې وویشتل او نیم ژوبله یې د بلدوزرنو په واسطه تر خاورو لاندې کړل. دا پېښه یو لوی بشري جنایت

و، چې ۱۲٦۰ کسه یې د یوې سیمې په یوه ورځ ووژل او په یوه ځای یې تر خاورو لاندې کړل. صدیق عالم یار دا مهال په هالینډ کې ژوند کـوي؛ خو د کرهالې د کلي محمدنادر سرشار چې پـه نـاروې کـې اوسـېږي او د هغه پلار محمدسلام هم د کرهالې په پېښه کې وژل شوي و، په نوموړي د هالینډ حکومت ته عارض شـوی او صـدیق عـالم یـار د هالینـډ حکومـت بندي کړی دی. د دغې پېښې تحقیقات اوس هم جریان لري.

له دې پېښې نه وروسته د کرهالې د کلي ښځې او ماشومان بـاجوړ تـه مهاجر شول او په باجوړ کې د کرالې د کونډو پـه نامـه کمـپ ورتـه جـوړ شو.

نوت: د کرالې (کرهالې) د ټولو قربانیانو نومونه د دې کتـاب پـه اخـره کې مله دي.

شپږمه برخه

د کونړپه ولایت کې قومي جوړښت او روحاني نفوذ

قومي جوړښتونه

د کونړ پـه سـیمه کـې د پښـتنو څـو لـویې او وړې قبیلـې لکـه سـاپي، مومند، ماموند، سالارزي، مشواڼي، شینواري، یوسفزي، الکوزي، دېګان او همدا رنګه نور قومونه لکه ګـوجر، سـیدان،[۹۲] نورسـتاني، او پشـه یـان هـم اوسېږي. مومند زیات د خاص کونړ او سرکاڼوپه ولسـوالیو کـې، مامونـد د مروري په ولسـوالۍ کـې، سـالارزي او مشـواڼي زیـاتره د اسـمار، دانګـام، شیګل او ناړۍ په ولسوالیو کې، شینواري د شیګل په سیمه کې، سیدان د پشد، سرکاڼو، شینکوړک، خاص کونړ او کوز کونړ په سـیمو کـې اوسـېږي. ګوجر یو څه د شیګل او غاري اباد او زیاته برخه یې په ناړۍ ولسوالۍ کې اوسېږي.

ساپي چې د کونړ تر ټولو ستره پښتني قبیله ده اکثریت یـې د نورګـل، څوکۍ، نرنګ، وټه پور، پېچ درې او د سرکاڼو ولسوالۍ په شونکړۍ سـیمه کې مېشت دي.

[۹۲] الکوزي د سرکاڼو په ولسوالي کې اوسېږي، په سیمه کې همدغه خلک د سرکاڼو په نامـه یـادېږي او ولسوالي یا سیمه هم دوی ته منسوبه ده.

زیاتو پښتنو او غیرپښتنو لیکوالانو او مؤرخینو لکه خوشحال خان خټک، قاضي عطاءالله خان، عبدالحی حبیبي، احمدعلي کهزاد، سیدبهادرشاه ظفر کاکاخېل، حافظ رحمت خان، افضل خان، راورټي، سراولف کایرو او داسې نورو د پښتنو په تاریخ، قومي جوړښت، کلتور او دودونو باندې ډېرې لیکنې کړې دي؛ نو دلته به ماته گرانه وي چې نور څه ور زیات کړم؛ خو یو څه چې د اوسني وخت سره سر خوري هغه دا دي چې د پښتنو یا افغانانو په قومي جوړښت باندې پوهېدل ضروري دي، ځکه چې د دغو جوړښتونو پر بنیاد دوی گټه او تاوان، مشران او استازي تعیینوي او د دوی دا اصول د اوسنۍ نړۍ د ډیموکراتیکو اصولو نه هم په ښه شکل صورت نیسي؛ نو دا ویلی شم چې د پښتنو محلی قومي جوړښت د ډیموکراسۍ په اصولو ولاړ سیستم دی. همدا علت دی چې په جرگو او مرکو کې هر څوک برخه اخیستلای شي او ټول مسایل له یو بل سره په تفاهم حل کوي. دا ډول تفاهم چې په ټولنه کې ثبات راولي او اجتماعي عدالت تامینوي، دې ډول عدالت ته Restorative Justice یا ترمیمي عدالت وایي. ترمیمي عدالت ته اوس په نړۍ کې د Punitive Justice یا جزایي عدالت په پرتله زیاته توجه کېږي.

د پښتنو یا افغانانو په ټولنه کې ښه دودونه او عنعنات د سوشل کنټرول (Social Control) ښه ډولونه دي او همدا رنگه بد دودونه یا هغه دودونه چې د اوس وخت له شرایطو سره برابر نه دي د سوشل کنټرول منفي اغېز لري ځکه ارزښتونه ثابت نه دي او بدلېږي. که څه هم په افغانستان کې او هم د لرې پښتونخوا په سیمه کې د تېرو څلورو لسیزو جنگونو له امله د پښتنو ښو دودنو او عنعناتو ته ډېره سخته صدمه رسېدلې او په عوض یې د افراطي ډلو له خوا غیرانساني، غیراسلامي او غیرافغاني او د پښتنو د

مروجو ښو دودونو پر ضد اعمال لکه د انسانانو سر پرېکول، ماشومان او ښځې وژل، د خلکو په حریم او مال تجاوز کول او داسې نورو ناخوالو ځای نیولی دی. له دې سره هم د پښتنو دودونه او عنعنات د سوشل کنټرول ښه بېلگه ده. د سوشل کنټرول علم په دې بحث کوي، چې څنگه د یوې ټولنې کړه او وړه او د اشخاصو د کنټرول څارنه وشي. د سوشل کنټرول بحث یو لوی بحث دی چې د دغه بحث په ټولو اړخو باندې رڼا اچول د دې لیکنې نه بهر موضوع ده؛ خو لږه اشاره مې سوشل کنټرول ته ځکه وکړه چې د افرادو حرکات په ټولنه تاثیر لري. که موږ خپل ژوند او ماحول ته وگورو نو موږ ټول په یو شکل د اشکالو د سوشل کنټرول تر اغېز لاندې یو، البته دا کنټرول به په مستقیمه یا غیرمستقیمه توگه باندې وي. د سوشل کنټرول د اغېز ډولونه غیررسمي، رسمي یا قانوني او یا هم طبي کنټرول دی.

که موږ ترمیمي او جزایي عدالت مقایسه کړو، نو موږ گورو چې یوه ډېره وړه مسئله په کلونو کلونو کې د محاکمو له لارې نه حل کېږي؛ خو د جرگو له لارې په ډېره کمه موده کې حل کېدای شي. په جزایي عدالت کې قاضي یوازې په مجرم حکم کوي؛ خو دا نه گوري چې د دواړو خوا ترمنځ به دا حکم دښمني په راتلونکي کې ختمه کړي او که نه؟ اما په ترمیمي عدالت کې د راتلونکي دښمنۍ د مخنیوي هم خیال ساتل کېږي. په اسلامي اصولو کې هم عفوه د انتقام نه بهتره ده او عفوه د جرگو او مرکو له لارې کېږي، چې دواړه خواوې په دې قانع کړي چې یو بل وبخښي او هره خوا ځانته د اوړو اوبو پوزه اینښودل یعنې یو عذر غواړي. که جرگه فیصله وکړي نو بیا یوې خواته هم د پیغور خبره نه وي. موږ په خپلو سیمو کې داسې ډېرې بېلگې لرو چې د رسمي محاکمو او

دولتي ادارو د لارې مسایل حل شوي نه دي او هغه مسئلې دولتي چارواکو او ادارو، جرگو ته محول کړي دي.

د پښتنو دا دوه متلونه په خاصه توگه په کونړ کې چې زیات استعمالېږي د عدالت او یووالي (مساوات) ښې بېلگې دي چې وايي: ((په زور کلي نه کېږي)) او یا وايي ((ساپي سم سمکي دي)) یعنې ساپي ټول سره یو رنگه حقوق لري او یو پر بل برتري یا لوړوالی نه لري.

دا چې د کونړ هره قبیله په څو پښو او خېلونو لکه ساپي په گوربز، ودیر، مسعود (قندهاري) او یا مومند په بایزي، خویزي، حلیمزي او ترکزي تقسیم شوي دي، دا ډول معلومات د نورو لیکوالانو په لیکنو کې پیدا کولای شئ؛ خو یو څه چې پرې کمې لیکنې شوي هغه په هره ولسوالۍ کې او تر کومه حده چې ما د افغانستان د نورو ولسوالیو په اړه ریسرچ کړی دی هغه دا ده چې د قومي جوړښت تر څنگ نور محلي جوړښتونه هم شته چې ولس پرې ورځني مسایل حل کوي. ما د خپلې انگلیسي ژبې په مقاله کې چې د دې مقالې په سر کې یادونه شوې دا ډول جوړښت د Non-Recognizable Governance Structure یا په ولسوالیو کې د حکومتدارۍ ناپېژندل شوی غیررسمي جوړښت په نوم یاد کړی دی، چې حکومت یې په رسمي توگه نه پېژني خو ولس د ورځنیو مسایلو په اړه ټول تصامیم او پرېکړې د همدې سیستم پر اساس نیسي. په دې توگه د افغانستان په ټولو ولسوالیو کې دا سیستم شته دی.

د دې لپاره چې لږ وضاحت وشي، د دې سیستم د یو څو بېلگو یادونه په کونړ کې او د افغانستان په نورو سیمو کې کوم، چې د همدې سیستم پر اساس د بېړنۍ لویې جرگې انتخابات موږ د کونړ او د مشرقي په نورو درېو (نورستان، ننگرهار او لغمان) ولایتونو کې وکړل او زما د ((بېړنۍ لویه جرگه)) په کتاب کې د دې سیستم یو څه یادونه شوې ده.

په هغو ولسوالیو کې چې یو قوم اوسېږي نو د هغو ولسوالیو ولس قومي تړه یعنې گټه او تاوان، د مشرتابه ټاکنه، جرگې او مرکې په همدغه سیستم کوي. د بېلگې په توگه د پېچ ولسوالۍ کې یوازې ساپي اوسېږي؛ نو دوی خپل تقسیمات د ساپو پر قومي جوړښت باندې کوي خو د خاص کونړ په ولسوالۍ کې چې مختلف قومونه اوسېږي، دوی خپل تقسیمات په ونډونو کوي چې بیا هر ونډ خپل تقسیمات لري. دا ونډونه د افغانستان په ولسوالیو کې په بېلابېلو نومونو یادېږي. د هزاره جاتو د جاغوري په ولسوالۍ کې دا ډول تقسیمات د منطقه، د فراه د گلستان په ولسوالۍ کې د قبیله او د فاریاب د گرزیوان په ولسوالۍ کې د تگاو په نومونو یادېږي. همدا رنگه په بعضې ولسوالیو کې دا تقسیمات د قریو په شکل دي د بېلگې په توگه د ننگرهار د کامې ولسوالۍ په ۵۲ او د کابل د بگرام ولسوالۍ په سلو قریو تقسیم شوې ده.

روحاني نفوذ

د کونړ په سیمه کې د سیدانو یا پاچایانو په نفوذ او په دغه سیمه کې د دوی په حکمرانۍ او حاکمیت باندې ما په لومړۍ برخه کې مفصله رڼا اچولې؛ خو په دې بحث کې غواړم چې په نورو روحاني کورنیو باندې په اجمالي توگه رڼا واچوم. په حقیقت کې د افغانستان په ټولنه کې او د پښتنو په سیمو کې د قدرت ستنې په درې برخو وېشل شوې دي: حکومت، قومي جوړښت او دیني یا روحاني حاکمیت. د دې لپاره چې زموږ په ټولنه کې ثبات وي؛ نو د دې درېوو قوتونو ترمنځ لکه څنگه چې د دولت د درېوو قواو ترمنځ همغږي او ثبات ته ضرورت دی، د دوی ترمنځ هم همغږۍ او همکارۍ ته ضرورت دی.

که د نادرخان او ظاهرشاه د پاچاهي ۴۴ کلنې دورې ته وګورئ نو همېشه یې د دې درېو قوتونو ترمنځ یو نسبي تناسب ساتلی و او که کله به د هېواد په کوم ځای کې د حکومت پر ضد کوم حرکت پیل کېده؛ نو هغه به هم د حکومت له زور نه سربېره د قومي او روحاني مشرانو په منځګړیتوب حل کېده. کله چې د ثور کودتا وشوه نو حکومت غوښتل چې قومي او روحاني نفوذ له منځه یوسي او یا یې سرکوبه کړي؛ نو په هېواد کې بې ثباتي رامنځته شوه. همدا رنګه مجاهدینو او طالبانو هم غوښتل چې یوازې دیني او روحاني قوتونه باید قدرت په لاس کې ونیسي او قومي قوتونو ته یې دومره د قدر په سترګه نه کتل؛ نو په دې توګه د دوی نظامونه او حکومتونه سره متزلزله وو او ثبات یې په هېواد کې رامنځته نه شو کړای. د طالبانو د نظام د سقوط نه وروسته حکومت او بین المللي قواو د افغانستان قومي او دیني جوړښتونو ته لږه توجه درلوده، نو ځکه په هېواد کې لا ثبات نشته. د ښې حکومتدارۍ یوه برخه همدا ده چې ولس باید په تصمیم ګیرۍ کې برخه ولري چې قومي مشران او دیني عالمان د ولس برخه ده. دوی باید په تصمیم ګیرۍ کې په ملي او محلي کچه برخه ولري. البته دا یو بېل بحث دی چې په تفصیل سره د دې کتاب له محتوا سره سر نه خوري.

پر سیدانو نه سربېره اخوندزادګان، صاحبزادګان، میاګان او نورې روحاني کورنۍ چې د صاحب حق په نوم هم یادېږي د کونړ په سیمه کې اوسېږي. د اخوندزادګانو کورنۍ زیاتره د زیاتو ځکمو خاوندان دي او دوی د جلاجلا قبیلو پورې تړاو لري. د کوز کونړ د ګوریک اخوندزادګان چې مشر یې عبدالقدیر اخوند زاده نومېده له بابکرخېل قبیلې څخه و. اما د خاص کونړ د چندر اخوندزادګان چې مشر یې محمدمعظم اخون زاده نومېده او خورا مشهور شخصیت و، له یوسفزي

قبیلې څخه و. همدا رنګه د خاص کونړ د تنر د کلي اخوندزادګان چې مشر یې عزیزخان اخون زاده نومېده، له یوسفزي قبیلې څخه و؛ خو د پېچ درې طلبدین اخون زاده چې د پېچ د سلطان محمد خان پلار و او د مولوي جمیل الرحمن کورنۍ هم د اخونزادګانو په نامه یادېږي چې ساپي قبیلې څخه دي. د دې نه معلومېږي چې په هره پښتني قبیله کې که کوم ښه او روحاني شخصیت تېر شوی وي هغه د اخوندزاده په نوم یاد شوی او وروسته د هغوی کورنۍ د اخوندزادګانو په نوم شهرت موندلی دی.

میاګان هم په مختلفو قبیلو پورې تړاو لري خو یو شمېر یې سیدان هم دي. د بېلګې په توګه د پشد د میاعباس بابا کورنۍ چې د پیربابا لمسی و، سیدان دي او یا د لیکوال کورنۍ چې د میاعلي صاحب لمسی دی، د دوی نیکه د منګوال میا صاحب په نوم شهرت درلود چې اصلي نوم یې سید محمد نعمان و، چې دوی هم سیدان دي. بیا ځینې نورې کورنۍ لکه د میاګانو د کلي میاګان او یا په چمیارۍ کلي کې میاګان سیدان نه دي. صاحب حق کلمه هم د اخوندزادګانو په توګه ښه او روحاني شخصیت ته استعمال شوې ده چې په کونړ کې د شوکۍ د سیمې مهم روحاني شخصیت او عالم فقیرالله چې د شوکۍ ولسوالۍ د صاحب حق صاحب په نامه یې شهرت درلود اصلاً خلیل مومند دی. د شونکرۍ د سیمې د انځرې ملا صاحب (سید غوث)[۹۳] زامن چې په صاحب حق شهرت لري، هغوی هم ساپي دي.

[۹۳] په ازاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاګانو کې د غازي میرزمانخان ونډه: د ډاکټر عبدالرحمن زماني اثر د چاپ کال ۲۰۱۰ م، موسکا خپرندویه مؤسسه، کابل

پر پورته روحاني کورنیو نه سربېره د تصوف د قادریه ګروپ پیرانو او مؤذنانو د مشرقي په سیمو او خاصتاً په کونړ کې نفوذ درلود او ډېر منظم تشکیلات یې درلودل، چې د وخت تر حاکمانو د دې شخصیتونو رول او نفوذ خورا زیات و. د دې سلسلې یوه مهمه کړۍ د ملا نجم الدین اخوند زاده ده، چې د هډې صاحب په نوم هم شهرت لري، پیروان دي. ملا نجم الدین اصلاً د غزني د شلګرد سیمې اوسېدونکي او له اندړ قبیلې څخه و. د ننګرهار د هډې په سیمه کې د سوات د اخون صاحب په امر مېشت او هلته یې لنګر درلود. هډې صاحب په زرهاو او حتی په لکهاو مریدان درلود. ملا نجم الدین په خپله د ملا عبدالغفور اخوند صاحب مؤذن و، چې د سوات د اخند صاحب په نوم یې شهرت درلوده. د هډې صاحب مشهور مؤذنان د کونړ د سرکاڼو میاصاحب، حضرت صاحب د بت خاک، ملا عبدالشکور، حضرت صاحب د سره رود د چارباغ، د بړو ملا صاحب، د لغمان د سنګرشیخ صاحب، د لغمان د تیرګړو پاچا صاحب چې د سید شمس الدین مجروح پلار و، ملا صاحب د تګاو (ملا حمیدالله) چې د میا ګل جان آغا پلار و او صوفی صاحب د بټې کوټ و. د دې سلسلې په دویم پړاو کې مؤذنان د ترنګزو حاجي صاحب، د چکنور ملا صاحب، د کوز کونړ د سلام پور پاچا صاحب (میر صاحب جان پاچا)، د کجورې ملا صاحب، ملاپاینده محمد چې د استاد صاحب د هډې په نوم یې شهرت درلود، چې د مولوي احمدګل او مولوي محمدګل روحاني پلار و، د کونړ د شونکرۍ د سیمې انځري ملا صاحب او زما نیکه د منګوال میا صاحب یادونه ضروري ده. دا پورته شخصیتونو په خپلو سیمو کې د خورا نفوذ خاوندان وو او د انګریزانو په مقابل کې د زیاتو غزاګانو مشري د دوی پر غاړه وه. د پښتونخوا په سیمو کې د انګریزانو پر ضد د پښتنو د غزاګانو په سلسله کې انګلیسي لیکوالانو خاصتاً د سوات د اخون،

د هډې صاحب او ترنګزو حاجي صاحب زیاته یادونه شوې ده. هډې صاحب پخپله واده نه وکړی او اولادونه یې نه درلودل.

دلته زه یوازې د کونړ د سرکاڼو میا صاحب چې سید محمداکبر شاه نومېده، په اړه رڼا اچوم. د سرکاڼو میا صاحب اصلاً د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالۍ د کلا اخوند و او د هډې صاحب په امر په سرکاڼو کې دېره شوی و. د سرکاڼو میا صاحب د هډې صاحب له مشهورو مؤذنانو څخه و او د کونړ په سیمه کې د ده روحاني نفوذ خورا زیات و. زما نیکه سید محمد نعمان چې مخکې یې هم د خاص کونړ د ونډونو په برخه کې یادونه شوې، د امان الله خان په وخت کې د پېچ درې حاکم و؛ نو په هغه وخت کې موټرې په نشت کې حساب وې او سړکونه نه وو، زیاتره وخت به چې د کونړ نه خلک جلال آباد یا پېښور ته تلل او یا به یې د لرګو تجارت کاوه؛ نو د کونړ له خوا به له یوه طرفه په جالو کې د کونړ په سیند کې تلل. زما په خپله یو ځل یادېږي چې زه ډېر وړوکی وم چې له پلار سره مې د خاص کونړ نه ثمرخېلو سیمې پورې په جاله کې تللی وم، بیا د ثمر خېلو نه په موټر کې جلال آباد ته لاړو.

زما د مشر تره وکیل عبدالقادر په قول یو وخت زما نیکه له پېچ نه په جاله کې کامې ته تله او په سرکاڼو کې یې د سرکاڼو میا صاحب سره دمه کړې وه. څرنګه چې دواړو سره له پخوا نه پېژندل څکه زما نیکه هم د کامې د کلا اخوند د مستالې په سیمه کې اوسېده او هلته یې ځمکې او جایداد درلوده، نو زما نیکه ته یې ویلي وو، چې دا حاکمي دې پرېږده او فقیري (د طریقت صوفیتوب) اختیار کړه څکه جنډې (بیرغونه) په حاکمانو نه دي ولاړې او دا په فقیرانو ولاړې دي. زما نیکه د سرکاڼو میا صاحب سره دا خبره منلې وه چې له ده نه به طریقه (لاس نیوکه) کوي او د همدې سفر نه وروسته یې حاکمي پرېښوده. څه وخت وروسته د

سرکانړو میا صاحب زما له نیکه نه وغوښتل د دې لپاره چې د خدای پاک ذکر او عبادت ته وزګار شي؛ ښه به دا وي چې خپل وطن کامه هم پرېږدي ځکه په وطن یا خپل ځای کې د مال یا نورو مسایلو په سر لکه ګوندي او پره، همېشه لانجې پېښېږي نو راشه او د منګوال په کلي کې دېره شه. زما نیکه د سرکانړو میا صاحب امر قبول کړ، کامه یې پرېښوده او خاص کونړ د منګوال په کلي کې دېره شو. د منګوال خلکو ورته په کلي کې یوه کلا جوړه کړه او سرکانړو میا صاحب د سرکنډ، شالی، ولی، شونکړې او خاص کونړ سیمو خلکو ته وویل چې هغه لنګر (اړه)چې دوی سرکانړو ته وړله هغه دې پس له دې د منګوال میا صاحب ته ورکوي. هماغه وو، چې په منګوال کې زموږ د نیکه په نامه لنګر و، شیخانو به ذکرونه او عبادتونه کول او د لنګر خدمت به یې هم کاوه. څرنګه چې زما نیکه دیني عالم او حافظ د قرآن هم و نو د کلي او شاو خوا سیمو خلکو ته یې دیني زده کړې هم ورکولې او حتی ځینو مشرانو هم زما له نیکه نه د سبقونو ویل پیل کړل. یو ښه مثال یې د منګوال ملک امانت خان و، چې کله به له ملایانو سره مخامخ کېده؛ نو دیني بحث به یې ورسره کاوه ځکه ده خلاصه، کنز او څه نور کتابونه زما له نیکه نه ویلي وو.

کله چې سرکانړو میا صاحب وفات شو نو زما نیکه به د منګوال نه هره جمعه سرکانړو ته تللو او هلته به یې د جمعې لمونځ ورکاوه تر څو چې دی هم په ۱۳۲۳هجری شمسي کال کې وفات شو. د سرکانړو میاصاحب بل مؤذن د شونکړې د سیمې انځرې ملا صاحب و، چې د ۱۳۴۰ هجری شمسي کال شاوخوا کې وفا ت شوی دی.

پر دې روحاني شبکو او کورنیو سربېره د کونړ په سیمه کې مهم عالمان هم وو، چې په مختلفو سیمو کې به اوسېدل او هلته به یې د تدریس کړۍ درلودلې او له دوی سره به په جوماتونو کې زیات طالبان او

چنې مېشت وو او د دوی نه به یې دیني درسونه ویل. د تدریسي کړیو په لړ کې د خاص کونړ د چندرا د اخوندزادګانو په جومات کې مولوي عبدالمتین چې ډېر ښه دیني عالم و تدریس کاوه او ډېر زیات شاګردان یې درلودل. مولوي عبدالمتین اصلاً د مزار درې د شوماش د کلي اوسېدونکي و، چې د ثور د کودتاه نه وروسته یې په جهاد پیل وکړ او د زیړي بابا په سیمه کې شهید شو. مولوي جمیل الرحمن هم د خاص کونړ په مدرسو کې سبق ویلی و او زما د خسر مولوي غلام حضرت قاضي زاده سره هم سبقه و.

همدا رنګه د کونړ د کلي په جامع جوماتونو کې هم تدریسي- عالمان وو او زیات شاګردان به یې درلودل لکه د شوماش مولوي صاحب په نامه مشهوره عالم هلته تدریس کاوه. د کُلیګرام (حکیم آباد) مولوي صاحب چې مولوي عبدالحنان نومېده او د هغو زامنو هم لویه تدریسي- حلقه درلوده. د دې عالمانو او د دوی د اغېز په اړه زیات تحقیق او ریسر-چ ته ضرورت دی. څرنګه چې دې عالمانو په مذهبي او فقهي مسایلو په سر اختلاف درلود؛ نو د دوی د اختلاف په وجه به په ولسونو کې لانجې او مشکلات هم پیدا کېدل او حتی په ځینو مواردو کې به د دوی اختلاف د شر سبب هم ګرځېد. دا عالمان د حنفي، وهابي، پنج پیري او اهل حدیث په ډلو تقسیم شوي وو. د نورستان په سیمه کې ډاکتر احمد یوسف نورستانی په خپل دکتورا تېزس کې په سیاسي ډګر کې د عالمانو په رول او اغېز باندې ډېر ښه ریسرچ کړی او همداسې تحقیق او ریسر-چ ته د کونړ په سیمه کې هم اړتیا شته ده.

اوومه برخه
د کونړ ولایت د اداري واحدونو په اړه معلومات

د کونړ ولایت د هرې ولسوالۍ معلومات ما د بېلابېلو ولسوالیو د قومي مشرانو سره د مرکو په ترڅ کې راټول کړي دي او تر خپله وسه مې کوښښ کړی، چې دقیق معلومات راټول کړم خو کېدای شي چې څه نیمګړتیاوې هم ولري ځکه تر کومه حده چې ماته معلومه شوه او دزیاترو کسانو سره ما مرکې وکړې، هیڅ یوه مرکچي ته د ولسوالیو د ټولو کلو او ونډونو پوره معلومات نه و؛ خو د ولسوالۍ د هماغې یوې برخې معلومات به ورسره و، په کومه چې دوی اوسېدل. زما په اند ښه طریقه به دا وای چې ما په هره ولسوالۍ کې یو څه وخت تېر کړی وای ترڅو د ولسوالیو د ټولو ونډونو او سیمو په اړه مې پوره معلومات راټول کړي وای. اما د مصروفیتونو د درلودلو او امنیتي شرایطو په نظر کې نیولو سره ما دا کار ونه شو کړای او یوازې مې په کونړ او کابل کې د کونړ ولایت د بېلابېلو ولسوالیو د مشرانو سره په مرکو اکتفا وکړه. زما په اند په راتلونکي کې که څوک غواړي چې د کونړ ولایت د ولسوالیو په اړوند او یا د افغانستان د نورو ولسوالیو او ولایتونو په اړه ریسرچ او تحقیق وکړي؛ نو د دې کتاب معلومات ورسره ښه مرسته کولی شي.

څرنګه چې ما د دې کتاب په سر کې یادونه کړې دا کتاب یو لارښود کېدای شي چې په راتلونکې کې د افغانستان ټولو ولایتونو او ولسوالیو په اړه تحقیق ته یوه نمونه شي. زما په اند په هره ولسوالۍ یو کتاب لیکل کېدای شي.

اداري واحدونه او قومي جوړښت په هره ولسوالۍ کې

مرکز اسعدآباد (چغه سرای)۹٤

د چغه سرای[۹۵] نوم د چغان غونډۍ نه اخیستل شوی چې دلته پخوا د پښتنو له خوا د کافرو په مقابل کې قوي چونۍ وه. چغه سرای سیمه د پېچ او اسمار سیندونو په تقاطع کې پرته ده. تر نولسمې پېړۍ پورې چغه سرای یوه اطرافي سیمه وه او بازار پکې نه و. په ۱٦مه پېړۍ کې دا ځای د چغه سرای په نوم یاد شوی او بابر پاچا د بابر نامې په ۲۱۲مه صفحه کې هم د چغه سرای یادونه کړې ده. د چغه سرای نوم د سیدجمال الدین افغان له امله په اسعداباد هم یادیده چې په ۱۹۷۸ کال کې په رسمي ډول[۹٦] وپیژندل شو. د علامه سید جمال الدین افغاني ټاټوبی کونړ و او د

[۹٤] د کونړ ولایت د مرکز چغه سرای په اړه زیات معلومات ما د قومي مشر، ډګروال شاه محمود قاضي خېل سره د مرکې په ترڅ کې یادداشت کړي دي. د مرکې نېټه، ۱۲ مارچ کال ۲۰۱٦م، چغه سرای، کونړ.

[۹۵] http://www.iranicaonline.org/articles/asadabad-or-asadabad-the-official-name-of-a-small-town-in-eastern-afghanistan

[۹٦] http://www.statoids.com/uaf.html

ده پلار سیدصفدر د کوز کونړ د صدر ګټ په کلی کې اوسېده چې د کونړ د سیند په جنوبي غاړه کې دا سیمه اوس هم د صدر ګټ په نامه یادېږي او د برکاشکوټ په سیمه کې د یوې غونډې په سرپرته ده. په ۱۹۶۴ م[۹۷] کال کې د کونړونو نوم په کونړ بدل شو.

په ۱۸۹۱ م کال کې امیر عبدالرحمن سپه سالار غلام حیدرخان[۹۸] څرخي ته چې د انګلیسانو سره په دویمې جګړې کې فعاله برخه درلوده، دنده وسپارله چې کافرستان ونیسي ځکه هغوی د امیر عبدالرحمن خان حکومت ته مالیه نه ورکوله. کله چې په ۱۸۹٦ م کال کې کافرستان یا اوسنی نورستان د سپه سالار غلام حیدرخان څرخي له خوا ونیول شو؛ نو د چغه سرای سیمې اهمیت زیات شو او د کونړ ولایت مرکز د پشد نه دلته انتقال شو. د دې نه دمخه پشد د کونړ مرکز و او سید محمود پاچا (پاچا) د کونړ حکمران و، چې د امیر عبدالرحمن خان له وېرې یې کونړ پرېښود او باجوړ سیمې ته وتښتېد.

په همدغه کال د سالار باغ او د سالار ویاله چې د چغه سرای نه د نرنګ ولسوالۍ ته اوبه ورکوي د سپه سالار غلام حیدرخان څرخي د پوځیانو په واسطه جوړه شوه. په همدغو کلونو کې د جلال آباد نه چغه سرای ته سړک هم د کونړ پر خلکو باندې په بیګاري توګه جوړ شو. د

---

[۹۷] http://www.statoids.com/uaf.html

[۹۸] Conspiracies and Atrocities in Afghanistan: (۱۷۰۰–۲۰۱٤) By Engineer Fazel Ahmed Afghan, MSc, ۲۰۱۵ (https://books.google.com.af/books?id=hzIDCgAAQBAJ&pg=PT۱۸۳&lpg=PT۱۸۳&dq=Ghulam+haider+khan+Charkhi&source=bl&ots=TnUip۹۳۰Su&sig=K-gXpv_WULPB۳jpzS٤۲heOQlTow&hl=en&sa=X&ved=۰ahUKEwiU۱s۳۲td۳LAhVJ۲xoKHSp٦CAg٤ChDoAQgYMAA#v=onepage&q=Ghulam%۲۰haider%۲۰khan%۲۰Charkhi&f=false)

چغه سرای د بازار لومړنی تهداب په ۱۹۴۷ م کال کې کېښودل شو چې تقریباً ۴۰ دوکانونه جوړ شول.

په ۱۹٦۷م کال کې د سالار باغ د حجارۍ او نجارۍ فابریکه د فرانسویانو په مرسته جوړه شوه ترڅو د کونړ او نورستان د پرېمانو لرګو نه ښه استفاده وشي او د سیمې په انکشاف کې رول ولوبوي. په ۱۹۷۴ م کال کې یعنې د سردار محمد داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د چغه سرای ښار ته وسعت ورکړل شو، چې تقریبا ۱۸٦ دوکانونو ته د بازار وسعت ورسېد او هم د کونړ په سیند باندې د تېښې له سیمې سره یو پول جوړ شو چې دا سیمه یې د سرکانو له ولسوالۍ سره ونښلوله. د څوکۍ د ولسوالۍ د ګټو کلا سره نږدې د کاغذ د فابریکې د جوړلو د ودانیو کار هم پیل شو؛ خو د ثور د کودتاه له امله دا کار سرته ونه رسېد. د کونړ د سیند پر غاړه په همدغه کال په لکونو روسي ولې یا Eucalyptus ونې کېښودل شوې.

د داؤد خان توجه د کونړ ولایت ته زیاته وه ځکه دې ولایت له پاکستان سره سراتیژیکي اهمیت درلود. د اسمار له ولسوالۍ سره د سور طاق د سیمې سروې هم په همدغه کال وشوه چې هلته یو لوی د برېښنا بند د کونړ د اسمار په سیند باندې جوړ کړي. د دې خبرې یادونه په کار ده چې په ۲۰۰۴م کال کې د چغه سرای بازار ته د کونړ د والي اسدالله وفا له خوا نور هم وسعت ورکړل شو او په اوس په زرګونو دوکانونه په چغه سرای کې شته دي. په ۱۹۸۳م کال د کرالي بند د پیچ په سیند باندې د حکومت له خوا جوړ شو، چې ۳۵۰ کیلو واټه برېښنا یې تولیدوله خو دې بند د ۷۰۰ کیلو واټه پورې ظرفیت درلود.

د چغه سرای ښار اوس څلور ناحیې لري: ۱. دم کلي ۲. کرهاله ۳. کوز کورونو ناحیه چې د تېشه سیمې د نیمایي پورې برخه په کې شامله ده او

۴. نوآباد او ډنډونه. که څه هم دا څلورمه ناحیه رسمي بڼه نه لري خو دوی یې د څلورمې ناحیې په نامه یادوي. چغه سرای قومي جوړښت په دوه برخو وېشل شوی دی. ۱. دم کلی ۲. کرهاله. بیا هر کلی په کندیو وېشل شوی دی.

د کرهالې کلی په څلورو کندیو وېشل شوی دی:

۱. قاضیان (دوی د باجوړ د سیمې د بابوقرې نه دلته راغلي او مېشت شوي دي چې اصلاً سالارزي دي)
۲. هندوراجي چې د اندوراج له درې نه دلته راغلي او دلته مېشت شوي دي او د ماموندو په قبیله پورې اړه لري.
۳. صحراخېل چې د اسمار درې د ساو خوړ نه دلته راغلي او مېشت شوي دي چې مشواڼي دي.
٤. فتحوخېل ویل کېږي چې د خاص کونړ نه دلته راغلي او مېشت شوي دي.

د دم کلي بیا درې کندې دي:

۱. راجاخېل چې په قوم مومند دي.
۲. خور کندی (مختلفې قبیلې په دې کندې کې اوسېږي).
۳. دورکاخېل چې دوی هم ماموند دي.

نورې قبیلې لکه سالارزي، ملاخېل او ساپي هم د دم کلي په ساحه کې اوس اوسېږي. د تقسیماتو په حساب دوه حصې سهم دم کلی اخلي او یوه حصه سهم د تېښې، نواباد او ډنډونو سیمې ته ورکوي.

د کرهالې پخواني مشران او ملکان:

ملک غلام حیدرخان، حاجي جان محمد، ملک سردار، میرزا حضرت جان، ښاروال شیرمحمد خان، ملک عطاوالله خان، ملک سید غفور، ملک محمدسلام، سور فقیر.

د کرهالې د کلي اوسني مشران او ملکان:

حاجي شاه محمود، ډگروال شاه محمود، حاجي یوسف، حاجي عبدالهادي، حاجي شیراغا، حاجي محمدامین، حاجي محمد عارف، ملک شاه محمد، حاجي حمیدالله او حاجي نادرخان.

د دم کلي پخواني مشران او ملکان:

قاضي مجاهدین، حاجي نظام الدین، وکیل صدیق، حاجي محمدجلال، حاجي غازي خان، حاجي نورمحمد، قاضي غلام عثمان، قاضي محي الدین، قاضي جبار، ملک سیدولي، او حاجي غلام خان.

د دم کلي اوسني مشران و ملکان:

حاجي جماعتي، حاجي فیض محمد، حاجي محمدخان، ډگروال حاجي عبدالقدوس، ډگروال بهاول خان او حاجي مهتاب خان.

د تېښې د سیمې پخواني مشران او ملکان:

د استقلال د څلورمې جبهه قوماندان غازي میرزمانخان، د میرزمانخان ورور جنرال خانمحمدخان، شیرمحمد خان، یار محمدخان چې د میر زمانخان زامن وو، مسافرخان او نادرخان چې د جنرال خان محمدخان زامن وو او پیر محمدخان.

د تېښې اوسني مشران او ملکان:

حاجي لیث، حاجي داؤدخان، حاجي غازي، حاجي محمد غوث او خالدخان.

د ډنډونو په سیمه کې محمد هاشم زماني د میرزمانخان زوی او هم سید ملک د دغې سیمې مهم مشران وو.

هندوان هم پخوا د چغه سرای په ښار کې اوسېدل؛ د جنگونو له امله ټول جلال آباد ته کډه شول؛ خو اوس بیا یو دوه کوره بېرته راغلي دي.

په ۱۳۲۴ هجري شمسي کال کې یعنې د ساپو د پاڅون په وخت کې شینوارو او د شلطن ماموندو په کرهاله حمله وکړه؛ خو دوی مقاومت وکړ او تقریباً ۱۲۰ کسه د دواړو قبیلو ووژل شول بیا وروسته ساپو په کرهاله حمله وکړه او دا کلي یې وسېځه. دا ټیکی د همدې وخت نه پاتې ده:

وسوله کرهاله ژاړي د شلطن کلي
وتښتېده دم کلي

د خاص کونړ ولسوالي

خاص کونړ د کونړ په ولایت کې یوه د مهمو ولسوالیو نه ده چې تعلیمي کچه پکې اوچته ده. دا ولسوالي ستراتیژیک اهمیت لري، چې د کونړ سیند پر غاړه سهیل خواته پرته ده. د شمال له خوا د کونړ سیند، د سهیل له خوا د مومند له قبایلو سره، د ختیځ پلوه د سرکانو له ولسوالۍ او د لوېدیځ اړخه د ښېوې له ولسوالي سره نښتې ده.

د روسانو تر وتلو نه وروسته د کابل رژیم لومړنی ولایت چې تخلیه کړ، هغه د کونړ و. په هغه وخت کې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې ټول ښوونځي وران شوي وو او یو ښوونځی هم فعال نه و. په ۱۹۹۳ م کال کې ما په خپلو شخصي امکاناتو او په امریکه کې د ځینو دوستانو په مرسته د خاص کونړ لېسه، د منګوال منځنی ښوونځی او د خاص کونړ د نجونو ابتدایه ښوونځی بیا له سره فعال کړل، چې تر درېو کالو پورې مې ورته امکانات برابر کړي وو. وروسته بیا ما دا ښوونځي د سویډن مؤسسې ته وسپارل چې مرسته ورسره وکړي. په هغه وخت کې تقریباً ۷۰۰ هلکانو او نجونو په دې ښوونځیو کې زده کړې کولې. دا چې د خاص کونړ ولس

له تعلیم او تربیې سره زیاته مینه لري؛ نو د طالبانو د رژیم په وخت کې هم دا ښوونځي فعاله وو. د خاص کونړ په ولسوالۍ کې اوس ۲۷ ښوونځي دي، چې نهه یې د لېسې تر کچې پورې دي. د دغو ښوونځیو نه پنځه لېسې د هلکانو، درې لېسې د نجونو، یوه د زراعت او یوه د دیني علومو مدرسه ده. پر دې سربېره یو حمایوي دارالمعلمین هم د خاص کونړ په ولسوالۍ کې شته دی.

د ۲۰۰۲ م کال د بېړنۍ لویې جرګې په انتخاباتو کې د خاص کونړ هر ونډ په لومړۍ مرحله کې خپل درې څلویښت نمایندګان یا استازي و ټاکل، چې زه هم لومړی د منګوال د ونډ نه تعیین شوم. په دویمه مرحله کې د خاص کونړ استازو ډګروال محمدالله خان او زه د رایو په اتفاق بېړنۍ لویې جرګې ته تعیین کړو. دا نوع انتخابات د امریکه د ایوا (Iowa) په ایالت کې د کاکس (Caucus)په نامه یادېږي. کاکس ګروپ یا غونډې ته وایي چې د هر کاندید طرفداران په یوه ځای کې راټولېږي بیا د دغه ایالت د انتخاباتو د کمېسیون غړي د ټولو په مخ کې د هر کاندید پلوي کسان شماري. په دغه ډول ټاکنو کې د وټ اچول او یا وټ چاپول نه وي او هم د انتخاباتو مصارف ډېر کم وي.

د دې خبرې یادونه اړینه ده چې د ۲۰۰۲ م کال د بېړنۍ لویې جرګې د ټاکنو ټول مصرف د مشرقي په څلورو ولایتونو کې د یو لک امریکایي ډالرو نه کم وو، اما هغو ټاکنو د پرله پسې ټاکنو په مقایسه چې میلونونو ډالر لګښت پرې شوی و، د خلکو په نزد زیات مشروعیت درلود او د ولس ښه استازیتوب یې کولی شو. د دې لپاره چې په راتلونکي کې په کمو پیسو مشروع انتخابات په خاصه توګه ولایتي او پارلماني انتخاباتو لپاره لاره هواره شي زه د پورته سیستم وړاندیز کوم، چې خلک په خپله خوښه نمایندګان د یوې شفافې پروسې پر اساس وټاکي او هم د ټاکنو پایلې

باید په هماغه ورځ معلومې وي تر څو د درغلیو مخه ونیول شي، نه داسې چې د ۲۰۰۹م کال او یا د ۲۰۱۴م ټاکنو په څېر د ټاکنو پایلې بحران ته ورسېدلې او حتی څو میاشتې یې ونیولې بیا هم پایلې ولس او دنیا ته د قناعت وړ نه وې. که د وندونو یا قومي جوړښت پر اساس ټاکنې وشي؛ نو د دا ډول انتخاباتو لګښت به ډېر کم او د حکومت په وسه به پوره وي چې د انتخاباتو مصارف ورکړي نه چې د انتخاباتو لپاره هم زموږ لاسونه بهرنیانو ته اوږده وي. دا یوه بېله مسئله ده چې زیات بحث او سیاسي ارادې ته اړتیا لري چې ترڅو د افغانستان په ټاکنیزې پروسې کې شفافیت رامنځ ته شي او ولس پکې فعاله ونډه واخلي.

د پوره وضاحت لپاره د خاص کونړ د ولسوالۍ تفصیلي یادونه کوم چې ما پکې پوره څېړنه کړې ده او د دې ولسوالۍ جوړښت په لاندې چارت کې په ګوته شوی دی.

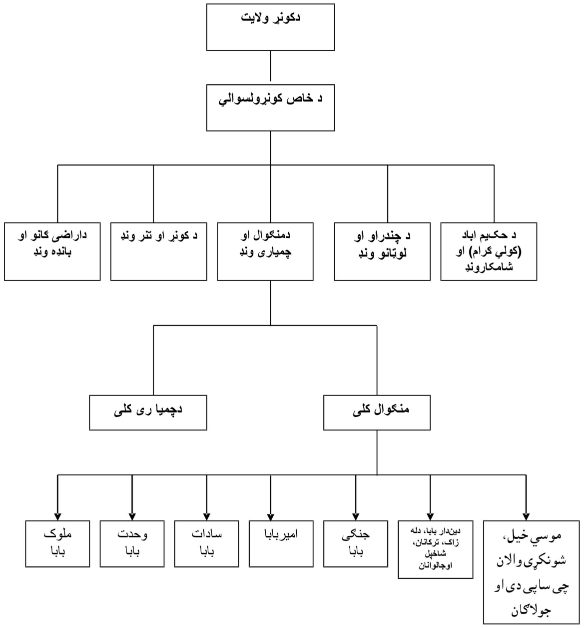

پورته چارت د ولایت، ولسوالي، ونډ ، کلی او پلرنۍ ترمنځ ارتباط ښايي

د خاص کونړ ولسوالي په پنځه ونډونو تقسیم شوې ده، چې بیا هر ونډ په کلو باندې تقسیم شوی او بیا هر کلی په پلرني یا سهم تقسیم شوی دی. په دې تقسیماتو کې دوه مهم ټکي دا دي چې یو خو ټوله ګټه او تاوان او حتی عامه ځایونه لکه جبه (د سیند په غاړه غیرمزروعي ځمکه چې د څارویو د څر لپاره وي)، ډاګ او ځنګلونه ټول په همدې شکل تقسیم شوي او د هر ونډ ساحه او ځای معلوم دی؛ خو په رسمي اسنادو کې د دې تقسیماتو په اړه هیڅ معلومات نشته دي. په حقیقت کې دا د دې ونډونو او کلو عامه ملکیت دی، چې استفاده ترې کولی شي؛

تقسیمولی یې نه شي، خو د دولتي قوانینو په چوکاټ کې که کومه ځمکه یا ځای چې رسمي سند ونه لري هغه دولتي ځمکه او ځای دی. په واقعیت کې داسې نه ده او دا عامه ملکیت د کلو او قومونو دی او حکومت باید په دې اړه د خلکو د ښېګڼو په چوکاټ کې سم تصمیم ونیسي، تر څو چې د ځمکو مسایل په دایمي او ښه توګه حل کړي. په دې سیستم کې تغییرات د خلکو په ملکیت کې بدلون راولي او دا ډول تغییرات تازه یا نوي جنجالونه په سیمو کې ایجادوي. محلي چارواکي باید د هرې ولسوالۍ په اړه دا ډول معلومات راټول کړي ترڅو د ولس د مشکلاتو په حل کې ورسره مرسته وکړي.

په دې وروستیو کلونو کې د خاص کونړ د ولسوالۍ سره د شالۍ او ولۍ په نامه شپږم ونډ هم اضافه شوی دی، چې پخوا د شالۍ او ولۍ سیمې د قبایلو په نامه یادېدې؛ خو په ټاکنو کې یې برخه اخیسته او وټ به یې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې اچاوه، مګر د دې سیمو خلکو تذکرې نه درلودې. د کونړ ولایت اکثره ولسوالۍ سرحدي کلي لري چې د حاشه په نامه یادېږي. شالۍ، ولۍ او د دې سیمو مربوط کلو ته د سیوري مومند هم وایي. د شالۍ ولس زوپیالي خېل مومند دي، چې په خوګاخېلو ورګډېږي. خوګاخېل د مومندو په بایزي پښې پورې تړلي دي. د ولۍ او څپري زیاتره ولس بوتي خېل دي چې دا هم د بایزو په پښې پورې تړاو لري. یو څو کورونه د فرمولي په نامه هم د بر څپري په سیمه کې شته دي. د هر ونډ برید یعنې سرحد، په قومي مسایلو کې برخه اخیستنه او د کلو شمېر نه او سهم معلوم دی، چې د محل خلکو ته پته ده او په رسمي چوکاټ کې کوم سند د دې ونډونو په اړه نشته؛ خو هر چارواکی د دې ولسوالۍ چې هلته کار کوي، په دې پوهېږي چې

څومره ونډونه په هره ولسوالۍ کې شته دي او قومي جوړښت یې څنګه دی. د همدې تقسیماتو پر اساس ولس خپل ورځني مشکلات حل کوي.

د خاص کونړ د ولسوالۍ ونډونه

لومړی: د منګوال او چمیارۍ ونډ

په دغه ونډ کې د منګوال او چمیارۍ په نومونو دوه لوی کلي دي. په دغو دوه کلیو کې اړوندې بانډې یعنې له کلیونه بهر کورونه شامل دي.

د منګوال کلی:

د منګوال د کلي ولس اکثره مومند دي، چې په خته اتمرخېل او د مومندو د بایزو د پښې پورې تړاو لري. دوی د مومندو د مزري چینې د سیمې نه دلته راغلي او مېشت شوي دي. ویل کېږي چې د کلي نفوس پخوا زر کوره حساب شوی دی؛ خو د ثور له کودتا نه وروسته او د جهاد په کلونو کې او بالخاصه د روسانو د تهاجم نه وروسته د دې کلي ټول ولس مهاجر شو او دا کلی په کنډواله بدل شو. اوس تقریباً دوه سوه کوره بېرته دې کلي ته ستانه شوي دي. دا چې کونړ ولایت په عمومي توګه لږه ځمکه لري نو د کونړ ولس همېشه د افغانستان په داخل کې او یا له هېواده بهر په نورو سیمو کې خواري او غریبي کوله او په دې توګه به یې خپلې کورنۍ ساتلې. د ډېر پخوا نه د منګوال د کلي اوسېدونکي اکثره دوه کوره وو، چې زیاتې کورنۍ د پاکستان د کراچۍ په سیمه کې اوسېدلې او هلته یې د کراچۍ په بندر کې مزدوري او کار کاوه. اوس د

کراچۍ په کیا ماڼۍ سیمه کې د منګوال د کلي په نامه لویه محله شته ده او اوس هم خپل مړی ژوندی د همدې کلي په پخواني حساب سره پالي.

که د خاص کونړ پورته چارت ته نظر واچوو ګورو چې د منګوال او چمیارۍ ونډ په دوه کلیو تقسیم شوی دی، چې د سهم په حساب دوه برخې د منګوال او یوه برخه د چمیارۍ د کلي ده. همدا رنګه د منګوال کلی بیا په اوه پلرینو تقسیم شوی دی. په دغه پلرینو کې پنځه پلرینې اتمرخېل مومند، یوه پلرینه ګډوله یا ارګجه، مومند او ځو نورې وړې کورنۍ پکې شته دي. یوه پلرینه سهم ارجل (متفرقه) قومونو ته چې په کلي کې اوسېږي ورکړل شوې ده. د منګوال پلریني په لاندې ډول دي:

۱. د ملوک بابا پلرینه
۲. د جنګي بابا پلرینه
۳. د امیر بابا پلرینه
٤. د سادات بابا پلرینه
۵. د وحدت بابا پلرینه
٦. د دیندار بابا پلرینه. په دې پلرینه کې ترکاڼان، دله زاک، جاله وانان او رنګریزان هم شامل دي، ځکه د دې پلرینې تعداد کم دی.
۷. ارجل متفرقه قومونه (موسی خېل، شونکړي وال چې ساپي دي او جولاګان)

همدا رنګه زموږه کورنۍ چې د منګوال میا صاحب د کورنۍ په نامه شهرت لري له منځه سهم لري.

د منګوال میا صاحب چې زما نیکه و سید محمدنعمان نومېده چې د امان الله خان په وخت کې د پېچ په دره کې حاکم و، خو اصلاً دی د کامې ولسوالۍ د مستالي په کلي کې اوسېده او هلته یې ځکمه او جایداد درلود، چې سلسله نصب یې میا علي صاحب (رح) ته رسېږي. د میاعلي

صاحب (رح) زیارت د ننګرهار ولایت د بهسودو ولسوالۍ د ثمرخېلو په سیمه کې دی. زیاتره کسان چې لېونیان وي د هغه زیارت ته یې د دوعا او ښه کېدو لپاره بیایي. زما نیکه وروسته د سرکاڼو میاصاحب (رح) نه چې هغه د ملا نجم الدین اخوندزاده مؤذن و، لاس نیوکه کړې وه یعنې مرید شوی یې و. منګوال میاصاحب وروسته د سرکاڼو میاصاحب په امر خپله حاکمي پرېښوده او له کامې نه د خاص کونړ ولسوالۍ د منګوال کلي ته راغی او دلته یې لنګر او مریدان درلودل. دا چې منګوال میاصاحب دیني عالم او حافظ د قرآن هم و؛ نو د منګوال مشرانو ته یې د پیرۍ او مریدۍ تر څنګ دیني زده کړې هم ښودلې.

البته دا پورته تقسیمات داسې شوي دي چې هیڅ کور په کلي کې بې برخې یعنې بې سهمه نه دی پاتې شوی. د بېلګې په توګه شاخېل د منګوال په کلي کې یو کور دی خو د کلي په ګټه او تاوان کې سهم لري. د پورته تقسیماتو نه دا جوتېږي چې د افغانانو او په خاصه توګه د پښتنو په سیمو کې د اجتماعي عدالت زیات خیال ساتل شوی دی، چې حتی د کمزورو کورنیو لکه کسبه کارو سهم هم په ټولنه کې خوندي دی او دوی د نورو مېشتو ولسونو په منځ کې مساوي حقوق لري.

د منګوال په سیمه کې د ګورګورې بابا په نامه یو مشهوره زیارت هم شته دی چې د منګوال لېسه هم د همدغه زیارت ترڅنګ ده او پخوا به د اختر په درېیمه ورځ د خاص کونړ خلکو دلته مېله کوله. د خاص کونړ په ولسوالۍ کې پخوا هندوان هم اوسېدل او زیاترو یې په کلیو کې دوکانونه درلودل. یو کم تعداد یې ځمکې هم درلودې چې تر اوسه پورې د هندوانو یوه کورنۍ د کونړ له کلي سره نږدې ځمکه لري او د دې ځمکه ورثه هم شته دي چې اوس پرې د هندوانو په خپلو منځو کې دعوه ده او د دوی ځمکه چې تقریباً شل جریبه کېږي د حکومت سره

تحت تامین ده. پخوا د منگوال په کلي کې هم هندوان اوسېدل خو په کونړ کې د جنگونو په وجه ټول هندوان د کونړ له سیمې نه جلال آباد ښار یا نورو سیمو ته کډه شوي دي.

د منگوال کلي ډېر مشهور مشران درلودل لکه ملک شیرمحمد خان، ملک شیرافضل خان چې په صوبدار صاحب مشهور و، ملک امانت خان، ملک عبدالوکیل، ډگروال شیرافضل خان مومند، ملک نورافضل، ملتان ملک، نادرخان ملک، مدیر سیف الرحمن خان، زما تره وکیل عبدالقادر، مدیر عبدالباقي خان او سیدحنیف پاچا.

د منگوال موجوده ملکان حاجي عبدالقیوم، ملک محمد آصف، ډگروال بهادرخان، میر سلام خان او انگور ملک دي.

د چمیارۍ کلی:

د چمیارۍ کلي تاریخچه داسې ده چې چمیار پخوا هندو و او په دغه سیمه کې اوسېده چې اوس دا کلی د چمیارۍ په نامه یادېږي. چمیار دوه زامن درلودل چې چمر او عطا نومېده. کله چې چمر مسلمان شو نو د ده ورور عطا راپاڅېد او هغه یې مړ کړ، چې ا وس هم د چمیاري په کلي کې د هغه قبر شته او شهید بابا ورته وایي چې همدې ځای ته د شهید دېره هم وایي. د چمیارۍ کلی اوس درې سهمه لري چې د چمرخېل، عطاخېل او د منجیانو په نامه یادېږي. د منجیان کلي اوسېدونکي د مزار درې د غرونو د سرونو له کلیو یعنې د اریت او شوماش له کلیو نه دلته راغلي او مېشت شوي دي. د منج کلی اوس هم د اریت په سیمه کې شته دی. د منجیانو ژبه پخوا دیگاني ژبه وه چې اوس هم د وټه پور په یوه محدوده سیمه کې ژوندۍ ده. د منجیانو په سهم کې یو

ځو کوره الله خېل مومند، کاشکوټي، بوټي خېل، برزگ خېل او یو کور میاگان هم برخه لري، چې په دې کلي کې اوسېږي.

د چمیارۍ په کلي کې دوه مهم نور زیارتونه هم شته چې یو یې د بر سلطان بابا او بل یې د کوز سلطان بابا په نامه یادېږي او ویل کېږي چې دواړه سره تره او وراره وو. دوی ته ځکه سلطان بابا وایي چې کومه لوحه یا شناخته چې پخوا دلته موجود وه نو پرې لیکل شوي و چې: سلطان ابوالخیر مازندراني[99]. د دې زیارتونو نور تاریخ د دې کلي خلکو ته هم نه دی معلوم. پخوا د اختر په څلورمه ورځ ډېره لویه مېله به د خاص کونړ خلکو د سلطان بابا په زیارتونو کې کوله.

د چمیاري د کلي اوسني ملکان، ملک محمد طاوس، ملک محمد حنیف، ملک ناصر او ملک غلام حسن دي. په ۲۰۰۲ م کال کې د دغه کلي ملکان یوازې ملک محمد کریم او سرکاتب سید امین و.

دویم: د چندر او او لوټانو ونډ

د چندارو او لوټانو په ونډ کې د چندراو کلي، نیمایي برخه د لوټانو، سنه خېل، کوزچنچن، کنډر او کاوېړ کلي شامل دي. محمد معظم اخون زاده او د هغه کورنۍ چې اصلاً په خټه یوسف زي دي، په دې کلي کې میشته دي. محمد معظم اخون زاده د کونړ او مشرقي د سیمې ډېر مشهوره مشر و چې د ولسي جرگې مرستیال هم پاتې شوی و. د چندراو په کلي کې مختلفې قبیلې لکه مومند، ساپي، یوسفزي او ځینې خیلونه لکه ترکاڼان، جاله وانان، جولاگان او داسې نور هم اوسېږي. په دې کلي

[99] د دې کلي د ملک او خاص کونړ د شورا د مشر ملک طاوس خان سره د چمیارۍ د کلي په اړه مرکه. د نومبر ۱۹مه نېټه کال ۲۰۱۳ م

کې یوه لویه مدرسه موجود ده چې پخوا پکې د مزار درې مشهوره عالم، شهید مولوي عبدالمتین تدریس کاوه. مولوي حسین اخونزاده د پېچ درې چې وروسته یې په مولوي جمیل الرحمن شهرت درلود او د جماعة الدعوة للقرآن والسنة په نامه یې حزب جوړ کړ هم د چندراو په مدرسه کې څه وخت د مولوي محمد حسن اخون زاده نه چې د محمد معظم اخونزاده زوی و، سبق ویلی و. د جماعة الدعوة للقرآن والسنة ډله د سلفیانو او وهابیانو په نامه هم یادېږي. مولوي جمیل الرحمن وروسته خپلې زده کړې له مردان سره نږدې د پنج پیر په مدرسه کې سرته رسولې وې. دې وندۀ هم ډېر مشهور مشران درلودل، لکه فراز ملک، ذوالفقار ملک، حاجي عبدالعلي، حاجي قوماندان غازي محمد خان، ملک محمدعلي، ملک خلیل، ملک شېرزمان او حاجي یادګل.

د دې وندۀ اوسني ملکان، مولوي صفي الله، حاجي محمد عبدالله، ملک روح الله، ملک حیات الله، ملک عبدالولي او ملک مرجان دي.

درییم: د کونړ او تنر وندۀ

د کونړ کلی چې د کونړ ولایت نوم هم د همدغه کلي نه اخیستل شوی پخوا د کونړ د سیمې مرکز و. په دې وندۀ کې د کونړ کلی، د لوټانو نیمایي سیمه ، میاګانو کلی، رین، چارکلا، کرموټا، کلالان، زرګرانو بانډه، سید بانډه، طلایي بانډه، چاره کې او د تنر کلي شامل دي. د کونړ په کلي کې پخوا یو وړوکی بازار هم و، چې اوس هم یو شمېر دوکانونه لري او د کونړ په ولسوالۍ کې دا یوازینی بازار و. خو اوس د خاص کونړ په نورو کلو کې نور واړه بازارونه هم جوړ شوي دي، چې څو دوکانونه په کې وي. د کونړ د کلي د صاحب جم په سیمه کې هم یوه لویه مدرسه

وه، چې پخوا پکې د شوماش مولوي په نامه یو مشهور مدرس، تدریس کاوه او زیات شاګردان یې درلودل. دې کلي کې مشهور سپین ږیري او مشران تېر شوي دي چې د مرحوم وکیل محمدجان خان چې په ولسي-جرګه کې دوه دورې د خاص کونړ د ولسوالۍ استازی و، مرحوم وکیل محمد ګل خان چې په ولسي جرګه کې د خاص کونړ استازی او د ولسي-جرګې دویم مرستیال و، مرحوم علاقدار محمدحسین خان، مرحوم ملک محمد صدیق ارباب، مرحوم دیپلوم انجینر نېک محمد خان چې د بند او برق په څانګه کې د هېواد مشهور انجینر و او ډاکټر سیدقاهر عاطف نومونه د یادولو وړ دي. د هېواد تکړه هنرمند مرحوم ګلاجان استاد هم د کونړ د کلي اوسېدونکی و. د کونړ په ولایت کې لومړنی ښوونځی هم د کونړ په کلي کې و، چې وروسته د تنر کلي د وکیل عبدالجلیل ملنګ په کلا کې تر ډېر وخته پورې دا ښوونځی و. د خاص کونړ لومړنی ښوونځی اوس لېسه شوی او د ډاکتر کبیر ستوري د لېسې په نامه یادېږي.

د تنر کلی د دې وندۀ یو بل مهم کلی دی، چې د خاص کونړ د ولسوالۍ د تعلیم یافته طبقې مهم مرکز و. په لسګونو صاحب منصبان، دولتي چارواکي او استادان په دې کلي کې تېر شوي او شته دي. د امان الله خان د دورې قاضي القضات امیرالله خان چې په ۱۳۰۳ هجري شمي کال په ترکیه کې او وروسته په بخارا کې د افغانستان سفیر و، هم د تنر د کلي و چې د ده کورنۍ د قاضیانو په نامه یادېږي. د قاضي القضات امیرالله خان پلار هم قاضي و او جمال الله نومېده. په لاندې توګه د دې کلي د څو نورو مشهورو اشخاصو یادونه هم ضروري بولم، چې د سیمې او هېواد په کچه مشهور و: مرحوم میرزا غلام سرور اخونزاده، مرحوم میرزا عزیزخان اخونزاده، عصمت الله روحاني، مرحوم میرزا محمدجان خان، مرحوم لعلوجان چې د غازی میرزمانخان زوم و، په ولسي جرګه کې

د خاص کونړ استازی مرحوم عبدالجلیل ملنګ، مرحوم ډاکتر کبیر ستوری، د حربي پوهنتون استاد ارکان حرب مرحوم ډګروال فضل ربي خان، مرحوم دیپلوم انجینر غلام رضا، د کابل پوهنتون استاد جلال الدین خان کونړی، د هوایي او مدافع هوایي قواو پخوانی قوماندان جنرال غلام سخي او مرحوم مولوي عبدالحنان. یوازې د تنر په کلي کې ۲۲ تنه د طب د پوهنځیو نه فارغ ډاکتران شته دي[100].

د دې ونډ ملکان عبدالجلیل ملک، ملک عمراخان، ارباب اسدالله، ملک عبدالظاهر، ملک محمدمعصوم، ملک میرویس، ملک محمد نادرخان او ملک علي سید دي.

څلورم: د بانډې او اراضي ګانو ونډ

په دې ونډ کې کوزه اراضي، بره اراضي، کوکې بانډه، قلاګی، لغاني او د بانډې نیمایي برخه، کلي شامل دي. د اراضی سیمه د خاص کونړ د ولسوالۍ مرکز ته نږدې او خلک یې له تعلیم سره خاصه مینه لري. وکیل عبدالقدیر په ولسي جرګه کې د خاص کونړ استازی، ظاهر منطق، مدیر حبیب الرحمن خان، مدیر محمدرحیم خان، مدیر غني ګل، میا ګل ګودامدار، حاجي جلادخان او ډاکټر غلام حیدر رفیقي د دغه ونډ اوسېدونکي دي.

د دې ونډ ملکان حیات الله ملک، ډاکټر بصیر، معلم نورالله، ملک عبدالستار او ملک محمدجلیل، ملک طاوس، ملک مقبل او ملک ولایت خان دي.

[100] له انجینر غلام یحیی سره د تنر د کلي په اړه مرکه. د فروری نهمه نېټه، ۲۰۱۴ م کال

پنځم: د کولي ګرام (حکیم اباد) او شامکار ونډ

د کولي ګرام په ونډ کې د کولي ګرام ډاګ کلی، د کولي ګرام لاندې کلی، صاحب زادګان، اخوندزادګان، کوز سرای، بر سرای، شیخان، اهنګران، شامکار او د یوسف کورونه شامل دي. کولي ګرام کلی هم ډېر ښه مشران درلودل، لکه مولوي ماهر، مولوي عبدالوهاب سوزان، مرحوم عزیرالله ملک، مدیر رستم، ملک میرحبیب، حاجي سیدحبیب او ملا شامکار. مولوي ماهر په لېسه کې زما استاد و؛ خو د جهاد په دور کې مولوي ماهر استاد او د هغه ورور سوزان استاد او مدیر رستم د حکمتیار د اسلامي حزب د یو جهادي قوماندان، معلم محمدامین له خوا د شپې د خپلو کورونو نه وویستل شول او بېګناه شهیدان کړای شول.

د دې ونډ ملکان، ملک محمدنور خان، ملک تاج محمد، ملک ګلستان، ډاکتر مجید، ملک احمدشیرخان، ملک محمدصدیق، ډګروال عبدالقیوم او نظام الدین صاحب زاده دي.

شپږم: د شالۍ او ولۍ ونډ

دا ونډ دوه تقسیمه دی. د شالۍ ولس زوپیالي خېل مومند دي او دا لاندې کلي په دغه سیمه کې شامل دي: بره شالۍ، کوزه شالۍ، یخه چینه، ماڼوګۍ او شجاع کلی. د شالۍ کلی له ډېر پخوا نه په دوه ګوندیو ویشل شوی دی، چې دا ګوندي د غازي حاجي او فیروز حاجي د کورنیو ترمنځ وې او ډېره اوږده دښمني په خپلو منځو کې لري او تراوسه پورې لس ګونه کسان د دوی تر منځ وژل شوي دي. د دې دوه کورنیو دښمني اصلاً د یو قیران یعنې پنځوس پوله یا د یوې افغانۍ د نیمایي نه پیل شوې ده. وایي چې د دوی د کورنۍ یو کس د بلې کورنۍ په یو

کس باندې یو قیران قرض و، هغه نه ورکاوه نو هغه یې پرې وواژه او د پنځو لسیزو نه زیات کلونه کېږي چې دا پتنه(دښمني) روانه ده او د قیران د پتنې په نامه یادېږي.

په ۲۰۰۲م کال کې د شالي ملکان، ملک عجب، ملک محمدافضل، ستانه گل ملک، ملک عطا خان، علم جان ملک او عبدالله جان وو.

د ولي په سیمه کې د کلاول،، توتکي، اوبو تنگي، ننگوسي، میرگل تنگي، کربه ډاگ، سپینکی، برچنچن، کوزخپري، برخپري، شنیلی، آنارو کلي او کنډوالې کلي شامل دي. د هجرت په وخت کې موږ څو میاشتې د برچنچن په کلي کې اوسېدو. د ولي د سیمې ولس بوتي خېل مومند دي او یو څو کوره فرمولي هم په بر خپري او کنډوالې سیمه کې اوسېږي. د برچنچن او انارو د کلیو ولس باره خېل مومند دي. د دې سیمې مشهور مشران، حاجي رضاخان او د هغه زامن عمرحاجي او ملک محمدایوب خان، خلیل ملک او جلیل ملک چې دواړه سره ورونه وو، خڼ ملک، خواری ملک، حکیم خان، نوروز ملک، د کنډوالې حاتم ملک ، ایوب خان او امیرجان ملک د برچنچن وو. کله چې موږ مهاجر شولو نو په اول سر کې د کابل د حکومت له وېرې موږ ته چا ځای نه راکاوه؛ خو د برچنچن امیرجان ملک چې ډېر زړور او مېلمه دوست انسان و، زموږ کورنی ته یې ځای راکړ چې یوه وړه خونه وه چې د خپل کور نه یې جدا د مېلمه لپاره جوړه کړې وه. موږ تقریباً دېرش کسه په هماغه یوه خونه کې د ۱۳۵۸ کال د جوزا د میاشتې نه تر سنبلې میاشتې پورې اوسېدلو چې بیا له هغه ځای نه پېښور ته مهاجر شولو. څرنگه چې زما خدای بخښلي پلار سید محمود حسرت د هجرت نه وروسته په عملي جهاد پیل وکړ؛ نو موږ د کابل د حکومت تر سخت تعقیب او تهدید لاندې وو. امیرجان ملک به ویل که حکومت ما بمبارد کړي هم څه پروا

نه کوي خو زه تاسې ته نه شم ویلی چې زما له ځایه لاړ شئ. زموږ د تگ نه یوه اوونی وروسته د چنچن کلی او خاصتاً همدا زموږ د اوسېدلو ځای د کابل حکومت له خوا بمبارد او د نیپالم بمب یې پرې واچاوه چې ټوله ساحه له منځه لاړه. زموږ د هجرت او په چنچن کې د اوسېدلو کیسې ما په خپل بل کتاب (د واقعیتونو په بهیر کې) کې په تفصیلي توگه بیان کړې دي.

په ۲۰۰۲ م کال کې د ولي سیمې ملکان، گل محمد ملک، عثمان ملک، نبي جان، عمرگل، محمد حاجي، لالاگل، حکیم خان، نادر، جلیل ملک، ملک محمد علي، ملک نوروز او اسرار ملک وو.

د خاص کونړ سیمې ښه جید عالمان لکه مولوي محمد حسن اخونزاده، مولوي عبدالحنان استاد او د کولي گرام مولوي مشهور وو. اوس هم خاص کونړ ښه عالمان لري لکه مولوي گلرحمان، مولانا محمد اجمل حکاک، مولوي عطاوالله، مولوي مطیع الله، مولوي سمیع الله، مولوي محمد اسرائیل صاحبزاده او مولوي عبدالخالق.

د جهاد په کلونو کې د خاص د کونړ د سیمې مشهور جهادي مشران او قوماندانان، د لیکوال پلار مدیر سید محمود حسرت، چې په مدیر صاحب یې شهرت درلود، حاجي غازي خان، څارنوال محمدصالح، قوماندان ظاهرخان، گل سید میا، مولوي نظرمحمد، استاد عبدالصبور عزیزي، مولوي غلام حسن چې په صحاف ملا یې شهرت درلود، سخي صاحبزاده، محمودجان، ملک محمد جان، اسرائیل، د کاوېړ گوجر ، غني، مامور او عبدالوهاب چې د قوماندان ظاهر خان ورونه وو، حبیب الله منځنی، اکاجان، خیالي گل، طالب، گلاب او اول خان حاجي وو. یو شمېر د دې قوماندانانو نه په خپلي منځي جگړو او رقابتونو کې یو بل سره هم ووژل. پر دې قوماندانو سربېره یو شمیر نور مهم مشران هم په

لومړي سر کې د لیکوال له پلار سره جهاد کاوه، چې د منگوال د کلي باز شیخ، ملا محمدرحمن، حاجي گلبت خان او له چمیارۍ نه ملک طاوس، عبدالغفار، نظیر، کبل خان حاجي، محمد کریم ملک او شیر افضل د یادونې وړ دي.

د نورگل ولسوالي[101]

نورگل ولسوالي پخوا علاقداري وه او په څوکۍ ولسوالۍ پورې تړلې وه؛ خو په ١٣٦٧ هجري شمسي کې یعنې د ډاکتر نجیب الله د رژیم په وخت کې چې ټولې علاقدارۍ گانې ولسوالۍ شوې نو نورگل هم مستقله ولسوالي شوه. اوس د کونړ ولایت اداري واحد دی. د نورگل ولسوالي د کونړ سیند په شمالي برخه کې پرته ده، چې له ختیځ اړخه له څوکۍ ولسوالۍ سره او له لوېدیځ اړخه د کوز کونړ (ښېوې) ولسوالۍ سره نښتې ده. د شمال له خوا د نورگل ولسوالي له دره نور سره نښتې ده او د ننگرهار له اړخه نورگل د کونړ ولایت لومړنۍ ولسوالي ده.

نورگل ولسوالي څلور وندې لري:

١. د شوماش، اربټ، مامل گل او شولیت کلي یو وند دی او خلک یې په پشه یي ژبه خبرې کوي.

a. د شوماش کلی د برچم او کوز چم په کلیو تقسیم شوی دی.

b. د اربټ کلی هم په برچم، کوز چم او کنده په کلیو تقسیم شوی دی.

c. شولیت په سلم بټ، برلي کنده او میزلامه تقسیم شوی دی

[101] د نورگل د ولسوالۍ په اړه معلومات ما د دې سیمې د لیکوال او شاعر محمد حسن حسام سره په ٢٨ د مېزان ١٣٩١هجري شمسي کال کې مرکه وکړه او دا معلومات مې ترې واخیستل.

٢. د غازي آباد وند چې ولس یې ټول ساپي دي. د غازي آباد وند کې د ودېرو لوی کلی، مسعود، سوېل، د گوربزو لوی کلی، سولې، چانچي او اورگ کلي شامل دي.

٣. د مزار او لودلام دره چې خلک یې ساپي دي د دور کندک، لودلام، روزي کلا، کرچندو، کربوړۍ، مالي خېل، سنزو، مروره او سیرۍ کلي شامل دي. د مزار درې نوم د مزار بابا له زیارت نه اخیستل شوی چې اوس هم هلته شته دی.

٤. د نورگل وند چې ولس یې اکثره دیگان او پشه یان دي. د نورگل په وند کې بر نورگل، کوز نورگل، توره تېره، کوز ښار، بر ښار، پټن، بېله (اوسېدونکي یې مومند دي) او د میا کلي شامل دي.

د داؤد خان د رژیم په وخت کې د نورگل نفوس دوه ویشت زره اټکل شوی و او په غیر د مزار درې نه د نورگل زراعتي ځمکه ١٣ زره جرېبه ده. د دغې ځمکې یوه برخه د کونړ د سیند نه او دوه برخې د مزار درې له رود نه اوبه کېږي. د نورگل په ولسوالۍ کې پشه یي او پښتو ژبه ویل کېږي خو اکثریت ولس پښتو ژبه وایي.

د نورگل ولسوالۍ کې څوارلس ښوونځي شته دي، څلور لېسې لري، چې دوه یې د هلکانو او دوه د نجونو دي.

د ښوونځیو نومونه عبارت دي له: د نورگل د هلکانو لېسه، د نورگل د نجونو لېسه، د مزار د هلکانو لېسه، د مزار د نجونو لېسه، د پټن منځنی ښوونځی، د سنزو لومړنی ښوونځی، د کربوړي لومړنی ښوونځی ، د لودلام لومړنی ښوونځی ، د غازي اباد لومړنی ښوونځی ، د سویل لومړنی ښوونځی ، د اریټ لومړنی ښوونځی ، د شوماش لومړنی ښوونځی ، د شولیت لومړنی ښوونځی ، او د تیتک لومړنی ښوونځی. د تیتک سیمه د څوکۍ ولسوالۍ په دېوه گل درې پورې مربوط ده خو ښوونځی یې په

نورګل ولسوالۍ پورې تړلی دی. همدا رنګه درې رسمي دیني مدرسې د نورګل په کلي، مزار دره او غازي آباد سیمه کې هم د نورګل په ولسوالۍ کې شته دي.

د نورګل په ولسوالۍ کې مشهور مشران او سپین ږیري هم تېر شوي دي. د اربټ په سیمه کې ملک عمر او عبدالله جان، د شوماش په سیمه کې ملک ازم الدین او عبدال، د غازي اباد په سیمه کې ملا محمدعمر او ملک تېمور، د لودلام په سیمه کې ملک احمد خان او سیدال ملک، د مزار درې په سیمه کې حکیم اکا، ارسلاخان، سردارخان ملک، شاه محمود خان او حیاوالدین، د نورګل په سیمه کې سید کریم خان، وهاب جان، حاجی عبدالرحیم، بازمحمد خان، جلال، جوره باز د بېلې او ګلستان د پټن مشهور ملکان او سپین ږیري وو. پر دې سربېره مشهور دولتي چارواکي لکه عبدالوهاب ساپی پخوانی د عدلیې وزیر، مفتاح الدین ساپي د قبایلو او سرحداتو وزارت مرستیال، جنرال غلام احمد، غلام نبي وسطلي د ننګرهار والي او د یولسمې فرقې قوماندان، د افغان ملت د ګوند مشر ډګروال شمس الهدا شمس او د یولسمې فرقه قوماندان ډګروال غلام عمر هم د نورګل د ولسوالۍ اوسېدونکي وو.

د ثور د کودتاه نه وروسته مولوي عبدالمتین[۱۰۲] چی په شوماش مولوي یې هم شهرت درلود، د نورګل په ولسوالۍ کې جهاد پیل کړ چې په ۱۳۵۸ هجري شمسي کال کې د زېړي بابا په سیمه کې شهید شو. د جهاد په کلونو کې قاضي متین، حسن خان[۱۰۳] او سردار خان د جمعیت

[۱۰۲] مولوی عبدالمتین د خاص کونړ د چندراو په کلي د اخندزادګانو په جومات کی تدریس کاوه او د پنج پیری په نامه یادېده او زیات شاګردان یی هم درلودل. د قد نه وړوکی خو ډېر خوش صحبته انسان و او هم ډېر ښه مقرر و. لیکوال هم د دغه ولسوالی دی نو هغه یی ښه پیژانده.

[۱۰۳] حسن خان د زراعت د فاکولتې په لومړي سمستر کې د لیکوال همصنفی و.

اسلامي، او سردار د استاد سیاف د تنظیم مشهور قوماندانان د نورګل په ولسوالۍ کې وو. د تنظیمونو پر قوماندانانو نه سربېره قومي مشرانو هم په جهاد کې خاص رول درلود، چې ملک ازم الدین د شوماش، کاکا ستانه دین د غازي اباد، ملک سکندر د لودلام او مامور عباس د مزار مشهور مشران وو.

د نورګل په ولسوالۍ کې ډېر مشهور زیارتونه هم شته دي. د شولت په سیمه کې د اصحابانو زیارت، په کوز نورګل کې د تور بابا زیارت، بر نورګل کې د میاصاحب او غازي جان بابا زیارتونه، د جبې شهیدان، د موسی بابا زیارت، د تورې تبې یا د زېړي بابا زیارت او د کوړم شهید زیارت.

د کوړم شهید او اصحابانو په زیارتونو کې به د اختر مېلې کېدلې او خلکو هلته سېرلي او مالونه حلالول او نذرانه کول به یې. د خاص کونړ او نورو ولسوالیو نه به هم خلک کوړم شهید سیمې ته د مېلې او نذرانې لپاره ورتلل او حتی دا اصطلاح هم په کونړ کې شته چې (تا دې کوړم شهید ووهي) یعنې په دې به زیاتره ښځو یو بل ته قسم ورکاوه.

د څوکۍ ولسوالي[۱۰٤]

د څوکۍ ولسوالي د کونړ سیند شمال خواته پرته ده، چې د مقابل لوري د سیند سهیل ته د خاص کونړ ولسوالي ده. پخوا د څوکۍ ولسوالي دوه علاقدارۍ درلودې:نرنګ او نورګل؛ خو کله چې علاقدارګانې ختمې

[۱۰٤] د جنت ګل ساپي سره مرکه چې د خاص کونړ په ولسوالي کې څارن دی او د دېوه ګل درې اوسېدونکی دی. ۱۹ مارچ ۲۰۱٦م کال، خاص کونړ

شوې نو نرنګ او نورګل هم جلا ولسوالۍ شوې. د څوکۍ په نامه کلی شته دی او دا نوم د همدې کلي نه اخیستل شوی دی.

دېوه ګل په کونړ کې ډېر مشهوره دره ده، چې د ساپو د پاڅون په کال زیاتې جګړې د همدې ولسوالۍ د هغه وخت په مربوطاتو لکه باډېل، دېوه ګل او مزار درو کې شوي دي او اصلاً جګړه د مزار درې نه ونښته. د ۱۳۲۴هجري شمسي- کال د ساپو د جګړې مشران شهسوار او سلیمی هم د باډېل درې وو. د څوکۍ ولسوالۍ ودانۍ ته رباط وایي او د کونړ سیند د غاړې سره نږدې واقع دی.

د څوکۍ ولسوالي دوه برخې ده: د باډېل دره او سمه یا هواره. د دې تقسیماتو پر اساس دوه حصې ګټه او تاوان سهم د باډېل دره اخلي او یو سهم د سمې دی. د دېوه ګل درې زیاتره خلک ساپي دي؛ خو د درو په سر کې شاړې یا پشه یان شته او د دې کلیو اوسېدونکي د اربټي، شوماشي، کوړنګلي او چلسي- په نومونو هم یادوي. دا کلي د پخوانو کافرو کلي وو، چې وروسته مسلمان شوي دي او دا سیمې تر ساپو نیولې دي؛ خو دې کلیو او قومونو ته دوی سهم ورکوي او په حقیقت کې د ساپو د قومي جوړښت جز دی، ځکه په ګټه او تاوان کې د ساپو او نورو قبیلو سره برخه اخلي. د چلس درې کلي دي چې یو کلی د چلس د لوی کلي په نامه یادېږي او دوه کلي نور یې د نوردېش او سیرګل په نومونو یادېږي.

د دېوه ګل درې په اخر سر کې د چلس کلي دی. د مزار درې په اخر سر کې شوماش او د اربټ کلي دي. د پېچ د ماڼوګۍ درې په اخر سر کې د کوړنګل کلی او د چپې درې په اخر سر کې د دیګل کلی دی. د دېوه ګل په دره کې د ساپو د درېواړو خېلونو (ګوربز، مسعود، ودیر

(کندهاري) ولسونه استوګن دي. په دېوه ګل دره کې یوه برخه ودېر اخلي او دوه برخې مسعود او ګوربز اخلي ځکه د ودېر تعداد زیات دی.

د دېوه ګل درې کلي ګیرګال، چمبیل، پلار دره، ملامزید بابا، اندرلچک، بدګوړ، چلس، امرې او سپېدار نومېږي.

د څوکۍ ولسوالۍ سمه یا هواره په پنځه و برخو چې سهمونه ورته وایي تقسیم شوې ده[۱۰۵]:

۱. کانډېل او بابړ
۲. ښادي خېل او شلوټې
۳. مسعود اباد
٤. څوکۍ
۵. کلمانۍ او ګټو کلا

پر دې پنځه و سهمونو سربېره د کونړ د پېچ درې او سیند درې مهاجرین چې د پاکستان نه بېرته راستانه شوي دي، دوه کمپونه یې د چنارې او ګټو کلا کې جوړ کړي دي او دلته استوګن شوي دي، نو دوی ته هم دوه ځانته سهمونه ورکوي.

د ساپو په سهمونو او هم د کونړ په نورو سیمو کې سیدان او ستانه لکه میاګان، اخونزادګان او صاحبزادګان اوسېږي؛ نو دوی هم د نورو قومونو غونډې د خپلو سیمو د ولسونو په ګټه او تاوان کې برخه لري. په څوکۍ هم دوی د ولسوالۍ په قومي او سهمي برخو کې ونډه لري.

د څوکۍ ولسوالۍ د سمې مهم کلي د کانډېل، بابړو، ښادي خېل، شلوټې، زورمنډۍ، قاضي بانډه، کولمانۍ، ګټو کلا، مسعود آباد، څوکۍ کلي، فقیر اباد او سنکولې په نومونو یادېږي.

---

[۱۰۵] د څوکي ولسوالۍ مولوي سیدشاه جهان سره تلیفوني مرکه (۳ می ۲۰۱٦م کال، کابل)

د ځوکۍ په ولسوالۍ کې ډېر مهم مشران تېر شوي دي چې د هېواد په سیاسي مسایلو کې رول درلودلی، لکه: د ساپو د جنګ مشران شهسوار، سلېمی او امان الملک، ملک مامونډ، ملک قلم دین، فقیرالله صاحب حق صاحب ، ښاروال محمدطاهر وطنیار، ملک محمدعمر، ډاکټر عبدالرشید جلیلي، لوی څارنوال عبدالهادي خلیلز، محمدعثمان پاچا، مولوي سیدجمال استاد (چې د ساپو په جنګ کې یې مهم رول درلود او ولس د ده د فتوا پر اساس شهسوار پاچا او سلېمی یې د صدراعظم په توګه وټاکل)، ملک عبدالله، ملک ممتاز او داسې نور.

اوسني مشران ملک فضل، ملک عبدالرؤف، ډاکټر سلطان محمد، ملک علیم خان، عبدالغني ملک، ملک هاشم خان او مولوي ابراهیم دي.

د جهاد په دورو کې هم دلته مشهور قوماندان او مشران تېر شوي دي لکه حاجي جانداد خان چې وروسته یې د کونړ د والي په توګه هم دنده اجرا کړې ده. د ځوکۍ ولسوالۍ د جهادي قوماندان په لاندې توګه وو:

۱. د حکمتیار اسلامي قوماندان (ډاکټر حمیدالله، معلم محمدامین[۱۰۶]، ملک میاسید، مولوي غلام رحمن، او ګل میاصاحب)

[۱۰۶]معلم محمد امین او ګروپ یې د خاص کونړ په سیمه کې ډېر بېګناه کسان د جهاد په دوره کې وژلي دي، چې د هغې جملې نه یې په یوه شپه د حکیم اباد د کلي نه مدیر رستم، ملک عزیزالله، مولوی ماهر، قاري میراحمد، قدرت الله، کمین جان، سیدحسن خلیفه او حاجي علم شېرخان شهیدان کړل. همدا رنګه یې د خاص کونړ نور مشران لکه څارنوال سیدمحمد (د کلي ګرام د اخونزادګانو بانډې)، مولوي بهرامان چې په ښامار مولوي مشهور و (د برې اراضی د کلي)، ملک محمد جان او زوی یې (دلوټانو د کلي)، امان خان حاجي او زوی یې (د سنه خېلو) معلم شېراغا (د بانډې د کلي) شهیدان کړي دي. مولوي ماهر استاد، قاري میراحمد او قدرت الله درېواړه ورونه وو، دوی دیني عالمان وو او د خاص کونړ د مشهور مولوي عبدالحنان زامن وو. ماهر استاد د لېسي په دوره کې زما استاد هم و. د ټولو نه بده یې لا دا وه چې معلم محمدامین، د کوکوګل په نوم د پشد د کلي یوه پخوانۍ خلقۍ په نکاح کړه او بیا یې څو کاله وروسته په خپل کور کې ووژله. ده او د دې ملګرو دا

۲. د اسلامي جمعیت قوماندان (قاضي محمدحکیم، ډاکټر صادق، ملک ګل جان، ډاکټر علي محمد، شین ګل او لعل شاه).

۳. د اسلامي اتحاد قوماندان معلم علي رحمن.

٤. د ملي نجات د جبهه قوماندان ښاروال محمد طاهر وطنیار.

٥. د مولوي خالص د اسلامي حزب قوماندان قاری دین محمد.

٦. د ملي اسلامي محاذ قوماندان میراعظم خان.

۷. د اسلامي انقلاب د حرکت د تنظیم قوماندان حاجي عبدالخالق.

د نرنګ ولسوالي[۱۰۷]

د نرنګ ولسوالي د کونړ سیند شمال ته د پشد له کلي سره مخامخ پرته ده. دا ولسوالي پخوا علاقداري وه او د ځوکۍ د ولسوالۍ مربوط وه. د نرنګ په ولسوالۍ کې ساپي، دیګان، سالارزي، شینواري، ملاګوري، بابړ او صاحبزادګان اوسېږي. د باډېل مشهوره دره هم د نرنګ د ولسوالۍ مربوط ده او د باډېل په اړه دا لاندې سندره ډېره مشهوره ده:

ساپو ډېر وژلي دینه
د کونړ غلام محمده باډېل ته مه ځله

وایي چې د دې سندرې شاعر حفیظ نومېده او دا سندره د ساپو په کال یعنې ۱۳۲۴ لمریز کال کې ویل شوې ده او په هغه وخت کې د خوګیاڼو د مملې سیمې غلام محمد[۱۰۸] له حکومت سره لښکر کړی و، چې

کسان د شخصي سلیقې په اساس وژلي دي او دا د خاص کونړاو د کونړ په تاریخ کې د کرهالې د واقعه نه وروسته، یو لوی جنایت کړی دی، چې تاریخ باید دا جنایت هېر نه کړي او که سم نظام وي؛ نو دوی باید د بشري جنایت له امله محاکمه شي.

[۱۰۷]د نرنګ د ولسوالۍ د کوټکې کلي له عطاالله خان سره تلیفوني مرکه (۴ مې ۲۰۱٦م کال، کابل)

[۱۰۸]د باډېل له حاجي عبدالقادر سره ټیلفوني مرکه (۵ مې ۲۰۱٦م کال، کابل)

د ساپو په مقابل کې باډېل ته لاړ شي او له دوی سره وجنګېږي؛ نو ده ته دا وویل شول، چې باډېل ته مه ځه. په هر حال دا سندره خو ځلې بدله او رابدله شوې ده او په اخره کې کله چې وکیل صاحب غلام محمد د ولسي جرګې کاندید و او غوښتل یې چې د باډېل د درې له خلکو نه رایې واخلي نو هغې ته هم ویل شوې وه چې باډېل ته مه ځه او دا سندره په هغه پورې هم وتړل شوه.

د نرنګ ولسوالي په دوه حصو تقسیم ده، چې یوه حصه د باډېل دره او بله حصه یې سمه ده. د ۱۳۵۷ لمریز کال نه دمخه به د باډېل درې د ګټې او تاوان یو سهم اخیسته او د سمې خلکو به دوه حصې سهم اخیسته؛ خو د جهاد په اوږدو کې د غرونو او درو خلکو د سمې په اوسېدونکو باندې قوت زیات شو؛ نو اوس باډېل د نرنګ ولسوالۍ نیمایي سهم اخلي او نیمایي سهم د سمې د ولس دی.

د باډېل دره ټول ساپي دي او په دوه پښو تقسیم شوی دي. یوه پښه یې ښادي خېل نومېږي چې په ګوربزو پورې تړاو لري او بله پښه یې ګاګیزي نومېږي چې په مسعودو پورې تړاو لري. د ساپو د جګړې په وخت کې یو جهاز هم دوی راغورځولی و او پیلوټ یې ورته وژلی و، چې بیا د دواجان په نامه یو کس حکومت بندي کړی و.

د نرنګ ولسوالۍ د سمې ولس بیا دوه تقسیمه دی، چې یوه حصه برنرنګ او لمټک او بله حصه سهم د کوټکي، غونډو او چارکلا کلی اخلي. لوی خان میرزمانخان هم د نرنګ په لمټک کې زېږېدلی دی.

د دې سیمې پخواني مشهور مشران، میرسلام خان، وکیل غلام محمدخان، غلام حسن ملک، ملک عبدالرزاق د بر نرنګ، شېر ملک د چارکلا، قاضي مهتاب ګل چې د مولوي عبدالرزاق بزګر صاحب پلار و،

قاضي غلام حیدر، حاجي کیجان د غونډو، ملک نیاز حاجي چې د عطاوالله خان پلار و او حاجي جلال صاحبزاده دي.

د باډېل مشهوره مشران په اوسني وخت کې حاجي سیدمحمد د ښادي خېلو، مولوي زرباز، حاجي سخي او ملک زاهدالله دي. د نرنګ د سمې د سیمې مشهور مشران حاجي عطاؤالله خان، سید خلیل الله، محمداجان د لمټک، د غونډو شاه محمود او د کوز نرنګ مولوي محمدطاهر دي.

د جهاد د وخت قوماندان:

د مولوي خالص د اسلامي حزب قوماندانان: محمد عرب او معلم آقا محمد

د حکمتیار د اسلامي حزب قوماندان: حاجي سیدمحمد او معلم ملنګ

د اسلامي اتحاد د تنظیم قوماندانان: حاجي اسدالله او حاجي فضل محمد

د ملي اسلامي محاذ قوماندانان: حاجي جلال او مدیر جمت الله خان

د ملي نجات د جبهه قوماندان: حاجي عبدالقادر

د اسلامي جمعیت د تنظیم قوماندان: ملا جلیل و، چې وروسته له سلفیانو سره یو ځای شو

د سلفیان قوماندانان په دغه سیمه کې: حاجي جانداد خان، اعظم او معلم امان الله

د استقلال د جنګ د ارنوۍ په غزا کې د نرنګ یو شمېر کسان لکه وزیر بابا، بختیار، شهیدان شوي وو چې بیا حکومت د دوی کورنیو ته په دغه سیمو کې ځمکې ورکړې.

سرکاڼو ولسوالي[109]

د سرکاڼو ولسوالي د کونړ سیند سهیل ته پرته ده. د سرکاڼو ولسوالۍ مرکز د سرکاڼو په کلي کې موقعیت لري او داسې ویل کېږي چې د سرکاڼو لومړني اوسېدونکي چې دقیقه نېټه یې نه ده معلومه د کندهار د سره ولي له سیمې نه دلته راغلي او مېشت شوي دي. اوس هم د سرکاڼو د کلي زیاتره اوسېدونکي ځانونو ته الکوزي وایي. پخوا به عسکري قطعاتو ته پلټنې ویل کېدې او هرې پلټنې به په یو قوم او یا یوې سیمې پورې تړاو درلود، چې د دې پلټنو د یو شمېر مشرانو او عسکرو سره به کورنۍ به هم وې. نو داسې ښکاري چې دوی هم د کومې پلټنې سره دلته راغلي دي او په دغه سیمه کې مېشت شوي دي. د وردگو په نامه یو څو کوره په سرکاڼو کې هم اوسېږي او همدا رنګه د وردګو یو شمېر کورونه د اسمار په سیمه کې مېشت دي، نو داسې ښکاري چې دا کورنۍ د وردګو د پلټنونه دلته پاتې شوي دي.

د سرکاڼو ولسوالي د ظاهرشاه تر پېر پورې د خاص کونړ د ولسوالۍ مربوط سیمه وه؛ خو کله چې د کونړ لویه ولسوالي په ولایت بدل شوه او هم د افغانستان په نورو سیمو کې نورې ولسوالۍ ایجاد شوې؛ نو د سرکاڼو هم مستقله ولسوالي شوه او د مرورۍ علاقداري هم په سرکاڼو د ولسوالۍ پورې وتړل شوه. دا چې د سرکاڼو په سیمه کې عسکري قشله وه او د داؤدخان په پېر کې یې د غونډ تشکیلات یې درلودل. له ۱۳۵۷ کال نه راپه دې خوا د مجاهدینو او د کابل رژیم او روسي قواو ترمنځ ډېر سخت

---

[109] د سرکاڼو د ولسوالۍ په اړه زیات معلومات د سرکاڼو د ګنجګل د سیمې مشهور مشر ملک محمد میران او حاجي رئیس خان سره په ۱۲ د مارچ ۲۰۱۶م کال کې د مرکو په پایله کې ترلاسه شوي دي. ملک محمد میران چې عمر یې د اتیا کلنو په شاوخوا کې و د ګلاپړی جګړه یې یادېدله اوهم یې د ساپو او باجوړ په جګړو کې برخه درلوده.

جنګونه په دغې سیمې کې شوي دي. د د دې متواترو جنګونو له امله د سرکاڼو کلی او هم د دغې ولسوالۍ زیات نور مهم کلي لکه د پشد تاریخي کلی، دونایي، بحرآباد او ګنجګل په سلو کې ۹۰ کورونه تخریب شوي وو. د مجاهدینو له خوا د پشد په کلي ډېرې زیاتې حملې وشوې. دا کلی یې د وړوکي مسکو په نامه یادوه خو مجاهدینو ونه شو کړای چې د پشد کلی د حکومت له طرفدارانو څخه ونیسي ترڅو چې د کونړ ولایت په۱۳٦۷ل= ۱۹۸۸م کال کې د کابل د رژیم له خوا تخلیه شو او ټول د مجاهدینو بېلابېلو ډلو ته په لاس ورغی. د مجاهدینو محلي قوماندانانو او تنظیمي ډلو ځانته جلا جلا ملوک الطوایفي جوړې کړې او د کونړ ولایت مختلف ریاستونه د محلي قوماندانانو له خوا په غنیمت ونیول شول. د کابل د پخواني رژیم د پلویانو پر جایدادونو یې هم قبضه ولګوله. د کونړ د تخلیه کېدو نه وروسته د کابل د کمونیست رژیم پلویانو اکثره کورنۍ جلال آباد ته کډه شوې.

د سرکاڼو کلي یو ځل د ساپو په پاڅون کې وسوځول شو، ځکه هغه وخت د ګنجګل سالارزو او د شونکړۍ ساپو له ساپو سره ملاتړ وکړ او د حکومت په چونۍ یې حمله وکړه. دویم ځل د سرکاڼو کلی په ۱۹۸۸ کال کې د مجاهدینو له خوا هغه وخت وسوځول شو چې د کونړ ولایت د کابل د کمونیست رژیم له خوا تخلیه شو. د کونړ ولایت په سیمه کې همېشه د غرونو اوسیدونکو د ګډوډۍ او جنګ په وخت کې د سمې د خلکو کورونه سوځولي او تالا کړي دي. نو په دې توګه د کونړ په ولایت کې د سمې او د غرونو د خلکو ترمنځ دښمنۍ او بدبینۍ شته دي.

د سرکاڼو ولسوالي دوه برخې درلودې، چې یوې برخې ته یې سمه وایي چې د حکومت تر کنټرول لاندې وه او بلې برخې ته یې حاشه یعنې قبایل ویل کېدل، چې د افغانستان مربوط و؛ خو نفوس به یې نه ورکاوه

او تذکرې به يې نه اخيستلې. د حاشه يې قبايلو کـلي ګنجګـل، بـاروګۍ، شونکړۍ، ګلاپړۍ، نانګه سر، نوړې، ورغاړې او ناوه دي. پخوا به يـو سـهم ګټه او تاوان حاشه يي کليو اخيست او يـو سـهم بـه د سرکـاڼو د ولسـوالۍ نورو کليو اخيست.

همدا رنګه د سمې سيمه په دوه برخو وېشل شوې وه، چې لـه دونـايي کلي نه نيولې تر بحرآباد کلي پـورې د ولسـوالۍ لوېديځـه برخـه ده، يـوه پچه وه او له دونايي نه تر سرکاڼو کلي پورې چې د ولسوالۍ ختيځه برخه ده، بله پچه وه. دا مهال د سرکاڼو په ولسـوالۍ کـې ۴۵ محـلي شـوراګانې موجودي دي، چې د انکشاف دهـات وزارت لـه خـوا

اوس اکثره کومکونه او مرستې د دغو شوراګانو په حسـاب تقسـيمېږي چـې دا تشکيلات له پخوانيو قومي تشکيلاتو سره توپير لري.

د سرکاڼو په ولسوالۍ کې ساپي، سيدان، ديګـان، مومنـد، شـينواري، سالارزي او الکوزي اوسېږي. د سرکاڼو د ولسوالۍ مهم کلي، سرکاڼو، پشد، ګنجګل، شـونکړۍ، بحرآبـاد، دونـايي، نـاوه، بـاروګۍ، ګلاپړۍ، نـولۍ او ورغالۍ دي. بارو کونډه وه او د باجوړ ميرعلم خان دا سيمه دې کونډې ته ورکړې وه چې اوس دا سيمه د باروګۍ په نامه يادېږي. د سرکـاڼو کـلي ځانته څلور کندې دي: بهرام خېل، محمودخېل، باکوخېل، کاکي خېل.

د ګنجګل سيمه دوه کنـدې دي، چـې د محمدشـاه خېـل او ښايسـته خېـل پـه نومونـو يـادېږي. د ګنجګـل د کـلي ګټـه او تـاوان پـه نيمايـي تقسمېږي. په لاندې چارت کې د ګنجګل تقسيمات په تفصيل سره ښـودل شوي دي:

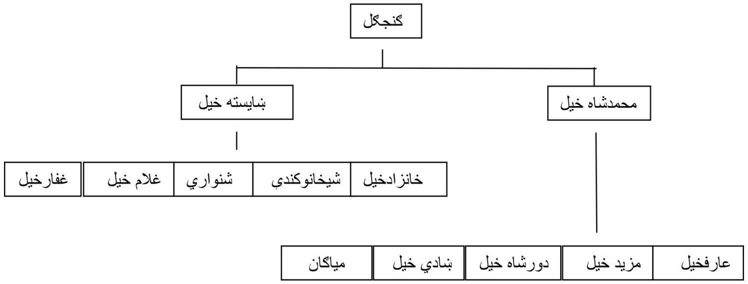

د داؤد خان د جمهوري رياست په وخت کې د سرکاڼو د کلي نه سړک د ناوه پاس سيمې ته وغځېده او هغلته د نـاوه پـاس پـه نامـه چـونۍ هـم جوړه شوه، چې اوس همدا سيمه له سرحد سره نښتې ده.

د سرکاڼو په سيمه کې د کابل د کمونيست رژيم په مقابل کـې لـومړنۍ وسله وال پـاڅون د ۱۳۵۸ هجـري شمسي- کـال د ګنجګـل ملـک محمـد ميران له خوا پيل شـو چـې ۶۰ کورونـه د ده سره مهـاجر شـول. پـه هغـه وخت کـې خانجـان الکـوزی د سرکـاڼو ولسـوال و او د ګنجګـل د سـيمې خلکو نه يې وغوښتل، چې د حکومت په پلوۍ ټوپکې واخلي او د ملـک محمدميران په مقابل کې وجنګېږي؛ خو د ګنجګل ولس دا کار ونه کـړ او له ملک محمدميران سره يو ځای شول. په همدې کال د ګنجګـل خلکـو د سرکاڼو زياته سيمه ونيوله او ولسوالي د سرکاڼو د کلي نه د نوآبـاد پلـه تـه نږدې انتقال شوه. خو کله چې د خانجان نه وروسـته د ميراجـان پـه نـوم ولسوال مقرر شو، نو دا سيمه يې بېرته د مجاهدينو نه ونيوله.

د سرکاڼو په سيمه کې زيـاترو جهـادي تنظيمونـو جبهـې درلـودې. پـه دغې سيمه کې لاندې جهادي قوماندانو فعاليت درلود:

- د اسلامي حزب قوماندان رامدادخان
- د اسلامي جمعيت قوماندان ملک محمد ميران
- د ملي نجات د جبهې قوماندان قتلان

- د ملي اسلامي محاذ د تنظیم قوماندان حاجي سرحدات
- د حرکت انقلاب اسلامي د تنظیم قوماندان حاجي شېر
- د سیاف د اتحاد اسلامي د تنظیم قوماندان محمدشاهین
- او د مولو خالص د اسلامي حزب قوماندان غلام فاروق

پر دې سربېره یو شمېر نورو قوماندانو هم دلته فعالیت کاوه، چې قاري فدامحمد، قاري فضل ربي او رئیس خان نومېدل. د سرکاڼو ولسوالي په غرنیو سیمو کې جهادي تنظیمونو د تعلیمي غونډونو په نامه مرکزونه هم درلودل. د سیاف د تنظیم غونډ د کرېړ په سیمه کې و او قوماندان يې فضل محمد نومېده. د شونکړۍ د ډیمبۍ په سیمه د مولوي جمیل الرحمن د تنظیم غونډ و. همدا رنګه جمعیت اسلامي او حزب اسلامي ګوندونو د باجوړ د محمد ګټ په سیمه کې جهادي غونډونه درلودل.

د سرکاڼو په سیمه تر ۱۳۵۷ کال پورې د هندوانو دوه کورنۍ اوسېدلې، ځمکې يې درلودې او سوداګري يې هم کوله. د دغو کورنیو مشر لکمي نومېده.

ملک محمدمیران له ما سره د مرکې په وخت کې ډېره ښایسته خبره وکړه او ویې ویل، چې که غواړې له ورور سره دښمني وکړې؛ نو باید له کلي سره دښمني ونه کړې او که غواړې چې له کلي سره دښمني وکړې نو باید له ورور سره دښمني ونه کړې، ځکه د استونزه ده چې یو څوک دې په دوه جبهو کې همزمان وجنګېږي.

د د دونایې د سیمې نه لر لوري ته د پشد له کلي نیولې تر شونکړۍ پورې سیمه پخوا په دوه برخو تقسیم شوې وه. د پشد، ټانګو، بېلې، ډمن، جبې، چینګۍ، بحرآباد او شیدېلام کلي یوه برخه وه او شونکړۍ سیمه بله

برخه وه. د بېړنۍ لویې جرګې په ټاکنو کې دوی خپل شل کسه استازي په لاندې توګه تعیین کړي وو.

ټانګو، پشد، بېلې او چینګۍ کلیو یو یو کس، ډمن او جبې درې کسه، بحرآباد او سیدېلام درې کسه او د شونکړۍ سیمې دولس ټاکلي وو.[۱۱۰]

د مرورې او شلطن ولسوالي[۱۱۱]

د مرورې ولسوالي د کونړ سیند په سهېلي لور کې له چغه سرای سره نږدې پرته ده. د مرورې ولسوالي پخوا علاقداري وه، چې د سرکاڼو ولسوالۍ اړونده وه. د مرورې ولسوالي اکثره ماموند دي او یوازې د ایسار کلي سالارزي دي، چې په دغې سیمې کې میشته دي. د ماموندو قبیله ټول دولس پچې دي چې پنځه پچې د مرورې په ولسوالي کې، درې پچې د شلطن په ولسوالۍ کې او څلور پچې د باجوړ په سیمه کې اوسېږي. د سرحد د دواړو خواو اولسونه د یو بل سره نږدې خپلولي لري او هم دواړه خواوې د ډیورنډ فرضي کرښې دواړو خواو کې ځمکې او جایدادونه لري. د مرورې ماموندو ته لوی ماموند هم وایي او د شلطن ماموندو ته واړه ماموند وایي.

د مرورې پنځه پچې په لاندې ډول دي:

۱. مسعود خېل. مسعودخېل بیا دوه پچې دي ادمخېل او الله خېل
۲. یوسف خېل
۳. عمرخېل

---

[۱۱۰] د بېړنۍ لویې جرګه: په مشرقي ولایاتونو کې د انتخاباتو بهیر، د لیکوال اثر د چاپ کال ۱۳۵۸ لمریز کال، پیرچاپ خانه، کابل

[۱۱۱] د مرورې د ولسوالۍ معلومات د رئیس د قبایلو دوست محمد سره د زوی فرید الله مماموند د مرکي په ترڅ لاسته راوړي دي (د مارچ ۱۳مه نېټه، کال ۲۰۱٦م، چغه سرای)

٤. خلوزي

٥. سلیمانخېل

٦. ایسارې کلی اوس دوی په پنځمه پچه حسابوي.

د شلطن مامون‌دو درې پچې په لاندې ډول دي:

۱. اوروزي

۲. برکمانزي

۳. بروزي

د مرورې ولسوالي دا مهال ۴۰ کسیزه ټولنیزه شورا لري او ټول پکې ۲۰ انکشافي شوراګانې دي. د مرورې دره چې د ولسوالۍ لویه برخه تشکیلوي.

د جهاد په وخت کې اکثرو جهادي تنظیمونو د مرورې په ولسوالۍ کې جبهې درلودې او مجاهدین به اکثره د شلطن او بچې د لارې د اسمار په سیند په جالو پورې وتل او د کونړ نورو ولسوالیو ته او هم د افغانستان شمالي سیمو ته دا سیمه د مجاهدینو د تګ او راتګ مهمه لار وه.

د اسلامي حزب قوماندانان د مرورې په سیمه کې میاګل قوماندان او حاجي آزاد ګل وو، د اسلامي جمعیت قوماندان اکبرخان و او د ملي اسلامي محاذ قوماندان حاجي بختیار نومېده. د مرورې په سیمه کې مامون‌د دوه ډلې وې چې د یوې ډلې مشري حاجي بختیار کوله او د بلې ډلې مشري حاجي سیفور کوله.

د داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د مرورې د ولسوالۍ نه یو سړک د غاښي سیمې پورې وغځول شو.

د وټه پور ولسوالي[۱۱۲]

د وټه پور ولسوالي د کونړ ولایت مرکز اسعدآباد په شمال کې د پېچ درې په خوله کې پرته ده. په وټه پور ولسوالۍ کې مختلفې لکه مامون‌د، نورستاني، دیګان او ساپي اوسېږي. د ۱۹۷۸ کال نه دمخه دلته د ساپو قبیلې شتون نه درلود خو وروسته د پېچ درې د ساپو یو شمېر کورنۍ د جهاد او هجرت په کلونو کې د وټه پور په سیمه کې مېشت شول. د وټه پور ولسوالي د جهاد په وخت کې جوړه شوې ده کله چې مولوي جمیل الرحمن ګوند په دغه سیمه کې نفوذ درلود. ځرنګه چې د دې سیمې ولس ساپي نه وو او غوښتل یې چې دوی باید جلا تشکیلات ولري؛ نو دوی د وټه پور په نامه ولسوالۍ جوړه کړه، چې وروسته د کابل حکومت هم دا ولسوالۍ د رسمي ولسوالي په توګه وپېژندله. د یادونې وړ ده چې د دغې ولسوالي په جوړېدو کې د مرحوم مولوي محمدهاشم منیب او مولوي رحمت خان رول ډېر مهم و. د دې ولسوالۍ لومړی ولسوال مسافر نومېده. مولوي محمدهاشم منیب چې د کونړ ولایت یو جید عالم و، د حکمتیار له اسلامي حزب سره یې تړاو درلود. د کونړ د عالمانو د شورا او هم د صلح د شورا مشر و، چې په ٦ د اپریل ۲۰۱۲ م کال په یوه ځانمرګي برید کې له خپل زوی سره په داسې حال کې یو ځای شهید کړی شو، چې د جمعې تر لمانځه نه وروسته کورته په لاره و.

پخوا د وټه پور ګټه او تاوان دوه برخې و. یوه برخه به د سمې د خلکو وه او یوه برخه به د ځانګار درې، کورباغ او ځېرې وه. اما د تېرو پنځلس

---

[۱۱۲] د وټه پور د ولسوالي معلومات ما زیاتره د مارچ په ۱۲مه نېټه کال ۲۰۱٦م کې د دغې ولسوالي د مشرانو حاجي محمد روزي، حاجي فضل اکبر او حاجي محمد اسلام سره د مرکو په ترڅ کې راټول کړي دي.

کلونو راپه دې خوا د دې ولسوالۍ ګټه او تاوان د انکشاف دهات وزارت د انکشافي شوراګانو پر اساس تقسمېږي، چې ټولې ۵۲ انکشافي شوراګانې په دغې ولسوالۍ کې شته دي. پخوا د دغې ولسوالۍ قومي جوړښت په څلور حصو و چې د رنګاخېلو، مرجان خېلو، ناني خېلو او شاربي خېلو په نامه یادېدل.

د وټه ولسوالي ۱۱۷ لوي او واړه کلي لري چې مهم کلي يې د وټه پور لوی کلی، شنیګام، سیمتام، قمچی، کټار کلا، څارنګار، کرمول ډاګ، لودم او غونډۍ دي. د وټه ولسوالي هم په تېرو درې لسیزو کې د جنګونو په لومړۍ کرښه کې وه، چې د دې ولسوالي کلیو او بانډو د جنګونو له امله ډېره زیاته صدمه لیدلې ده او د وټه پور اکثره پخواني اوسېدونکي نورو سیمو او یا د هېواد نه بهر مهاجر شوي دي. د وټه پور زیاتې کورنۍ د استرالیا په ملبورن ښار او د جرمني په کولن ښار کې ژوند کوي.

د وټه پور په ولسوالي کې د هېواد په کچه او هم د سیمې په کچه مهم شخصیتونه تېر شوي دي لکه: وکیل محاکم خان د ډاکتر عبدالقیوم پلار چې د مهاجرت په وخت کې يې په صحي چارو کې زيات خدمت کړی و. د معارف پخوانی وزیر (استاد، لیکوال او ادیب مرحوم عبدالرسول امین) د امین صاحب پلار محمدامین خان، پوهاند ډاکتر محمدقاسم جمدر او د هغه پلار جمدرخان، اکبرخان چې د دهېواد تکړه نطاق تاج محمد اکبر پلار و، حاجي فضل الرحمن، حاجي ګل محمدخان چې د غازي میرزمان زوی و، سناتور مولوي قابل، وکیل غلام حسن او داسې نور.

دا چې د وټه پور سیمه د پېچ درې په خوله کې واقع ده او د کونړ له مرکز اسعدآباد سره نږدې سیمه ده، د جهاد په وخت کې (۱۹۷۸ نه تر

۱۹۸۸م) دلته د مجاهدینو مهم کلک او مهم سنګرونه وو او د مجاهدینو اکثرو تنظیمونو دلته قوي جبهې درلودې.

- د مولوي جمیل الرحمن د جماعةالدعوه تنظیم چې د سلفیانو په نامه یادېده، د کونړ په سطحه يې عمومي مشر- حاجي محمدروزي وؤ چې حاجي محمداشرف يې معاون و. په دغه سیمه کې مولوي رحمت خان، رسول محمد هم د سلفیانو د تنظیم قوماندانان وو.
- د اسلامي حزب قوماندانان مولوي انعام او انجینر امین نومېدل.
- د ملي اسلامي محاذ قوماندان قدیر و.

د پېرونۍ په ډاګ کې د مجاهدینو او روسي قواو تر منځ ډېرې سختې جګړې شوي دي. د کابل د کمونیست رژیم او روسانو ډېر پوځي قطعات په دغه سیمه کې له منځه تللي دي.

د بارکنډۍ په سیمه کې د حافظ جي بابا په نامه زیارت شته او همدا رنګه په مناګي کې د ګل بابا په نوم زیارتونه مشهور دي. د دې زیارتونو تاریخ چاته سم معلوم نه دی.

د ننګلام (دپېچ درې) ولسوالي[113]

د ننګلام ولسوالي چې د پېچ درې د ولسوالۍ په نامه هم یادېږي، مرکز يې د مانوګي سیمه ده. پخوا د پېچ په دره کې یوازې یوه ولسوالي وه؛ خو په وروستیو کلونو کې د چپې درې او وټه پور ولسوالۍ په دغې سیمې کې تشکیل شوې. د ننګلام د ولسوالۍ اکثره خلک ساپي دي. د

[113] د ننګلام د ولسوالۍ په اړه معلومات مې له حاجي محمدروزي، حاجي فضل اکبر، حاجي محمد نظیف، او حاجي امیرزاده سره د مرکو په ترڅ کې راټول کړي دي. (د مارچ ۱۳مه نېټه، کال ۲۰۱۶م، چغه سرای)

دې ولسوالۍ تقسیمات یا د ګټې او تاوان وېش په درېو برخو، مسعود، ګوربز او ودېر باندې دی، چې دا د دوی قبیلوي وېش دی. د جنګ په وخت کې هم دوی مورچلې په درېو برخو ویشي- او هرخېل خپلې مورچلې ساتي. د جماعة الدعوة والقران والسنة تنظیم مشر مولوي جمیل الرحمن هم د ننګلام د کلي اوسېدونکی و او له ګوربز خېل څخه و. د مولوي جمیل الرحمن ډله په سلفیانو او وهابیانو هم یادېږي.

د مسعود خېل کلي: بارکنډی، کورباغ، ګونډېل، ډبرځی، ګورو، مناګی، لوټلام او ناتیګرام دي، چې د وټه پور له ولسوالۍ سره نښتي دي.

د ګوربزو کلي: کولک، شوړیک، کوړنګل (نورستاني دي خو ځانته ژبه لري چې د کوړنګلي په نامه یادیږي)، سوندری، ماڼوګی (ګوربز او ودیر دواړه په دې کلي کې شته) ننګلام، شموند، وډیګرام، لیچلام او خلقلام دي.

د ودیرو کلي: کنډه ګل، کندهاري، ماڼوګی او وردېش دي.

د ساپو د پاڅون په وخت کې د پېچ درې د مزار او دېوه ګل درې له ساپو سره ملاتړ کاوه خو دا چې د نورستان سیمې د حکومت ملاتړ کاوه؛ نو د پېچ درې ساپو ته ستونزمنه وه چې په دوه جبهو کې د حکومت پرضد وجنګېږي. د پېچ درې ساپو په نورستان حمله وکړه خو ماتې یې وخوړه او زیات ساپي مړه شول. له دې تلفاتو سره سره د پېچ ساپو د کرهالې پله ته ځان ورساوه او د کرهالې کلی یې وسوځاوه؛ خو نور پرمختګ یې ونه کړ او په شا وتمبول شول.

د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې د پېچ درې ساپو په نورستان هم ډېرې سختې حملې کړې دي او د ساپو مشر په دې وخت کې حیدر

غازي و. په دغه وخت کې د چکنور ملا صاحب[114] هم د پېچ درې ته راغلی و او د کوړنګل سیمه مسلمانه شوه. د مرکرچیانو په قول په دغه وخت کې یو کس د غازي خان په نامه چې د باډېل درې و، له نورستانو سره جګړې ته تللی و او هغه نورستانیانو ژوندی نیولی و او سر (کوپړۍ) یې ترې پرې کړې وه او د ده ککرۍ یې له ځانونو سره وړې وه او تنې ته یې اور ورته اچولی و. دې کار د ساپو خشم راوپاروه او دوی به هره ورځ د نورستانیانو په کلیو حمله کوله او یوه ککرۍ به یې ترې راوړه. کله چې ساپو د نورستانیانو د اتو کسانو ککرۍ راوړې؛ نو نورستاني مجبوره شول، چې د غازي خان ککرۍ ورکړي او ککرۍ یې د غازی خان له تنې سره یو ځای په باډېل کې ښخه کړه. داسې معلومېږي چې د سرونو پرې کول د مسلمانو ساپو او د کافرستان د وګړو ترمنځ په هغه وخت کې رواج درلود.

د اخترونو په وخت کې د دریش خېلو په سیمه کې به مېله کېدله، ټالونه به اچول کېدل، هلکانو به خوسي او داسې نورې لوبې کولې او جنکۍ به هم دې مېلې ته تللې او چمبې به یې وهلې. له ننګلام سره نږدې د غروندو بابا زیارت شته دی، چې هر څوک ورته د مختلفو ارمانونو او ستونزو په اړه سوالونه کوي. که د چا به غوا ته حاجت و، نو په موړې پورې به یې غروندی اچاوه او د غوا د درلودلو سوال به یې کاوه. ځکه دا زیارت د غروندو بابا په نامه یادېږي.

---

[114] د چکنور ملا صیب د ننګرهار ولایت د چکنور په سیمه کې اوسېده او د ملانجم الدین اخوندزاده مرید او مؤذن و. چکنور ملا صیب د سناتور اغاجان پلار و.

د چپې درې ولسوالي[115]

د چپې درې ولسوالي د پېچ درې په اخره کې د مرکزي نورستان له سیمې سره ګډ سرحد لري. د چپې درې ولسوالي کې د ساپو درې ګونې خېلونه مسعود، ګوربز او ودېر (کندهاري) اوسېږي او دوی ګڼه او تاوان په درېوو مساوي برخو وېشي. د چپې درې ولسوالي په لومړي سر کې علاقداري وه چې د پېچ د ولسوالۍ مربوط وه. په غڼه کې ټول ساپي دوه پچې دي چې یوه پچه د پېچ درې ساپي دي او بله پچه د شوړیک، باډېل، دېوه ګل او مزار درې ساپي دي.

د مسعودو خېل خپل ګڼه او تاوان په پنځو برخو تقسیموي:

۱- ګلسلك یوه برخه

۲- کلا اوبستله یوه برخه

۳-وتله او ګړنګل یوه برخه:

٤-کولك او دیګل یوه برخه

٥-مورچل، څاریګل سامتول اوسمتل یوه برخه

ودېر خپل ګڼه او تاوان په اوه برخو تقسیموي:

۱- کنډۍ یوه برخه

۲- سینزو

۳- هزار میرکلي

٤- زمیکو کلي

٥- سرتور

٦-محبت کلي

۱۱۵ د چپې درې د ولسوالۍ په اړه معلومات ما له احسان الله ساپي سره د مرکې په ترڅ کې تر لاسه کړي دي. د مرکې نېټه: ۱۲مارچ ۲۰۱٦م کال، چغه سرای.

۷-سیدخېل

ګوربز خپله ګڼه او تاوان په درېو برخو تقسیموي:

۱- سلېمانزي

۲- ګاګیزي

۳- خادیخېل

د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې د کونړ په سیمه کې دوه ډلې وې چې د ساپو د ډلې مشري د شوړیک حیدر غازي کوله او د بلې ډلې مشري غازي میرزمانخان کوله، چې د کونړ نورې قبیلي او یو څه ساپي هم له ده سره ملګري وو. د پشد د ملک خورشید د خولې کیسه ده، چې احسان الله خان ته یې پخوا په پېښور کې کړې وه. د امیر عبدالرحمن په وخت کې سیدمحمود پاچا د کونړ حکمران و او دی هندوستان ته وتښتېده ځکه د امیر عبدالرحمن خان له قواو سره یې مقابله نه شوه کولای؛ نو په دې وخت کې سکندرشاه نومې د سیدمحمود پاچا د فوځ مشر و او د ساپو له قبیلې څخه و نو چپې درې د ګلسلک سیمې ته وتښتېده او هلته مېشت شو. د سکندرشاه یو ورور د سیدمحمود پاچا سره لاړ، چې د هغه کورنۍ اوس په سوات کې اوسېږي.

سکندرشاه د طلب دین اخونزاده نیکه و او طلب دین اخونزاده د پېچ د سلطان محمدخان پلار و. د سلطان محمدخان زامن وکیل سمیع الله ساپي چې اوس په ناروې کې اوسېږي، شعیب خان، مطیع الله خان چې اوس د لغمان ولایت امنیه قوماندان دی او همدا رنګه احسان الله ساپي دي. وروسته طلب دین اخونزاده د امان الله په دور کې د غازی میرزمانخان په واسطه د پېچ درې حاکم وټاکل شو. کله چې طلب دین اخونزاده د خپلو دښمنانو له خوا ووژل شو؛ نو سلطان محمدخان هلک و او میرزمانخان د دوی د جوړه وکړه. سلطان محمد خان د ارنوی په غزا کې

د میرزمانخان سره برخه درلوده.(د میرزمانخان په اړه زیات معلومات د استقلال په څلورمه جبهه کتاب کې مطالعه کولای شئ)[۱۱٦]. د امان الله خان په وخت کې په پېچ دره کې د مسعود خېل مشر- طلب دین اخونزاده، د گوربزو د خېل مشر حیدر غازي او د ودېرو د خېل مشر- گل میران نومېده.

د پېچ درې د ساپو درېواړو خېلونو سلطان محمد خان خپل مشر- وټاکه چې د میرزمانخان سره یو ځای پکتیا ته د منگلو جگړې ته لاړ شي. کله چې سلطان محمد خان د کابل چاراسیاب سیمې ته رسېږي، د کاپیسا او تگاب ساپي هم ورسره یو ځای کېږي او د میرزمانخان سره پکتیا ته ځي. کله چې په نادرخان د پاچاهۍ دوعا وشوه، ساپي د نادرخان په پاچا کېدلو ناراضه وو، ځکه دوی د امان الله خان طرفدار وو. د ساپو په پاڅون کې په لومړي سر کې د پېچ درې ساپو په جنگ کې برخه نه درلوده؛ خو سلطان محمد په پټه د دېوه گل او مزار درې د ساپو ملاتړ کاوه. سلطان محمدخان د نورستانیانو او بدخشان له خلکو سره نږدې اړیکي او خپلوۍ درلودې او ده غوښتل چې دوی هم د حکومت پر ضد راوپاروي؛ خو دا چې نورستانیانو د حکومت ملاتړ کاوه نو دا ستونزمنه وه چې د پېچ درې ساپي دې له حکومت سره د نورستانیانو له ملاتړ پرته وجنگېږي. د کابل حکومت د سلطان محمدخان د دې هلو ځلو نه خبر و او همدا رنگه د د یوه گل او شوړیک مسعودو هم په پېچ دره فشار راوستی و، چې یا به له دوی سره ودرېږي او یا دوی په پېچ دره حمله کوي. کله چې د شوړیک او دېوه گل ساپو په چپه دره حمله کوله؛ نو

[۱۱٦] د استقلال څلورمه جبهه: مؤلف عبدالخالق اخلاص، سریزه او اهتمام حبیب الله رفیع ، لومړی چاپ ۱۳٦۵ لمریز کال، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور.

سلطان محمد خان ته شهسوار او سلېمي خبر ورکړی و چې له درې نه ووځه او بیا سلطان محمد خان لغمان ته او له هغه ځای نه جلال آباد ته لاړو. دا چې داؤد خان د مشرقي رئیس تنظیمه و او د سلطان محمد خان د نیت نه خبر و نو هغه یې هلته نظر بند کړ. وروسته چې نور ساپي د کونړ نه تبعید شول؛ نو سلطان محمد خان هم په لومړی سر کې فراه ته او وروسته شبرغان ته فرار کړی شو. سلطان محمد خان د چپې درې اوسېدونکی و او په ۱۳۴۷ هجری شمسي کې مړ شو.

د امیر حبیب الله خان په دوره کې د ساپو ترمنځ په دې خبره ډېرې جگړه وشوې چې گوربز، مسعود او ودېر په کوم خېل کې پراته وي له هغه سره دې تاوان او گټه واخلي؛ خو د گوربزو مشران د دې خبرې خلاف وو ځکه ډېرو گوربزو د مسعودو په کلیو کې ژوند کاوه، بالاخره ساپو ترمنځ پرېکړه وشوه، چې د یوه خېل غړي او کورنۍ چې له بل سره په کوم کلي کې پراته دي د هغه کلي او خېل سره به تاوان خلاصوي. د ساپو له کلیو سره نږدې نورستاني هم پراته دي چې د ساپو له خېلونو سره گډه گټه او تاوان اخلي.

په چپه دره کې د قهرندونکي بابا په نامه زیارت د سېدور په کلي کې شته دی او زیاتره هغه کسان چې اولادونه نه لري هلته ورځي.

د شیګل ولسوالي[۱۱۷]

د شیګل ولسوالي د اسمار د سیند په شمالي غاړه د چغه سرای شمال ختیځ ته پرته ده. د ولسوالۍ مرکز د کربوړۍ په سیمه کې دی. وایي شیګل نوم د نورستاني ژبې نه اخیستل شوی دی چې په نورستاني ژبه کې ښو شپږ ته وایي او ګل خوړ ته وایي؛ نو د شیګل نوم معنی شپږ خوړ دی. د شیګل سیمه غرنۍ سیمه ده او اکثره خلک یې شینواري دي. نورې قبیلې لکه سالارزي، ګوجر، مشواڼي او سیدان هم د شیګل په سیمه کې اوسېږي. په شینکوړک کې سید شمس الدین مجروح کورنۍ هم اوسېږي. د شیګل سیمه پخوا د اسمار په ولسوالۍ پورې تړلې وه؛ خوکله چې د ۱۹۸۷ کال نه راپدې خوا جنګونه زیات شول؛ نو د اسمار ولسوالي په پنځه ولسوالیو ووېشل شوه: اسمار، شیګل، غازي اباد، دانګام او دناړۍ ولسوالي. په دې نږدې وختونو کې د شلطن سیمه چې اکثره ولس یې ماموند دي او د اسمار سیند په سهیلي غاړه پرته ده، ځانته ولسوالۍ شوه؛ نو په دې ډول د پخواني اسمار ولسوالي د اوسني تشکیل له مخې شپږ ولسوالۍ دي.

د شینوارو قبیله د سپین غره له سیمې نه لومړی د باجوړ سره کمر سیمې ته چې د شیخ بابا په نامه هم یادېږي راغلي او هلته مېشته شوې ده. دقیقه نېټه یې نه ده معلومه خو وروسته د دغې سیمې شینواري د شیګل سیمې ته راغلي دي او دا سیمه یې له ځایي کافرو نه نیولې او دلته مېشت شوي دي. د شیګل شینواري په څلورو پښو وېشل شویدي:

---

[۱۱۷] د شیګل د ولسوالي معلومات ما د حاجي فاروق سره د مرکې په ترڅ کې تر لاسه کړي دي (۱۳ مارچ ۲۰۱٦م کال، چغه سرای). همدا شان اضافي معلومات ما د قوماندان شهزاده سره چې د شیګل د سیمي دی او په خاص کونړ کې قوماندان د امنیه و ترلاسه کړي دي او هم د شیګل معلومات ورسره دوباره چیک کړي دي. (۱۹ مارچ ۲۰۱٦م کال، خاص کونړ)

عبدالرحیم خېل، شبل خېل، سلېمانخیل او هلالزي. پخوا به ګټه او تاوان د شیګل په درېوو برخو تقسیمېده چې دوه برخې به د شینوارو او یوه برخه به په دغې سیمې کې د نورو مېشتو خلکو وه.

شیګل یوه دره ده چې بیا دا لاندې کوچنۍ درې لري او هره دره په څو نورو درو او کلیو تقسیم شوې ده:

۱. د مادش دره (سالارزي، مشواڼي او کمانګر دلته مېشت دي). د دې درې کلي ګډولي، پمیلام، لامګل، برګډوګل، لرګډوګل، درکړو، چمدین او سونګل دي. د درې په اخر سر کې ګوجر اوسېږي.

۲. چوڼسو دره (مشواڼي او سالارزي دلته مېشت دي). د دې درې کلي ننګټا، ډب، هویرا، سوه تختو خوړ، لویه باڼډه او اګوک دي.

۳. سملام دره (مشواڼي او سالارزي دلته مېشت دي)

٤. شینګس خوړ (شینواري دلته مېشت دي). د دی سیمې نور کلي دا دي: څاګی، شینکوړک، لاوحسین (زیات مشواڼي دي)، اوغز تنګي، ټالونه (په دې کلي کې مشواڼي هم شته دي) کڼاسیر، شنګرشاه، سوراڼو، امانکوټ، کربوړۍ (د ولسوالۍ مرکز همدلته دی)، کنډورو کلي، ډاګي سیر، ملاعلم کلی، موړې کلي، موڼی (څلور جوماته کلی دی)، شونټاله، لونډې کلا، اتو کلي، هلالزو کلی (دا کلي درې جوماته دي)، چاقوړۍ، شینګرګل (دوه جوماته کلي دي) غنی کڅ، للمه کڅ، ایساره ګټه، لچی. د حاجي فاروق له قوله، شیګل ولسوالۍ کې ۸۰ کلي د شینوارو او ۷۷ کلي د نورو قومونو دي.

د شیګل سیمه چې پخوا د کافرو وه، دا سیمه د شینوارو له خوا د کافرو نه نیول شوې ده؛ نو د دغې سیمې نومونه اوس هم د هماغو کافرو په نومونو پاتې دي لکه درګړو پخوا ښځه کافره وه او دا سیمه د هغې په

نامه اوس هم یادېږي. چمدین او ننګتا سړي و او الام ګلو ښځه وه او داسې نور کلي اوس هم د نورستانو په نومونو یادېږي.

د افغانستان ګوجر ټول ۲۷ خېله دي[۱۱۸] چې له دې نه دیارلس خېلونه په کونړ کې اوسېږي. اوه يې په شیګل کې، درې يې په ناړۍ ولسوالۍ کې او درې نور يې په نورو ولسوالیو کې استوګن دي. د کونړ د ګوجرو خېلونه په لاندې ډول دي:

چوانخېل، ډوی خېل، چیچي، کانه خېل، بوکړاخېل، پسوان خېل، کټاخېل، بډانخېل، بلیسر، رواړخېل، دیدړ، کسانه او میلوخېل.

د ګوجرو پخواني مشران ملک بادام، بهاول خان، ملک شیرافضل[۱۱۹]، ملک خانجان، حاجي محمدجان، مولوي انور، ریپولا حاجي، حاجي عرب خان، حاجي نورمحمد خان، حاجي خانګل، حاجي میاګل، ملک غونډکی او صدبر ملک وو.

لچې د شیګل مرکزي کلی دی، چې د اسلامي حزب مشهور قوماندان کشمیرخان(اصلي نوم يې فضل الرحمن دی) د همدې کلي دی. د اسلامي حزب یو بل قوماندان وحید الله سباوون چې د جهاد په وخت کې د کشمیرخان مرستیال و هغه د شونټالي د کلي دی. د جهاد په وخت کې شیګل د حکمتیار د اسلامي حزب د مجاهدینو ډېره قوي قرارګاه وه. په ۱۳۵۸هجري شمسي کال کې د حکمتیار د اسلامي حزب د آزادی پیام

[۱۱۸] میراعظم ګجروال سره مرکه چې دی د ګوجرو د قوم د عمومي شورا مشر هم و. (۳ می ۲۰۱٦ م کال، کابل)

[۱۱۹] ملک شیرافضل او د میراعظم ګجروال ورور پیرمحمد خان په پاکستان کې لا درکه شول چې تر اوسه پوری ورک دي.

په نوم رادیو[۱۲۰] هم د شګل نه خپروني کولې. د کابل کمونیست رژیم او روسي قواو ځو ځلې هڅې وکړې چې دا سیمه يې ونه نیولی شوه. دې درې د کرزي تر دورې پورې سرک هم نه درلود. شیګل د چغه سرای او اسمار د عسکري قشلې په منځ کې پروت دی او حکومت لپاره يې ستراتیژیکي اهمیت درلود.

د غازي آباد ولسوالي[۱۲۱]

د غازي آباد ولسوالي چې کله د کابل رژیم په ۱۹۹۲م کال کې سقوط وکړ او مجاهدینو قدرت ونیوه نو د غازي آباد ولسوالي د استاد برهان الدین رباني په دوره کې تاسیس شوه. دا ولسوالي د محمد غازي چوپان په نامه ونومول شوه. که څه هم د غازي اباد په ولسوالۍ کې پښتانه اکثریت لري او هیګل، مریت، ځونک او ځوکۍ کلي د نورستانو دي. نورستانیانو غوښتل چې دا ولسوالي په نورستان ولایت پورې او پښتنو غوښتل چې په کونړ ولایت پورې وتړل شي. دا جګړه د طالبانو په دوره کې هم وه او بالاخره د افغانستان کابینې په ۲۰۰۴م کال کې فیصله وکړه که دوی په دې نه راضي کېږي نو دا ولسوالي دې منحل شي او د نورستانیانو کلي دې په نورستان او د پښتنو کلي دې د اسمارپه ولسوالۍ پورې وتړل شي.

په ۲۰۰۴ م کال کې زه د کورنیو چارو په وزارت کې د محلي ارګانو او اداري چارو معین وم؛ نو ما ونه غوښتل چې دا ولسوالي منحل شي. دا

[۱۲۰] له ویاړ او ستونزو ډک سفر، دوحیدالله سباون اثر، دچاپ کال ۱۳۹۴هجري شمسي ـ کال، صفحه ۵۹.

[۱۲۱] د کونړ د پخواني والي شجاع الملک جلاله سره مرکه (۳ می ۲۰۱٦م کال، کابل). د دې نه سربېره ما هم خپل معلومات دلته شریک کړی دي.

ولسوالي ما د پخوانۍ فیصلې پر اساس د کونړ ولایت اداري واحد په توګه قبوله کړه. دا سیمه پخوا د اسمار ولسوالۍ مربوط وه.

بارګام، نېشه ګام او جلاله هم د غازي آباد ولسوالۍ مهم کلي دي. جلاله خان(عبدالملک نومېده) په جلاله کلي کې استوګن و. د جلاله خان پلار شهزاده عبدالرحمن په کال ۱۹۰۹م کې د امیر حبیب الله خان په وخت کې له چترال نه افغانستان ته راغی اوحکومت ورته په اسمار کې ځمکې ورکړه خو دوی بیا وروسته د جلاله کلی مربوط ځمکې په بیه واخستلې. عبدالملک خان په ۱۹۱۱م په کابل کې زېږېدلی و او په ۱۹۷۸م کال کې د مهاجرت په وخت په چترال کې وفات شو.

د غازي اباد په ولسوالۍ کې څلور قومونه اوسېږي: پښتانه، ګور(په ولسي اصطلاح کوهستاني) ګوجر او نورستاني.

مشواڼي او سالارزي هغه دوه پښتنې قبیلې دي، چې په دې ولسوالۍ کې تر ټولو زیات اودي.

۱. مشواڼي (په کاځګل، چړه سر، بارګام، جیګل، تری، لنډي کڅ، ابره ګل، حاجي اباد او ګنه کوی کلیو کې اوسېږي)

۲. سالارزي (په سلام ځي، بارګام او نورو متفرقه کلیو کې اوسېږي)

۳. نورستاني (په هیګل، څونک، مرېت او څوکۍ کلیو کې استوګن دي)

٤. ګور (په نیشګام کې اوسېږي)

۵. ګوجر (د سلام ځي په کلي او ایله سوم بانډه کې اوسېږي).

په غازي اباد کې د نورستانو د قوم مشهور مشران عبارت دي له: غازي خان د څونک، حاجي سین الله خان، مولوي جمعه خان، ملک کریم جان او حاجي یعقوب شاه دي.

په غازي اباد کې د ګوجرو قوم مشهور مشران عبارت دي له: ملک صدبر، ملک خانجان، ملا انور، ملک عبدالقیوم، قوماندان بازمحمد، مولوي بلال او مولوي حنان دي.

په غازي اباد کې د مشواڼو قوم مشهور مشران او ملکان عبارت دي له: ملک نورعزیز، ملک داؤد، حاجي شاه ولي، حاجي میرحسن، حاجي محمدهاشم، حاجي میرسلام، حاجي محکم او حاجي اصلت خان، ملک توتي، ملا ګل محمد(په ګلي مشهور)ملک دین محمد د ابره ګل.

د سالارزو مشهور مشران او ملکان: مشهور شاعر عبدالله غمخور، حاجي جمداعلي خان، حاجي صالح محمد، حاجي محمد سید، ملک محمد افضل او ملک محمد رفیق.

د ګورو مشران: وکیل عبدالقیوم، ملک رحمت ولي، حاجي زمان، حاجي صالح محمد، حاجي قادر.

د جلاله خان کورنۍ نه رحمت قیوم خان چې په وړوکي خان مشهور و، او نور چترالي مشران ملک عبدالمنان او ملک محراب خان وو.

ګل پاچا د سید شمس الدین مجروح د کورنۍ له غړیو څخه و، چې د بارګام په نوي کلي کې اوسېده.

د دانګام ولسوالي[۱۲۲]

د دانګام ولسوالي د کونړ ولایت په شمال ختیځه سیمه کې د خیبر پښتونخوا د دیر له سیمې سره هم سرحده ده. د دانګام سرک د بنشي- سیمې ته د داؤد خان د جمهوریت په اخري کال وغځېد او هلته یې عسکري چونۍ جوړه کړه. دا سیمه د دیر درې له شاهي سیمې سره نښتې

۱۲۲ قوماندان شهزاده شیګلي سره مرکه ۱۹ مارچ ۲۰۱۶م کال، خاص کونړ

ده. د ځایي خلکو په قول، پاکستان څلور کیلومتره دننه د بنشي په سیمه کې د افغانستان خوا ته راوښتی دی او دلته یې تاڼې جوړې کړې دي. د دانګام په سیمه کې د انارو سر او د بخدي سر چې مخکې پکې د مولوي خالص د تنظیم مرکز و، پاکستان نیولي دي.

د دانګام ولسوالۍ چې پخوا د اسمار د ولسوالۍ برخه وه، په دې ولسوالي کې مشواڼي، سالارزي، او څو کورنۍ وردګ، ماموند او سیدان هم اوسېږي. دا ولسوالي په اتو ونډونو تقسیم شوې ده.

1. **بیداد ونډ (دیګان، مشواڼي او سالارزي)**
2. **دانګام ونډ (سالارزي اوسیدان)**
3. **ګوریګا ونډ (سالارزي، ماموند او مشواڼي)**
4. **کارکوړ ونډ (سالارزي)**
5. **لر سور کمر ونډ (مشواڼي)**
6. **زوړ برول (مشواڼي)**
7. **قاسم ونډ (مشواڼي)**

هغه لار چې د دانګام له مرکزد بنشي په لور ځي، د قاسم لارې په نامه هم یادېږي. د قاسم په سیمه کې یو سرحدي ټولۍ او هم د ډېرکۍ په سیمه د افغانستان سرحدي ټولۍ اوس هم شته دي. کله چې په ۲۰۱۵م کال کې د طالبانو په مقابل کې د دانګام په ولسوالۍ کې ملي پاڅون وشو؛ نو سخته نښته د ولسي خلکو او طالبانو تر منځ وشوه. ولسي- خلک مجبوره شول چې د سیاڼ، کارکوړ او لر سورکمر سیمې پرېږدي؛ نو طالبانو د ولسي- خلکو کورونه وسوځول. په دې جګړه کې افغاني او پاکستاني طالبانو ته هم ډېره سخته مرګ ژوبله اوښتي وه. د دې پاڅون مشري په دغه سیمه کې حاجي خانجان، ملک نورکریم او موزمین کوله.

حاجي خانجان د فروري په ۲۷مه ۲۰۱٦م[۱۲۳] کال کې په یو ځانمرګي کې د کونړ ولایت په مرکز اسعدآباد کې له یولسو نورو کسانو سره ووژل شو. په دغه ځانمرګي حمله کې څلوېښت کسه نور ملکي خلک زخمیان شول. دا پېښه د کونړ د ولایت مخې ته وشوه چې د مرورې ولسوالۍ د حصارې کلي د محمد عظیم درې زامن چې د لارې پر سر یې چپس او شربت خرڅول ووژل شول. حاجي نورکریم هم په ځانګړې حمله کې چې ماین ورته ښخ شوی و زخمي شو.

د باجوړ په جګړه کې هم ولسي لښکر د دانګام له لارې د دیر د سیمي ډېره کۍ او جبې کلي ته رسېدلی و، چې بیا د پاکستان د الوتکو له خوا ډېره سخته بمبارۍ په دوی وشوه او زیاته مرګ ژوبله یې افغاني لښکر ته واړوله.

د اسمار ولسوالي[۱۲٤]

اسمار چې پخوا به ورته بر کونړ ویل کېده، د کونړ ولایت یوه ستراتیژیکه سیمه ده او د اسمار په نوم یو کلی پکې هم شته دی. د امیر عبدالرحمن تر وخته دلته مستقله خاني وه او اخري خان یېحضرت علي خان نومېده چې بیا د امیر عبدالرحمن له قواو سره د جګړې نه وروسته چترال ته وتښتېده او اوس هم د اسمار د خان کورنۍ په چترال او دیر کې اوسېږي. د اسمارخان په قوم بهرام خیل سالارزی و. اسمار غونډ چې

---

[۱۲۳] http://www.theguardian.com/world/۲۰۱٦/feb/۲۷/kabul-explosion-hours-after-kunar-suicide-bombing-afghan

[۱۲٤] د کونړ پخواني والي شجاع الملک جلاله، شیر زمان ملګري او میراعظم ګوجروال چې په اسمار کې ولسوال و، د اسمار، شیګل، غازی اباد، ناړی، دانګام او شلطن د ولسوالیو په اړه مرکې وکړې (۳ می ۲۰۱٦م کال، کابل)

مخکې یې یادونه شوې، دلته موقعیت لري. د اسمار په ولسوالۍ کې اکثره ولس مشوانې او سالارزي دي خو محدود کورونه د گوجرو او د کاټپي په نوم چې اصلاً کوهستاني دي خو اوس په سالارزو ځانونه گڼوي، اوسېږي. د دغې ولسوالۍ حدودات په هغه وخت کې د ختیځ له خوا تر دوکلام، چنارخوړ او د چترال د ارنوۍ سیمې پورې، د لوېدیځ اړخه د برڅاگي، وړوکي بچي او د گړه بنو خوړ پورې، د شمال له اړخه گوټکو سر او د گوریگا پورې او د جنوب له اړخه د بنشي- ترناو، توتیانو کندو، سیمان درې سر او د بچي د سر پورې و.

پخوا د اسمار سیمه څلور ونډه وو: شیگل، اسمار، سین دره او دانگام. اوس دا هر ونډ جلا جلا ولسوالي شوې ده او د غازي اباد ولسوالي یې پنځمه ولسوالي او شلطن سیمه یې شپږمه ولسوالي شوه. په اسمار کې د مشوانو او سالارزو لویې قبیلې اوسېږي او د دې ترڅنگ د میاگانو، دیگانو او وردگو کورنې هم شته دي.

د اسمار ۳۱ غرنی غونډ چې وروسته لوا شوه، په ۱۳۵۸ لمریز د هجري د اسد په ۵مه د دغې لوا د قوماندان عبدالرؤف خان ساپي په مشرۍ له مجاهدینو سره یوځای شوه او د کونړ والي نظام بېخدا یې هم وواژه. د دې غونډ ټول ټانکونه، توپونه، موټرې او لارۍ، وړې وسلې او نور ټول تجهیزات یې شیگل ته انتقال کړل. څرنگه چې شیگل سیمه د حکمتیار د اسلامي حزب په ولکه کې وه نو هغوی غوښتل چې د اسمار غونډ ټول منصبدار خلع سلا کړي او په دې توگه د دې غونډ د قوماندان او اسلامي حزب قوماندان کشمیر خان ترمنځ اختلاف رامنځته شول او قوماندان عبدالرؤف خان له یو شمېر منصبدارو سره د بچي د لارې د شپې له خوا په جاله پورې وت او د اسلامي جمعیت له حزب سره یو ځای شو؛ خو ټوله وسله او مهمات اسلامي حزب سره په شیگل کې پاتې شول. کله چې

زه د امریکا غږ راډیو خبریال وم نو د قوماندان عبدالرؤف خان سره مې مرکه وکړه او دا پورته معلومات مې ترې واخیستل.

د اسمار ولسوالي په منځ کې د سانکۍ غونډۍ موقعیت لري چې په سر کې عسکرې تهاڼه وه. د اسمار ولسوالۍ مرکز د اسمار د کلي او ججې ترمنځ واقع ده.

د جهاد په وختونو کې هم دلته مشهور مشران او قوماندانان تېر شوي دي لکه ملک زرین[۱۲۵]، حاجي میرزمان، پاچا سنگرمل، میرعلم خان چې په میرالۍ مشهور و، ملا تورخان، ملک اجدرخان چې په اجدري ملک مشهور و، ملا رؤف او ملک جانخان. دوی د بېلابېلو جهادي تنظیمونو سره اړیکې درلودې:

د ملی نجات د جبهې مشر- ملک زرین و. ملا طورخان د جمعیت اسلامي قوماندان و. حاجي میرزمان او پاچا سنگرمل چې دواړه سره وروڼه وو، د خالص د اسلامي حزب قوماندانان وو. میرعلم خان د حرکت انقلاب اسلامي د تنظیم قوماندان و. ملک اجدری د ملي اسلامي محاذ قوماندان و.

د ناړۍ ولسوالي[۱۲۶]

د ناړۍ ولسوالي د کونړ ولایت په شمال ختیځه برخه کې پرته چې د شمال له خوا د چترال د ارنوۍ سیمې سره او څه برخه یې د نورستان د کامدېش ولسوالۍ سره، د جنوب له خوا د غازي اباد ولسوالۍ سره، د شرق

[۱۲۵] ملک زرین په ځانمرگي حمله کې په اسمار کې په ۱۳ اپریل ۲۰۱۱م کال کې شهید کړی شو. http://www.bbc.com/news/world-south-asia-۱۳۰۵۹۷۰٤

[۱۲۶] لیکوال او شاعر محمد نواز حقیقت سانین سره د ناړۍ د ولسوالي په اړه مرکه (۲ مې ۲۰۱٦م کال، کابل)

له خوا د دیر د برول سیمې سره او د غرب له اړخه د نورستان د کامدېش د ولسوالي سره نښتې ده. د ناړۍ ولسوالي د استقلال د څلورمې جبهې یا د ارنوی د غزا مرکز و. د ارنوی په غـزا کـې چـې مشري یـې لـوی خـان میرزمخانخان کوله، د دې سیمې مشهورو ملکانو لکه ملـک محمدیوسـف، ملک حضرت بیګ، ملک سیدانور، ملـک اتـک، ملـک رحـمان الـدین او ملک احمدشاه چې ګور کوهستاني وو او همدارنګه ملک سیدنور او ملک اسلام الدین چې ګـوجر وو، ملـک حضرت نـور چـې سـالازی و او ملـک صنوبرخان چې مشوانی و، خاصه ونډه اخستې وه.

وایې چې د ناړۍ نوم د نای نه اخیستل شوی دی چې نای پـه ګـوري ژبه کې منځ یا مرکزي نقطې ته وایـي او دا سـیمه د دوکـلام، سـاو او نښـه ګام منځنۍ سیمه وه چې د وخت په تېرېـدو سره نـای (نـوم یـا نـاف) پـه ناړۍ بدل شوی دی.[127]

د ناړۍ ولسوالي پخوا علاقداري وه او د اسمار د ولسوالي پـورې تړلـې وه. په ناړۍ ولسوالۍ کې پنځه لانـدې قومونـه اوسـېږي: پښـتانه، ګـوجر، ګور، ساوجي او نورستاني.

د ناړۍ په ولسوالۍ کې ۷۴ غـټ او واړه کلي شته دي، چـې مهـم کـلي یې مرکزي ناړۍ چې د ولسـوالۍ مرکـز دی، بریکـوټ، دوکـلام، شامسـیر، ساو، شـینګر، شـالیکوټ، انچـه ګـل، خونـانو کـځ، جبـه، نانګـل، ازیرګـل، شېرګل، شـېرګل خـوړ، سـاوخوړ، تورسـان، چېـره ګـل او ماچمنـه دي. د ولسوالۍ په سـطحه ګټـه او تـاوان دوی پـه مسـاوي ډول پـه پنځـو حصـو وېشي.

[127] شیرزمان ملګري سره چې په قوم ګور دی مرکه (۳ می ۲۰۱٦م کال، کابل)

په دغه سیمه کې د ګوجرو مشران دایم خان حاجي، ګل حسن خـان، شېرزمین حاجي، باګل، لعلي ملک، مسافر حاجي او ماصل خان دي.

د پاشنګر سیمه چې نورستاني دي، پخواني مشران یـې ملـک رحمـت الله، وکیل محمدالله، حاجي متین او حاجي عبیدالله و. د پاشنګر اوسـني مشران حاجي نجیب الله، حاجي خانزمان، عبدالطیف او جهانزیب دي.

د دوکلام سیمه چې اکـثره ولـس یـې ګـور دي، پخـواني مشـران یـې درابشاه ملک، سیدخان ملک، عبدالرحیم ملک، پنجـي ملـک، محمـدنور ملـک، جمـه دیـن ملـک، او محمدیوسـف خـان ملـک وو. د دې سـیمې اوسني ملکان او مشران، حاجي اکرم خان، حاجي عبدالقادر، حاجي ګـل اکبر، محمدعمر ملک، او صفي الله ملک، دي.

د بریکوټ د دې سیمې پخواني مشران او ملکان، میرعلم خـان ملـک، سیدخان ملک، جلات خان ملک، عبدالله جان ملک او اکرم خـان ملـک و. د دې سیمې اوسني ملکان، شېرزمین ملک، ګل احمدخان ملک، ګـل محمد ملک او محمد ولي ملک، دي.

د ناړۍ د کلي د ګور د قوم پخواني مشهور مشـران او ملکـان، رحـمان الدین ملک، ملک محمدیوسـف خـان، ملـک احمدشـاه، ملـک عبـدالله، ملک ظفر، ملک عبدالمنان، ملک حضرت سید، ملک میرمحمدشاه، ملک همایون، ملک محی الدین، ملـک عبـدالخالق او ملـک عبـدالباقي وو. د دې سیمې د کوهستانو اوسني ملکان او مشران، حاجي عبدالقـدیر، ملـک رحمت الله، ملک غلام فاروق، حاجي غلام سخي، شېرزمان ملګری، ملک سیدنبي، ملک محمد طاهر او معلم سید کریم، دي.

د ناړي هر قوم بیا په څو خېلونو تقسیم شوی دی لکـه ګـوجر پـه درې پلرونو چیچي، بډانخیل او کټانخیل باندې او کوهستاني په څلـورو کنـدو باندې چې ماله ساویا، دره ساویا، شالیا او نایا دي.

د چترال سیند او د نورستان لنډی سیند چې د کامدېش د باغچه په سیمه کې سره یو ځای کېږي، د ناړی ولسوالي له منځه تېرېږي چې د همدغه ځای نه د کونړ د سیند په نامه یادېږي. د کونړ له سیند سره د پېچ درې سیند هم د چغه سرای په منډه کول سره یو ځای کېږي.

د ناړی ولسوالی د جهاد او هجرت په وختونو کې د مجاهدینو مهمه لار وه او په لومړي سر د ولسي ترون پر اساس خلکو جهاد کاوه، چې د محمد غازي چوپان چې د څونک د غازي خان په نامه یې شهرت درلود. همدا رنګه حاجي تاجبر خان، معلم متین، مولوی ګل اکبر، ملک ممبر، مولوی محمد کریم، حاجي مرسلین او حاجي محمدایوب لالي په ناړی کې د جهاد په درو کې رول درلود. کله چې د تنظیمونو پښه ناړی ته او د کونړ نورو سیمو ته وغځېدله نو بیا د جهاد قومي بڼه په تنظیمي جبهو باندې بدله شوه.

اما کله چې تنظیمي اختلافات په دغه سیمه کې او هم د کونړ په نورو سیمو کې اوج ونیوه نو د ناړی ولسوالی مشران سره راټول شول او په ۱۳۷۱ لمریز هجري کا یېل کې یوه قومي شورا جوړه کړه، چې مشري یې ملک تاجبر[128] مشواني کوله او فیصله یې وکړه چې دوی به خپل ولسونه له تنظیمي جنګونو نه ساتي. دې قومي فیصلې د ناړی ولسوالي له داخلي جنګونو نه وساتله. اوس هم د ناړی په ولسوالی کې دېرش کسیزه قومي شورا شته دی، چې مشري یې حاجي محمدایوب چې په لالي حاجي مشهوره دی او په قوم ګوجر دی، کوي.

---

[128]ملک تاجبر چې مشهوره ملک و، ما پخپله لیدلې و. په ۲۰۱۵م کال کې د ښېوې ولسوالي د سلامپور په جومات کې د قرآن ترجمې ته ناست، چې د طالبانو له خوا شهید کړی شو.

که موږ د ناړی ولسوالی جغرافیوي موقعیت او قومي جوړښت ته وګورو نو دا ولسوالي باید ډېر ناامنه ولسوالي وای خو د قومي اتحاد له امله دا ولسوالي سره له دې چې د شاوخوا نورې ټولې ولسوالی نا امنه دي، د کونړ ولایت د ارامو ولسوالیو په قطار کې راځي. د ناړی ولسوالي اوه لېسې او یو دارالمعلمین او دوه کلینکونه یو په بریکوټ او بل په ناړی لوی کلي کې لري.

د ناړی ولسوالی ښه ځنګلونه درلودل لکه د ساو خوړ ځنګل، د شیرګل خوړ ځنګل، د ازیرګل ځنګل، د چیره ګل ځنګل، د ډولې ځنګل، د بټاش ځنګل او د ماچ منې ځنګل او شینه ګر ځنګلونه. دا ځنګلونه د اومې لسیزې نه راپدیخوا په بیرحمانه توګه ووهل شول او اوس لا هم داسلسله دوام لري.

په دې ولسوالی کې مشواني او سالارزي تر نورو دوو کوهستانو یا ګورو او ګوجرو زیات دي، نه په کې د هغو کلي شته او نه پکې په هغو کې کوم مشر یا قوماندان شته، آن چې لوې درې نه دي لیکل شوي.

په دې ولسوالی کې د سالارزو مشهور مشران، ملک اجدرخان د ازیرګل، ملا محمدکریم د شېرګل خوړ، ملک تازه خان د شېرګل، ملک مرسلین د شامسېر، مولوي ګلاکبر د چیره ګل، ملک غلام د تورسان، ملک نصیب د تورسان، امین ملک د شامسیر او نور.

د مشوانو مشران ملک احمدجان د ساوخوړ، ملک موسی خان د چیره ګل، ملک کلاکبر د ساوخوړ، ملک شمندروز د چیره ګل، ملک تاجبر د ساوخوړ، حاجي ګل ملا د چېره ګل، ملک ممبر د چیره ګل، ملک سعدالله د ساوخوړ، حاجي ظاهر د ساوخوړ.

د ساو د کلي مشران دا دي یا وو: ملک عین الله، ملک، معلم محمدحسن، قاضي عبدالرحمن، قاضي سراج، حاجي اسحق.

د ساو کلی چې ځانته مستقله ژبه لري، په یوه کلي کې هم د دغې ژبې په دوو لهجو خبرې کېږي؛ خو د ژبې اصلي ویونکي چې ساوخېل یې بولي په کلي تر نورو خلکو کم دي. په دې کلي کې یو ډېر شمېر ماموند شته، چې پر ساوجي ژبه خبرې کوي. همدا رنګه په دې کلي کې سالارزي هم شته هغوی هم په ساوجي ژبه خبرې کوي.

اتمه برخه

د کونړ اقتصادي اهمیت، دودنه، رواجونه او د خلکو د ژوند یو څو بېلګې

اقتصادي اهمیت د کونړ:

که څه هم د کونړ په جغرافیوي او ستراتیژیکي اهمیت پورته یو څه بحث وشو خو د کونړ ولایت، د بشري قوې ترڅنګ د اقتصادي رشد لپاره څلور مهمې منابع لري:

۱. د کونړ د سیند اوبه: د کونړ سیند د اوبو د برق د تولید لپاره یوه ښه او د افغانستان په کچه مهمه منبع ده. د داود خان د جمهوري ریاست په وخت کې د اسمار د سور طاق په سیمه کې د یو پوخ بند د جوړولو سروې شوې وه چې ۱۵۰۰ میګاواټه[۱۲۹] د برق ظرفیت یوازې په دغه سیمه کې شته دی او همداسې په نورو سیمو کې لکه د سین درې، اسمار، ناړې او هم د پیچ درې په سیمو کې د نورو لویو او وړو بندونو د جوړولو امکانات او ظرفیت خورا زیات دی. که د افغانستان حکومت د کونړ په سیمه کې د بندونو جوړولو ته پاملرنه وکړي نو د کونړ سیند نه یوازې کونړ

[۱۲۹] http://schoolserver.xsce.org:۳۰۰۰/wikipedia_en_all_۲۰۱۵-۰۵/A/Energy_in_Afghanistan.html (اخر ځل دا ویب پانه په ۲۶ د جولای، ۲۰۱۶م کال کې وکتل شوه)

ته بلکه د ختیځو ولایتونو او هم کابل ته پوره برق ورکولې شي تر څو افغانستان د انرژي له امله خود کفا شي. انرژی او په خاصه توگه د اوبو بریښنا د یو ملک په پرمختگ کې خاص رول لري.

۲. ځنگلونه: تقریبا ۳۳۲،۰۰۰ هکتاره[۱۳۰] ځمکه د کونړ په ځنگلونو پوښل شوی وه او د لويې پکتیا د سیمي نه وروسته د کونړ ځنگلونه د افغانستان د ټولو نه لوی ځنگلونه دي. اما متاسفانه په تیرو څلور لسیزو کې د کونړ د ځنگلونو د نیمایې په شاوخواکې ځنگلونه په ډیر بیرحمانه توگه د لرگو د مافیایې کړیو له خوا ووهل شو خو اوس هم یوه زیاته برخه شتون لري که د دی باقي پا تي ځنگلونو سم حفاظت وشي او په موثره توگه گټه ترې واخستل شي نو د کونړ ځنگلونه د افغانستان ډیرو کسانو ته د کار زمینه برابرولې شي. د داودخان د جمهوري ریاست په وخت کې د کونړو ځنگلونه ته خاصه توجه شوې وه چې د کونړ د سیند په غاړه یې د یو کلپتوس ځنگلونه جوړول ترڅو د کاغذ د تولید فابریکي جوړې شي او هم یې د اسعداباد سره نږدې د سالار باغ په سیمه کې د حجارې او نجارې فابریکه جوړه شوه. نو دکونړ ځنگلونو ته خاصه توجه باید وشي ځکه دا نه یوازې د کونړ لپاره گټه رسوي بلکه د کونړ ځنگلونه د افغانستان ملي شتمنې ده او خاصه توجه ورته په کار ده.

۳. د کونړ ولایت معادن: د کونړ ولایت د نړې په سطحه د بیروجو د خاص کیفیت معادونه لري او د دې معادنونو نه په سمه توگه گټه اخستل ډیر اړین دي چې دا هم د کونړ او هم د افغانستان په اقتصادي رشد کې ښه رول لوبولې شي. د بیروجو معادنونه اکثره د پیچ درې په سیمه کې

---

[۱۳۰] http://www.afghanzariza.com/article/articledetail/forest-wood-in-kunar-fills-taliban-coffers (اخرځل دا ویب پاڼه په ۲۶ د جولای ۲۰۱۶م کال کې وکتل شوه)

دي خو د دې معدنونو نه بیروج په غیر فني توگه په تیرو څلورو لسیزو کې استخراج کیږي. د دې معادنونو نظارت او په فني توگه د بیروج استخراج هم د کونړ او هم د افغانستان لپاره ډیر گټور دي. د بیروجو نه برسیره د کونړ په نورو سیمو کې لکه خاص کونړ د نفرایدو او کروماېتو معدنونه هم شته دی.

۴. مالداري: د کونړ سیمه د مالدارۍ او هم د چرگانو د روزنې لپاره ډیره زیاته مساعده سیمه ده. که په دې ساحه کې کونړ ته خاصه توجه د حکومت او هم د خصوصي سرمایدارانو له خوا وشي نو د کونړ سیمه د افغانستان نورو سیمو د لبنیات، غوښه او هگي رسولې شي چې هم د کونړ لپاره او هم د افغانستان د اقتصاد د رشد لپاره مهم رول لوبولې شي.

د کونړ خلک د افغانستان د نورو سیمو او خاصتاً د پښتنو د سیمو غوندي دودونه لري. د کونړ ولس خپل ورځني مشکلات د جرگو او مرکوله لارې حل کوي. که څه هم د کونړ خلک د افغانستان د زیاتو سیمو په پرتله په مادي لحاظ ډیر غریب دي؛ خو د کونړ د خلکو دیرې او حجرې او میلمه پالنه زیات شهرت لري. ټولنیز کارونه د اشر په توگه کوي او د غم او ښادی مراسم د کونړو خورا درانده او گرم وي او د هر چا خپل او پردي په کې په خورا مینه او محبت سره برخه اخلي. غواړم چې په دې برخه کې د دې دودنو او خلکو د ژوند په اړه هغه معلومات وړاندې کړم، چې ما په خپله په کونړ کې د اوسېدو پر مهال لیدلي او یا مې کیسې له نورو نه اورېدلي دي. د کونړیانو د ژوند کیسې راتلونکو نسلونو ته زیاتې مهمې دي، چې څنگه د دوی پلرونو او مشرانو په سختو شرایطو کې ژوند کړی دی.

میلمه پالنه

د کونړ د سیمې خلک د افغانستان د نورو سیمو په رنګه قدرمن او مېلمه پال ولس دی. هر کونړی د مېلمه لپاره دېره او حجره لري او د مېلمه د ځای درلودل د هر کونړي د ضروریاتو د لومړیتوبونو څخه دي. که څوک ډېر غریب هم وي او په کور کې دوه خونې ولري؛ نو هرو مرو به یې یوه خونه مېلمه ته په نظر کې نیولې وي. د کور ښه لوښي او اسباب د مېلمه لپاره ساتي او تر ټولو ښه خواړه مېلمه ته ورکوي. د کونړ دېرې او حجرې په حقیقت کې د مکتب حیثیت لري چې ځوانان د خپلو مشرانو نه ادب او تربیه او هم د پښتونولۍ اصول او نرخونه پکې زده کوي. د کونړ حجرې د مېلمنو پر پاللو سربېره د خوشالۍ او بنډارونو مرکزونه هم دي. په ښه او بده کې د کلي مېلمانه په حجرو تقسیموي او په دې توګه په یوې کورنۍ بوج یا بار نه راځي. که څه هم دې دودنو ته په تېرو څلورو لسیزو کې د مهاجرتونو او جنګونو له وجهې ډېره صدمه رسېدلې؛ خو په تېرو ۱۵ کلونو کې چې زیات ولس بېرته کونړ ته ستون شوی دی، د کونړ دېرو او حجرو بیا خپل پخوانی رنګ پیداکړی دی.

جرګې او مرکې

دا چې کونړ غرنۍ سیمه ده نو همېشه د مرکزي یا محلي حکومتونو نفوذ په دغې سیمې کې ضعیفه و او ولسونو اکثره خپلې ستونزې د جرګو او مرکو له لارې حل کولې. حکومتونو هم ولس سره اکثره وخت کې خپلې ستونزې د جرګو او ولس سره د تفاهم له لارې حل کړي دي. جرګه ځان ته اصول لري او د جرګو فیصلې همېشه د قضیې دواړو خواو او هم ولس ته د منلو وړ وي، ځکه جرګه د دواړو خوا د تفاهم په صورت کې جوړېږي. د جرګې اصول په مختصره توګه لاندې ډول دي:

۱. د جرګې غړي باید دواړو خواته د منلو وړ وي.

۲. کله چې جرګه جوړه شي نو دواړه خواوې د جرګې غړوته واک ورکوي.

۳. تر واک وروسته د متخاصمو خواو ترمنځ د موضوع د اهمیت په اندازه جرګه مار د دواړو خوا نه مچلغه (ګرنټي) اخلي.

۴.د مچلغې نه وروسته، جرګه مار د موضوع ټول اړخونه څېړي، د دواړو خواو ادعاوې او شواهد مطالعه کوي او هم د موضوع په ارتباط ټول اسناد ګوري او د شاهدانو خبرې اوري.

۵. د موضوع د ښې څېړنې نه وروسته جرګه مار د رایو په اتفاق فیصله دواړو خواته اعلانوي.

٦.که د جرګې فیصله دواړو خواته د منلو وړ وي؛ نو بیا هغه فیصله دوی پخپله تطبیقوي او دواړه خواوې سره دلاسا (پخلا) کوي.

۷.که د جرګې فیصله کومې خواته د قبول وړ نه وي؛ نو جرګه مار د هغې خوا مچغله نه ورکوي او هم که بیا بله جرګه تعینېږي نو د لومړۍ جرګې فیصله له نظره نشي غورځولی.

۹.که د قضیې کومه خوا په راتلونکي کې د جرګې د فیصلې نه سر غړونه وکړي، جرګه مار بیا د خپلې فیصلې نه باید دفاع وکړي او چا چې فیصله ماته کړې وي د هغه نه بیا ناغه (د خلاف ورزۍ جریمه) اخلي.

۱۰. په جرګو کې مهمه مسئله د جرګو د فیصلو تطبیقي اړخ دی. جرګه مار یا مرکچیان زیاتره وخت په دې توانېږي، چې خپلې فیصلې عملي کړي. دا ډول عدالت د غیررسمي یا د منازعاتو د حل متبادل عدالت (Alternative Dispute Resolution) په نامه هم یادېږي.

څنګه چې مخکې یادونه شوې دا ډول عدالت، چې په ټولنه کې توازن مراعات کوي او د ټولنې د ثبات سبب ګرځي د ترمیمي عدالت په

نامه یادېږي. د امریکې په عدلي سیستم کې د جوري[۱۳۱] سیستم هم جرګه مارو ته ورته دی؛ خو د جوري په سیستم کې د جوري غړي د محکمې له خوا او د جرګې په سیستم کې د جرګې غړي د دواړو خواو (مدعي او مدعي علیه) په توافق تعیینېږي چې دوی په حقیقت کې د دواړو خواو د مدافع وکیلانو په توګه دنده اجرا کوي او د خپل اړخ له خوا په جرګه کې دفاع کوي. اما د جوري په سیستم کې د جوري غړي د دواړو خواو د وکیلانو ادعاګانو او شواهدو وړاندې کولو ته غوږ نیسي او په اخره کې جوري د جرګې په څېر باید د رایو په اتفاق سره فیصله وکړي. که یو کس هم مخالف وي نو محکمه بیا قضیه له سره پیلوي او بله د جوري ډله تعیینوي. په دې توګه زموږ د جرګو سیستم د امریکې تر عدلي سیستم یا جوري سیستم پرمختللی دی. البته هر سیستم قوي او ضعیفه ټکي لري؛ خو که زموږ د جرګو سیستم په سمه توګه عملي شي؛ نو زه فکر کوم چې زموږ د ولس ډېر مشکلات حل کولی شي. پر دې سربېره دا سیستم د رسمي عدالت نه ډېر ارزانه او مؤثر دی.

لکه څنګه چې به پخوا معالجوي طب ته توجه زیاته وه او وقایوي طب ته توجه کمه، اوس وقایوي طب ته توجه زیاته شوې ده څکه د معالجوي طب نه په وقایوي طب باندې لګښت کم راځي او هم ټولنه د صحت له پلوه زیاته سالمه پاتې کېدای شي. همدا رنګه د منازعاتو حل او یا د منازعاتو مخنیوی ډېر ارزانه دی نظر دې ته چې جزایي عدالت رامنځ ته شي. جزایي عدالت په ټولنه کې دایمي ثبات نه شي رامنځته کولی؛ خو که ترمیمي عدالت سم تطبیق شي؛ نو په ټولنه کې دایمي ثبات رامنځته کېدای شي. که موږ د محاکمو مصارف او د بندیخانو

۱۳۱ Jury

مصارف وسنجوو نو دا ډېر زیات مصارف دي او په اخر کې هم د متخاصمو ډلو تر منځ دښمني، بغض او عداوت نه ختمېږي او منازعات یو په بل پسې زیاتېږي. نو د منازعاتو د حل لپاره جرګې او مرکې ډېره ښه وسیله ده، چې له حکومت سره په دایمي ثبات کې زیاته مرسته کولی شي.

اشر او بېګار

پخوا د پښتنو په سیمه کې او خاصتاً د کونړ په سیمه کې ټولنیز کارونه لکه د سربند، ویالو، سرکونو، ښوونځیو او دولتي ودانیو جوړول، د درمندونو غوبل او د ځمکو کر کیله، د جوماتونو او حتی د کورونو جوړول او اخیړول(کاګل) ولس د اشر او بیګار په ډول کول. د اشر او بیګار ترمنځ توپیر دا دی چې بیګار د زور او جبر شکل لري او اشر په خپله خوښه په ټولنیزو مسایلو کې برخه اخیستنه ده. اشر په عین حال کې د پور شکل هم لري، که یو کس له چا سره اشر وکړي نو هغه هم مجبوره دی د هغه بل کس په اشر کې برخه واخلي او یا په اصطلاح غیرمستقیه توګه پور باید ادا کړي. که د اشر پور ادا نه کړي؛ نو بیا هغه بل کس هم په راتلونکي کې مرسته نه کوي او د دغه کس په اشر کې بیا برخه نه اخلي.

د اشر کوربه همېشه کوښښ کوي، چې اشرګرو ته ښه خوراک برابر کړي. په خپله سیمه کې د درمندونو په غوبلونو او یا د ځمکو د کرکیلي په وخت کې به چې موږ په اشرونو کې برخه اخیسته خورا په زړه پورې وه، چې هم به ټولو په خورا مینه او محبت سره کار کاوه او هم به په شریکه د ډوډۍ خوراک خورا خوند کاوه. هغه خوند ما د دنیا په لس

گونو ملکونو خواراکونو چې ما سفرونه ورته کړي او یا پکې اوسېدلی یم، نه دی لیدلی. هغه وخت کولسترول چا نه پېژندل او د غوړو او خصوصاً د سوچه غوړیو یعنې د حیواني غوړیو د خوراک نه چا وېره نه درلوده. همدا رنګه په هغه وخت کې انجیوګانې نه وې او نه بهرنیو کمکونو ته عام ولس سترګې په لار و؛ نو ټول کارونه به ولس په خپله کول. پخوا پیسې کمې وې خو همت د خلکو اوچت و او چا ته یې لاسونه نه اوږدول. په تېرو درې څلورو لسیزو کې چې موږ یو لوی تاوان کړی دی، هغه زموږ سترګې نورو ته دي، حتی په دې امید یو چې پردي باید زموږ د کور مخه هم راته پاکه کړي او په یو شکل د افغانستان د ولس نه او حتی د حکومت نه هم سوال ګر جوړ شوی او په دې طمعه دي چې نور دې دوی ته هر څه وکړي او په اصطلاح د افغانستان د ولس نه د سیدمحمود پاچا لټان جوړ شوي دي. د غربي نړۍ د پرمختګ اصلي څلور علتونه زه په ګوته کولای شم چې په حقیقت کې دوی دا له اسلامي اصولونه اخیستلي دي:

۱. د ټکس یا مالیې سیستم دی، چې حکومت د خپل ولس نه مالیه ټولوي او تر زیات حده حکومت مالیه بېرته په شفافه توګه د خپل ولس د ښېګڼو لپاره مصرفوي. په اسلامي سیستم کې زکات او عشر هم د ټکس یو سیستم دی او کله چې زکات او عشر په سمه توګه راټولېده او په بیت المال کې خیانت نه کېده نو اسلام هم پر مخ روان و.

۲. په امریکه کې شعار دا دی چې یو نسل بل نسل ته کار کوي. یعنې تېرو نسلونو که څه کړي د هغه نه موږ ګټه اخلو او موږ چې څه کوو؛ نو له دې نه به زموږ راتلونکي نسل ګټه پورته کوي. دا عمل د هغې مقولې مفهوم دی چې علی (رض) ته منسوبېږي وایي د د نیا کار داسې کوه چې هیڅ نه مرې او د اخرت کار داسې کوه چې سبا مرې. خو افسوس زموږ

په منځ کې اوس دا رواج دی چې د کوم کار نه چې زه ګټه نه اخلم نو ماته یې څه او یا که یوه ژرنده اوړه پیدا کړو نو بیا لاس تر زنې ناست یو ترڅو مو چې هغه نه وي خلاص کړی نور کار نه کوو. مګر پر مختللي هېوادونه په موجوده پرمختګ قانع نه دي او په دې هڅه کې دي چې نور پر مختګ هم باید وکړي.

۳. غربي نړۍ همېشه په دې فکر ده چې دوی به خپل وطنونه پخپله جوړوي او بل چا ته به سترګې په لار نه اړوي؛ خو موږ په دې فکر یو چې نور باید موږ ته هر څه وکړي. په پښتو کې متل دی وایي چې ته حرکت وکړه خدای به په کې برکت واچوي. که موږ په رښتیا د وطن د جوړوېدو فکر پیدا کړو نو بیا خدای پکې برکت اچوي.

۴.غربي نړۍ د پرمختګ بل دلیل د قدرت نه میراثیتوب دی. کله چې په اسلامي هېوادو کې قدرت میراثي شو؛ نو پرمختګ هم ختم شو ځکه چې د حکومت ټولې منابع د پاچاهانو د عیاشۍ او یا د هغوی د قدرت ساتلو په مقصد مصرفېدې، نه د ولس د خدمت لپاره. اسلامي او غیر اسلامي هېوادونه چې قدرت هلته میراثي دی، وروسته پاتې دي.

موسیقي او لوبې

د کونړ خلک د خپل ساعت تېري لپاره محلي موسیقي لکه منګی او ستار لري چې په حجرو کې ځوانان راټولېږي او د رخصتۍ یا ښادیو په مراسمو کې محلي موسیقي ته غوږ نیسي. که د چا کوم نازولی یعنې زړه پورې مېلمه وي؛ نو کوربه ورته په حجرو کې د سیل محفل جوړوي. پخوا چې د موسیقۍ وسایل ډېر کم و؛ نو کله به چې په کوم کلي کې د چا واده و او مجلیسان (سازنده یا په اوسنی اصطلاح هنرمندان) به یې

راوستي و، نو د ډېرو لرو لرو ځایونونه به ځوانان او حتی مشران ډلې ډلې ورتلل او گیسونه[۱۳۲] به یې په ډېرو کې لګولې و او د سبا تر اذانه به یې ساز اورېده.

مختلفې محلي لوبې لکه ګډا، اتڼ، تېره اچول، صحبت[۱۳۳]، د زرکـو او سیسیو ښکار، د ماهیانو نیول، خـوسی، پـه ځنګلونـو کـې او هـم د توپـان جال او دامونو په وسیله د مرغیو نیول، خورا دلچسپې وې. موږ به پخپلـه دامونه د اسونو او اوښـانو د لمـو نـه جـوړول او هغـه بـه مـو پـه پټـو کـې ایښودل چې مرغۍ، توره کۍ (شامتورې) او جغندان به مو پرې نیول.

نجونو هم ځانتـه لـوبې درلـودې لکـه شـل غـاټي، چنـدرو، مـوټي[۱۳٤]، خوټکونکه[۱۳۵] نینځوکو واده، جفت او طـاق، کـاڼي کـول او داسـې نـورې لوبې.

ماته د مني او یا د پسرلي په اخـرو وختونـو کـې د مرغیـو ښـکار خـورا زیات په زړه پورې و. زما یادېږي چې د کونړ د سیند په غاړه به د لوښو په ځنګلونو کې خلکو کوډلې جوړولې او چې به د مني د مرغیو وخـت شـو؛ نو څو کسه به موظف وو چې د ځنګل پـه غـاړه څـوک تـګ او راتـګ تـه پرینـږدي، چـې د چنچڼـو سـیلونه هلتـه بـڼ کښـته شي یعنـې کېنـې. بیـا ماسختن به څو کسو تناب د لوښو د ځنګل د یوه اړخه واهه او دا چنچڼې

---

[۱۳۲] پخواچې نه جنیټرونه او نه سولرې شیشي وي؛ نو د تېلو گیسونه به وو چې زیاته رڼا بـه یـې کولـه او هغه به هم ډېروکموکسانودرلوده او یو بل ته به یې په ښادیو او یا نورو مراسمو کې ورکول.

[۱۳۳] څو کسه ځوانان به سره راټول شول او انداز به یې وکړ او یو قسم مېلمستیا بـه یـې پـه شریکـه برابـره کړه او بیا به ټوله شپه دې ملګرو سره خوشالي کوله چې زیـاتره بـه محلـې موسـیقي هـم وه. طالبـانو او چریانو هم دا قسم صحبتونه زیات کول، چې اټنونه به یې هم په خپلو منځو کې کول.

[۱۳٤] کله به چې نجونو په پټو کې سابه کول نو بیا به یې موټی موټی سابه سره ایښودل او د لرې نه به یـې په لروکي ویشتل، چا به چې د سبو دوسکه وویشتله نو بیا به سابه هغې ګټل.

[۱۳۵] په پسرلي کې به نجونو د ګلانو غوټۍ خوټولې او هغه به یې سره خوړلې.

به د ځنګله بل اړخ ته الوتلې چېرته چې به خلکـو د لوخـو کـوډۍ ګـانې جوړې کړې وې. کله به چې دا مرغۍ په دې کوډۍ ګـانو کېناسـتلې نـو په لاسونو به خلکو نیولې او هر چا به ورته د څادرنو نه بوجونه جـوړ کـړي وو او په هغه کې به یې اچولې او وروسته به یې حلالولې. تکـړه او مـاهرو کسانو به هره شپه په سل ګونو مرغۍ نیولې. هغه کسانو تـه بـه یـې هـم پـه نیول شویو مرغیو کې سهم ورکاوه، چې تناب به یې وهلی و. د مرغیو دې ډول ښکار یو خاص خوند درلود چې ما په نورو سیمو کې نه دی لیـدلی. پر دې سربېره به په ډېرو کې د شپې له خوا د لاټېن او یـا چرېـاتي (لاسي څراغ) په رڼا به لیندو باندې هم ځوانانو مرغـۍ ویشـتلې چـې دا د ښـکار ځانګړې ډول مېله وه. په ژمي کې به د کونړ د سیند پـه غـاړه د هیلیـو او شامتورو (توره کۍ) ښکار خورا خوندور و.

د ژمیو په رختصیو کې چې به خپل کلي ته ورتلـم نـو زمـا کـار همـدا ښکار و. روسي چره ییز ټوپک چې دوازده بر او شانزده بـر یـې هـم ورتـه وایه او د ټولو نه ښه یې د ګل چاپ په نامه یادېـده، خـدای بخښـلي پـلار مې راته د بلخ ولایت په مزارشریف ښار کې اخیستی و او هم مې انګلیسي بادي ټوپک درلود او همېشه به مې ښکار کاوه. شوقي کسانو به مړه زان او تازي سپي هم ساتل. نورې عصري لوبې خاصتاً د مازیګر له خوا د والیبال لوبې په کـونړ کـې ډېـرې عـامې وې چـې اوس هـم رواج لـري. حتـی د طالبانو په وخت کې هـم والیبـال د هغـوی ډېـر خـوښ و او د ځوانـانو د تفریح لپاره دا یوازینۍ لوبه وه. تر مهـاجرت یعنـې ۱۳۵۷ هجـري شمسي-کال وروسته په افغانانو کې د کرکټ لوبې ورو ورو رواج وموند، چې اوس یې په کونړ کې هم رواج پیداکړی دی.

د کونړ په سیمه کې او خاصتاً د خاص کونړ په سیمه کې به د اخترونـو مراسمو خورا خوند کاوه. اکثریت دولتي مامورینو، شاګردانو او محصـلینو

به کوښښ کاوه چې د اختر په ورځو کې خپلو کلیو او بانډو ته ځان ورسوي او اختر لمونځ د خپلو خپلوانو او عزیزانو سره یو ځای وکړي. د اخترونو لمونځونه به چې د ولسوالیو په محدودو ځایونو کې کېدل ډله ډله مشران، ځوانان او ماشومان، چې نوې جامې به یې اغوستې وې، ورتلل. په کلیو او بانډو کې د دې خلکو د تګ لیکو (قطارونو) خورا خوند درلود. د اختر د ورځې خواږه پراټې، د شېدو چایونه، میانچې، وچې ایشلې، پشدۍ وریجې او د بعضو کورنیو چې به اقتصادي وضع ښه وه، کبابونه هم پخول.

د اختر د ورځو د مېلو ځایونه معلوم وو. په خاص کونړ کې د اختر د لومړۍ ورځې مېله به د بحرآباد له سیمې سره د دېوانه بابا ترخنګ وه. د دویمې ورځ مېله به د تنر له کلي سره نږدې د پیرجنګي بابا زیارت ترخنګ او د درېمې ورځې مېله به د ګورګوري بابا په زیارت کې، چې اوس د منګوال لښه هلته ده او د څلورمې ورځې مېله به د چمیارۍ د کلي د سلطان بابا په زیارتونو کې کېدله. د سیمې اکثریت دوکاندارانو به د اختر د لوبو شیان او خواږه لکه کولچې، څلوبۍ، ممپلي، پتاسې او داسې نور هلته وړل او خرڅول به یې. په دې ځایونو کې به ټالونه او باټیچقونه هم دوکاندارانو اچول او د پیسو په بدل کې به هلکانو او نجونو پکې زانګل. دا مېلې لکه د نورې دنیا د وړو سرکسونو په ډول وې. دا ویلی شم که پخوا پیسې کمې وې خو خوشحالۍ زیاتې وې او خلکو د یو بل سره خورا مینه درلوده او هم صداقت ډېر زیات و. مګر د تېرو درېو څلور لسیزو د جنګونو له امله زموږ ځوان نسل د پورته خوشالیو نه محروم پاتې شوی او د خپلو سیمو ښې خاطرې یې نه دي لیدلي. خدای دې وکړي چې زموږ هېواد کې امنیت بر قرار شي چې تېرې ښې خاطرې بیا راتازه شي.

په کونړ کې د زده کړې ستونزې

که څه هم زما خپله تجربه د زده کړو د ستونزو په اړه یوازې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې ده؛ خو د نورو ولسوالیو ستونزې راته د خاص کونړ په پرتله هم زیاتې ښکاري.

په ۱۳۵۰ هجري شمسي کال کې زه خاص کونړ ته د منځنیو او ثانوي زده کړو لپاره راغلم او د خاص کونړ په لېسه کې په اتم ټولګي کې داخل شوم. د هغې نه دمخه ما خپل سبقونه په کابل او مزارشریف کې ویلي وو، چېرته چې زما پلار ماموریت درلود. مخکې له هغې به خاص کونړ ته د ژمي د رخصتیو په وخت کې زموږ کورنۍ د کابل نه تلله؛ خو د خاص کونړ د خلکو د ژوند په اړه راته پوره معلومات نه و او نه ما ته د ولس د ژوند او د زده کوونکو د ستونزو څه پته وه. د کونړ په ولایت کې پخوا ښوونځي ډېر کم وو او زیاتره ښوونځي د ولسوالیو له مرکز سره نږدې وو، چې د لرو پرتو کلیو ماشومانو ته او په خاصه توګه نجونو ته ډېر مشکله وه چې خپلو زده کړو ته دوام ورکړي. له دې امله د ښوونځیو شمېره او د زده کوونکو دلچسپي د زده کړې سره کمه وه. مخکې له دې چې د خاص کونړ لومړنی ښوونځی، منځني ښوونځي او لېسې ته ارتقا وکړي، د خاص کونړ زده کوونکي به د منځنیو او ثانوي زده کړو لپاره د څوکۍ ولسوالۍ د جمعیت او یا د چغه سرای عمراخان لیسه ته تلل چې دا ډېر مشکل کار و. د خاص کونړ هغه زده کوونکو چې د څوکۍ ولسوالۍ د جمعیت په لېسه کې سبق وایه نو زده کوونکي به هره ورځ د کونړ د سیند نه د کولي ګرام له کلي سره په کښتۍ یا جاله کې پورې وتل او تقریباً د زیاتو سیمو کسانو به څو ساعته مزل کاوه.

زموږ د کلي نه دې لېسې ته د دواړو خوا نه تګ راتګ پنځه ساعتونو نه هم زیات نیول او که چا به بایسکل درلود، نو درې ساعته یې نیول. که بعضې د دې زده کوونکو د عمرا خان په لیسه کې سبق وایه؛ نو هغه هم ګرانه وه ځکه چې هلته یې باید د اوسېدلو ځای درلودلی وای او زیات مصارفو ته ضرورت و چې د اکثره خلکو د مالي وسې نه پوره نه وه.

یو شمېر شاګردانو د لومړي صنف نه سبقونه د کابل د رحمان بابا، خوشال خان او ابن سینا په ښوونځیو کې ویل چې دا هم ډېر ستونزمن کار و، چې یو شپږ کلن یا اوه کلن ماشوم د خپل مور او پلار او کورنۍ نه لرې د لیلیې په سختو شرایطو کې سبق وواییي. په هغه وخت کې د کونړ نه کابل ته تګ هم څه اسانه کار نه و او څوک چې د کوم کار او یا سبق لپاره کابل ته تلل؛ نو د قرآن شریفونو نه به یې مور او پلار تېراوه، چې په خیر ورسېږي. غونزاخي او خواږه ټیکلي، جوش کړي هګۍ او نور څه خوراکي موادو به یې ورته تیارول چې په لاره کې یې وخوري ځکه هوټلې او رستورانونه په لاره کې نه وو او یا به د چا وسه نه کېدله چې په رستورانونو کې ډوډۍ وخوري. کابل ته تګ هم څو ورځې نیولې او حتی د پوهنتون په وخت کې زما یادېږي چې یو ځلې د اختر په دویمه ورځ مور له خاص کونړه د کامې پله پورې په پښو ټوله ورځ مزل وکړ، ځکه موټرې نه وې او که په دریمه ورځ کابل ته نه وای رسېدلي نو یو امتحان رانه تېرېده.

د پورته مشکلاتو په نظر کې نیولو سره ډېرو بارسوخه کسانو هم نه غوښتل کې چې خپل زامن په ښوونځیو کې داخل کړي او یا یې کابل ته د زده کړو لپاره ولېږي. د هاشم خان د صدارت په وخت کې کوښښ وشو چې د ملکانو او سپین ږیرو زامن خامخا په عسکري ښوونځیو کې داخل کړي؛ نو زموږ د کلي یو مشهور ملک شیرمحمد خان چې په شېري

ملک مشهور و، د خپل زوی شیر افضل خان په ځای یې خپل یو لرې وراره د میاجان په نامه حربي لېسې ته ولېږه. میاجان د شیرافضل خان په نامه خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او بالاخره هغه ترکیې ته برس واخیست او وروسته ملي دفاع وزارت د اوپراسیون ریاست مقام ته ورسېده. نوموړی چې د ډګروال شیرافضل خان مومند په نامه شهرت پیدا کړ وروسته د داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د میونډوال په کودتا کې ونیول شو او په دهمزنګ کې یې پنځه کاله بند تېر کړ. کله چې میاجان صاحب منصب شو نو شېري ملک داؤد خان ته ورغی او د خپل زوی کیسه یې ورته وکړه، چې ده خپل وراره لېږلی و او اوس د ده زوی په کور کې ناست دی نو د ده زوی هم صاحب منصب کړه. څرنګه چې د شېري ملک کورنۍ داؤدخان پېژندله نو د هغه زوی شیرافضل خان یې د کونړ په سیند د ټولو ټانو صوبه دار مقرر کړ، چې بیا تر اخره شیرافضل خان د صوبه دار صاحب په نامه شهرت درلود او د خاص کونړ د سورۍ تېرې په سیمه کې یې ټانه جوړه کړه او د پوره قدرت او شهرت خاوند و.

کله چې زه په ۱۳۵۰ هجري شمسي کال کې خاص کونړ ته راغلم؛ نو د خاص کونړ لېسه زموږ د کور نه تقریباً د دوه ساعتو په مزل لیرې وه، نو پلار مې راته یو وړوکی اریانا بایسکل واخیست. دا نوع بایسکلې د کابل په جنګلک فابریکه کې جوړېدې. دا یوازینی اریانا بایسکل په ټوله ولسوالۍ کې و او دا بایسکل یې راته ځکه اخیستی و، چې زه وړوکی وم او د دې نه لوی بایسکل مې چلولی نه شو. هر ورځ به سهار وختي په یخنۍ او باران کې خاص کونړ لېسې ته تلم او دواړه خوا تګ او راتګ دوه ساعته نیول؛ خو هغه زده کوونکو چې بایسکلې نه درلودې نو باید څلور ساعته ی یې هره ورځ مزل کړی وای. له دې سره مې خپل سبق ښه وایه او په خپل ټولګي کې به همېشه اول نومره وم. پر سبق سربېره به مو غواګانې

هم ساتلې او سهار وختي مخکې له دې چې ښوونځي ته لاړ شم؛ نو کله به چې زموږ مزدور نه و، نو شفتل به مې هم ریبل او غواګانو ته به مو دومره خوراکه اچوله چې زما تر راتګ پورې وشي. دا چې په خویندو او ورونو کې د ټولو نه مشر وم نو د کور ټول مسوولیت زما پر غاړه و ځکه پلار مې په مزارشریف کې ماموریت درلود. ژرندې ته به مې دانې هم وړلې او داسې وخت به هم و، چې ټوله شپه به مو په ژرنده کې تېروله، چې زموږ د دانو د اوړه کولو نوبت راشي او که دانې به مو پرېښودلې، نو بیا به یې څو شپې او ورځې هم نیولې او ژرنده ګړي ماما به کله غلا هم کوله. هغه وخت کې د اوړو کولو ماشینونه نه وو او په ټول کونړ کې د اوړو کولو یو ماشین و، چې هغه هم له موږ نه ډېر لرې و. دا ټولې ستونزې ماته عجیبې او غریبې غوندې ښکاریدلې ځکه د دې نه مخکې ما دا کارونه په کابل او مزار کې نه وو کړي او نه مې لیدلي وو. که څه هم نسبتاً د نورو ګاونډیانو نه زموږ ژوند یو څه ښه و؛ خو دا بعضې کارونه داسې وو چې هرومرو باید ما کړي واې ماته هم دلچسپه وو او همېشه به مې د دهقانانو سره شودیاري، ییوه کولو، غوبل کولو، درمند پاکولو، غنمو ریبلو، للون کولو او شولې نالولو کې برخه اخیسته. دا هر کار ځانته تخصص غواړي او چې عملي دې نه وي کړې نو مشکله ده چې په تیورکي شکل یې بیان کړای شې.

هغه زده کوونکی به چې د ټولو مضامینو لپاره کتابونه، قلم او کتابچې درلودې؛ نو هغه خو د پاچا بچی و او زیاتره زده کوونکو او هم صنفیانو مې دا هم نه درلودل. د نی قلم او د لرګي تخته به مو د مشاقۍ لپاره استعمالوله او د چا چې اقتصادي وسه لږه ښه وه؛ نو د تختې سیاهي به یې اخیستله او که به ښه نه وه؛ نو د لرګیو د تورکي نه به یې د مشق تختې لپاره سیاهي جوړوله. برق او جنریټرونه او سولر شیشې خو چا له سره نه

پېژندلې او اکثره کورونو کې لاټین هم نه وه او چمنګانې[۱۳۶] به یې استعمالولې. استادانو اکثره وخت تباشیر هم د تورې تختې لپاره نه درلود او هغه به یې هم په زده کوونکو حواله کول او ټولو صنفونو ته خونې هم نه وې، د لېسې د دوه تعمیرونو نه بهر به زده کوونکو په ډاګ کې ناست وو. چې هوا به ګرمه شوه نو د څښلو د اوبو هم څه درک نه لګېده. پاکې اوبه هغه وې چې د ښوونځي نه لاندې به په ویاله کې روانې وې او هغه به اکثریت د کونړ خلکو څښلې؛ خو دا چې د منګوال سیمه د ولسوالۍ په پایناب یا اخره کې پرته وه نو روانې اوبه به هم نه وې او خلکو به اوبه د ډندونو نه چې جوړونه به یې ورته ویل، څښلې. بعضې وخت به چې د کونړ ویاله وچه شوه نو د ډندونو اوبه به هم نه وې او موږ به پر خرو اوبه د کونړ د سیند نه کورونو ته راوړلې. نه پوهېږم چې ولې دا رواج نه و، چې خلک کوهیان وکاږي او اکثره مشرانو به ویل چې د کوهیانو اوبه ښوېې دي او چای پکې ښه نه راځي، نو ځکه دوی کوهیان نه ویستل.

شنې شپې

لکه څنګه چې مې مخکې د ساپو د جګړو په اړه یادونه کړې، چې د ولس غریبي او د حکومت له خوا ناروا او د ولس د وسې نه اوچت ټکس د ساپو پاڅون اصلي عامل و؛ نو د کونړ خلک په عمومي توګه ډېر غریب دي ځکه ځمکې ډېرې کمې او نور داسې صنعتي کارونه په دې سیمه کې نه وو، چې د خلکو روزګار پرې ښه شوی وای. ولس اکثریت په ګېډه هم موړ نه و. ښه ژوند کول خو پرېږده، چې د ژوند لومړني اساسي ضرورتونه

[۱۳۶] په یو بوتل کې به یې پلته اچوله او د شړشمو تېل به یې په بوتل کې اچول او هغه به یې د رڼا لپاره لګوله چې دته یې چمني ویله. بعضې وخت حلبي سازانو د ټیم نه هم چمنۍ جوړولې.

لکه صحي خواړه، پاکې اوبه، ښوونځیو ته تګ، او لازم درملو تـه لاسرسـی نه و. د غرنیو علاقو د خلکو ژوند د سمې د علاقې (هغه سیمې چې یو څـه ځمکه یې درلوده) د ژوند نه ډېر خراب و او د ژمي او منـي پـه موسـمونو کې به زیاتره کورنۍ د غرونو نه لاندې راښکته کېدلې او چا به کومه اضافه کوټه (خونه) درلوده؛ نو دوی ته به یې ورکوله او څو کـډې (فامیلونـه) بـه په یوه کوټه کې اوسېدل. د دې کورنیو ښځو به د نورو په کورونو کې پـه څلورو یا پنځه و سوکړکانو د ورځې کار کاوه او نارینه و بـه هـم پـه اندکـه مزدورۍ د سیمې د نورو کسانو چې لږ توان یې درلود کـار کـاوه. پـه دې دوه فصلونو کې به دوی دومره توښه ځانونو ته برابرولـه چې بېرتـه خپلـو کورونو ته ستنېږي؛ نو د پسرلي او اوړي په فصلونو کې یې پرې ژوند تېـر شي.

شنې شپې مـا هـم نـه پېژنـدلې او د پسرلـي پـه اخـره کـې بـه زیـاترو ګاونډیانو ویلې چې شنې شپې دي؛ نو ما فکر کاوه چې غنم شـنه ولاړ دي او هر څه شنه دي؛ نو ځکه دا ګاونډیان وایي چې شـنې شـپې دي یعنـې هر څه ښایسته ښکاري. خو تره مې راته وویل چې د شنو شپو نه مطلب دا دی چې د غنمو او جوارو زوړ فصل خلاص شوی او نوی فصـل لا نـه دی رسېدلی نو اکثره کورنۍ په کورونو کې کافي غلـه (دانـې) نـه لـري او لـه خوراک سره ګذاره کوي. د زیاترو کورنیو به چې دانې خلاصېدلې نـو بیـا به یې د هغه چا نه پور کاوه چې یو څه اضافي دانـې بـه یـې درلـودلې او هغه به یـې هـم بیـا د غنمـو او اوربشـو د درومنـدونو وروسـته دوه چنـده ورکولې. په امریکې کې ناست وم؛ نو د وطن دا شنې شـپې مـې راپـه یـاد شوې او دا لاندې څو بیته نیمچه شعر مې ولیکلو:

هرندن ښار، ویرجینا، امریکا، جنوري اوله نېټه کال ۲۰۱۳ م

شنې شپې
راپه یاد شوې د وطن شنې شپې
د پسرلی په اخره کې
زوړ فصل
به خلاص شوی و
نوی فصل
به شین و په پټو کې
زموږ بې زمینه
او مجبوره ولس
به چړ کاوه
په یوه لپه دانو پسې
ګرځېده به
په کلي کې نر او ښځې
چې څو منه
دانې په نیسا کړي
چې خپلو
بچو لره اذوقه د سبا کړي
څومره غریبي وه
چې په وچه مړۍ
ماړه نه وو په نس
اولس زموږ په کلي کې

اکثره کورونو به چې غواګانې هم درلودې شیدې او مستې بـه یـې نـه خوړلې او له هغه نه به یې غوړي جوړول او هغه بـه یـې خرڅـول. اکـثرو کورنیو ته چرګ او وریجې پخول خورا معتبره خـواړه و او ډېـر قـدرمن او

معتبره مېلمه لپاره بـه یـې دا تیـارول. یـوازې پـه څـو مهمـو ورځـو لکـه اخترونو او برات کـې بـه زیـاتره کورنیـو غوښـه خوړلـه. قصابي پـه ټولـه ولسوالۍ کې نه وه او وروسته یوه قصابي د خاص کونړ د اراضۍ پـه سـیمه کې وه چې هغه قصاب هم د خاص کونړ د کنډک سره قرارداد درلود، کـه وختي به ورغلې نو یو څه غوښه دې اخیستلی شوه. پـه خیـرات او ودونـو کې زیاته غوښه یو غټه خبره وه او خلکو به په ډېر خوند سره خوړلـه. یـوه ورځ د کلي ګرام کلي ته د تروورزي سره لاړ وم، چې زمـا هـم صـنفي و نـو ترور مې راته هر څه ډېر ښه تیار کړل او سوکړک یـې راوړ خـو ډوډۍ نـه وه. یو ځل بیا د دوی کورته لاړ وم نـو بیـا یـې د غرمـې لـه خـوا سـوکړک راوړ؛ نو په دې وخت کې زما شپې په کـونړ کـې زیـاتې شـوې وې، نـو د سوکړک نه مې یو څه زړه تـور شـوی و، تـرور تـه مـې وویـل چـې تاسـې ډوډۍ نه پخوئ نو هغې بیچاره ګی په کلي کې خپله مـزدوره وګرځوله؛ خو ډوډۍ یې پیدا نه کړه نو راته ویـې ویـل چـې خـورې جانـه! پـه دې کلي کې خلک ډېر غریب دي او هیڅوک د غرمې ډوډې نه پخـوي. کـه څه هم زما د ترور کورنۍ ښه زمینداره وه او ژوند یې ښه و؛ خو دوی هـم د کلي د رواج نه ځانونه نه شو خلاصولی او ویل یـې چـې څـوک مـریض وي؛ نو هغوی ته د غنمو ډوډۍ د غرمې له خوا پخوي.

دا چې ما تر اتم صنف پورې د کونړ نه بهر ژونـد کـړی و؛ نـو دا ټـولې خبرې راتـه هـم عجیبـه ښـکارېدې ځکـه پـه مـزار شریـف کـې ډوډۍ او مېلمستیا څه خبره نه وه. د کونړ د غریبۍ راته هغـه وخـت نـوره هـم پتـه ولګېده چې کله موږ مهاجر شولو، زموږ د کلي نه یو ساعت لرې چې مـوږ په غره کې اوسېدلو؛ نو د هغو خلکو ژوند زموږ تر کلیوالو هم خراب و. په لیرې پرتو غرنیو سیمو کې به مالګه هم ډېره قیمتي خبره و. اکثره کورنیـو به د مالګې ګټ نه میده کاوه او مېلمه تـه بـه یـې د مـالګې تیـره راوړه او

ډوډۍ به یې د هغې پورې سولوله چې زیاته مالګه مصرف نه شي. دا متـل و چې مالګه څټلې خورې که دوړولې.

په ۱۹۹۴م کلونو کې ما د ملګرو ملتو د UNDP/OPS سره کار کاوه؛ نو د خوست د تنیو ولسوالۍ ته لاړم د هغو خلکو مشکل د کونړ نه هم زیـات و، ځکه هغوی بېخي رواني اوبه نه درلودې او د ډونډونو له خوسا اوبه نـه به یې استفاده کوله، حتی چای به یې هم بد خوند درلود او موږ به نه شو څښلی. هغه وخت ما ته دا فکر را پیدا شو چې د ثور د کودتـاه نـه دمخـه افغانستان واقعاً یو کُلي تغییر ته ضرورت درلود ځکه د ښـارونو او اطرافونـو د ژوند ترمنځ خورا زیات توپیر موجود و او د کونډې زوی په فلـم کـې د ښاري او اطرافي ژوند ښه تمثیل شوی دی؛ خو متاسفانه دا تغییر مثبت نه و بلکې منفي تغییر رامنځته شـو. پخـوا د حـاکمو نظامونو سره د خلکـو د ژوند د ښه کېدو څه فکر او اجنډا نه وه او ولس یې خپـل رعیـت او غـلام ګاڼه؛ نو په دې توګه د کونړ ولس د هر نوع مـدني حقوقـو څخـه محـروم ولس و.

«««پای»»»

ضمایم:

شاه محمود میاخیل فرهنګي او ټولنیز مرکز

شاه محمود میاخیل فرهنګي او ټولنیز مرکز د ۱۳۹۵ لمریز کال په لومړۍ په ورځ د افغانستان د بیلابیلو سیمو او ولایتونو څخه د راغلو سلګونو سیاسي، علمي او فرهنګي شخصیتونو په شتون کې د کونړ ولایت د خاص کونړ ولسوالۍ په تنر کلي کې پرانیستل شو. د دې مرکز، لرلید، موخه او دندې په لاندې ډول دي.

<u>لرلید:</u> په علم سنباله، په فکري نوښتونو ښېرازه ، د بډایه فرهنګ څښتنه او سوله ییزه ټولنه د دې مرکز ارمان دی.

<u>موخه:</u> د دې مرکز موخه د ټولنې په ټولو وګړو او په ځانګړي ډول په ځوان کهول کې د فکري روښانتیا رامنځته کول او هڅول، د دوی د علمي، فکري او فرهنګي ودې لپاره زمینه هوارول، د ټولنیزې (مدني) ودې ګړندي کول او د ګډ، سوله ییز، هوسا او په نوښتونو ولاړ ژوند په لور برابرول دي. امید دی چې دا مرکز د افغانستان د نورو ولسوالیو لپاره یوه ښه نمونه شي چې هلته هم داسي مرکزونه جوړ شي.

<u>دندې:</u>

<u>الف: فرهنګي فعالیتونه:</u>

۱. دعلمي، سیاسي او اجتماعي سیمنارونو او لکچرونو برابرول
۲. د لېسو د دولسمو ټولګیو فارغینو ته د کانکور د تیاریو د کورسونو وړیا برابرول
۳. د انګلیسي ژبې او کمپیوټر د زده کړې وړیا کورسونه برابرول
۴. د یوه شتمن کتابتون جوړول او د هغه نه د ښې ګټې اخیستنې لپاره د ځوانانو هڅول
۵. د علم او فرهنګ د بډاینې لپاره د ګټورو کتابونو چاپول او د ښو کتابونو د پیغام د عاملو په موخه د هغوی د مخکتنې او کره کتنې غونډې برابرول
٦. د شاه محمود میاخیل فرهنګي او ټولنیز مرکز په نامه د یوې ادبي او ټولنیزې مجلې (وستل په نوم) د چاپولو تابیا کول
۷. د هېواد د علمي، فرهنګي او ټولنیزو سټو او مهمو شخصیتونو لمانځل
۸. د ټولنې د اصلاح په پار د مستندو، علمي، هنري او طنزیه غونډو او تصویري پروګرامونو جوړول

<u>ب: ټولنیز فعالیتونه:</u>

۱. د سیمه ییزو شخړو هوارول
۲. په ولس کې د سوله ییزو فکرونو د روزنې په هدف د سولې د زده کړې او د نه تېري (عدم تشدد) اړوند د پوهاوي پروګرامونه جوړل

۳. په سیمه کې د ژوند د بهترۍ لپاره اشرونو او رضاکارانه کارونو رهبري کول

٤. د ناسمو ټولنیزو دودونو د مخنیوي او د ښو دودونو د رواجولو او نورو اجتماعي او سیاسي ښېګنو اړوند غونډې دایرول

٥. د سولې او ثبات راوستلو په چارو کې د ولس د خوځنده ونډې اخیستلو په موخه د ولس هڅول

٦. ولس ته دحقوقي پوهاوي او د خپلو حقونو د غوښتلو پوهه او وړتیا ورکول

۷. د سواد د زده کړې کورسونه جوړول اوپه لویه کې د تعلیم د کچې په لوړولو کې د ولس برخه اخیستنې ته لاره هوارول

۸. د ملي او دیني ورځو لمانځل او ددغو لمانځنو لپاره غونډې او سیمینارونه جوړول

د لوی خان میرزمان خان شجره[137]

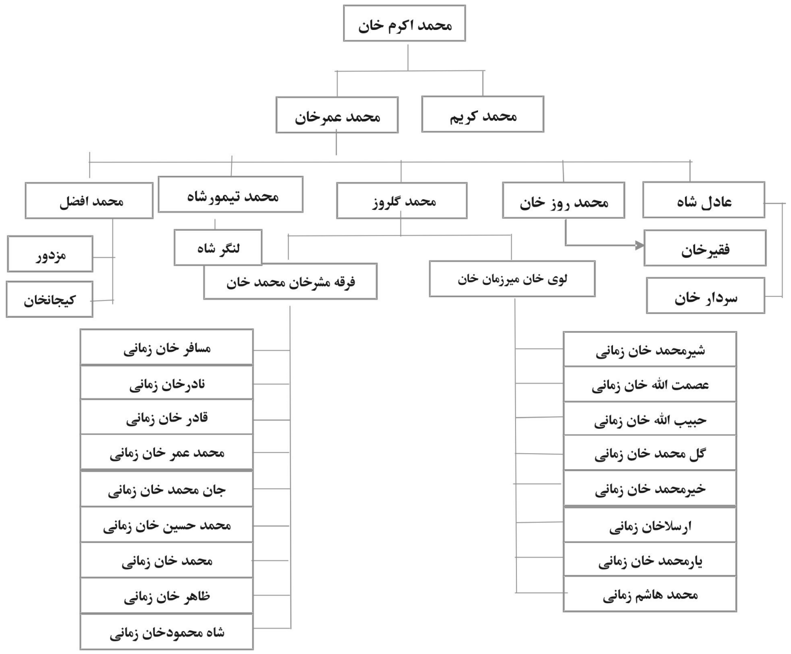

[137] او د اسقلال څلورمه جبهه صفحه ۹۰ دویم چاپ کال ۱۳۹۵ل http://www.zamani.itgo.com/Member's%۲۰of%۲۰Zamani.htm

د لیکوال نور چاپ شوې اثار

- بېړنۍ لویه جرگه او د مشرقي په ولایتونو کې د انتخاباتو بهیر
- د وطن معماران.
- د واقعیتونو په بهیر کې.
- د کورنیو چارو وزارت لاسته راوړنې او خنډونه.
- مخکتاب (د فیسبوک د لیکنو او بحثونو) ټولگه
- دریېمه زاویه (د فیسبوکي لیکنې او خاطرې)
- **Understanding Afghanistan (collection Articles of English Articles)).**

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
سایت همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

جدول قتل عام دسته جمعی قریه کرهاله شهید درانتو کنر بابت سال ۳۱/حمل/۱۳۵۸ ... ورق ۲ ...

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	وظیفه	تاریخ	جرم	عمر	ملاحظات
۱	میر فضل	غلام محمد	دهقان	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه	۶۸	کشتن
۲	تاج محمد	عبدالودود	خانه‌نشین ...	//	//	۶۵	//
۳	محمد فضل	عبدالودود	تکنیشن ...	//	//	۶۳	//
۴	فضل معبود	عبدالودود	غریبکار	//	//	۶۰	//
۵	فضل الرحمن	تاج محمد	مامور دولت	//	//	۲۴	//
۶	حبیب الرحمن	تاج محمد	محصل	//	//	۱۹۰	//
۷	سلطان محمد	محمد طاهر	فارغ صنف ۱۲	//	//	۲۴	//
۸	مشهور خان	مصلی خان	مستری	//	//	۶۰	//
۹	عبدالغفار	حضرت علی	معلم	//	//	۴۰	//
۱۰	عرب خان	حضرت علی	معلم	۳۱/حمل/۱۳۵۸	//	۴۸	//
۱۱	محمد حق	محمد ...	موچی	//	//	۶۵	//
۱۲	سید عظیم	عبدالعظیم	غریبکار	//	//	۶۵	//
۱۳	امان الله	محمد الله	غریبکار	//	//	۶۸	//
۱۴	عزیز محمد	امان الله	دهقان	//	//	۲۸	//
۱۵	محمد	مراد محمد	دهقان	//	//	۵۵	//
۱۶	محمد علی	مراد محمد	دهقان	//	//	۵۴	//
۱۷	مراد محمد	سید محمد	غریبکار	//	//	۷۰	//
۱۸	شیخ رحمت الله	شیخ مختار	غریبکار	//	//	۷۰	//
۱۹	شیخ نعمت الله	شیخ مختار	غریبکار	//	//	۶۶	//
۲۰	گل محمد	نعمت الله	مامور دولت	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه	۴۰	//
۲۱	محمد ...	نعمت الله	متعلم	//	//	۳۰	//
۲۲	رحمت ...	رحمت الله	غریبکار	//	//	۳۵	//
۲۳	فضل خالق	رحمت الله	مامور دولت	//	//	۴۰	//
۲۴	طالب	محمد ...	غریبکار	//	//	۶۰	//
۲۵	سید حبیب	... خان	غریبکار	//	//	۷۰	//
۲۶	محمد ظریف	سید حبیب	غریبکار	//	//	۴۰	//
۲۷	رحمن	اکرم	غریبکار	//	//	۶۵	//
۲۸	... الرحمن	رحمن	غریبکار	//	//	۳۰	//
۲۹	... الرحمن	رحمن	غریبکار	//	//	۳۵	//
۳۰	عبدالغفار	محمد ظفر	دوکاندار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه	۵۵	//

... قریه کرهالی ... شهید درانتو جدول ترتیب و ... [signature]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	محل	عمر
۳۱	گل زرور	غلام محمد	غریبکار	۳۰/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه	۵۵ ساله
۳۲	سید احمد گل	محمد گل	دهقان	〃	〃	〃 ۵۵
۳۳	عزیز الله	سید رحیم گل	متعلم	〃	〃	〃 ۱۸
۳۴	جنا علی	ذبیح الله	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۸
۳۵	مرتیلی	کریم خان	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۵
۳۶	گل شاه علی	محمد هاشم	غریبکار	〃	〃	〃 ۴۰
۳۷	جنت الله	مرتیلی	غریبکار	〃	〃	〃 ۳۰
۳۸	حافظ خان	محمد رفیق	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۵
۳۹	ملنگ	محمد رفیق	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۰
۴۰	کچکول	محمد رفیق	مامور دولت	〃	〃	〃 ۲۶
۴۱	خیر محمد	حاجی جان محمد	دهقان	〃	〃	〃 ۲۶
۴۲	یعقوب جان	ملا نور محمد	معلم	〃	〃	〃 ۶۰
۴۳	عبدالشکور	ملا نور محمد	دهقان	〃	〃	〃 ۵۸
۴۴	جنت الله	یعقوب خان	مامور دولت	〃	〃	〃 ۲۴
۴۵	آدم محمد	سلطان محمد	دهقان	〃	〃	〃 ۵۰
۴۶	ولی محمد	سلطان محمد	مامور دولت	〃	〃	〃 ۳۵
۴۷	محمد یوسف	پیر محمد	معلم	〃	〃	〃 ۵۰
۴۸	سیف الله جان	ملک میرزا احمد خان	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۰
۴۹	سرور خان	رفیق خان	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۵
۵۰	فقیر محمد	فضل الرحیم	دوکاندار	〃	〃	〃 ۵۰
۵۱	قدیر محمد	محمد	غریبکار	〃	〃	〃 ۶۵
۵۲	محمد جان ملا	ملا خان	تحویلدار	〃	〃	〃 ۵۵
۵۳	حمیدالله کچی	یعقوب خان	متعلم	〃	〃	〃 ۲۲
۵۴	محمد کریم خیاط	کریم	خیاط	〃	〃	〃 ۶۵
۵۵	نعمت الله	سید حبیب	غریبکار	〃	〃	〃 ۲۲
۵۶	دیر علم	حضرت غلام	غریبکار	〃	〃	〃 ۵۵
۵۷	محمد شینا	ذبیح الله خان	غریبکار	〃	〃	〃 ۲۰
۵۸	گل احمد جان	محمد شینا	غریبکار	〃	〃	〃 ۳۰
۵۹	فضل الحق	رحمن	غریبکار	〃	〃	〃 ۲۳
۶۰	افسر	فیض محمد	غریبکار	〃	〃	〃 ۶۰

ـ په دې ترتیب د شهیدانو جدول ترتیب او لست دی ـ عبدالله منشی شورای

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	محل	عمر
۶۱	حاجی محمد عمر	ملا نور محمد	بیرق دار امنیه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه	۵۸ کلن
۶۲	محمد رفیق	میر رفیق	غریبکار	″	″	″ ۵۵
۶۳	مولوی عبدالرشید	مولوی خلیل	مولوی خطیب	″	″	″ ۶۰
۶۴	در سلام خان	حاجی محمد خان	غریبکار	″	″	″ ۶۰
۶۵	مولوی عبدالحق	مولوی خلیل	مولوی خطیب	″	″	″ ۶۵
۶۶	محمد زرین	رحمت خان	غریبکار	″	″	″ ۵۸
۶۷	آمر سلام	در سلام خان	غریبکار	″	″	″ ۴۸
۶۸	غلام نبی	در سلام خان	غریبکار	″	″	″ ۴۵
۶۹	محمد داود	در سلام خان	غریبکار	″	″	″ ۳۵
۷۰	محمد نور	ملک افسر خان	متعلم	″	″	″ ۲۲
۷۱	عبدالعتیق	سلطان محمد	غریبکار	″	″	″ ۶۰
۷۲	یوسف خان	عبدالعتیق	نجار	″	″	″ ۴۸
۷۳	شیرگندر	عبدالعتیق	متعلم	″	″	″ ۲۰
۷۴	مقبل	محمد رفیق	خیاط	″	″	″ ۵۰
۷۵	شمس الرحمن	محمد کریم	دلوراته	″	″	″ ۴۵
۷۶	شفیق الله	محمد کریم	متعلم	″	″	″ ۲۰
۷۷	سید محمد خان	نور علی	معلم	″	″	″ ۴۵
۷۸	شاه محمود	نور علی	متعلم	″	″	″ ۳۰
۷۹	جهانگیر خان	گلاب	معلم	″	″	″ ۳۵
۸۰	مکرم خان	گلاب	غریبکار	″	″	″ ۴۰
۸۱	جمشید	گلاب	متعلم	″	″	″ ۲۲
۸۲	یار محمد	سلطان	غریبکار	″	″	″ ۶۰
۸۳	عبدالرحمن خان	یار محمد	متعلم	″	″	″ ۲۰
۸۴	محمد عزیز خان	محمد عظیم خان	غریبکار	″	″	″ ۵۵
۸۵	عبدالعزیز خان	محمد عزیز خان	متعلم	″	″	″ ۳۰
۸۶	عبدالوهاب	محمد عزیز خان	متعلم	″	″	″ ۱۶
۸۷	شهزاده	شاه تماس خان	غریبکار	″	″	″ ۴۵
۸۸	ذاکر ور خان	شاه تماس خان	غریبکار	″	″	″ ۴۲
۸۹	محمد رفیق	گل ذره	عالم دین	″	″	″ ۳۰
۹۰	خیر الله	مشر رفیق	غریبکار	″	″	″ ۵۵

— پورته ذکر شوي شهیدان په جدول ترتیب او ثبت دي

منشی شورای
عبدالله

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	محل	عمر
۹۱	حضرت حسین	شریف	بزیگار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	[illegible] کنر	۳۵ ساله
۹۲	ملک اسلام	ملک عبدالرشید	ملک قریه	〃	〃	۶۵ 〃
۹۳	محمد قلاب	ملک عبدالرشید	بزیگار	〃	〃	۶۲ 〃
۹۴	محمد هاشم	ملک عبدالرشید	بزیگار	〃	〃	۶۰ 〃
۹۵	داد محمد	ملک عبدالرشید	بزیگار	〃	〃	۵۵ 〃
۹۶	حبیب الحق	ملک اسلام	متعلم	〃	〃	۲۳ 〃
۹۷	غفار	کمپوکی	خیاط	〃	〃	۴۰ 〃
۹۸	سید گل	محمد گل باچا	چینک ساز	〃	〃	۶۰ 〃
۹۹	محمد شریف خان	محمد عظیم خان	خیاط	〃	〃	۴۵ 〃
۱۰۰	محمد	محمد عظیم خان	بزیگار	〃	〃	۴۸ 〃
۱۰۱	میر اسلام	شاه محمود	متعلم	〃	〃	۲۵ 〃
۱۰۲	منگل	شاه محمود	متعلم	〃	〃	۱۸ 〃
۱۰۳	حیات خان	اکرم خان	بزیگار	〃	〃	۴۰ 〃
۱۰۴	داور خان	اکرم خان	متعلم	〃	〃	۲۸ 〃
۱۰۵	باوقار	صدبر خان	بزیگار	〃	〃	۵۵ 〃
۱۰۶	محصل	صدبر خان	بزیگار	〃	〃	۵۰ 〃
۱۰۷	نور محمد	نور	بزیگار	〃	〃	۲۵ 〃
۱۰۸	حضرت خان	سلطان	بزیگار	〃	〃	۶۸ 〃
۱۰۹	ابراهیم	شیر علی	بزیگار	〃	〃	۶۰ 〃
۱۱۰	امان الله	شیر دل	مامور	〃	〃	۶۵ 〃
۱۱۱	سعدالله	شیر علی	دهقان	〃	〃	۵۵ 〃
۱۱۲	شمس الدین	شیر دل	متعلم	〃	〃	۲۰ 〃
۱۱۳	شیر زمان	گل زمان	بزیگار	〃	〃	۶۸ 〃
۱۱۴	سراج الدین	نور الدین	بزیگار	〃	〃	۶۵ 〃
۱۱۵	گل محمد خان	سراج الدین	متعلم	〃	〃	۳۰ 〃
۱۱۶	سید احمد	گل محمد	بزیگار	〃	〃	۴۰ 〃
۱۱۷	شیر دل	سردار	بزیگار	〃	〃	۷۰ 〃
۱۱۸	جمروز خان	فردوس خان	آهنگر	〃	〃	۶۰ 〃
۱۱۹	موسی خان	شاه جهان	بزیگار	〃	〃	۶۸ 〃
۱۲۰	محمود خان	موسی خان	بزیگار	〃	〃	۵۰ 〃

– د پورته ذکر شوو شهیدانو جدول ترتیب او ثبت دی

عبدالله منشی شورا

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	نوع جرم
۱۲۱	مرشیق	موسی خان	متعلم	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جرم مبارکه
۱۲۲	عبدالغفور	بخنیور خان	غریبکار	//	//
۱۲۳	محمد حسن	اسلام الدین	غریبکار	//	//
۱۲۴	گل حسن	محسن	معلم	//	//
۱۲۵	نور حسن	محسن	معلم	//	//
۱۲۶	امین الدین	اسلام الدین	غریبکار	//	//
۱۲۷	عجب خان	امین الدین	۱۲ پاس	//	//
۱۲۸	شیدو خان	حضرت گل	۱۲ پاس	//	//
۱۲۹	عبدالقیوم	سرگند	غریبکار	//	//
۱۳۰	شاه خان	عبدالقیوم	۱۲ پاس	//	//
۱۳۱	شاه نادر	منور خان	غریبکار	//	//
۱۳۲	باور خان	محمد عالم	متعلم	//	//
۱۳۳	بزرگ	محمد عالم	متعلم	//	//
۱۳۴	عبدالرحمن	بهره من خان	۱۲ پاس	//	//
۱۳۵	حبیب الرحمن	بهره من خان	متعلم	//	//
۱۳۶	گل الرحمن	بهره من خان	متعلم	//	//
۱۳۷	محمد کریم	عبدالکریم	غریبکار	//	//
۱۳۸	پهلوان	عبدالکریم	غریبکار	//	//
۱۳۹	ملنگ	محمد کریم	مامور دولت	//	//
۱۴۰	حبیب الرحمن	محمد کریم	۱۲ پاس	//	//
۱۴۱	حبیب الله	ملا عبدالمتین	غریبکار	//	//
۱۴۲	لاله جان	ملا عبدالمتین	۱۲ پاس	//	//
۱۴۳	محمد رکی	یار محمد خان	متعلم	//	//
۱۴۴	ملا عبدالحکیم	ملا عبدالحفیظ	ملا	//	//
۱۴۵	ملا وزیر محمد	ملا دیب	مولوی	//	//
۱۴۶	ملا شمس الرحمن	ملا جان	مامور دولت	//	//
۱۴۷	گل جان	صفدر خان	غریبکار	//	//
۱۴۸	محمد عظیم خان	منور خان	غریبکار	//	//
۱۴۹	سافر خان	حمزه خان	مامور دولت	//	//
۱۵۰	محمد یونس	شاغر خان	مامور دولت	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جرم مبارکه

به لیست قرار دسته‌ها و جدول تحت دی —

امضاء

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	شغل	تاریخ	ملاحظات
۱۵۱	محمد یوسف	شاه فرخان	۱۲ پاس	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه
۱۵۲	میرزا جان	سید مرجان	غریبکار	"	"
۱۵۳	حمیدالله	خیبر مید	۱۲ پاس	"	"
۱۵۴	داود الله	روح الله	گلیمکار	"	"
۱۵۵	محمد الله	آزمیش الله	متعلم	"	"
۱۵۶	آلوز خان	گلو	متعلم	"	"
۱۵۷	گلدیر جان	گلو	متعلم	"	"
۱۵۸	عبدالستار	سید مختار	غریبکار	"	"
۱۵۹	سرمعلم عبداللطیف (خان)	مفتی محمد حکیم	سرمعلم	"	"
۱۶۰	عبدالقدیر خان	فیض مید	مامور دولت	"	"
۱۶۱	غلام صدیق	فیض مید	غریبکار	"	"
۱۶۲	مفتی واحد	ملا عبدالرزاق	گدام دار	"	"
۱۶۳	حبیب الله	ملا عبدالرزاق	غریبکار	"	"
۱۶۴	عبدالکبیر	عبدالبصیر	مامور دولت	"	"
۱۶۵	محمد رسول	محمد کریم	مامور دولت	"	"
۱۶۶	سید رسول	محمد کریم	۱۲ پاس	"	"
۱۶۷	میر حمزه	عالم خان	غریبکار	"	"
۱۶۸	غلام دستگیر	عالم خان	غریبکار	"	"
۱۶۹	عبدالرزاق	عبدالخالق	غریبکار	"	"
۱۷۰	مفتی حق	عبدالخالق	غریبکار	"	"
۱۷۱	محمد رفیق	عبدالخالق	"	"	"
۱۷۲	غفار	عبدالخالق	"	"	"
۱۷۳	ملنگ	مفتی حق	"	"	"
۱۷۴	بادام خان	جمال	"	"	"
۱۷۵	یعقوب خان	جمال	"	"	"
۱۷۶	صفر	یعقوب خان	مامور دولت	"	"
۱۷۷	محمد خان	یعقوب خان	مامور دولت	"	"
۱۷۸	بشیر محمد خان	لعل مید	غریبکار	"	"
۱۷۹	محمد عظیم خان	لعل مید	"	"	"
۱۸۰	محمد رفیق	کمال	"	۲۱/حمل/۱۳۵۸	"

د لوړې قرار د شهیدانو لست ترتیب او لیکل دی

صمد

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	محل
۱۸۱	کریم خان	کمال	تخریبکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه
۱۸۲	یار خان	غلام نبی	تخریبکار	〃	〃
۱۸۳	صالح محمد	نور محمد	مامور دولت	〃	〃
۱۸۴	محمد رسول	نور محمد	مامور دولت	〃	〃
۱۸۵	شید محمد	نور محمد	فارغ صنف ۱۲	〃	〃
۱۸۶	محمد زمین	گل زمین	تخریبکار	〃	〃
۱۸۷	اختر محمد	خان محمد	مامور دولت	〃	〃
۱۸۸	وزیر محمد	خان محمد	معلم	〃	〃
۱۸۹	شاه ولی	شیر محمد	مامور دولت	〃	〃
۱۹۰	سید غفور	محمد الدین	ملک قریه	〃	〃
۱۹۱	سر معلم عبدالجلال	محمد زمین	سر معلم	〃	〃
۱۹۲	بخت خان	محمد زمین	تخریبکار	〃	〃
۱۹۳	ولی خان	محمد زمین	تخریبکار	〃	〃
۱۹۴	گل الرحمن	محمد زمین	متعلم	〃	〃
۱۹۵	نورالرحمن	سمن خان	متعلم	〃	〃
۱۹۶	خوشحال خان	محمد	معلم	〃	〃
۱۹۷	عبدالغفور خان	لعل	تخریبکار	〃	〃
۱۹۸	زمین خان	ابراهیم		〃	〃
۱۹۹	قیصر محمد	عبدالله خان	صاحب منصب	〃	〃
۲۰۰	سید محمد	فقیر محمد	متعلم	〃	〃
۲۰۱	محمد داود	فقیر محمد	متعلم	〃	〃
۲۰۲	گل محمد	نور محمد	تخریبکار	〃	〃
۲۰۳	امین الله	نقیب الله	تخریبکار	〃	〃
۲۰۴	حکیم خان	کمال	تخریبکار	〃	〃
۲۰۵	حمید علی خان	لعل محمد	تخریبکار	〃	〃
۲۰۶	محمد خان	محمد علی خان	متعلم	〃	〃
۲۰۷	گل جان باچا	محمد عمر باچا	تخریبکار	〃	〃
۲۰۸	سید آغا جان باچا	میر آغا جان	تخریبکار	〃	〃
۲۰۹	شیر آغا	سید آغا جان	متعلم	〃	〃
۲۱۰	حسن باچا	سید مختار باچا	متعلم	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه

[illegible] قرار د شهیدانو لست ترتیب او ثبت دی — [signature]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	وظیفه	تاریخ	جرم
۲۱۱	عزیز الله	زرمیق الله	متعلم	۲۳/حمل/۱۳۵۸	جمع جبار کر
۲۱۲	محمد طاهر	فضل احمد	غریبکار	″	″
۲۱۳	تاج محمد	عبدالله جان	غریبکار	″	″
۲۱۴	ملا محمد	نقیب الله	غریبکار	″	″
۲۱۵	قاضی محمد	شفیق الرحمن	غریبکار	″	″
۲۱۶	محمد باشیق	سیف الرحمن	معلم	″	″
۲۱۷	زرمیق جان	دلسیار	غریبکار	″	″
۲۱۸	محمد کریم	مختیار جان	مامور دولت	″	″
۲۱۹	عصمت الله	عتیق الله جان	متعلم	″	″
۲۲۰	اتیق خان	هوتیق خان	غریبکار	″	″
۲۲۱	سلطان محمد	کابل	غریبکار	″	″
۲۲۲	اکرم	کریم	غریبکار	″	″
۲۲۳	اکبر خان	اکرم	غریبکار	″	″
۲۲۴	حبیب جان	محبت خان	غریبکار	″	″
۲۲۵	محبت خان	محمد خان	غریبکار	″	″
۲۲۶	خرشید خان	حرمید خان	غریبکار	″	″
۲۲۷	شیر محمد خان	حصلی خان	غریبکار	″	″
۲۲۸	محمد حکیم	محمد ظفر	غریبکار	″	″
۲۲۹	شاه گل	مختار جان	غریبکار	″	″
۲۳۰	خیر محمد	نجیب الله	″	″	″
۲۳۱	گل خان	حیات خان	معلم	″	″
۲۳۲	حاجی گل محمد	رفیق محمد	غریبکار	″	″
۲۳۳	شفیق محمد	محمد	″	″	″
۲۳۴	میرا محمد	حضرت محمد	مامور دولت	″	″
۲۳۵	محمد	سبحان الله	غریبکار	″	″
۲۳۶	لونگ	محمد غنی	″	″	″
۲۳۷	سعادت من	خیر محمد	صاحب منصب	″	″
۲۳۸	محمد طاهر	نجیب الله	غریبکار	″	″
۲۳۹	دلیق خان	حمدالله	″	″	″
۲۴۰	محمد ولی	موسی خان	″	″	″

پاسورته قرار د شهیدانو لیست ترتیب او [illegible] دی

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	[illegible]	تاریخ	[illegible]
۲۴۱	سید رفیق	رحمن الله	غریبکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه
۲۴۲	زرمرزاده	صاحب زاده	متعلم	〃	〃
۲۴۳	محمد الله	فضل الرحمن	متعلم	〃	〃
۲۴۴	حبیب الله	گل زمان	متعلم	〃	〃
۲۴۵	رحمان الله	ذاهد الله	غریبکار	〃	〃
۲۴۶	سلطان محمد	محمد علی خان	غریبکار	〃	〃
۲۴۷	نوروز خان	گل رحمن	غریبکار	〃	〃
۲۴۸	عبدالقادر	شیناگر	معلم	〃	〃
۲۴۹	فیروز خان	حبیب الله	غریبکار	〃	〃
۲۵۰	عبدالغنی	محراب خان	غریبکار	〃	〃
۲۵۱	فاروق	سید رفیق	غریبکار	〃	〃
۲۵۲	نور حبیب	محمد الله	غریبکار	〃	〃
۲۵۳	فاروق	محمد گل	متعلم	〃	〃
۲۵۴	صابر خان	فیض محمد	معلم	〃	〃
۲۵۵	رفیق خان	گاوریه	غریبکار	〃	〃
۲۵۶	انور خان	شیر محمد	متعلم	〃	〃
۲۵۷	پیر دادر	گل محمد	متعلم	〃	〃
۲۵۸	سید الرحیم	حبیب الرحیم	متعلم	〃	〃
۲۵۹	داوود	شیر دار	غریبکار	〃	〃
۲۶۰	وزیر محمد	شیر محمد	مامور دولت	〃	〃
۲۶۱	حبیب الله	محمد اسحق	غریبکار	〃	〃
۲۶۲	محمد اسحق	شاه ولی	غریبکار	〃	〃
۲۶۳	فیروز	شاه ولی	غریبکار	〃	〃
۲۶۴	محمد روز	شاه ولی	غریبکار	〃	〃
۲۶۵	محمد الله	خاندرد	متعلم	〃	〃
۲۶۶	ذر محمد الله	جان داد	متعلم	〃	〃
۲۶۷	خاندرد	سید الرحیم	معلم	〃	〃
۲۶۸	جمال الدین	عین الدین	متعلم	〃	〃
۲۶۹	کمال الدین	عین الدین	غریبکار	〃	〃
۲۷۰	شیر محمد	محمد شفیق	غریبکار	〃	〃

دلیوه تر مرارد شمیر ډلو جدول ترتیب او ثبت دی

غلام رسول [illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

3

شماره	شهرت: اسم	ولدیت	وظیفه	تاریخ	جرم	
۲۷۱	گل احمد	شاه محمد	غریبکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارز	
۲۷۲	نور محمد	پاشتین	//	//	//	
۲۷۳	عالم گل	محمد گل	//	//	//	
۲۷۴	محمد گل	صاحب گل	//	//	//	
۲۷۵	محمد شفیع	جان محمد	//	//	//	
۲۷۶	رحمت الله	گل زمان	//	//	//	
۲۷۷	نظام الدین	عبدالقیوم	//	//	//	
۲۷۸	امین الله	عبدالقیوم	//	//	//	
۲۷۹	بهرام	نور محمد	//	//	//	
۲۸۰	علی محمد	سید محمد	//	//	//	
۲۸۱	انعام الله	عبدالمتین	معلم	//	//	
۲۸۲	رحمن الله	عبدالمتین	معلم	//	//	
۲۸۳	ذبیح الله	حبیب الله	معلم	//	//	
۲۸۴	عبدالرحمن	محمد قابل	غریبکار	//	//	
۲۸۵	شمس الرحمن	محمد قابل	غریبکار	//	//	
۲۸۶	شاه گل	مختار	غریبکار	//	//	
۲۸۷	حبیب گل	سید حسن	//	//	//	
۲۸۸	محمد دولت	عاقل محمد	معلم	//	//	
۲۸۹	وزیر	محمد عمر	غریبکار	//	//	
۲۹۰	محمد امین	عبدالمجید	غریبکار	//	//	
۲۹۱	صاحب زرین	گل زرین	غریبکار	//	//	
۲۹۲	گل الرحیم	ابراهیم	غریبکار	//	//	
۲۹۳	عبدالغفار	گل جان	غریبکار	//	//	
۲۹۴	محمد زرین	شیرزوری	غریبکار	//	//	
۲۹۵	مشرف خان	محمد جان	غریبکار	//	//	
۲۹۶	عبدالرحمن	مشرف خان	غریبکار	//	//	
۲۹۷	عیسی خان	مشرانی	غریبکار	//	//	
۲۹۸	محمد امین	سید امین	معلم	//	//	
۲۹۹	حاجی فیض محمد	کوچی	غریبکار	//	//	
۳۰۰	خواجه	خواجه محمد	غریبکار	//	//	

د الوپتر قرار د شهیدانو جدول ترتیب او لحت دی –

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

یادونه:

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	
۳۰۱	یار محمد	فیض محمد	غریبکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	[illegible]
۳۰۲	رحمت گل	معصوم گل	″	″	″
۳۰۳	ابوعلام اسحق	عبدالرازق	″	″	″
۳۰۴	انعام الله	محمد رفیق	″	″	″
۳۰۵	محمد زیتی نجر	سید حلیم	″	″	″
۳۰۶	فتح خان	رحمت خان	متعلم	″	″
۳۰۷	محمد الله	رفیق الله	متعلم	″	″
۳۰۸	حمید خان	محصل خان	غریبکار	″	″
۳۰۹	شاه فرخان	محصل خان	غریبکار	″	″
۳۱۰	نور محمد نجار	گل محمد	غریبکار	″	″
۳۱۱	یار محمد	نور محمد	متعلم	″	″
۳۱۲	محمد رفیق	گل رفیق	غریبکار	″	″
۳۱۳	عبدالغفار خونیانی	سید غفار	غریبکار	″	″
۳۱۴	فرانق	سید حبیب	غریبکار	″	″
۳۱۵	عصمت	سید حبیب	غریبکار	″	″
۳۱۶	لعل پاچا	حسن پاچا	متعلم	″	″
۳۱۷	اختر محمد	محمد طالب	غریبکار	″	″
۳۱۸	گل حاجی پاچا	عزیز خان	غریبکار	″	″
۳۱۹	سید اگل	عزیز خان	غریبکار	″	″
۳۲۰	محمد نبی	سید حبیب	غریبکار	″	″
۳۲۱	فضل احمد	سید خان	غریبکار	″	″
۳۲۲	انارالله	غلام سید	متعلم	″	″
۳۲۳	شیخ محمد سرور	قاضی سیف الرحمن	کاردانی	″	″
۳۲۴	سید احمد	حاجی فیض محمد	معلم	″	″
۳۲۵	کرم	اخوند	غریبکار	″	″
۳۲۶	عزیز	داود الله	متعلم	″	″
۳۲۷	پیر دوست	احمد دوست	غریبکار	″	″
۳۲۸	پیر محمد	ناظم شاه	غریبکار	″	″
۳۲۹	گل حاجی	ناظم شاه	غریبکار	″	″
۳۳۰	محمد نسیم	نور محمد سلیم	متعلم	″	″

په لورنه مورد شهیدانو جدول ترتیب او ثبت دی

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	مسلک	تاریخ	جرم
۴۳۱	سید حبیب	گل حبیب	غریبکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	حکم مبارزه
۴۳۲	محمد درویش	ملا محمد سلیم	فارغ مامور دولت	"	"
۴۳۳	عبدالقدوس	ملا محمد سلیم	متعلم	"	"
۴۳۴	خالقداد گل	زنار گل	غریبکار	"	"
۴۳۵	درویش خان	غلام نبی	غریبکار	"	"
۴۳۶	غلام نبی	گل نبی	غریبکار	"	"
۴۳۷	شمس الرحمن	علی محمد	غریبکار	"	"
۴۳۸	محمد خان	سید محمد	غریبکار	"	"
۴۳۹	رسول محمد	خان قرخان	متعلم	"	"
۴۴۰	محمد رفیق	محمد خان	متعلم	"	"
۴۴۱	حبیب الرحمن	حیدر خان	غریبکار	"	"
۴۴۲	محمد ولی	روح الله	متعلم	"	"
۴۴۳	محمد رئوف	فقیر محمد	متعلم	"	"
۴۴۴	یوسف	ارسلان خان	غریبکار	"	"
۴۴۵	جهانزیب	محمد اکبر	غریبکار	"	"
۴۴۶	عبدالوکیل	سید محمد	متعلم	"	"
۴۴۷	[illegible]	محمد رحیم	غریبکار	"	"
۴۴۸	موسی خان	محمد لطیف	غریبکار	"	"
۴۴۹	گل محمد	محمد لطیف	متعلم	"	"
۴۵۰	کلیم الله	محمد اشرف	متعلم	"	"
۴۵۱	رحیم الله	محمد الله	متعلم	"	"
۴۵۲	آغا سردار	محمد حنیف	غریبکار	"	"
۴۵۳	فاروق	محمد جمیل	غریبکار	"	"
۴۵۴	نورالله	غلام سخی	غریبکار	"	"
۴۵۵	عبدالله	غلام سخی	متعلم	"	"
۴۵۶	جاوید	جرنیل	متعلم	"	"
۴۵۷	حمیدالله	جرنیل	متعلم	"	"
۴۵۸	عصمت الله	شاه زرین	متعلم	"	"
۴۵۹	سمیع الله	شاه زرین	غریبکار	"	"
۴۶۰	عبدالولی	موسی خان	غریبکار	"	"

به امر قرار دستخط عبدالحق جدول ترتیب و صحت دی

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

سپرد

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	جرم
۳۶۱	محمد ولی	موسی خان	غریبکار	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جرم میارکم
۳۶۲	شاه جهان	گل محمد	غریبکار	//	//
۳۶۳	محمد هاشم	سید محمد	غریبکار	//	//
۳۶۴	محمد حلیم	شفیق الله	متعلم	//	//
۳۶۵	نور احمد	پیر زمان	متعلم	//	//
۳۶۶	بهاول	زر محمد	غریبکار	//	//
۳۶۷	زر محمد	نور محمد	غریبکار	//	//
۳۶۸	گل ولی	انصار الله	غریبکار	//	//
۳۶۹	عمر گل	محمد گل	غریبکار	//	//
۳۷۰	ملنگ	محمد جان	متعلم	//	//
۳۷۱	سید محمد	محمد جان	متعلم	//	//
۳۷۲	بخت نور	سید الرحیم	متعلم	//	//
۳۷۳	گل الرحمن	محمد ولی	غریبکار	//	//
۳۷۴	عبدالرحمن	حق	غریبکار	//	//
۳۷۵	غفار	گل محمد	غریبکار	//	//
۳۷۶	ملا عمر	سید عمر خان	غریبکار	//	//
۳۷۷	رحمت الله	حمید الله	متعلم	//	//
۳۷۸	حمید الله	ملنگ	متعلم	//	//
۳۷۹	پیر شریف	محمد الرحیم	متعلم	//	//
۳۸۰	محمد الرحیم	سید الرحیم	غریبکار	//	//
۳۸۱	عاشق	محمد خالق	غریبکار	//	//
۳۸۲	نور الله	محمد خالق	غریبکار	//	//
۳۸۳	محمد	محمد شاه	متعلم	//	//
۳۸۴	عمر گل	محمد گل	متعلم	//	//
۳۸۵	سمیع الله	محمد گل	متعلم	//	//
۳۸۶	اسم الله	محمد گل	متعلم	//	//
۳۸۷	ملنگ	جمشید	غریبکار	//	//
۳۸۸	حضرت ولی	محمد ولی	غریبکار	//	//
۳۸۹	محمد جان	سید جان	غریبکار	//	//
۳۹۰	گل الرحمن	سید جان	غریبکار	//	//

زیادتر قرار شهید از جدول ترتیب اداره ی

جدول ... د ... شهیدانو ... ترتیب ... [illegible]

ورق

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
www.hambastagi.org

شماره	د شهید شهرت: نوم	د شهید شهرت: ولد	د شهادت تاریخ	د شهادت ورځ	وظیفه
۳۹۱	مولی خان	فقیر محمد	۳۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارک	غریبکار
۳۹۲	شیر ولی	اختر محمد	〃	〃	غریبکار
۳۹۳	پیر ولی	اختر محمد	〃	〃	غریبکار
۳۹۴	گل زمان	امان الله	〃	〃	متعلم
۳۹۵	محمد اسحق	امان الله	〃	〃	متعلم
۳۹۶	عزیز محمد	عبدالرحیم	〃	〃	معلم
۳۹۷	سید محمد	محمد ابراهیم	〃	〃	معلم
۳۹۸	رحمت	پیر محمد	〃	〃	متعلم
۳۹۹	حبیب جان	پیر محمد	〃	〃	غریبکار
۴۰۰	میرزا محمد	عبدالمتین	〃	〃	غریبکار
۴۰۱	محمد گل	عبدالمتین	〃	〃	غریبکار
۴۰۲	گل آقا	حضرت ولی	〃	〃	〃
۴۰۳	گل محمد	حضرت ولی	〃	〃	〃
۴۰۴	عبدالرؤف	عبدالمنان	〃	〃	〃
۴۰۵	نور حیدر	نورالله	〃	〃	〃
۴۰۶	احسان الله	ذبیح الله	〃	〃	〃
۴۰۷	ذبیح الله	رحیم الله	〃	〃	〃
۴۰۸	اختر محمد	سید محمد	〃	〃	〃
۴۰۹	سید محمد	شفیق محمد	〃	〃	معلم
۴۱۰	عنایت الله	محمد نبی	〃	〃	متعلم
۴۱۱	رحمت الله	حبیب نور	〃	〃	غریبکار
۴۱۲	حمید الله	گل محمد	〃	〃	〃
۴۱۳	روح الله	محمد زرین	〃	〃	〃
۴۱۴	شفیق الله	محمد زرین	〃	〃	غریبکار
۴۱۵	سید جان	محبت الله	〃	〃	غریبکار
۴۱۶	رشید	داود	〃	〃	متعلم
۴۱۷	گل محمد	عطا محمد	〃	〃	متعلم
۴۱۸	عزیز	احسان الله	〃	〃	غریبکار
۴۱۹	محمد شاه	زرگر خان	〃	〃	〃
۴۲۰	ولی محمد	شاه حیدر	〃	〃	〃

پورته قرار د شهیدانو جدول ترتیب او صحت ئې دی

[signature] منظور

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهید شده: اسم	شهرت شهید شده: ولد	تاریخ شهید شدن	روز شهید شدن	ملاحظات
۴۲۱	عبدالحق	شاه زلمی	۳۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه صباح	متعلم
۴۲۲	سمیع الله	موسی خان	//	//	غریبکار
۴۲۳	محمد ادریس	ملنگ	//	//	//
۴۲۴	عزیز محمد	ملنگ	//	//	//
۴۲۵	نصرت الله	گل اکبر	//	//	//
۴۲۶	شفیق محمد	شاه جهان	//	//	//
۴۲۷	یوسف خان	رحیم الله	//	//	غریبکار
۴۲۸	محمد رشید	رحیم الله	//	//	متعلم
۴۲۹	سید محمد	داوود	//	//	متعلم
۴۳۰	اول گل	محمد گل	//	//	متعلم
۴۳۱	محمد شاه	انورالحق	//	//	غریبکار
۴۳۲	محمد اسحق	سعدالله	//	//	//
۴۳۳	ظهورالحق	انوارالحق	//	//	//
۴۳۴	سعدالله	محمد الله	//	//	//
۴۳۵	حفیظ الله	سالار	//	//	//
۴۳۶	محمد الله	سالار	//	//	//
۴۳۷	محمد طالب	محمد شریف	//	//	متعلم
۴۳۸	شاه محمد	محمد شریف	//	//	متعلم
۴۳۹	محمد زرین	محمد ادریس	//	//	غریبکار
۴۴۰	رحیم الله	عبدالرزاق	//	//	//
۴۴۱	داوود	عبدالرزاق	//	//	//
۴۴۲	محمد شفیق	شیر محمد	//	//	//
۴۴۳	صلاح الدین	گل محمد	//	//	//
۴۴۴	فخرالدین	محمد رشید	//	//	غریبکار
۴۴۵	ضیاءالرحمن	اکرم	//	//	//
۴۴۶	عبدالرحمن	محمد	//	//	//
۴۴۷	محمد عارف	سخی جان	//	//	//
۴۴۸	زر محمد	[illegible]	//	//	متعلم
۴۴۹	عشقیار	گل زمان	//	//	غریبکار
۴۵۰	سید احمد	ولی محمد	//	//	غریبکار

به اساس قرار شهید شدگان جدول ترتیب اطلاعات ذیل

صدر اداری شورای محلی

جدول دفتر تحقیق شهیدان قریه [illegible] شهیدان [illegible] تاریخ ۲۱ حمل [illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهید (اسم)	شهرت شهید (ولد)	تاریخ شهادت	روز شهادت	کسب [illegible]
۴۵۱	حمید خان	گل نبی	۲۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارک	متعلم
۴۵۲	امین الله	محمد عظیم	〃	〃	غریبکار
۴۵۳	عزیز الله	شاه محمد	〃	〃	غریبکار
۴۵۴	مسافر	شاه محمد	〃	〃	غریبکار
۴۵۵	یار محمد	ثاقب	〃	〃	متعلم
۴۵۶	فصیح الله	رحمت خان	〃	〃	متعلم
۴۵۷	رحیم الله	رحمت خان	〃	〃	غریبکار
۴۵۸	عبدالخطیب	تاج محمد	〃	〃	〃
۴۵۹	سرور خان	دولت خان	〃	〃	〃
۴۶۰	عبداللطیف	محمد خان	〃	〃	〃
۴۶۱	خلیل الرحمن	فضل محمد	〃	〃	〃
۴۶۲	محمد شاه	نور محمد شاه	〃	〃	〃
۴۶۳	نور محمد شاه	ناظم شاه	〃	〃	〃
۴۶۴	اجر محمد	امیر محمد	〃	〃	〃
۴۶۵	سید محمد	امیر محمد	〃	〃	متعلم
۴۶۶	باور خان	فقیر کریم	〃	〃	غریبکار
۴۶۷	یار محمد خان	فقیر کریم	〃	〃	متعلم
۴۶۸	فتح خان	عاشق الله	〃	〃	غریبکار
۴۶۹	رفیق الحق	ابراهیم	〃	〃	غریبکار
۴۷۰	ضیاء الرحمن	ابراهیم	〃	〃	متعلم
۴۷۱	اکرم خان	گل محمد	〃	〃	غریبکار
۴۷۲	ذبیح الله	عبدالرحمن	〃	〃	〃
۴۷۳	حکم الله	عبدالرحمن	〃	〃	〃
۴۷۴	حبیب الرحمن	اکرم	〃	〃	〃
۴۷۵	حمید الرحمن	اکرم	〃	〃	〃
۴۷۶	گل محمد خان	شلطان	〃	〃	〃
۴۷۷	شاه ولی	درشلوم	〃	〃	〃
۴۷۸	رحمت الله	شیر محمد خان	〃	〃	〃
۴۷۹	محمد	شیر محمد خان	〃	〃	〃
۴۸۰	ولی محمد	مسافر	〃	〃	〃

پورته قرار د شهیدانو جدول صحت دی

[signature]

عبدالاکبر [illegible] منشی

جدول [illegible] شهیدان قریه شهیدان [illegible] ۳۱/حمل/۱۳۵۸

(ورق هفدهم)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهید: اسم	شهرت شهید: ولد	تاریخ شهادت	روز شهادت	کسب و حرفه
۴۸۱	تاجر	شیر محمد	۳۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارکه	غریبکار
۴۸۲	جان ولی	روستم	〃	〃	〃
۴۸۳	فیروز	غلام نبی	〃	〃	〃
۴۸۴	محمد نبی	غلام نبی	〃	〃	〃
۴۸۵	محمد نعیم	حاجی جلال	〃	〃	〃
۴۸۶	سیمین رشید	حاجی جلال	〃	〃	〃
۴۸۷	پیر ولی	ولی محمد	〃	〃	〃
۴۸۸	عبدالشکور	مغل دین	〃	〃	〃
۴۸۹	عبدالقدوس	محمد رحیم	〃	〃	〃
۴۹۰	مشک	مکرم خان	〃	〃	〃
۴۹۱	یار ولی	کلیم الله	〃	〃	〃
۴۹۲	عاشق الله	کلیم الله	〃	〃	〃
۴۹۳	رحمت جان	محمد خان	〃	〃	غریبکار
۴۹۴	معصوم	محمد اکبر خان	〃	〃	غریبکار
۴۹۵	شاه محمد	دوست محمد	〃	〃	غریبکار
۴۹۶	حلیم خان	محمد کبیر	〃	〃	〃
۴۹۷	رحیم الله	مسافر	〃	〃	〃
۴۹۸	مسافر	عاشق الله	〃	〃	متعلم
۴۹۹	زرمحمد	سید ولی	〃	〃	متعلم
۵۰۰	حشمت الله	سید ولی	〃	〃	غریبکار
۵۰۱	مهرباش	رحیم دل	〃	〃	غریبکار
۵۰۲	محمد جمیل	کریم خان	〃	〃	〃
۵۰۳	شمس محمد	شاه محمد	〃	〃	〃
۵۰۴	خوشحال	زلمی	〃	〃	〃
۵۰۵	مردش خان	زلمی	〃	〃	〃
۵۰۶	محمد فاروق	جمال الدین	〃	〃	〃
۵۰۷	رحمت	برکت الله	〃	〃	〃
۵۰۸	حاجی محمد	برکت الله	〃	〃	〃
۵۰۹	عبدالقدیر	محمد سلیم	〃	〃	غریبکار
۵۱۰	عبدالغفار	محمد سلیم	〃	〃	متعلم

— [illegible] ورق از شهیدان جدول ترتیب و [illegible]

— عضو [illegible] شورای [illegible]

[illegible]

(ورق هجدهم)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهید: اسم	ولد	تاریخ شهادت	روز شهادت	ملاحظات
۵۱۱	پهلوان	فیروز محمدشاه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارکه	غریبکار
۵۱۲	خان محمد	جمال الدین	〃	〃	〃
۵۱۳	آرمین جان	محمد	〃	〃	〃
۵۱۴	تاج محمد	خلیل الله	〃	〃	〃
۵۱۵	دوران خان	زرور خان	〃	〃	〃
۵۱۶	سید غفار	محمد غفار	〃	〃	〃
۵۱۷	عمرشاه	گل محمدشاه	〃	〃	〃
۵۱۸	میاگل	حضرت گل	〃	〃	〃
۵۱۹	شینا گل	حضرت گل	〃	〃	〃
۵۲۰	محمد قاسم	فقیر محمد	〃	〃	〃
۵۲۱	خروکی	محمد طاهر	〃	〃	〃
۵۲۲	رضوان الله	فیروز	〃	〃	متعلم
۵۲۳	تیمور خان	انور الله	〃	〃	متعلم
۵۲۴	محمد حنیف	رحیم الله	〃	〃	متعلم
۵۲۵	گل حنیف	خوشحال	〃	〃	متعلم
۵۲۶	فقیر محمد	سردار	〃	〃	غریبکار
۵۲۷	نور محمد	ذوالنون	〃	〃	غریبکار
۵۲۸	شفیق الله	نور محمد	〃	〃	متعلم
۵۲۹	فضل الحق	شفیق الله	〃	〃	غریبکار
۵۳۰	جمعه گل	دلبر	〃	〃	متعلم
۵۳۱	محمد نادر	یار محمد	〃	〃	غریبکار
۵۳۲	محمد حق	شهزاده	〃	〃	〃
۵۳۳	محمد الله	خضر محمد	〃	〃	〃
۵۳۴	محمد قاسم	خضر محمد	〃	〃	〃
۵۳۵	سید الحق	شیر الحق	〃	〃	متعلم
۵۳۶	عبدالرحمن	شیر الحق	〃	〃	متعلم
۵۳۷	محمد حلیم	بریش	〃	〃	غریبکار
۵۳۸	عبدالله	فضل الرحیم	〃	〃	متعلم
۵۳۹	سید ملک	وزیر محمد	〃	〃	غریبکار
۵۴۰	گل ملک	وزیر محمد	〃	〃	〃

به تعداد [illegible] شهیدان جدول ترتیب و امضا شد [illegible]

[illegible] شورای [illegible] منشی

جدول دسته‌جمعی شهیدان قریه [illegible] کلی بابت شهادت ۲۱/حمل/۱۳۵۸

ورق شانزدهم

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهیدان: اسم	ولد	تاریخ شهادت	روز شهادت	مراتب شهادت
۵۴۱	ولی محمد	محمد رفیق	۲۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارکه	متعلم
۵۴۲	رحمت‌الله	زر محمد	〃	〃	متعلم
۵۴۳	نسیم‌الله	زر محمد	〃	〃	غریبکار
۵۴۴	عبدالرحمن	علی شاه	〃	〃	غریبکار
۵۴۵	شفیع‌الله خان	گل جان	〃	〃	غریبکار
۵۴۶	کریم‌الله	غفار	〃	〃	〃
۵۴۷	شفیق‌الله	گل ولی	〃	〃	〃
۵۴۸	محمد حنیف	جان محمد	〃	〃	〃
۵۴۹	محمد یونس	حوض خان	〃	〃	〃
۵۵۰	محمد شریف	نور محمد	〃	〃	متعلم
۵۵۱	جانداد	حفیظ خان	〃	〃	متعلم
۵۵۲	نمر خان	فضل الرحمن	〃	〃	متعلم
۵۵۴	ابراهیم	محمد رفیق	〃	〃	متعلم
۵۵۴	شهید الله	محمد رفیق	〃	〃	متعلم
۵۵۵	نصرت‌الله	غریب	〃	〃	غریبکار
۵۵۶	محمد رحیم	حقیق محمد	〃	〃	غریبکار
۵۵۷	عبدالقادر	معظم خان	〃	〃	متعلم
۵۵۸	حنیف	محمد روز	〃	〃	غریبکار
۵۵۹	شکرالله	محمد ولی	〃	〃	〃
۵۶۰	محمد کمال	محمد سلیم	〃	〃	〃
۵۶۲	جمال ناصر	عبدالغفور	〃	〃	〃
۵۶۳	محمد ذاکر خان	شیردل محمد خان	〃	〃	〃
۵۶۴	شمس	محمد عارف	〃	〃	〃
۵۶۴	محمد حق	لعل محمد	〃	〃	غریبکار
۵۶۵	نور زمان	لعل محمد	〃	〃	〃
۵۶۶	فیروز	باز محمد اچکزی	〃	〃	〃
۵۶۷	نهمت‌الله	حضرت خان	〃	〃	〃
۵۶۸	محمد اقبال	نور باز	〃	〃	〃
۵۶۹	ثاقب	سید حق	〃	〃	〃
۵۷۰	داود شاه	یار محمد	〃	〃	〃

— به اساس قرار داد شهیدان [illegible] جدول ترتیب و [illegible] است

[illegible]

— [illegible]

ورق بیستم

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهید: اسم	شهرت شهید: ولد	تاریخ شهادت	روز شهادت	وظیفه
۵۷۱	محمد طاهر	نقش ولی	۳۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارکه	غریبکار
۵۷۲	قدرت الله	سید اکبر خان	〃	〃	〃
۵۷۳	عزیز الله	سید اکبر خان	〃	〃	〃
۵۷۴	نور شاه علی خان	جمال الدین	〃	〃	〃
۵۷۵	ملنگ	عجب الله	〃	〃	〃
۵۷۶	سمیع الله	عجب الله	〃	〃	متعلم
۵۷۷	انوار الحق	عزیز رحمن	〃	〃	متعلم
۵۷۸	محمد ولی	شهسوار خان	〃	〃	غریبکار
۵۷۹	کلیم الله	تاج الله	〃	〃	غریبکار
۵۸۰	شیر الرحیم	محمد معصوم	〃	〃	〃
۵۸۱	احمد ولی	عبد الحق	〃	〃	〃
۵۸۲	شاه ولی	شاه میر	〃	〃	〃
۵۸۳	غضنفر خان	محمد جان	〃	〃	〃
۵۸۴	گل جان	محمد حسن	〃	〃	〃
۵۸۵	محمد رحیم	اکبر خان	〃	〃	〃
۵۸۶	سالم خان	نظام الدین	〃	〃	غریبکار
۵۸۷	عالم زیب	محمد نادر	〃	〃	متعلم
۵۸۸	محمد حکیم	سلطان	〃	〃	متعلم
۵۸۹	نظام الدین	حمید	〃	〃	غریبکار
۵۹۰	شفیق محمد	لعل محمد	〃	〃	〃
۵۹۱	رحمت الله	محمد کبیر	〃	〃	〃
۵۹۲	حمید الله	سید ولی	〃	〃	〃
۵۹۳	گل احمد خان	نوروز	〃	〃	〃
۵۹۴	محی الدین	شاه محمد	〃	〃	〃
۵۹۵	علی حیدر	سیف الله	〃	〃	غریبکار
۵۹۶	شیرزاد جان	جهانگیر	〃	〃	متعلم
۵۹۷	حشمت الله	محمد رؤف	〃	〃	متعلم
۵۹۸	شیر الحق	محمد رفیق	〃	〃	غریبکار
۵۹۹	محمد نبی	گل لند	〃	〃	غریبکار
۶۰۰	شیر محمد	عشق زمان	〃	〃	غریبکار

- دلیوتر قرار د شهیدانو جدول ترتیب او صحت دی

عبدالرزاق د کرالی د شوری [illegible] -

ورق (۳۱)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهدا: نام	ولد	تاریخ شهادت	روز شهادت	شغل
۶۰۱	شیر دلاور	محمد اسمعیل	۲۱/حوت/۱۳۵۸	روز جمعه مبارک	متعلم
۶۰۲	رحیم الله	محمد اسمعیل	"	"	"
۶۰۳	عبدالمتین	نوروز خان	"	"	"
۶۰۴	غلام علی	غلام دستگیر	"	"	"
۶۰۵	نعمت الله	حبیب الله	"	"	تخریبکار
۶۰۶	شمس الحق	حاجت الله	"	"	"
۶۰۷	محمد لطیف	حاجت الله	"	"	"
۶۰۸	فضل الرحمن	امین الله	"	"	"
۶۰۹	سید محمد	ناظم شاه	"	"	"
۶۱۰	شیر الرحمن	امین الله	"	"	"
۶۱۱	محمود الحق	امین الله	"	"	"
۶۱۲	صلاح الدین	ایوب خان	"	"	متعلم
۶۱۳	قیاس	عبدالشکور	"	"	متعلم
۶۱۴	تخت محمد الله	مرجان خان	"	"	متعلم
۶۱۵	ذبیح	فرمان	"	"	متعلم
۶۱۶	وقت دار	عبدالله	"	"	تخریبکار
۶۱۷	فضل محمد	شیر محمد	"	"	تخریبکار
۶۱۸	فتاح الدین	شیر محمد	"	"	"
۶۱۹	جمشید	عاشق الله	"	"	"
۶۲۰	ذکریا	محمد عاشق الله	"	"	"
۶۲۱	طوطی	محمد عمر	"	"	"
۶۲۲	فیاض محمد	محمد عمر	"	"	تخریبکار
۶۲۳	رشتم الله	عبدالغفار	"	"	نجار
۶۲۴	پروانه الله	محمد افضل	"	"	نجار
۶۲۵	محمد افضل	محمود الحق	"	"	دهقان
۶۲۶	صادق الله	عزیز محمد	"	"	تخریبکار
۶۲۷	ثناء الله	عزیز محمد	"	"	دهقان
۶۲۸	عزیز الرحمن	ولی محمد	"	"	متعلم
۶۲۹	عبدالواحد	فرمان	"	"	متعلم
۶۳۰	جمیل خان	غلام حیدر	"	"	تخریبکار

در این ورق (۳۰) نفر شهدا در جدول ترتیب و گرفته ذیل

عبدالرزاق دستوری صنفی

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	جرم
۶۳۱	خوشحال	محمد رحیم	مزیسکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	[illegible]
۶۳۲	محمد رحیم	"	"	"	"
۶۳۳	محمد اسحق	محمد شیرزور	"	"	"
۶۳۴	سلطان محمد	محمد رسول	"	"	"
۶۳۵	عبدالشکور	حضرت محمد	"	"	"
۶۳۶	بادام	عزیزالله	متعلم	"	"
۶۳۷	ملنگ	محمد خالق	متعلم	"	"
۶۳۸	محمد اسحق	میرگل	دهقان	"	"
۶۳۹	تاج محمد	رحیم خان	"	"	"
۶۴۰	نورالله	سعد محمد	"	"	"
۶۴۱	یار محمد	ذوالکرام	"	"	"
۶۴۲	نور محمد	عبدالکریم	"	"	"
۶۴۳	رحمت جان	نور احمد جان	مزیسکار	"	"
۶۴۴	فضل الرحمن	رحمت جان	"	"	"
۶۴۵	عبدالحق	"	"	"	"
۶۴۶	سید محمد	فضل الرحمن	"	"	"
۶۴۷	نور محمد	عبدالحمید	"	"	"
۶۴۸	صالح محمد	وزیر محمد	متعلم	"	"
۶۴۹	صلاح الدین	"	"	"	"
۶۵۰	پائینده محمد	رحمت الله	"	"	"
۶۵۱	گل محمد	"	دهقان	"	"
۶۵۲	نواب	آغا محمد	مزیسکار	"	"
۶۵۳	لشکر علی	رحمت جان	"	"	"
۶۵۴	الهام الدین	"	"	"	"
۶۵۵	نور بادار	فضل محمد	"	"	"
۶۵۶	غفار	محمد رفیق	نجار	"	"
۶۵۷	محمد رفیق	داد کریم	آهنگر	"	"
۶۵۸	وزیر محمد	شیر الرحمن	بی عنوان	"	"
۶۵۹	فضل محمد	نور محمد	دهقان	"	"
۶۶۰	حمیدالله	یار محمد	دهقان	"	"

تا اینجا قرار داد شهیدان از جدول ترتیب و تحت دی

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

نمبر	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	جرم	
۶۶۱	زلمی خان	پرور خان	مز پیشه کار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارزه	
۶۶۲	نور احمد خان	〃	〃	〃	〃	
۶۶۳	محمد	شیر محمد	〃	〃	〃	
۶۶۴	حفیظ الله	محمد علی	〃	〃	〃	
۶۶۵	حمیدالله	〃	〃	〃	〃	
۶۶۶	بایرمحمد	محمد میر	〃	〃	〃	
۶۶۷	عبدالرحمن	بازمحمد	〃	〃	〃	
۶۶۸	شیرالرحمن	نوروز	〃	〃	〃	
۶۶۹	عبدالبصیر	شاه محمد	〃	〃	〃	
۶۷۰	گل محمد	رشید حق	مامور دولت	〃	〃	
۶۷۱	روزی خان	محمد خان	نجار	〃	〃	
۶۷۲	خلیل الله	فیروز	باغوان	〃	〃	
۶۷۳	محمد یاسین	〃	مز پیشه کار	〃	〃	
۶۷۴	روح الله	جلال الدین	〃	〃	〃	
۶۷۵	عبدالغفار	قدریش	〃	〃	〃	
۶۷۶	زاهدالله	〃	〃	〃	〃	
۶۷۷	نورالحق	سرگند	〃	〃	〃	
۶۷۸	شاه پور	سرگند	〃	〃	〃	
۶۷۹	نورزب خان	محمدعلم خان	〃	〃	〃	

پورته قرار د شهیدانو جدول ترتیب او ثبت دی –

جدول شهدای قریه کراله بابت سال ۱۳۵۸ حزب اسلامی افغانستان ورق (۲۴)

قربانیان قتل عام کراله در کنر
انجمن همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	تاریخ شهادت	روز و ساعت شهادت	ملاحظات
٦٨٠	نوروزخان	حاجی حبیب	۲۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارکه	غریبکار
٦٨١	محمدزمان	امان‌الله	〃	〃	غریبکار
٦٨٢	کریم‌الله	پیردل	〃	〃	متعلم
٦٨٣	شمل محمد	احسان‌الله	〃	〃	دهقان
٦٨٤	شمس محمد	امان‌الله	〃	〃	دهقان
٦٨٥	محمدشاه	الفت‌خان	〃	〃	〃
٦٨٦	نجیب‌الدین	محمد	〃	〃	〃
٦٨٧	رحیم‌الدین	محمد	〃	〃	〃
٦٨٨	علی‌حیدر	محمدزمان	〃	〃	〃
٦٨٩	محمدرفیق	محمدزمان	〃	〃	〃
٦٩٠	بهرام	سیدغفار	〃	〃	متعلم
٦٩١	مؤمن‌شاه	ضیاگل	〃	〃	متعلم
٦٩٢	شیرآغاگل	خوشحال	〃	〃	دهقان
٦٩٣	پاچاخان	خوشحال	〃	〃	نجار
٦٩٤	جان‌محمد	مختار	〃	〃	غریبکار
٦٩٥	محمدولی	مختار	〃	〃	غریبکار
٦٩٦	وحیدالله	عصمت‌الله	〃	〃	دهقان
٦٩٧	فضل‌خان	یارمحمد	〃	〃	دهقان
٦٩٨	انورخان	یارمحمد	〃	〃	متعلم
٦٩٩	محمدقاسم	سردار	〃	〃	متعلم
٧٠٠	سیدمحمد	سردار	〃	〃	متعلم
٧٠١	امیرمحمد	محبت	〃	〃	متعلم
٧٠٢	محمدنبی	حمیدخان	〃	〃	دهقان
٧٠٣	سیدحبیب	نوراحمد	〃	〃	دهقان
٧٠٤	حمیدگل	شهزاده	〃	〃	غریبکار
٧٠٥	سیداخان	شمس محمد	〃	〃	〃
٧٠٦	فاروق	محمدموسی	〃	〃	〃
٧٠٧	ملنگ‌خان	نوروز	〃	〃	〃
٧٠٨	عبدالرحیم	اوزبیک	〃	〃	〃
٧٠٩	محمدزرین	روزبیک	〃	〃	〃
٧١٠	بلوچ	ولی‌جان	〃	〃	متعلم
٧١١	نظرمحمد	عطامحمد	〃	〃	متعلم
٧١٢	شاه‌محمد	عطامحمد	〃	〃	غریبکار

[illegible] قرار شهیدا از جدول ترتیب [illegible]

جدول شهداء قریه ... سال ۱۳۵۸ حمل ... (قریه کراله)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	بیوگرافی: اسم	ولدیت	تاریخ شهادت	روز شهادت	شغل
۷۱۳	صالح محمد	گل محمد	۱۲ حمل ۱۳۵۸	روز جمعه مبارک	دهقان
۷۱۴	سمیع الله	گل محمد	〃	〃	〃
۷۱۵	محمد شاه	عبدالرحیم	〃	〃	〃
۷۱۶	فضل الرحمن	حیدر شاه	〃	〃	〃
۷۱۷	عبدالقیوم	سلیم	〃	〃	غریبکار
۷۱۸	محمد نادر	محمد شریف	〃	〃	متعلم
۷۱۹	حضرت گل	محمد شریف	〃	〃	متعلم
۷۲۰	شاه فرمان	محمد حنیف	〃	〃	متعلم
۷۲۱	رحیم الله	محمد حنیف	〃	〃	
۷۲۲	محمد ادریس	گل محمد	〃	〃	متعلم
۷۲۳	علی محمد	شیر دل	〃	〃	دهقان
۷۲۴	محمد عارف	جمیل	〃	〃	غریبکار
۷۲۵	یار محمد	کامل	〃	〃	〃
۷۲۶	عاشق الله	سرباز خان	〃	〃	〃
۷۲۷	فضل الرحمن	فضل	〃	〃	〃
۷۲۸	نجم الدین	لعل محمد	〃	〃	〃
۷۲۹	محمد داود	لعل محمد	〃	〃	غریبکار
۷۳۰	محمد الیاس	رحمت گل	〃	〃	غریبکار
۷۳۱	روح الامین	رحمت گل	〃	〃	دهقان
۷۳۲	محمد رفیق	رحمت گل	〃	〃	دهقان
۷۳۳	محمد آصف	محمد کریم	〃	〃	
۷۳۴	محمد	محمد کریم	〃	〃	〃
۷۳۵	محمود الحق	محمد کریم	〃	〃	〃
۷۳۶	حمید الله	زینت گل	〃	〃	〃
۷۳۷	نیاز احمد	زینت گل	〃	〃	غریبکار
۷۳۸	محمد حنیف	ملنگ	〃	〃	〃
۷۳۹	سید محمد	معظم خان	〃	〃	〃
۷۴۰	اجمل	معظم خان	〃	〃	متعلم
۷۴۱	احمد الله	عبدالقیوم	〃	〃	متعلم
۷۴۲	سالم جان	سید محمد	〃	〃	مولوی
۷۴۳	ختک	سید محمد	〃	〃	متعلم
۷۴۴	شهزاده	وزیر محمد	〃	〃	متعلم
۷۴۵	عبدالغنی	سید محمد	-	-	

مجموع قرار شهیدان جدول ترتیب اول است

۱۴۰۰/۲/۲۶

[illegible]

ورق دهم (۲)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت شهید شده: اسم	شهرت شهید شده: ولد	تاریخ شهید شدن	روز شهید شدن	مدار معاش
۷۴۶	پیر محمد	گل محمد	۲۱/حمل/۱۳۵۸	روز جمعه مبارک	غریبکار / غریبکار
۷۴۷	وزیر محمد	گل محمد	″	″	غریبکار
۷۴۸	داود شاه	امان الله	″	″	غریبکار
۷۴۹	حبیب الرحمن	محمد حسن	″	″	دهقان
۷۵۰	محمود	محمد حسن	″	″	دهقان
۷۵۱	محمد رشید	محمد طاهر	″	″	نجار
۷۵۲	حلیم الله	محمد طاهر	″	″	باغوان
۷۵۳	غلام نبی	جمروز خان	″	″	گلیمکار
۷۵۴	گل محمد خان	جمروز خان	″	″	متعلم
۷۵۵	زنگی	ابراهیم	″	″	معلم
۷۵۶	جان محمد	وزیر محمد	″	″	دهقان
۷۵۷	محمد اکبر	یار محمد	″	″	دهقان
۷۵۸	شمس الدین	یار محمد	″	″	گلیمکار
۷۵۹	رحمت الله	گل محمد	″	″	متعلم
۷۶۰	خوشحال خان	محمد قاسم	″	″	غریبکار
۷۶۱	کریم الله	محمد قاسم	″	″	غریبکار
۷۶۲	عتیق الله	سید محمد	″	″	غریبکار
۷۶۳	امین الحق	سید محمد	″	″	غریبکار
۷۶۴	گلاب	عظیم خان	″	″	[illegible]
۷۶۵	محمد حسن	نور علی	″	″	غریبکار
۷۶۶	سمیع الله	یار محمد	″	″	″
۷۶۷	فاروق	محمد جان	″	″	″
۷۶۸	محمد رشید	امان الله	″	″	″
۷۶۹	وزیر محمد	سید رشید	″	″	″
۷۷۰	محمد نبی	سید الرشید	″	″	معلم
۷۷۱	مفتی خالق	محمد رفیق	″	″	متعلم
۷۷۲	سید حبیب	محمد رفیق	″	″	دهقان
۷۷۳	شاه حسین	سردار	″	″	غریبکار
۷۷۴	امیر حمزه	سردار	″	″	غریبکار

۷۷۵) سید ولی — غلام نبی — ″ — ″

به اساس قرار کمیته شهدا این جدول ترتیب و ثبت گردید

عبدالله [illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

[illegible]	[illegible]	تاریخ	وظیفه	ولد	اسم	نمبر
	جمع مبارکه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	دهقان	نور علی	شاه زرین	۷۷۶
	"	"	متعلم	عظیم خان	پاینده محمد	۷۷۷
	"	"	مزدیکار	عظیم خان	گل محمد	۷۷۸
	"	"	"	جرباز خان	محمد خان	۷۷۹
	"	"	"	بادام	عجب خان	۷۸۰
	"	"	"	بادام	باور خان	۷۸۱
	"	"	"	کریم	محمد رووف	۷۸۲
	"	"	"	شمس الرحمن	سردار ولی	۷۸۳
	"	"	"	فضل الرحیم	امیر خان	۷۸۴
	"	"	مزدیکار	فضل الرحیم	غلام قادر	۷۸۵
	"	"	دهقان	یار محمد	لطیف الله	۷۸۶
	"	"	"	میرشلیق	عزیز الله	۷۸۷
	"	"	"	عبدالغفار	سعادت	۷۸۸
	"	"	"	جلال	عزیز الرحمن	۷۸۹
	"	"	"	جلال	محمد الحق	۷۹۰
	"	"	نجار	پاینده محمد	محمد اکرم	۷۹۱
	"	"	گلیمکار	محمد گل	فقیر محمد	۷۹۲
	"	"	دهقان	محمد گل	شیر محمد	۷۹۳
	"	"	مزدیکار	عبدالغفور	فتح خان	۷۹۴
	"	"	"	زرین الله	محمد کاظم	۷۹۵
	"	"	"	رحیم داد	روح الله	۷۹۶
	"	"	"	شیر ولی	گل ورین	۷۹۷
	"	"	متعلم	وزیر گل	گل ولی	۷۹۸
	"	"	"	محمد اکبر	محمد زرین	۷۹۹
	"	"	"	جان محمد	شاه محمد	۸۰۰
	"	"	"	حضرت محمد	سیف الاکبر	۸۰۱
	"	"	دهقان	سید حسین	ملنگ	۸۰۲
	"	"	[illegible]	محمد طاهر	بهرام	۸۰۳
	"	"	مزدیکار	محمد گل	فقیر محمد	۸۰۴
	"	"	مزدیکار	محمد گل	قادر خان	۸۰۵

به صورت [illegible] دستخط [illegible] الی جدول ترتیب [illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

۸۰۶	ذبیر	فقیر محمد	متعلم	۳۱/حمل/۱۳۵۸	چم مبارکه
۸۰۷	محمد روز	احمد گل	دهقان	//	//
۸۰۸	گل محمد	شفیق محمد	مزدورکار	//	//
۸۰۹	بریالی رفان	نور زمان	//	//	//
۸۱۰	ذبیح الله	گلدین	//	//	//
۸۱۱	میرزا محمد	حضرت محمد	//	//	//
۸۱۲	خلیل الله	جانان	//	//	//
۸۱۳	الفارله	فیروز	//	//	//
۸۱۴	ریاض الدین	صالح محمد	مزدورکار	//	//
۸۱۵	عبدالمنان	گل الرحمن	//	//	//
۸۱۶	رحمت الله	حقیق محمد	//	//	//
۸۱۷	حمیدالله	ملنگ	//	//	//
۸۱۸	گل زمان	عبدالخالق	//	//	//
۸۱۹	سرور خان	شریف	مزدورکار	//	//
۸۲۰	محمد زمان	حبیب الله	//	//	//
۸۲۱	نورور	گل محمد	//	//	//
۸۲۲	زینت	فردول	//	//	//
۸۲۳	علی محمد	ملک محمد	//	//	//
۸۲۴	سید محمد	گل محمد	//	//	//
۸۲۵	گل اکبر	میرزا خان	//	//	//
۸۲۶	میر رسول	گل الرسول	مزدورکار	//	//
۸۲۷	داود خان	رحمت گل	//	//	//
۸۲۸	محمد الرحمن	جان الله	//	//	//
۸۲۹	بخت زرین	پریاول خان	متعلم	//	//
۸۳۰	محمد زرین	صاحب زرین	//	//	//
۸۳۱	امان الله	میرزا خان	//	//	//
۸۳۲	محمد شفاء	فقیر محمد	//	//	//
۸۳۳	فضل محمد	گل محمد	مزدورکار	//	//
۸۳۴	محمد یوسف	شاه جهان	//	//	//
۸۳۵	رحمت گل	گلدین	//	//	//

[illegible] جدول ترتیب [illegible] –

[illegible] (signature)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شمیره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	نیټه	تور
٦٣٦	عبدالحلیم	جمعه علی	بزیگار	۳۱/حمل/۵۸	جبهه مبارز
٦٣٧	محمد ولی	حسین	بزیگار	〃	〃
٦٣٨	ګلزمین	سردار	متعلم	〃	〃
٦٣٩	محمد شاه	نور محمد	〃	〃	〃
٦٤٠	محمد زرګل	ګل نبی	〃	〃	〃
٦٤١	محمد سردار	کمال خان	〃	〃	〃
٦٤٢	نور محمد	سید خان	بزیگار	〃	〃
٦٤٣	پیر محمد	شاه محمد	دهقان	〃	〃
٦٤٤	ګل جان	سید محمد	〃	〃	〃
٦٤٥	ګل زاده	نوروز	〃	〃	〃
٦٤٦	محمد نادر	جمال الدین	〃	〃	〃
٦٤٧	عبدالرحمن	محمد الدین	〃	〃	〃
٦٤٨	محمد	شاه محمود	〃	〃	〃
٦٤٩	محمد حلیم	ګل الرحیم	بزیگار	〃	〃
٦٥٠	ذکرالله	سید رحیم	〃	〃	〃
٦٥١	غلام حضرت	سلطان	〃	〃	〃
٦٥٢	محمد کریم	عبدالمالک	متعلم	〃	〃
٦٥٣	شیر کریم	عبدالمالک	〃	〃	〃
٦٥٤	حبیب الله	نوروز	〃	〃	〃
٦٥٥	انصار الله	نوروز	متعلم	〃	〃
٦٥٦	رحیم الدین	عمر خان	بزیگار	〃	〃
٦٥٧	فقیر محمد	عمر خان	بزیگار	〃	〃
٦٥٨	شاه جهان	سمیع الله	دهقان	〃	〃
٦٥٩	محمد شریف	سمیع الله	〃	〃	〃
٦٦٠	خوشحال	سمیع الله	〃	〃	〃
٦٦١	محمد ظهیر	عبدالعتیق	〃	〃	〃
٦٦٢	زرولی	محمد الله	بزیگار	〃	〃
٦٦٣	محمد نبی	محمد الله	〃	〃	〃
٦٦٤	شمس الرحمن	نورالرحمن	〃	〃	〃
٦٦٥	محمد رحمن	نورالرحمن	〃	〃	〃

د پورته ذکر شوو شهیدانو جدول ترتیب او تصدیق دی

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	وظیفه	تاریخ	ملاحظات
۱۶۶	رحمن الله	زرینه ورفاتی	متعلم	۲۱/حمل/۵۸	[illegible]
۱۶۷	محمد الله	سید محمد	متعلم	〃	〃
۱۶۸	زمان الله	محمد الله	ترمیمکار	〃	〃
۱۶۹	تمر زیبق	محمد زیبق	دهقان	〃	〃
۱۷۰	محمد زیبق	محمد زیبق	〃	〃	〃
۱۷۱	صاحب جان	محمد جان	〃	〃	〃
۱۷۲	ذبیح الله	نوروز جان	〃	〃	〃
۱۷۳	حبیب الله	عبدالخالق	نجار	〃	〃
۱۷۴	عزیز الله	نور محمد	مکینکار	〃	〃
۱۷۵	خانک	حفیظ الله	دهقان	〃	〃
۱۷۶	جان محمد	گل محمد	ترمیمکار	〃	〃
۱۷۷	حق گل	محمد گل	〃	〃	〃
۱۷۸	مشهید الله	قادر جان	〃	〃	〃
۱۷۹	رحیم الله	یعقوب جان	〃	〃	〃
۱۸۰	گل زمان	حمزه جان	〃	〃	〃
۱۸۲	صالح محمد	ایاز زاده	〃	〃	〃
۱۸۳	اسمعیل	محمد صدیق	〃	〃	〃
۱۸۴	غلام محمد	محمد ...	〃	〃	〃
۱۸۴	پیر محمد	خان زاده	معلم	〃	〃
۱۸۵	پیر محمد	خانزاده	متعلم	〃	〃
۱۸۶	نورالرحمن	گل الرحمن	متعلم	〃	〃
۱۸۷	نعمت الله	جان بشیر	دهقان	〃	〃
۱۸۸	عصمت الله	جان شید	دهقان	〃	〃
۱۸۹	سید محمد	جان سید	دهقان	〃	〃
۱۹۰	زمان خان	گل خان	ترمیمکار	〃	〃
۱۹۱	حقیق محمد	نور محمد	ترمیمکار	〃	〃
۱۹۳	احمد محمد	نور محمد	ترمیمکار	〃	〃
۱۹۴	محمد ولی	سید رفیق	〃	〃	〃
۱۹۴	عاشق الله	گل ولی	〃	〃	〃
۱۹۵	گل نبی	گل ولی	متعلم	〃	〃

برابره قرارداد شهیدانو جدول صحت دی —

[signature]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

( )

[illegible]	شهرت: اسم	ولد	[illegible]	تاریخ	[illegible]
۸۹۶	حمیدالله	مشرولی	مزدیکار	۳۰/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه
۸۹۷	شیربلند	محمدعلی	مزدیکار	〃	〃
۸۹۸	عبدالحنان	گل مد	مزدیکار	〃	〃
۸۹۹	محمد رووف	عبدالرحیم	〃	〃	〃
۹۰۰	علی حیدر	گل خان	〃	〃	〃
۹۰۱	حبیب الله	محمد شعیب	〃	〃	〃
۹۰۲	شیرحبیب	گل حبیب	〃	〃	〃
۹۰۳	محمد غریب	گل حبیب	〃	〃	〃
۹۰۴	محمد یوسف	عالم خان	〃	〃	〃
۹۰۵	محمد قاسم	سیدولی	نجار	〃	〃
۹۰۶	حیات الله	فاروق	معلم	〃	〃
۹۰۷	فقیر محمد	بریالی	متعلم	〃	〃
۹۰۸	گل محمد	اقبال	دهقان	〃	〃
۹۰۹	عتیق الله	سیدکریم	باغبان	〃	〃
۹۱۰	محمد سرور	فردول	متعلم	〃	〃
۹۱۱	گل شهید	میرزا خان	متعلم	〃	〃
۹۱۲	میر رحیم	زینت گل	دهقان	〃	〃
۹۱۳	نعمت الله	پاکیزه خان	مزدیکار	〃	〃
۹۱۴	محمد رفیع	گل امیر	مزدیکار	〃	〃
۹۱۵	رحیم الله	گل امیر	〃	〃	〃
۹۱۶	یار محمد	محمد میر	〃	〃	〃
۹۱۷	گل محمد	محمد میر	〃	〃	〃
۹۱۸	محمد نسیم	جمعه گل	معلم	〃	〃
۹۱۹	محمد حنیف	جمعه گل	متعلم	〃	〃
۹۲۰	محمد بشیر	ظهیرالله	متعلم	〃	〃
۹۲۱	فضل غیاث	محمد غیاث	دهقان	〃	〃
۹۲۲	گل احمد خان	ظاهر خان	〃	〃	〃
۹۲۳	محمد زمان	ظاهر خان	〃	〃	〃
۹۲۴	صاحب زاده	گل زاده	〃	〃	〃
۹۲۵	محمد رفیق	محمد آغا	دهقان	〃	〃

پورته ورور د شهیدانو ته جدول مرتب او کړ دی

د [illegible] شوراء منشی —

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

(۴۱)

جدول قتل عام دسته

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	وظیفه	تاریخ	تهمت
۹۲۶	غلام علی	رحمت گل	غریبکار	۱۳/حوت/۱۳۵۷	جمعه مبارک
۹۲۷	محمد انور	رحمت گل	غریبکار	״	״
۹۲۸	غلام حبیب	نور محمد	غریبکار	״	״
۹۲۹	شیر حبیب	״	غریبکار	״	״
۹۳۰	حیات رسول	״	متعلم	״	״
۹۳۱	خان محمد	״	متعلم	״	״
۹۳۲	گل محمد	״	دهقان	״	״
۹۳۳	نور محمد	شفیع محمد	دهقان	״	״
۹۳۴	رستم علی	گل زمان	معلم	״	״
۹۳۵	نوروز	محمد روز	متعلم	״	״
۹۳۶	فیروز	محمد روز	غریبکار	״	״
۹۳۷	رفیق الحق	شیر دل	غریبکار	״	״
۹۳۸	انوار الحق	شیر دل	غریبکار	״	״
۹۳۹	مکرم خان	شیر زیق	متعلم	״	״
۹۴۰	محمد ظریف	دلیار	معلم	״	״
۹۴۱	نوتر	نصرت	متعلم	״	״
۹۴۲	شیخ محمد	شگل محمد	نجار	״	״
۹۴۳	خان محمد	فضل الرحیم	آهنگر	״	״
۹۴۴	محمد یوسف	فضل الرحیم	دهقان	״	״
۹۴۵	سید رحمان	جاندار	دهقان	״	״
۹۴۶	عزیز رئیس	جاندار	دهقان	״	״
۹۴۷	نعمت رسول	گل جان	غریبکار	״	״
۹۴۸	شیخ ولی خان	گل جان	غریبکار	״	״
۹۴۹	گلزار جان	گل جان	غریبکار	״	״
۹۵۰	محمد حق	محمد عالم	غریبکار	״	״
۹۵۱	نوروز خان	محمد عالم	متعلم	״	״
۹۵۲	حاجی محمد	علی محمد	متعلم	״	״
۹۵۳	شگل محمد	ببرک	متعلم	״	״
۹۵۴	سید محمد	امیر محمد	غریبکار	״	״
۹۵۵	سبحان الله	محمد الله	غریبکار	״	״

[illegible] قریه‌دار و [illegible] جدول ترتیب او گوت دی —

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	[illegible]
۹۵۶	یار محمد	مشک الله	تخریبکار	۳۱/حمل/۱۳۵۸	حکم مبارکه
۹۵۷	گل محمد	〃	〃	〃	〃
۹۵۸	خیر محمد	〃	〃	〃	〃
۹۵۹	شیردور	سبحان الله	تخریبکار	〃	〃
۹۶۰	سمیع الله	پیر محمد	دهقان	〃	〃
۹۶۱	توفیق الحق	داود	دهقان	〃	〃
۹۶۲	نورالحق	داود	〃	〃	〃
۹۶۳	غلام صادق	محمد صادق	معلم	〃	〃
۹۶۴	جابرالله	محمد عمر	دهقان	〃	〃
۹۶۵	روح الله	گل جان	معلم	〃	〃
۹۶۶	سعادت	گل آرش	متعلم	〃	〃
۹۶۷	ذبیح الله	یار محمد	کاسبکار	〃	〃
۹۶۸	احسان الله	یار محمد	تخریبکار	〃	〃
۹۶۹	نوروز	فیروز	〃	〃	〃
۹۷۰	میررحیم	شاه محمود	〃	〃	〃
۹۷۱	نوررحیم	شاه محمود	〃	〃	〃
۹۷۲	عبدالرحمن	حبیب الرحمن	〃	〃	〃
۹۷۳	عبدالرفیق	یار محمد	〃	〃	〃
۹۷۴	ملنگ	محمد حسین	〃	〃	〃
۹۷۵	وزیر محمد	حفیظ الله	〃	〃	〃
۹۷۶	شیر محمد	میرعلم	دهقان	〃	〃
۹۷۷	محمد یوسف	برکت الله	تخریبکار	〃	〃
۹۷۸	امین الله	شاکرالحق	دهقان	〃	〃
۹۷۹	عبدالرحیم	گل مروش	تخریبکار	〃	〃
۹۸۰	جانان	نادرعلی	〃	〃	〃
۹۸۱	محمد نبی	شیدنبی	〃	〃	〃
۹۸۲	عبدالغفور	حمدجان	〃	〃	〃
۹۸۳	حکم علی	نادر خان	معلم	〃	〃
۹۸۴	حاقر	گل روت	تخریبکار	〃	〃
۹۸۵	حفیظ الله	صدرالله	تخریبکار	〃	〃

پورته مقرره شهیدانو جدول ترتیب او ولیکل شو دی

عبدالرزاق ولسوالی شورای عضو

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

دراق

نمبر	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	جرم
۹۸۶	زر محمد	شمس الحق	تحویلدار	۳۰/حمل/۱۳۵۸	[illegible]
۹۸۷	تاج محمد	نور الحق	"	"	"
۹۸۸	محمد صدیق	عنایت الله	"	"	"
۹۸۹	ملنگ	شیر محمد	"	"	"
۹۹۰	بخت میر	شاه قیصر	متعلم	"	"
۹۹۱	زرجان گل	محمود	متعلم	"	"
۹۹۲	کریم الله	محمود	دهقان	"	"
۹۹۳	گل محمد خان	محمود شاه	نجار	تجاهر	"
۹۹۴	فضل اکبر	جاندار علی	دهقان	"	"
۹۹۵	شیر اکبر	پیر محمد	تحویلدار	"	"
۹۹۶	شمس الدین	غلام اکبر	محمد نبی	"	"
۹۹۷	خلیق شاه	جمیل خان	زمیندار	"	"
۹۹۸	محمد نعیم	[illegible]	محمد مبارک	"	"
۹۹۹	محمد رفیق	شمس الحق	پیر حق	"	"
۱۰۰۰	رکن خان	محمد رفیق	یعقوب خان	"	"
۱۰۰۱	محمد اکرم	نور زرخان	شاه محمود	"	"
۱۰۰۲	پیر محمد	رحمت	محمد خان	"	"
۱۰۰۳	سید اکبر خان	صالح محمد	محمد یار	"	"
۱۰۰۴	خیر محمد	بابر شاه	سکندر خان	"	"
۱۰۰۵	سید محمد	علی محمد	محمد حکیم	"	"
۱۰۰۶	عنایت الدین	شمس الله	"	"	"
۱۰۰۷	محمد رفیق	"	"	"	"
۱۰۰۸	نظام الدین	"	دهقان	"	"
۱۰۰۹	تحصیل خان		دهقان	"	"
۱۰۱۰	حبیب الله	محمد رفیق	تحویلدار	"	"
۱۰۱۱	داد محمد	محمد رفیق	متعلم	"	"
۱۰۱۲	عزیز الرحمن	حفیظ الله	[illegible]	"	"
۱۰۱۳	فضل الله	امین الله	محمد اکبر یار	"	"
۱۰۱۴	کبیر	عاقل محمد	منصور خان	"	"
۱۰۱۵	معصوم	کوچی	عالم خان		

پورته قرار د شهیدانو جدول ترتیب او لیکل شوي

[illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

[illegible]

شماره	شهرت: اسم	ولد	مشغولیت	تاریخ	نوع جرم
۱۰۱۶	رحیم گل	تاج محمد	برزیگر	۳۰/حوت/۱۳۵۷	جبهه مبارز
۱۰۱۷	جاندار	خان محمد	،،	،،	،،
۱۰۱۸	اقبال	پائنده خان	،،	،،	،،
۱۰۱۹	گل زرین	شاه محمود	،،	،،	،،
۱۰۲۰	نرگس	نورالحق	،،	،،	،،
۱۰۲۱	محمد سالم	عالم خان	،،	،،	،،
۱۰۲۲	صاحب حیدر	انیس الحق	،،	،،	،،
۱۰۲۳	آق محمد	شیر محمد	،،	،،	،،
۱۰۲۴	آق الرحمن	دین محمد	،،	،،	،،
۱۰۲۵	حبیب علی خان	[illegible]	،،	،،	،،
۱۰۲۶	وحید الله	شاه زمان	،،	،،	،،
۱۰۲۷	ضابط	محمد رفیق	متعلم	،،	،،
۱۰۲۸	ملک جان	آق محمد	،،	،،	،،
۱۰۲۹	سید محمد	ملا محمد	،،	،،	،،
۱۰۳۰	آق زرین	محمد زرین	،،	،،	،،
۱۰۳۱	[illegible]	جان محمد	،،	،،	،،
۱۰۳۲	متقی محمد	نور آغل	معلم	،،	،،
۱۰۳۳	ربیع	ظفر خان	معلم	،،	،،
۱۰۳۴	سید احمد گل	احمد گل	،،	،،	،،
۱۰۳۵	محمد رفیق	جبار خان	برزیگر	،،	،،
۱۰۳۶	نور محمد	نورالله	،،	،،	،،
۱۰۳۷	گل محمد	دلدار	،،	،،	،،
۱۰۳۸	آق ایش	خانان	،،	،،	،،
۱۰۳۹	شاه تیمور	محمد ظفر	،،	،،	،،
۱۰۴۰	عزیز محمد	آق محمد	،،	،،	،،
۱۰۴۱	شاه بتی	عزیز محمد	،،	،،	،،
۱۰۴۲	شیر روز	آق روز	،،	،،	،،
۱۰۴۳	محمد صدیق	جان ولی	،،	،،	،،
۱۰۴۴	رفیق محمد	عالم خان	،،	،،	،،
۱۰۴۵	درویش	سلطان محمد	،،	،،	،،

تصدیق تحریر [illegible] جدول ترتیب و امضا [illegible]

[illegible]

ورق ۶

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	ولد	وظیفه	تاریخ	محل
۱۰۴۶	محمد اکبر	ولد شیرالرحیم	غریبکار	۱/حوت ۱۳۵۸	چمچه مبارک
۱۰۴۷	دادمحمد	"	متعلم	"	"
۱۰۴۸	حسین الله	"	مامور دولت	"	"
۱۰۴۹	جان محمد	گل خان	غریبکار	"	"
۱۰۵۰	گل محمد	امان الله	"	"	"
۱۰۵۱	رحیم الله	"	"	"	"
۱۰۵۲	محمد شاه	"	"	"	"
۱۰۵۳	خیروش	یار محمد	"	"	"
۱۰۵۴	رحمت الله	یار فیض	"	"	"
۱۰۵۵	حشمت الله	گل خیر خان	"	"	"
۱۰۵۶	حمیدالله	فاروق	متعلم	"	"
۱۰۵۷	فیروز خان	محمد خان	غریبکار	"	"
۱۰۵۸	جاندار	[illegible]	غریبکار	"	"
۱۰۵۹	حفیظ الله	ننگیالی	دهقان	"	"
۱۰۶۰	غلام رسول	شاه ولی	"	"	"
۱۰۶۱	خیرالله	محمد ولی	"	"	"
۱۰۶۲	محمد خان	گل خان	نجار	"	"
۱۰۶۳	محمد زمان	زینت گل	گلکار	"	"
۱۰۶۴	عزت الله	مرجان الله	"	"	"
۱۰۶۵	شمس الله	پیر محمد	نجار	"	"
۱۰۶۶	بشیر محمد	"	غریبکار	"	"
۱۰۶۷	فضل اکبر	عبدالقیوم	متعلم	"	"
۱۰۶۸	عبدالحق	شاه سعید	متعلم	"	"
۱۰۶۹	ایوب	محمد علی	متعلم	"	"
۱۰۷۰	محمد علی	محمد علی	غریبکار	"	"
۱۰۷۱	زبیرگل	بابرخان	غریبکار	"	"
۱۰۷۲	شاه محمد	مرجان شاه	دهقان	"	"
۱۰۷۳	عبدالغفار	قدم خان	دهقان	"	"
۱۰۷۴	محمد رئوف	گل ولی	غریبکار	"	"
۱۰۷۵	شیررحمن	گل شاه علی	غریبکار	"	"

به نوبت قرار راپور [illegible] جدول [illegible]

لیست قربانیان دهشت عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	وظیفه	تاریخ	جرم
۱۰۷۶	عبدالرحمن	سیدرحمن	غریبکار	۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارزه
۱۰۷۷	محمدرحمن	پیردوست	متعلم	"	"
۱۰۷۸	سعدالله	صدیق خان	"	"	"
۱۰۷۹	محمدالله	محمداکرم	"	"	"
۱۰۸۰	وزیر محمد	"	دهقان	"	"
۱۰۸۱	سمیع الله	"	"	"	"
۱۰۸۲	نور محمد	"	"	"	"
۱۰۸۳	محصل	شیر ولی	"	"	"
۱۰۸۴	نظام الدین	شیر ولی	نجار	"	"
۱۰۸۵	غلام محمد	میرزقان	دهقان	"	"
۱۰۸۶	محمد طاهر	شاه خم شاه	دهقان	"	"
۱۰۸۷	سید محمد	یار محمد	دهقان	"	"
۱۰۸۸	عبدالفتاح	حاجی محمد	غریبکار	"	"
۱۰۸۹	شمس محمد	شیر محمد	غریبکار	"	"
۱۰۹۰	وحدت الله	محمداکبر	غریبکار	"	"
۱۰۹۱	ذبیح الله	شاه فقیر	"	"	"
۱۰۹۲	نصرت الله	شیشتا گل	"	"	"
۱۰۹۳	مصباح الدین	میر علی	"	"	"
۱۰۹۴	قیام الدین	شیر بیگ	دهقان	"	"
۱۰۹۵	فضل مولا	شیر بیگ	دهقان	"	"
۱۰۹۶	واحدالله	کاکو خان	غریبکار	"	"
۱۰۹۷	حیدر خان	تیار محمد	"	"	"
۱۰۹۸	صادق	شکرالله	"	"	"
۱۰۹۹	صالح	شکرالله	"	"	"
۱۱۰۰	شاه محمد	مستقیم خان	"	"	"
۱۱۰۱	شاه زولی	گوهر خان	غریبکار	"	"
۱۱۰۲	محمد خان	حورو	متعلم	"	
۱۱۰۳	شیرزور	باز محمد	متعلم	۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارزه
۱۱۰۴	بشیر آغا	گل خان	غریبکار	"	"
۱۱۰۵	مصباح الدین	سید علی	غریبکار	"	"

مذکوره قرار ذکر اسامی شهداء از جدول تحت دی

[illegible]

سال ۲۱/حمل/ اخوانی ورق (۱)

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	وظیفه	تاریخ	جرم	
۱۱۰۶	حقن خان	دلاور خان	متعلم	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارز	
۱۱۰۷	شاه جهان	رحمت الله	غریبکار	//	//	
۱۱۰۸	گل زمان	محمد صدیق	//	//	//	
۱۱۰۹	محمد رفیق	رحیم الدین	//	//	//	
۱۱۱۰	محمد رسول	ارباز خان	//	//	//	
۱۱۱۱	حبیب زاده	گل زاده	//	//	//	
۱۱۱۲	امیر زاده	محمد الحق	//	//	//	
۱۱۱۳	محمد رفیق	شهزاده	//	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارز	
۱۱۱۴	محمد حسن	شهزاده	دهقان	//	//	
۱۱۱۵	جانان	امیر محمد	دهقان	//	//	
۱۱۱۶	محمد رزاق	محمد اکبر	کسبکار	//	//	
۱۱۱۷	محمد یونس	محمد خان	دهقان	//	//	
۱۱۱۸	شاه فقیر	میرزا خان جان	//	//	//	
۱۱۱۹	گل خان	رحیم الله	//	//	//	
۱۱۲۰	محمد الله	محمد افضل	//	//	//	
۱۱۲۱	یار ولی	شاه محمود	غریبکار	//	//	
۱۱۲۲	سید ولی	محمود خان	//	//	//	
۱۱۲۳	میر حسن	میر سلیم	//	//	// //	
۱۱۲۴	صالح محمد	نیازی	متعلم	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارز	
۱۱۲۵	سید محمد	گل اکبر	//	//	//	
۱۱۲۶	عاشق آغا	میرشرف	دهقان	//	//	
۱۱۲۷	میر احمد	نور محمد	دهقان	//	//	
۱۱۲۸	ښایسته	نور محمد	//	//	//	
۱۱۲۹	محمد الله	حضرت محمد	//	//	//	
۱۱۳۰	محمد سلیم	جان محمد	//	//	//	
۱۱۳۱	عزت الله	صبور خان	غریبکار	//	//	
۱۱۳۲	رحمان جان	میر علی	//	//	//	
۱۱۳۳	میر حسن	شاه ولی	//	//	//	
۱۱۳۴	فقیر محمد	محمد حنیف	//	//	//	
۱۱۳۵	محمد امین	جان داد	دهقان	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جبهه مبارز	

[illegible] قرار [illegible] شهید [illegible] جدول [illegible]

[illegible signature]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

بابت سال ۳۱/حمل/۱۳۵۸ ورق ۴۰

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	[illegible]	تاریخ	نوع جرم	ملاحظات
۱۱۶۶	محمد شیرخان			۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه	
۱۱۶۷	باوژام			//	//	
۱۱۶۸	فضل مرادخان			//	//	
۱۱۶۹	محمد حسن			//	//	
۱۱۷۰	ثناء الله			//	//	
۱۱۷۱	مفتاح الدین			//	//	
۱۱۷۲	شیر عالم			//	//	
۱۱۷۳	گل محمد			//	//	
۱۱۷۴	نوروز خان			//	//	
۱۱۷۵	امان الله			۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه	
۱۱۷۶	حیدر میر			//	//	
۱۱۷۷	محمد حکیم			//	//	
۱۱۷۸	نورالحق			//	//	
۱۱۷۹	حضرت علی			//	//	
۱۱۸۰	منصور خان			//	//	
۱۱۸۱	داد محمد			//	//	
۱۱۸۲	خان قمر			//	//	
۱۱۸۳	عبدالوکیل			//	//	
۱۱۸۴	عبدالولی			۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه	
۱۱۸۵	محمد زرخان			//	//	
۱۱۸۶	محمد عارف			//	//	
۱۱۸۷	ملنگ			//	//	
۱۱۸۸	عبدالرسول			//	//	
۱۱۸۹	سید هاشم			//	//	
۱۱۹۰	فضل الله			//	//	
۱۱۹۱	عبدالرحیم			//	//	
۱۱۹۲	میرزا علی			//	//	
۱۱۹۳	عصمت الله			//	//	
۱۱۹۴	شاه زرخان			//	//	
۱۱۹۵	گل میرخان			۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه مبارکه	

بعداً به قرار حکم [illegible] شهید [illegible] محمد [illegible]

[illegible signature]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
کتاب همبستگی
www.hambastagi.org

شامل ۲۱/حمل/۱۳۵۸ [illegible] ۹۱۹ [illegible]

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولد	پیشه	تاریخ	جرم
۱۱۳۶	آغا محمد [illegible]	گل جان	غریبکار	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه
۱۱۳۷	سلطان جان	گلزرب	غریبکار	//	//
۱۱۳۸	میرزا محمد	علی رحمن	//	//	//
۱۱۳۹	محمد سلیم	محمد الرحمن	//	//	//
۱۱۴۰	صدیق الله	میرزور خان	//	//	//
۱۱۴۱	عبدالرحمن	رحیم الله	//	//	//
۱۱۴۲	فضل الرحمن	آغا محمد	متعلم	//	//
۱۱۴۳	شمس الرحمن	شیر محمد	//	//	//
۱۱۴۴	فضل ولی	غلام الربی	//	//	//
۱۱۴۵	حبیب الرحمن	عبدالمنان	دهقان	//	//
۱۱۴۶	شیردل	عبدالحق	دهقان	//	//
۱۱۴۷	محمد قابل	وحدت دل	گلیمکار	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه
۱۱۴۸	رحمان جان	عالم گل	دهقان	//	//
۱۱۴۹	فضل الرحمن	سید الرحمن	دهقان	//	//
۱۱۵۰	میرزا احمد	[illegible]	//	//	//
۱۱۵۱	تاجر خان	درویش	//	//	//
۱۱۵۲	محمد شفا	شیردل	//	//	//
۱۱۵۳	زبیر علم خان	محمد عالم	غریبکار	//	//
۱۱۵۴	عالم زیب	زینت گل	//	//	//
۱۱۵۵	محمد شعیب	پاینده ور	//	//	//
۱۱۵۶	جان ولی	بادام گل	دهقان	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه
۱۱۵۷	ور جدول	بادام	متعلم	//	//
۱۱۵۸	فیروز دل	محمد زکی	متعلم	//	//
۱۱۵۹	شاهنواز	فیروز خان	//	//	//
۱۱۶۰	سیاتوق	رحمن	دهقان	//	//
۱۱۶۱	کاجران	محمد حلیم	دهقان	//	//
۱۱۶۲	جمشید	حضرت جان	غریبکار	//	//
۱۱۶۳	غلام حیدر	شید گلزار	مامور دولت	//	//
۱۱۶۴	پیر لعل	محمد مالکی	دهقان	//	//
۱۱۶۵	شیر زمان	گل زرین	دهقان	۲۱/حمل/۱۳۵۸	جمع مبارکه

سی نفر فوق دیگر کلی دستخط [illegible] جدول صورت [illegible] عبدالمنان [illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

ورق د ۴۱   هوش ۱۳۵۸/حمل/۲۱ بابت سال [illegible]

[illegible]	تاریخ	تاریخ	وظیفه	ولد	اسم	شماره
				شهرت		
	جمعه جبارکه	۲۱/حمل/۱۳۵۸	دهقان	محمد رشتی	محمد آجان	۱۱۹۶
	〃	〃	〃	محمد	محمد لطیف	۱۱۹۷
	〃	〃	〃	مشر جان	محمد ظریف	۱۱۹۸
	〃	〃	〃	محمد ظاهر	سید ولی	۱۱۹۹
	〃	〃	〃	محمد شیر	سید رحمن	۱۲۰۰
	〃	〃	〃	نورالله	رحمت گل	۱۲۰۱
	〃	〃	مزدورکار	رحمن	محمد	۱۲۰۲
	〃	〃	〃	محب جان	شیر دور	۱۲۰۳
	〃	〃	〃	بشیر نوازی	امیق جان	۱۲۰۴
	〃	〃	دهقان	محمد دور	مشر ورز	۱۲۰۵
	جمعه جبارکه	۲۱/حمل/۱۳۵۸	〃	سید گل	عبدالرحمن	۱۲۰۶
	〃	〃	〃	محمد شاه	عبدالنبی	۱۲۰۷
	〃	〃	متعلم	〃	محمد نبی	۱۲۰۸
	〃	〃	متعلم	کامل جان	جان آغا	۱۲۰۹
	〃	〃	متعلم	محمد اقبال	ولی محمد	۱۲۱۰
	〃	〃	دهقان	محرم خان	یار محمد	۱۲۱۱
	〃	〃	〃	سید کریم	چار محمد	۱۲۱۲
	〃	〃	〃	گل ولی	شاه ولی	۱۲۱۳
	〃	〃	〃	مشرف خان	رمضان	۱۲۱۴
	جمعه جبارکه	۲۱/حمل/۱۳۵۸	دهقان	عبدالمتین	عتیق الله	۱۲۱۵
	〃	〃	〃	عبدالرزاق	شفاء الله	۱۲۱۶
	〃	〃	〃	قلندر خان	غریب	۱۲۱۷
	〃	〃	مزدورکار	محمد کریم خان	عزت الله	۱۲۱۸
	〃	〃	〃	دیدار	محمد جان	۱۲۱۹
	〃	〃	〃	محمد نادر	حبیب الله	۱۲۲۰
	〃	〃	〃	آغا شریف	سید شریف	۱۲۲۱
	〃	〃	〃	محمد زرخان	دلبر	۱۲۲۲
	〃	〃	〃	محمد زرخان	محمد عمر	۱۲۲۳
	〃	〃	〃	قصاب	سلطان محمد	۱۲۲۴
	جمعه جبارکه	۲۱/حمل/۱۳۵۸	مزدورکار	محمد یاسین	کریم الله	۱۲۲۵

به لیست [illegible] ورق [illegible] جدول [illegible]

شورای [illegible]

لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
حزب همبستگی افغانستان
www.hambastagi.org

جدول قتل عام دسته جمعی قریه کراله شهدای الوکزی بابت سال ۳۱/حمل/۱۳۵۸ ورق ۳۲

ملاحظات	محل	تاریخ	مشغولیت	ولد	اسم	شماره
	جمع مبارکه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	غریبکار	بازمحمد	عبدالغفار	۱۳۲۶
	٬٬	٬٬	٬٬	محمدجان	گل جان	۱۳۲۷
	٬٬	٬٬	٬٬	نوروزخان	عبدالقدیر	۱۳۲۸
	٬٬	٬٬	٬٬	سید حبیب	جان محمد	۱۳۲۹
	٬٬	٬٬	٬٬	سید حبیب	خان محمد	۱۳۳۰
	٬٬	٬٬	دهقان	صالح محمد	شیرمحمد	۱۳۳۱
	٬٬	٬٬	٬٬	سید ولی	عبدالولی	۱۳۳۲
	٬٬	٬٬	٬٬	میرزاخان	[illegible] خان	۱۳۳۳
	٬٬	٬٬	٬٬	بادوام خان	مطیع الله	۱۳۳۴
	٬٬	٬٬	٬٬	محمد اسحق	[illegible]	۱۳۳۵
	٬٬	٬٬	٬٬	شیر ولی	عبدالغنی	۱۳۳۶
	جمع مبارکه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	٬٬	شیر ولی	ملاجان	۱۳۳۷
	٬٬	٬٬	دهقان	گل محمد	رشید محمد	۱۳۳۸
	٬٬	٬٬	٬٬	نورپاچا	زرغون	۱۳۳۹
	٬٬	٬٬	٬٬	گل زمان	رحمت الله	۱۳۴۰
	٬٬	٬٬	مشغول	گل زمان	گل رشید	۱۳۴۱
	٬٬	٬٬	٬٬	فیروزخان	شیرزمان	۱۳۴۲
	٬٬	٬٬	٬٬	حضرت گل	نازرخان	۱۳۴۳
	٬٬	٬٬	دهقان	حضرت گل	قمبر محمد	۱۳۴۴
	جمع مبارکه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	٬٬	عبدالرحمن	علی محمد	۱۳۴۵
	٬٬	٬٬	٬٬	مراد الله	شاه محمود	۱۳۴۶
	٬٬	٬٬	٬٬	محمد جان	عزیزالله	۱۳۴۷
	٬٬	٬٬	غریبکار	سید باز	شفیق الله	۱۳۴۸
	٬٬	٬٬	٬٬	مشید جان	شمس الحق	۱۳۴۹
	٬٬	٬٬	٬٬	جان محمد	علی اکبر	۱۳۵۰
	٬٬	٬٬	٬٬	پیره باچا	عزیزالله	۱۳۵۱
	٬٬	٬٬	٬٬	گل فقیر	شاه فقیر	۱۳۵۲
	٬٬	٬٬	٬٬	علی الرحمن	محمد خان	۱۳۵۳
	٬٬	٬٬	دهقان	محمد حسن	محمد رفیق	۱۳۵۴
	جمع مبارکه	۳۱/حمل/۱۳۵۸	دهقان	محمد سلیم	عبدالقدوس	۱۳۵۵

[illegible] شهدای الوکزی جدول [illegible]

جدول قتل عام دسته جمعی قریه کرهاله شهیدانو مکمل بابت سال ۱۳۵۸/۳۱ حمل ۱۲ هوش ورق ۴۳

حزب همبستگی افغانستان
لیست قربانیان قتل عام کراله در کنر
www.hambastagi.org

شماره	شهرت: اسم	شهرت: ولدیت	مشغولیت	تاریخ	ځای	
۱۲۵۶	محبت خان	یار محمد	متعلم	۳۱/حمل/۱۳۵۸	جمعه [illegible]	
۱۲۵۷	[illegible] کبیر خان	سید محمد	"	"	"	
۱۲۵۸	[illegible] کبیر خان	یار رسول	دهقان	"	"	
۱۲۵۹	اکرام الله	جانان	"	"	"	
۱۲۶۰	رحمت الله	عبدالحق	"	"	"	

پیلوونه تر [illegible] ۱۲۶۰ تنه د کرهالې کلي [illegible] ګناه مسلمانان د کمونستانو د ظلم [illegible] او [illegible]
[illegible] ۳۱/حمل ۱۳۵۸ کال د [illegible] د [illegible] د کمونستي [illegible]
[illegible] مسلمانان [illegible] ظلم [illegible]
۱۲۶۰ تنو بې ګناه مسلمانانو [illegible] شهیدان [illegible]
[illegible] شوه [illegible]

عبدالله [illegible] کرهالی [illegible]

محمد غازی چوپان، برول، دیر کال ۱۹۸۴م

چپ خوانه پوهاند سلام عظیمي، پروفیسر عبدالرسول امین، لیکوال (شاه محمود میاخیل)، د کابل پوهنتون استاد پوهاند جلال، او تاج محمد اکبر، کال ۱۹۹۰ م، سوات

غازي میرزمانخان: د زماني ویپ پاڼې نه په مننې

کشمیر خان، د جولای په ۲۴مه نیټه، کال ۲۰۱٦م په پېښور کې د مریضي له امله وفات شو (عکس د فیسبوک نه)

دښي خوانه د ليکوال پلار سيد محمود حسرت او د مومندو مشهوره مشر، ليکوال او شاعر سيال ميراجان، کال ۱۹۷۷م، پيښور

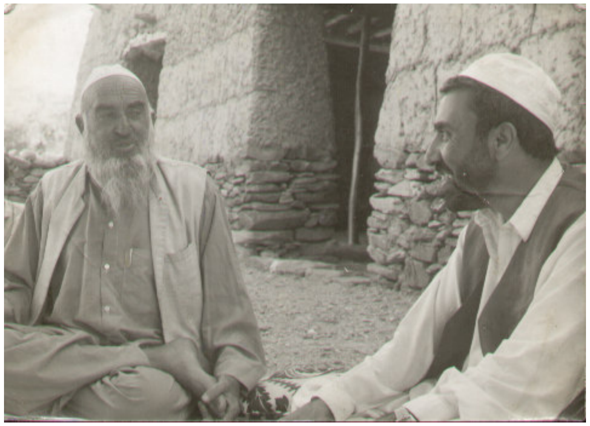

دبرکاشکوټ نامتو مشر حاجي سيف الدين او ليکوال، کال ۱۹۹۵ م، برکاشکوټ، ښيوه

ليکوال: کله چې د کونړ ولايت په کال ۱۹۹۰م کې دکابل د حکومت له خوا تخليه شو نو په سلوګونو دا ډول ټانګونه او موټرې پاتې شوې وې چې وروسته ټول کباړ شو

Figure ۱ د چپي خوا نه: ليکوال، د ګنجګل ملک محمد ميران، د وټه پور حاجي محمد اسلام، حاجي رئيس خان د ګنجګل او حاجي فضل اکبر چې په معاون حاجي شهرت لري، مارچ ۲۰۱۶م

لیکوال د مجاهدینو سره: گنجگل، د سرکاڼو سیمه، کال ۱۹۹۰م

مولوی جمیل الرحمن: د یو ټوپ نه دا عکس راخستل شوی دی، نیټه د عکس اخستلو نه ده معلومه

ملک زرین د اسمار، د پژواک خبري اژانس د ویب پاڼې نه په مننه

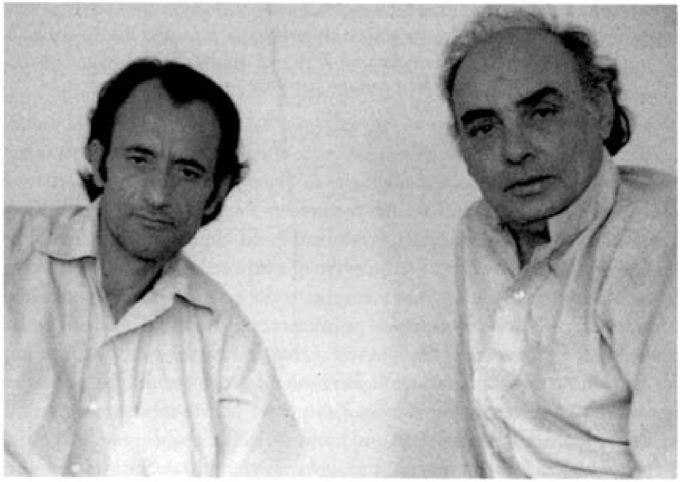

د ښي خوانه پوهاند ډاکتر بهاوالدین مجروح او وکیل سمیع الله ساپي، ۱۹۸۰م کال اکتوبر میاشت، دطالبانو نه د مخه کتاب نه

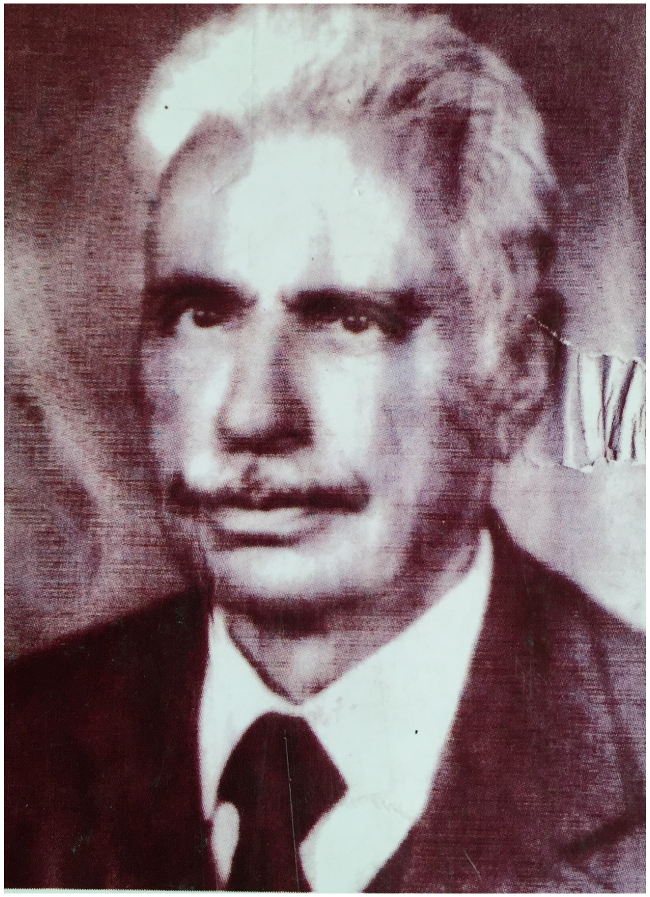

سید شمس الدین مجروح: د سرگذشت من د کتاب د پوښتي نه

لیکوال کله چې د کورنیو چارو وزارت معین و، خاص کونړ کې په
خپل کلي کې د کورنیو چارو د وزارت د پولسو د عمومی رئیس هارون
آصفي او د خاص کونړ مشرانو سره: کال ۲۰۰۴

لیکوال په خاص کونړ کې په خپله دیره کې د خاص کونړ د سیمي مشرانو
سره: کال ۲۰۰۴ م

ليکوال او ډاکتر کبير ستوري

ليکوال د ډاکتر کبير ستوری په جنازه کې: کال ۲۰۰۶م، خاص کونړ، د تنر کلی اوس په همدغه ځای ليکوال د شاه محمود مياخېل فرهنګي او ټولنيز مرکز جوړ کړی دی.

ليکوال د خاص کونړ ولسوالي د منګوال د ليسي د استادانو سره: کال ۲۰۰۶م

ليکوال او پوهاند اسمعيل يون په اسمار کې د سخي مشوانې سره، کال ۲۰۰۲م، د بېړنۍ لوی جرګې د ټاکنو په مهال، چې اوس په کې ليکوال د شاه محمود مياخېل فرهنګي او ټولنيز مرکز جوړ کړی دی.